

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การศึกษากลยุทธ์การพัฒนาวัดการจัดการสาธารณูปการในจังหวัดพะเยา
The Study of Strategies for Temple Development in Construction and
Renovation in Phayao.

โดย

ดร. ใจ บุญชัยมิ่ง

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา

พ.ศ. ๒๕๕๖

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610656053

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การศึกษากลยุทธ์การพัฒนาวัดการจัดการสาธารณูปการในจังหวัดพะเยา
The Study of Strategies for Temple Development in Construction and
Renovation in Phayao.

โดย

ดร. ใจ บุญชัยมิ่ง

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา

พ.ศ. ๒๕๕๖

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610656053

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

The Study of Strategies for Temple Development in Construction and
Renovation in Phayao.

By

Dr.Jai Boonchaiming

Mahachulalongkornrajavidyalaya university phayaocompus

B.E.2556

Research project fanded by Mahachulalongkornrajavidyalayauniversity

MCU RS 610656053

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya university)

ชื่อรายงานวิจัย:	การศึกษากลยุทธ์การพัฒนาวัดการจัดการสาธารณูปการ ในจังหวัดพะเยา
ผู้วิจัย:	ดร.ใจ บุญชัยมิ่ง
ส่วนงาน:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา
ปีงบประมาณ:	๒๕๕๖
ทุนอุดหนุนการวิจัย:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑. เพื่อศึกษากลยุทธ์การพัฒนาวัดการจัดการสาธารณูปการในจังหวัดพะเยา ๒. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วม การคิด การวางแผนของคณะสงฆ์ หน่วยงานภาครัฐและชุมชนในการพัฒนาวัด การจัดการสาธารณูปการในจังหวัดพะเยา ๓. เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรคแนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการด้านสาธารณูปการของพระสังฆาธิการในจังหวัดพะเยา งานวิจัยฉบับนี้เป็นงานวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) สัมภาษณ์เชิงลึกแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ข้อมูลได้จากหนังสือ เอกสารทางวิชาการ ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ด้วยการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างแบบเจาะลึก การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยกำหนดเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ วัด ๕ วัด พระสังฆาธิการ ๑๐ รูป สำนักงานพระพุทธรศาสนา ๓ คน สำนักงานวัฒนธรรม ๓ คน ประชาชน ๑๐ คน วิเคราะห์ข้อมูลสรุปประมวลเขียนเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า

๑. ด้านก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะวัดปัญหาที่พบคือขาดการดูแลเอาใจใส่จึงจำเป็นต้องมีการตั้งคณะกรรมการควบคุมดูแลให้มีผู้รับผิดชอบที่เป็นรูปธรรมและเอาใจใส่จริงๆ

๒. ด้านการพัฒนาวัดปัญหาที่พบคืองบประมาณก่อสร้างไม่เพียงพอจึงต้องมีการจัดหางบประมาณก่อนที่จะสร้าง

๓. ด้านการดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัดปัญหาที่พบคือดำเนินการให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการศาสนสมบัติของวัดยังไม่เป็นระบบแก่พระภิกษุสามเณร

๔. การมีส่วนร่วมของพระสังฆาธิการ หน่วยงานภาครัฐ ประชาชนปัญหาที่พบคือ มีความสนใจมาก

ผลการศึกษาพบปัญหาและอุปสรรคของการพัฒนาวัดการจัดการสาธารณูปการในจังหวัดพะเยา สามารถสรุปได้เป็น ๘ ประการ คือ (๑) ปัญหาด้านงบประมาณ (๒) ปัญหาด้านการก่อสร้าง (๓) ปัญหาด้านการอนุรักษ์ศิลปกรรม (๔) ปัญหาด้านขาดทักษะความรู้และประสบการณ์ในการทำงาน (๕) ปัญหาด้านการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน (๖) ปัญหาด้านการขาดความเชื่อถือและการยอมรับของสังคมชาวบ้าน (๗) ปัญหาด้านขวัญกำลังใจในการทำงาน (๘) ปัญหาด้านการกำหนดแผนและนโยบาย แผนการพัฒนาวัดและการปฏิบัติงานประจำปี

ผลการวิจัยครั้งนี้ ทำให้ทราบว่า วัดทั้ง ๕ วัดมีกลยุทธ์การพัฒนาแตกต่างกัน การมีส่วนร่วม
ร่วมจากหน่วยงานและประชาชน มีการพัฒนาวัดด้านสาธารณูปการเป็นอย่างดี แต่การศึกษาเชิงลึก
พบว่า การพัฒนาวัดด้านสาธารณูปการยังมีปัญหามาก

Research Title: The Study of Strategies for Temple Development in Construction and Renovation in Phayao.

Researcher: Dr.Jai Boonchaiming

Department: Mahachulalongkornrajavidyalaya University Phayao Campus

Fiscal Year: 2556 / 2013

Research Scholarship Sponsor: Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACT

The study aimed to (1) study the strategies for temple development in construction and renovation in Phayao, to (2) investigate a participation, idea and planning of the Sangha, stateagency and community in developing temples' construction and renovation in Phayao,and to (3) explore problems and obstacles and guidelines for developing temples' construction and renovation in Phayao. This is a documentary and qualitative research. The data collection was carried out through In-depth Interview and Focus Group Discussion along with data gathered from books, academic sources together with related research. The sample group consisted of 5 temples, 10 administrative officers, 3 staffs from the National Office of Buddhism, 3 staffs from the Office of Culture, 10 general people. Data gathered from the target group was analyzed, summarized and written in descriptive form.

Findings indicated that

1. In construction and renovation, more attention should be paid and appointment of temple committee must be done as the actual responsible body.
2. In temple development, there was insufficient budget for construction and budget must be ready prior to construction.
3. In maintenance and temple's property management, there was unsystematic management to provide knowledge for monks and novices to maintain and preserve temple's property.
4. In participation of administrative monks, government sector and people, all were very interested.

Results of the study can be summarized into 8 issue; (1) budget problem, (2) Construction, (3) conservation of artistic of works, (4) lack of skills, knowledge and experience in working, (5) people's participation, (6) lack of trust and recognition from people,(7) lack of moral encouragement for work, and (9) problem from

planning and policy in annual temple development plan. Findings also revealed that 5 temples had their own strategies for temple development along with well participation from state agency and people and their construction was well developed. However, problem from temple utilities and renovation were still prevalent.

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑. เพื่อศึกษากลยุทธ์การพัฒนาวัด การจัดการสาธารณูปการในจังหวัดพะเยา ๒. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วม การคิด การวางแผนของคณะสงฆ์ หน่วยงานภาครัฐและชุมชนในการพัฒนาวัด การจัดการสาธารณูปการในจังหวัดพะเยา ๓. เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรคแนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการด้านสาธารณูปการของพระสังฆาธิการในจังหวัดพะเยา

งานวิจัยฉบับนี้เป็นงานวิจัยเชิงเอกสาร และงานวิจัยเชิงคุณภาพ สืบค้นเก็บข้อมูลแบบสัมภาษณ์เชิงลึก และสนทนากลุ่ม ข้อมูลได้จากหนังสือ เอกสารทางวิชาการ ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ด้วยการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างแบบเจาะลึก การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยกำหนดเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ วัด ๕ วัด พระสังฆาธิการ ๑๐ รูป สำนักงานพระพุทธศาสนา ๓ คน สำนักงานวัฒนธรรม ๓ คน ประชาชน ๑๐ คน วิเคราะห์ข้อมูลสรุปประมวลเขียนเชิงพรรณนา งานวิจัยได้สำเร็จลุล่วงเป็นอย่างดี เพราะได้รับข้อมูลจากพระสังฆาธิการ และหน่วยงานของรัฐที่ให้ความร่วมมือในการให้สัมภาษณ์ ตลอดทั้งคณะกรรมการผู้เชี่ยวชาญทุกท่านที่ให้คำปรึกษา คำแนะนำ ปรับปรุงและแก้ไข

ขอขอบพระคุณ พระราชวิริยาภรณ์ พระสุนทรกิตติคุณ ผศ. ดร.วันชัย พลเมืองดี ดร. พิสิฐฐิติ โคตรสุภโหมมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา ที่ได้กรุณาชี้แนะเกี่ยวกับการค้นคว้าหาข้อมูลต่างๆ ในการทำงานวิจัยครั้งนี้ รวมถึงให้คำปรึกษาที่ดีตลอดมา ตลอดทั้งเจ้าหน้าที่ห้องสมุดทุกคน คุณค่าของการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ด้วยความดีทั้งหลายเหล่านี้ ขอน้อมถวาย เป็นพุทธบูชา ธรรมบูชา และสังฆบูชา และขอมอบเป็นกตเวทิตาคุณแด่บิดามารดาบูรพาจารย์ทุกท่าน

ดร. ใจ บุญชัยมิ่ง

๒๙ ตุลาคม ๒๕๕๖

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ค
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	ช
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ.....	ฉ
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	๖
๑.๓ ขอบเขตการวิจัย.....	๖
๑.๔ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย.....	๗
๑.๕ กรอบแนวคิดการวิจัย.....	๗
๑.๖ ประโยชน์ของการวิจัย.....	๘
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๙
๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับกลยุทธ์การพัฒนาวัดและบทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาวัด.....	๙
๒.๒ แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน.....	๑๕
๒.๓ แผนกลยุทธ์การพัฒนาวัดการจัดการสาธารณสุขปการในจังหวัดพระเยา.....	๒๕
๒.๔ การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ หน่วยงานภาครัฐและชุมชน.....	๔๖
๒.๕ หลักธรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาวัดการจัดการสาธารณสุขปการ.....	๕๕
๒.๖ แนวคิดกลยุทธ์การพัฒนาวัดการจัดการสาธารณสุขปการ.....	๕๗
๒.๗ กลยุทธ์การพัฒนาวัดการจัดการสาธารณสุขปการ.....	๖๒
๒.๘ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๖๕
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย.....	๗๐
๓.๑ รูปแบบการวิจัย.....	๗๐
๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	๗๐
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	๗๑
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	๗๒
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล.....	๗๒

บทที่ ๔ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	๗๓
๔.๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์.....	๗๓
๔.๒ วิเคราะห์วิสัยทัศน์การพัฒนาด้านการจัดการสาธารณสุขการ.....	๗๗
๔.๓ วิเคราะห์กลยุทธ์การมีส่วนร่วมการพัฒนาด้านของพระสังฆาธิการ.....	๗๘
๔.๔ วิเคราะห์กลยุทธ์การมีส่วนร่วมการพัฒนาด้านของหน่วยงานภาครัฐและชุมชน.....	๘๐
๔.๕ วิเคราะห์หลักธรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาด้านการจัดการสาธารณสุขการ.....	๘๓
๔.๖ วิเคราะห์แนวคิดกลยุทธ์การพัฒนาด้านการจัดการสาธารณสุขการ.....	๘๔
๔.๗ วิเคราะห์กลยุทธ์การพัฒนาด้านการจัดการสาธารณสุขการ.....	๘๘
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	๙๑
๕.๑ สรุปผลการวิจัย.....	๙๑
๕.๒ อภิปรายผล.....	๙๓
๕.๓ ข้อเสนอแนะ.....	๙๔
บรรณานุกรม.....	๙๕
ภาคผนวก	
ผนวก ก บทควมวิจัย.....	๙๘
ผนวก ข กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์.....	๑๑๒
ผนวก ค ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้และกิจกรรม ที่ได้ดำเนินการมา และผลที่ได้รับรองของโครงการ.....	๑๑๔
ผนวก ง ตัวอย่างแบบสอบถาม.....	๑๑๘
ผนวก จ รูปภาพกิจกรรมดำเนินการวิจัย.....	๑๒๑
ผนวก ฉ แบบสรุปโครงการวิจัย.....	๑๒๖
ผนวก ช บันทึกข้อความ.....	๑๓๑
ประวัติผู้วิจัย.....	๑๓๒

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
๒.๑ กรอบแนวคิดการวิจัย.....	๘
๔.๑ การวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของพระสงฆ์ จำนวน ๑๐ รูป.....	๗๓
๔.๒ การวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของหน่วยงานของรัฐและชุมชน จำนวน ๑๐ คน.....	๗๕

อักษรย่อชื่อคัมภีร์

๑. อักษรย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

งานวิจัยที่เป็นองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนา ซึ่งใช้ข้อมูลจากคัมภีร์พระพุทธศาสนา คือ พระไตรปิฎก – อรรถกถา – ฎีกา – ปกรณ์วิเสส ผู้วิจัยสามารถใช้พระไตรปิฎก ฉบับใดเป็นเอกสารอ้างอิงก็ได้ แต่มีเงื่อนไขว่าให้ใช้ฉบับนั้นอ้างอิงตลอด และต้องระบุเอาไว้ให้ชัดเจนว่า ใช้ฉบับสยามรัฐหรือฉบับมหาจุฬาฯ โดยบอกรายละเอียดไว้ในคำชี้แจงการใช้อักษรย่อในงานวิจัย เช่น อักษรย่อในงานวิจัยฉบับนี้ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎก – อรรถกถา – ฎีกา ภาษาบาลีและพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย คัมภีร์ธมมปทฎกถา และอรรถกถาภาษาไทย ใช้ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย พระไตรปิฎกทุกฉบับที่ใช้อ้างอิง ให้ใช้อักษรย่อบอกชื่อคัมภีร์เป็นระบบเดียวกันหมด ตามที่ทางสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์กำหนด การอ้างอิงให้ระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า หลังอักษรย่อชื่อคัมภีร์ ดังตัวอย่าง เช่น **ที.สี.** (บาลี) ๙/๒๗๖/๙๗, **ที.สี.** (ไทย) ๙/๒๗๖/๙๘. หมายถึง ทีฆนิกาย สीलขันธวรรคคปาลี ภาษาบาลี เล่ม ๙ ข้อ ๒๗๖ หน้า ๙๗ ฉบับมหาจุฬาฯเตปิฎก ๒๕๐๐ และทีฆนิกาย สीलขันธวรรค ภาษาไทย เล่ม ๙ ข้อ ๒๗๖ หน้า ๙๘ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๙

การอธิบายบอกอักษรย่อในรายงานการวิจัย ให้ทำเฉพาะที่อ้างอิงในรายงานการวิจัยเท่านั้น ไม่ต้องบอกอักษรย่อคัมภีร์ (พระไตรปิฎก – อรรถกถา – ฎีกา) ทั้งหมด

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา. (ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวิภังค์ (ภาษาไทย)
วิ.ม. (ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวรรค (ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

องเอกก.(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	เอกกนิบาต	(ภาษาไทย)
องอฎฐก.(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	อฎฐกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.สุ.(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	สุตตนิบาต	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การสาธารณูปการ จัดเป็นงานหนึ่งของเจ้าอาวาส ในงาน ๖ ด้าน งานการสาธารณูปการ เป็นงานที่เกี่ยวข้องกับการก่อสร้าง การบูรณะซ่อมแซม ปฏิสังขรณ์ เสนาสนะภายในวัด รวมถึงการขอสร้างวัด ขุดตั้งวัด ขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา ซึ่งเป็นการสร้างถาวรวัตถุที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการนำมาซึ่งความศรัทธาแห่งพุทธบริษัท ดังจะเห็นโดยทั่วไปว่า การบริจาคทรัพย์ในพุทธศาสนานั้น ส่วนมากจะบริจาคเพื่อการสร้างถาวรวัตถุ หรือไม่ก็เป็นบูรณปฏิสังขรณ์ ซึ่งงานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเล็งเห็นถึงความสำคัญว่าพระสังฆาธิการในจังหวัดพะเยานั้นได้ดำเนินการบริหารจัดการงานคณะสงฆ์ด้านสาธารณูปการไปในรูปแบบใดบ้าง ซึ่งในปัจจุบันการบริหารจัดการด้านดังกล่าวถือว่าดีอยู่แล้ว แต่หากได้พบปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาเท่านั้น

สังคมไทยประกอบไปด้วยสถาบันทางสังคมหลายสถาบัน แต่สถาบันที่มีความใกล้ชิดกับคนในสังคมมากที่สุดและเป็นสถาบันพื้นฐานของสังคม คือ สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา และสถาบันศาสนาโดยเฉพาะสถาบันศาสนานั้น มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าประชาชนส่วนใหญ่ของสังคมนั้นนับถือพระพุทธศาสนา ถือได้ว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ ฉะนั้น พระพุทธศาสนาจึงมีความเกี่ยวพันกับวิถีชีวิตของวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมจารีตประเพณี และการขัดเกลาทางสังคม ถ้าพิจารณาองค์ประกอบของพระพุทธศาสนานั้น ได้แก่ พระพุทธเจ้า พระธรรมคำสั่งสอน มีพระสงฆ์เป็นผู้เผยแผ่พระธรรมให้แก่อุบาสกอุบาสิกา หรือประชาชน ดังนั้น การพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนาโดยมีวัดเป็นองค์กรทางศาสนาที่เป็นพื้นฐานทางสังคม และพระภิกษุสงฆ์กับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสังคมแล้ว จะเห็นได้ว่าไม่สามารถจะแยกออกจากกันได้ วัดเป็นศูนย์กลางแห่งการรวมหัวใจของบรรดาพุทธศาสนิกชน ทำหน้าที่ในการวางรากฐานความเจริญให้แก่สังคม ส่งเสริมความเป็นปึกแผ่นความมั่นคงให้แก่สังคม ช่วยลดปัญหาสังคม ส่งเสริมประสิทธิภาพการควบคุมทางสังคมหรือกล่าวได้ว่า วัดเป็นศูนย์กลางทางศาสนาและวัฒนธรรม ที่ผู้คนใช้เป็นบรรทัดฐานในการดำเนินชีวิต และเป็นเอกลักษณ์ของสังคม ซึ่งจะพบได้จากการแสดงออกทางศิลปะ วรรณคดี คติธรรม ขนบธรรมเนียมจารีตประเพณี เป็นต้น ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน วัดและพระสงฆ์ยังมีบทบาทเกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ของคน

พระพุทธศาสนาเป็นปัจจัยสำคัญต่อคนไทย เพราะคนไทยส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา วัดต่างๆจึงประกอบไปด้วยสิ่งก่อสร้าง เช่น กุฏิ วิหาร อุโบสถ ศาลา และการจัดงานประเพณีท้องถิ่น มีวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา ประเพณีลอยกระทง ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีงานนมัสการพระธาตุ ประเพณีวันขึ้นปีใหม่ และเห็นความสำคัญและความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม สามารถ

แลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน วัดต่างๆต้องมีแผนกลยุทธ์การพัฒนาวัด เพราะมีศีลธรรม จึงมีวัฒนธรรม เชื่อว่าเป็นผู้มีวัฒนธรรม เมื่อมีคุณธรรม ย่อมมีจริยธรรม เชื่อว่าผู้ประพฤติธรรม ผู้ใดประพฤติธรรม ผู้นั้นมีมนุษยธรรม เชื่อว่าผู้ให้ ผู้มีมนุษยธรรมต้องมีอารยธรรมเสมอเชื่อว่าผู้เจริญ^๑ วัดต่างๆต้องพัฒนาวัดปรับปรุงวัดถุก่อสร้างภายในวัดให้ทันกับยุคโลกาภิวัตน์ เพื่อต้อนรับเข้าสู่ประชาคมอาเซียน เสริมสร้างความเข้าใจอันดีต่อกันเพื่ออนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นไทย และมีกลยุทธ์ในการพัฒนาวัด จึงมีความจำเป็นต้องพัฒนาให้ทันสมัย

กลยุทธ์การพัฒนาวัดให้เป็นอาราม พระธรรมวโรดม^๒ (บุญมา คุณสมปโน)ได้กล่าวไว้ว่า พระสงฆ์ที่อยู่ในวัดต้องรักษาความสะอาด ความเป็นระเบียบภายในวัดให้เป็นสถานที่น่านั่งนรมย์ใจของผู้ไปมาหาสู่ สถานที่สมควรพัฒนาเป็นอันแรก คือ กุฏิเจ้าอาวาส ต้องพัฒนาให้สะอาดให้เป็นระเบียบเรียบร้อย ไม่ควรนำเครื่องสุขภัณฑ์ประเภทตู้เย็น โทรทัศน์ วิทยุ เครื่องเล่นแผ่นเสียง มาโชว์อวดชาวบ้าน ห้องรับแขก เพราะจะเกิดความสะเทือนใจแก่ชาวบ้านที่มาทำบุญที่วัด วัตถุสิ่งก่อสร้างภายในวัดต้องสร้างให้เข้ากับแบบก่อสร้างภายในภาคนั้นๆ

ศิลปะและวัฒนธรรมไทย สิ่งที่มีมนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นมาด้วยความรู้ ความสามารถในการประดิษฐ์ การตกแต่งเพื่อให้เกิดความสวยงาม เช่น การก่อสร้างอาคารสถานที่แบบต่างๆ ในยุคต่างๆ จนถึงปัจจุบัน หรือการประดิษฐ์วัตถุ เครื่องมือ เครื่องใช้ ตลอดจนอุปกรณ์หลายอย่าง หลายประเภทขึ้นมาเพื่อให้เกิดความสวยงาม ฉะนั้นศิลปะจึงเปรียบเสมือนกระจกเงาสะท้อนให้มองเห็นความเป็นมา ความเป็นอยู่ของมนุษย์เก่าก่อนในทุกๆ ด้าน ตั้งแต่เริ่มแรกจนถึงสมัยปัจจุบัน^๓

วัดมีบทบาทต่อสังคมไทยเป็นอันมาก วัดเป็นศูนย์ศิลปวัฒนธรรมทำหน้าที่ทั้งผู้ผลิตผู้อนุรักษ์ และผู้สอนศิลปะแก่ชาวบ้าน สถานที่บำเพ็ญบุญ เช่น ให้ทาน รักษาศิลปวัฒนธรรม สวดมนต์ไหว้พระ รวมทั้งเป็นสถานที่ประกอบพิธีทางพุทธศาสนา ให้การปรึกษาด้านการครองตน อาชีพ ปรึกษาปัญหาชีวิตแม้กระทั่งปัญหาของสังคม เป็นสถานที่พึ่งสงเคราะห์ประชาชนเมื่อมีภัยเกิดขึ้น เช่น น้ำท่วม ไฟไหม้ เกิดสงคราม สถานพยาบาล คนเดินทาง เป็นสโมสรให้ชาวบ้านมาพบกันและหนุ่มสาวได้พบกันเวลามิงานวัด ใช้เป็นสถานที่จัดงานตามเทศกาลต่างๆของชาวบ้าน เมื่อมีคดีความเกิดขึ้นเป็นสถานที่ไกล่เกลี่ย เป็นคลังเก็บสิ่งของให้ชาวบ้านมายืมเมื่อมิงานใช้เป็นสถานที่ประชุมของชาวบ้าน วัดยังเป็นสถานที่ศึกษาของพระภิกษุสามเณร ศิลปะต่างๆก็เกิดที่วัด มีนักกวี ศิลปิน หมอคู่ นักมวย นักฟันดาบ นักร้องก็มาจากวัด ตลอดทั้งเป็นห้องสมุดเก็บเอกสาร มีตำรายา นิทานพื้นบ้าน และเป็นสถานที่เก็บคัมภีร์พระไตรปิฎก ชีวิตของคนไทยจึงเกี่ยวข้องกับวัด วัฒนธรรมคือวิถีชีวิต เมื่อวิถีชีวิตคนไทยโยงใยกับวัด วัดจึงเป็นรากฐานทางวัฒนธรรมไทย วัดมีโครงการพัฒนาวัด กลยุทธ์เพื่อการพัฒนา

^๑ วีระ อำนวยสุข. การประยุกต์พุทธธรรม. (กรุงเทพฯ :สำนักพิมพ์ B..E.C., ๒๕๕๑), หน้า ๒๖.

^๒ พระธรรมวโรดม (บุญมา คุณสมปโน) **คู่มือพระอุปัชฌาย์**, (กรุงเทพฯ : สหธรรมมิกการพิมพ์ ๒๕๓๔), หน้า ๑๓๕.

^๓ พวงผกา คุโรวาท, **ศิลปะและวัฒนธรรมไทย**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพฯ: อมรรการพิมพ์, ๒๕๓๙), หน้า ๑.

วัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ตลอดทั้งเป็นที่พักพิงของประชาชนทั่วไป พัฒนาวัดให้ได้ตามเป้าหมายที่วางแผนไว้

กลยุทธ์การพัฒนาการบริหารกิจการคณะสงฆ์

การพัฒนาวัดจะทำให้สำเร็จเห็นผลประโยชน์ คณะสงฆ์มีส่วนสำคัญเป็นอย่างมาก จะต้องอาศัยการบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน ด้านการปกครองคณะสงฆ์ ด้านการศึกษา ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม ด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการสาธารณูปการ งานการบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน จะวิจัยเฉพาะงานด้านสาธารณูปการเท่านั้น

กลยุทธ์การพัฒนาคนและสังคมที่มีคุณภาพ

พัฒนา ส่งเสริม และสนับสนุนการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพในทุกๆระดับ ทั้งในวัด ครอบคลุมทุกช่วงวัย ส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดกระบวนการเรียนรู้เชิงอนุรักษ์อย่างต่อเนื่อง ให้มีคุณภาพและคุณธรรมนำความรอบรู้ และเข้าถึงแหล่งความรู้ที่เป็นวิทยาการสมัยใหม่ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น เสริมสร้างประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาวัดด้วยมิติทางศาสนาและวัฒนธรรม อนุรักษ์ สืบสาน ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม จารีตประเพณี และค่านิยมที่ดีงามสู่คนรุ่นต่อไป พัฒนา ส่งเสริม และสนับสนุนการจัดการด้านสาธารณสุข การป้องกันและควบคุมโรค การรักษาพยาบาล การฟื้นฟูสมรรถนะทางด้านร่างกายและจิตใจให้ประชาชนมีสุขภาพแข็งแรงพัฒนา ส่งเสริม และสนับสนุนการแพทย์แผนไทย การแพทย์ทางเลือก การแพทย์พื้นบ้านและสมุนไพร พัฒนา ส่งเสริม ลานบุญ ลานกีฬา เพื่อสร้างนิสัยรักการกีฬา เรียนรู้กติกาสังคม และสร้างโอกาสให้เยาวชนพัฒนากีฬาสู่ความเป็นเลิศ ส่งเสริม สนับสนุนการสังคมสงเคราะห์และการพัฒนาคุณภาพชีวิตพุทธศาสนิกชนอย่างเป็นธรรมและทั่วถึง

กลยุทธ์การพัฒนาวัดด้านเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม

ด้านกายภาพ หลักว่า การพัฒนากาย (กายภาวนา) จักร ๔ คือ ธรรมเป็นเครื่องเจริญ คุณธรรมที่ก่อให้เกิดความเจริญองงาม ได้แก่ ปฏิรูปเทสวาสะ อยู่ในถิ่นที่ดี, สัปปุริสุปปัสสยะ สมาคมกับสัตบุรุษ, อุตตสัมมาปณิธิ ตั้งตนไว้ชอบ, ปุพเพกตปุญญตา ความเป็นผู้ได้ทำความดีไว้ก่อนแล้ว^๔

ด้านสังคม การพัฒนาสังคม (สीलภาวนา) สังคหวัตถุ ๔ ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวคือยึดเหนี่ยวใจบุคคลและประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคีและหลักการสงเคราะห์ ได้แก่ ทาน การให้, ปิยวาจา วาจาเป็นที่รักการพัฒนาจิต (จิตตภาวนา), อตถจริยา การประพฤติประโยชน์, สมานัตตตา ความมีตนเสมอ^๕

^๔ อจ จตฺกก. (ไทย) ๒๑/ ๓๑/ ๔๑.

^๕ อจ จตฺกก. (ไทย) ๒๑/ ๓๒/ ๔๒.

ด้านจิตใจ การพัฒนาจิต (จิตตภาวนา) พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)^๖ ได้กล่าวแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาไว้ในข้อหัวข้อความการพัฒนาทุกอย่าง ว่า ชาวพุทธให้ความเคารพและความกรุณาต่อธรรมชาติทั้งหมด เพราะพวกเขามองทุกสิ่งทุกอย่างในฐานะที่สัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ไม่มีอะไรจะคงอยู่ได้แบบโดดเดี่ยวตามหลักพุทธธรรมแล้ว ใจและกายขึ้นอยู่กับกันและกันทั้งสองต้องได้รับการพัฒนาไปพร้อมๆกันหากจะทำให้เกิดการพัฒนาแบบยั่งยืนแล้ว จะต้องรวมเอาทุกอย่าง นั่นคือพัฒนาสิ่งทั้งปวงทั้งทางด้านร่างกาย ด้านสังคม ด้านจิตใจ และด้านปัญญา อันเป็นทุกมุมชีวิตของคนเรา

ด้านปัญญา การพัฒนาปัญญา (ปัญญาภาวนา) พละ ๕ ธรรมอันเป็นกำลัง ได้แก่ ศรัทธา ความเชื่อ, วิริยะ ความเพียร, สติ ความระลึกได้, สมาธิ ความจิตมั่น, ปัญญา ความรู้ชัด^๗ เมื่อสิ่งทั้งปวงทำได้ดังกล่าวนี้ความเจริญงอกงามก็จะเกิดขึ้นในสังคมนั้นๆ

การที่คนมีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัดน้อยลงก็เป็นปัญหา วัดต้องให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาวัด ตลอดทั้งให้ประชาชนรู้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาให้มาก จะต้องชี้แนะให้ประชาชนช่วยกันฟื้นฟูส่งเสริมพัฒนาวัด การพัฒนาวัดด้านคุณธรรมจริยธรรม พระสงฆ์จะต้องถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนาวัด

กลยุทธ์การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

เสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเพื่ออนุรักษ์ พัฒนาและฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นให้คงอยู่อย่างยั่งยืน อนุรักษ์ ฟื้นฟูพื้นที่ป่า และป่าต้นน้ำลำธารให้เกิดความสมบูรณ์ พัฒนาฟื้นฟูแหล่งน้ำและการบริหารจัดการน้ำอย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ การพัฒนาและปรับปรุงคุณภาพดินให้อุดมสมบูรณ์ เพิ่มประสิทธิภาพการจัดการขยะชุมชน สิ่งปฏิกูล และน้ำเสีย อนุรักษ์ ฟื้นฟูความหลากหลายทางชีวภาพในท้องถิ่น

กลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยว ส่งเสริม และสนับสนุนการพัฒนา ฟื้นฟู แหล่งท่องเที่ยวให้ยั่งยืน ประชาสัมพันธ์และจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว สร้างเครือข่ายความร่วมมือกับภาครัฐ ภาคเอกชน ชุมชนท้องถิ่น และสถาบันการศึกษาใน การบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวในท้องถิ่น พัฒนาคูณภาพการให้บริการ การบริหารจัดการ และสิ่งอำนวยความสะดวกด้านการท่องเที่ยวทั้งด้านบุคลากร โครงสร้างพื้นฐาน และความปลอดภัย

^๖ พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **โลกทัศน์ชาวพุทธ**, (กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๔๙), หน้า ๒๒๙.

^๗ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/ ๓๐๐/ ๒๕๒.

แผนกลยุทธ์ทฤษฎีการพัฒนาวัต

ทฤษฎีการจัดการของ HENRI FAYOL^๘

Fayol เชื่อว่า เป็นไปได้ที่เราจะต้องหาทางศึกษาถึงศาสตร์ที่เกี่ยวกับการจัดการ ที่สามารถใช้ได้กับการจัดการทุกชนิด ไม่ว่าจะเป็นการจัดการงานอุตสาหกรรมหรืองานรัฐบาล เกี่ยวกับหน้าที่การจัดการ การพัฒนาวัตที่จะให้สำเร็จเห็นผลต้องประกอบด้วยหลัก ๕ ประการ การวางแผน การจัดองค์การ การบังคับบัญชาสั่งการ การประสานงาน การควบคุม เมื่อวัดต่างๆได้หลักทั้ง ๕ ประการนี้นำไปใช้ในการพัฒนาวัต การพัฒนาวัตก็จะมีประสิทธิภาพมากขึ้น

แผนกลยุทธ์การพัฒนาวัตแบบเชิงรุกเชิงรับ

กลยุทธ์การเผยแพร่พระพุทธศาสนา ที่พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)^๙ ได้บรรยายพิเศษในการอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศ โดยมีเนื้อหาสาระ การไปเผยแพร่พระพุทธศาสนา นั้น ความรู้ ความสามารถของเรามีด้วยกันทั้งนั้น แต่ที่ไม่ค่อยบรรลุผลตามที่เราต้องการ คงจะเกี่ยวกับปัญหาเรื่องกลยุทธ์ จึงทำให้มีปัญหาและอุปสรรคอื่นๆ มาก ก่อนที่เราจะลงมือปฏิบัติการจริง ต้องทำการวิเคราะห์สถานการณ์ ๔ ด้าน (SWOT ANALYSIS) ซึ่งประกอบด้วย

๑. จุดแข็ง (S = Strength)
๒. จุดอ่อน (W = Weakness)
๓. โอกาส (O = Opportunity)
๔. สิ่งคุกคาม (T = Threat)

การพัฒนาวัตก็เหมือนกันจะต้องศึกษาฐานการณ์ทั้ง ๔ ด้าน

๑. จุดแข็ง คือ ได้แก่เวลาที่จะลงมือพัฒนาวัต ต้องหาข้อมูลให้ได้ก่อนว่าพื้นที่นั้นมีอะไรเป็นจุดแข็งที่ทำให้เราน่าจะทำงานก้าวหน้าไปด้วยดี
๒. จุดอ่อน คือ ได้แก่เรื่อง ประชาชน ทุนทรัพย์ อุปกรณ์การก่อสร้าง
๓. โอกาส คือ การทำงานแบบเชิงรุก ต้องวางแผนว่าจะสร้างอะไรก่อน หมายถึงความเป็นมืออาชีพในการทำงาน และการสร้างโอกาสด้านเครือข่าย ติดต่อเพื่อนร่วมงานในวัดนั้นๆ
๔. สิ่งคุกคาม คือ ต้องรู้ว่าอะไรเป็นสิ่งที่คุกคามเรา และตลอดทั้งสิ่งที่เป็นภัยต่อเราในการทำงานเกี่ยวกับการพัฒนาวัต

ดังนั้น ปีพุทธศักราช ๒๕๕๘ ประเทศไทยก็จะเข้าสู่ประชาคมอาเซียน จึงเป็นสาเหตุให้ผู้วิจัยอยากศึกษาเกี่ยวกับกลยุทธ์การพัฒนาวัตในจังหวัดพะเยา เพื่อจะได้ทราบว่าวัตในจังหวัดพะเยามีการกำหนดกลยุทธ์ การพัฒนาวัตอย่างไร มีแผนการรองรับการพัฒนาวัตเป็นอย่างไร และมีการปฏิบัติตามแผนงานและกลยุทธ์การพัฒนาวัตอย่างไร ตลอดทั้งมีปัจจัยอะไรบ้าง ในการผลักดันการพัฒนาวัตตามกลยุทธ์ ให้บรรลุเป้าหมายซึ่งจะนำประเทศสู่ประชาคมอาเซียน วัตในจังหวัดพะเยา

^๘ ธงชัย สันติวงษ์ รัต, **หลักการจัดการ**, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๒๕๔๕), หน้า ๑๓ - ๑๖.

^๙ พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **การเผยแพร่เชิงรุก**, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๗.

ได้เตรียมความพร้อมเพื่อจะรับมือกับกับวัฒนธรรมนานาชาติอย่างไร มองให้เห็นว่าวัดเป็นศูนย์การเรียนรู้ทุกอย่าง จึงเป็นเรื่องที่ควรศึกษาต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษากลยุทธ์การพัฒนาวัด การจัดการสาธารณูปการในจังหวัดพะเยา
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วม การคิดการวางแผนของคณะสงฆ์ หน่วยงานภาครัฐและชุมชนในการพัฒนาวัด การจัดการสาธารณูปการในจังหวัดพะเยา
- ๑.๒.๓ เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรคแนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการด้านสาธารณูปการของ พระสังฆาธิการใน จังหวัดพะเยา

๑.๓ ขอบเขตการวิจัย

งานวิจัยครั้งนี้เป็นทั้งงานวิจัยด้านเอกสาร(Documentary Research) และงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยได้แบ่งวิธีดำเนินการวิจัยเป็นขั้นตอน มีรายละเอียดดังนี้

๑.๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยด้านเอกสาร (Documentary Research) ผู้วิจัยมุ่งศึกษาค้นคว้าจากคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา โดยศึกษาจากแหล่งข้อมูลชั้นปฐมภูมิ(Primary Sources) ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่ หนังสือ บทความ เอกสารวิชาการ รายงานวิจัย วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ (อินเทอร์เน็ต)

๑.๓.๒ ขอบเขตด้านกลุ่มประชากร

การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) สัมภาษณ์ข้อมูลแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth Interview) และสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) จากกลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้เชี่ยวชาญ ด้านทางพระพุทธศาสนาและด้านทางฝ่ายบ้านเมือง ตามพื้นที่ที่กำหนด คือ วัดพัฒนาในจังหวัดพะเยา จำนวน ๕ วัด ประกอบไปด้วยวัด ดังนี้

- ๑.วัดศรีโคมคำ ตำบลเวียง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา
- ๒.วัดอนาลโยทิพยาราม ตำบลสันป่าม่วง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา
- ๓.วัดติโลกอาราม ตำบลเวียง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา
- ๔.วัดหย่วน ตำบลหย่วน อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา
- ๕.วัดโพธาราม ตำบลศรีถ้อย อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา

สัมภาษณ์ผู้มีส่วนรวมในการพัฒนาวัดการจัดการสาธารณูปการ ประกอบไปด้วย

๑. เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาสวัด
๒. หน่วยงานภาครัฐ ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติจังหวัดพะเยา
๓. ผู้อำนวยการสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพะเยา สำนักงานเทศบาลเมือง-ตำบล
๔. ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดพะเยาและอำเภอ ประธานชุมชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน

๑.๓.๓ ขอบเขตด้านวิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผล

โดยการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมด จากนั้นจึงประมวลข้อมูล สรุปผลแล้วนำเสนอในรูปแบบการเขียนบรรยายเชิงพรรณนา

๑.๔ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษา หมายถึง การศึกษาการพัฒนาวัดในจังหวัดพะเยา

กลยุทธ์ หมายถึง ทิศทางการวางแผนงานที่จะต้องทำให้สำเร็จตามแผนที่วางไว้ ในที่นี้หมายถึงการกลยุทธ์การพัฒนาวัดในจังหวัดพะเยา

การพัฒนาวัด หมายถึง การปรับปรุงสภาพวัดและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของวัด จนกระทั่งมีความเจริญรุ่งเรืองเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน และเป็นศูนย์กลางของชุมชน โดยดำเนินงานตามแนวทางการพัฒนาวัด ในที่นี้หมายถึงการพัฒนาวัดการจัดการสาธารณูปการ

คณะสงฆ์ หมายถึง ภิกษุที่สังกัดตามวัดต่างๆของคณะสงฆ์ไทย มีตำแหน่งหน้าที่ในการบริหาร เช่น เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส ในจังหวัดพะเยา

หน่วยงานภาครัฐ หมายถึง หน่วยงานของรัฐที่มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการเกี่ยวกับวัด เช่น สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติจังหวัด สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด

ชุมชน หมายถึง ประชาชนที่อาศัยอยู่ในบริเวณใกล้วัด มีส่วนร่วมในการพัฒนาวัดและช่วยเหลือกิจการต่างๆภายในวัด

งานการจัดการสาธารณูปการ หมายถึง การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนสถานภายในวัด รวมถึงการทำวัดให้สะอาด รมรื่น สะอาด สบาย การทำถนนทางเดินในวัด และการตกแต่งวัดให้ดูสวยงามแก่ผู้มาพบเห็น

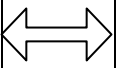
พระสังฆาธิการ หมายถึง พระสังฆาธิการที่ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้ปกครองวัด และบริหารจัดการวัด ซึ่งเป็นวัดในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดพะเยา

การบริหารจัดการ หมายถึง ระบบที่ประกอบไปด้วยกระบวนการในการนาทรัพยากรทางการบริหารทั้งทางวัตถุและคนมาดำเนินการเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

๑.๕ กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การศึกษาพุทธศาสตร์การพัฒนาวัดการจัดการสาธารณูปการในจังหวัดพะเยา ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยนำมากำหนดเป็นกรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework) ประกอบด้วยตัวแปรต้น (Independent) และตัวแปรตาม (Dependent Variables) ดังนี้

ตัวแปรต้น ((Independent) คือ ตำแหน่ง อายุ พรรษา ระยะเวลาที่ดำรงตำแหน่ง วุฒิการศึกษา ตัวแปรตาม (Dependent Variables) คือ การกำหนดกลยุทธ์ การมีส่วนร่วมในการพัฒนาวัดด้านต่างๆ เช่น ด้านการสาธารณูปการ

ตัวแปรต้น		ตัวแปรตาม
สถานภาพส่วนบุคคล -ตำแหน่ง -อายุ -พรราชา -ระยะเวลาที่ดำรงตำแหน่ง -วุฒิกการศึกษา (แผนกสามัญ) -วุฒิกการศึกษา (แผนกนักรธรรม) -วุฒิกการศึกษา (แผนกบาลี)		ปัญหาการกำหนดกลยุทธ์การพัฒนาวัด การมีส่วนร่วมการพัฒนาวัดการจัดการ สาธารณูปการ - ด้านวิสัยทัศน์การพัฒนาวัด - ด้านกลยุทธ์การพัฒนาวัด - ด้านแนวคิดการบริหารงาน สาธารณูปการ - ด้านการพัฒนางานสาธารณูปการ - ด้านการดูแลและรักษาศาสนสมบัติของ วัด - ด้านการก่อสร้างบูรณปฏิสังขรณ์ เสนาสนะ - ด้านพระสงฆ์กับการอนุรักษ์ ศิลปกรรม - ด้านหลักพุทธธรรมกับการบริหารงาน สาธารณูปการ - ด้านแนวโน้มการบริหารงาน สาธารณูปการในอนาคต

๑.๖ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- ๑.๖.๑ ทำให้ทราบแผนกลยุทธ์ในการพัฒนาวัดการจัดการสาธารณูปการจังหวัดพะเยา
- ๑.๖.๒ ทำให้ทราบการมีส่วนร่วมของคณะสงฆ์หน่วยงานภาครัฐและชุมชนในการพัฒนาวัด
- ๑.๖.๓ ทำให้ทราบปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาวัด
- ๑.๖.๔ ทำให้ทราบผลที่ได้จากการวิจัยเพื่อนำไปใช้ในการพัฒนาวัดต่อไป

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินงานการวิจัย ดังนี้

- ๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับกลยุทธ์การพัฒนาวัดและบทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาวัด
- ๒.๒ แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน
- ๒.๓ แผนกลยุทธ์การพัฒนาวัดการจัดการสาธารณูปการในจังหวัดพะเยา
- ๒.๔ การมีส่วนร่วมของคณะสงฆ์ หน่วยงานภาครัฐและชุมชนในการพัฒนาวัด
- ๒.๕ หลักธรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาวัดการจัดการสาธารณูปการ
- ๒.๖ แนวคิดกลยุทธ์การพัฒนาวัดการจัดการสาธารณูปการ
- ๒.๗ กลยุทธ์การพัฒนาวัดการจัดการสาธารณูปการ
- ๒.๘ เอกสารและงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาวัดและบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาวัด

ความหมายการพัฒนาทางพระพุทธศาสนา มีนักปราชญ์ท่านผู้รู้ทั้งหลายได้ให้ความหมายไว้แตกต่างกัน

พระราชวรมนี (ประยูร ปยุตโต)^๑ ให้ความหมายและอธิบายไว้ว่า ในทางพุทธศาสนา การพัฒนา มาจากคำภาษาบาลีว่า วัฒนะ แปลว่า เจริญ แบ่งออกได้เป็น ๒ ส่วน คือ การพัฒนาคน เรียกว่า ภาวนา กับการพัฒนาสิ่งอื่นๆ ที่ไม่ใช่คน เช่น วัตถุสิ่งแวดล้อมต่างๆ เรียกว่าพัฒนา หรือ วัฒนา เช่น การสร้างถนน บ่อน้ำ อ่างเก็บน้ำ เป็นต้น ซึ่งเป็นเรื่องของการเพิ่มพูนขยาย ทำให้มากหรือทำให้เติบโตขึ้นทางวัตถุและได้เสนอข้อคิดไว้ว่า คำว่า การพัฒนา หรือ คำว่า เจริญนั้นไม่ได้แปลว่าทำให้มากขึ้น เพิ่มพูนขึ้นอย่างเดียวนั้น แต่มีความหมายว่า ตัดหรือทิ้ง เช่น เจริญพระเกศา คือตัดผม มีความหมายว่า รก เช่น นุสยา โลกว ฑฒโน แปลว่า อย่าเป็นคนรกโลกอีกด้วย ดังนั้น การพัฒนาจึงเป็นสิ่งที่ทำแล้วมีความเจริญจริงๆ คือ ต้องไม่เกิดปัญหาติดตามมาหรือไม่เสื่อมลงกว่าเดิม ถ้าเกิดปัญหาหรือเสื่อมลง ไม่ใช่เป็นการพัฒนา แต่เป็นหายนะ ซึ่งตรงกันข้ามกับการพัฒนา

ความหมายของ"วัด" คือ สถานที่ทางศาสนา ซึ่งจะมีเสนาสนะและอาคารถาวรวัตถุต่างๆ เป็นที่อยู่อาศัยศึกษาปฏิบัติธรรมวินัย และประกอบศาสนกิจของพระภิกษุสงฆ์ตลอดจนเป็นที่บำเพ็ญกุศลต่างๆ ของพุทธศาสนิกชนทุกคนทั้งทางด้านจิตใจ และกิจกรรมตามประเพณีนิยม นอกจากนี้วัดยังเป็นศูนย์กลางบริการทางการศึกษาและทางสังคมอีกด้วย

^๑ พระธรรมปิฎก (ประยูร ปยุตโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน, (กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙), หน้า ๕๘.

วัด หมายถึง สถานที่ทางพระพุทธศาสนาซึ่งปกติมีพระอุโบสถ พระวิหาร พระเจดีย์ รวมทั้งมีพระภิกษุสงฆ์อาศัยที่มาของคำว่า “วัด” บางคนอธิบายว่า มาจากคำว่า “วตฺวา” ในภาษาบาลี แปลว่า เป็นที่สนทนาธรรม บ้างก็ว่ามาจาก “วัตร” อันหมายถึงกิจปฏิบัติหรือหน้าที่ของพระภิกษุที่พึงกระทำ หรือแปลอีกอย่างว่าการจำศีล ภาวนา หรือสถานที่ ที่พระภิกษุสงฆ์ใช้ปฏิบัติภาระกิจที่พึงกระทำนั่นเองในสมัยพุทธกาลนั้น มีการใช้คำว่า “อาราม” เป็นคำเรียกชื่อศาสนสถานในทางพุทธศาสนาที่ใช้เรียกเสนาสนะที่มีครุฑธาดายพระพุทธรูป เช่น “เขตวนาราม” หรือชื่อเต็มว่า “เขตวนอนาถปิณฑิกสสุอาราม” ซึ่งมีความหมายว่า “สวนของอนาถปิณฑิกที่ป่าเขต” หรือ “เวฬุวนาราม” หรือ “บุพผาราม” เป็นต้น “อาราม” หรือ “อาราม” ในคำอ่านของไทยแปลว่าสวน นอกจากนี้ในเวลาต่อมา ยังมีคำที่ใช้เรียกอีกอย่างว่า “วิหาระ” หรือ “วิหาร”

๒.๑.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาวัด

วัด เป็นพุทธสถาน เป็นเสมือนหลักชัยในการ “ลงหลักปักฐาน” พระพุทธศาสนาในท้องถิ่นนั้น บรรพชนได้ช่วยกันเสียดสละหยาดเหงื่อแรงงาน และทรัพย์สินช่วยกันสร้างขึ้น เพื่อจุดศูนย์รวมทางจิตใจของลูกหลาน สมควรที่พวกเราทั้งหลาย ที่ได้รับ “มรดก” นี้จากบรรพชนได้ช่วยกันสร้างและจรรโลง วัด ให้เป็นปูชนียสถาน เป็นที่พึ่งทางจิตใจ เป็นที่ภาคภูมิใจ เป็นสถานที่ที่น่ายินดี สมกับคำว่า “อาราม” การบริหารจัดการวัดจะว่ายากก็ยาก จะว่าง่ายก็ง่าย เพราะการบริหาร จัดการต้องมี “ศาสตร์” และ “ศิลป์” คือมีระเบียบแบบแผน มีกฎมีเกณฑ์ และแนวทางสำหรับการปฏิบัติการบริหารจัดการวัดผู้บริหารต้องใช้หลัก “คุณธรรม” หรืออีกวิธีหนึ่งที่กำลังนิยมใช้กันอยู่ในปัจจุบันนี้ก็คือ “หลักธรรมมาภิบาล” การกระทำงานทุกอย่างที่มาของความสำเร็จ จะต้องมียุติธรรมประกอบ คือ ๑) มีเจ้าอาวาสดี มีศีลธรรม และขยัน ๒) ใช้หลักคุณธรรมในการบริหาร ๓) มีพระภิกษุสามเณรที่ดี ๔) มีการบริหารจัดการที่ดี^๒

พระธรรมวโรดม (บุญมา คุณสมปโน)^๓ บรรยายถึง การพัฒนาวัดให้เป็นอารามได้กล่าวไว้ว่า พระสงฆ์ที่อยู่ในวัดต้องรักษาความสะอาด ความเป็นระเบียบภายในวัดให้เป็นสถานที่น่ารื่นรมย์ใจของผู้ไปมาหาสู่ สถานที่สมควรพัฒนาเป็นอันแรก คือ กุฏิเจ้าอาวาส ต้องพัฒนาให้สะอาดให้เป็นระเบียบเรียบร้อย ไม่ควรนำเครื่องสุษุภัณฑ์ประเภทตู้เย็น โทรทัศน์ วิทยุ เครื่องเล่นแผ่นเสียง มาโชว์อวดชาวบ้าน ฌ ห้องรับแขก เพราะจะเกิดความสะเทือนใจแก่ชาวบ้านที่มาทำบุญที่วัด วัตถุประสงค์ก่อสร้างภายในวัดต้องสร้างให้เข้ากับแบบก่อสร้างภายในภาคนั้นๆ

สมัยโบราณวัดมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อสังคมไทย ทุกหมู่บ้านมีวัดเป็นศูนย์กลางวัดเป็นสถานที่บำเพ็ญบุญ เช่น ให้ทาน รักษาศีลฟังธรรม สวดมนต์ไหว้พระ รวมทั้งเป็นสถานที่ประกอบพิธีทางพุทธศาสนา ให้การปรึกษาด้านการครองตน อาชีพ ปรึกษาปัญหาชีวิตแม้กระทั่งปัญหาของสังคม เป็นสถานที่พึ่งสงเคราะห์ประชาชนเมื่อมีภัยเกิดขึ้น เช่น น้ำท่วม ไฟไหม้ เกิดสงคราม สถานพยาบาล คนเดินทาง เป็นสโมสรให้ชาวบ้านมาพบกันและหนุ่มสาวได้พบกันเวลามีงานวัด ใช้เป็นสถานที่จัดงานตามเทศกาลต่างๆของชาวบ้าน เมื่อมีคดีความเกิดขึ้นเป็นสถานที่ไกล่เกลี่ย เป็นคลังเก็บสิ่งของให้

^๒ พระธรรมราชาวัตร (สุทัสน์ สุทสฺสโน), เจ้าคณะภาค ๖ เจ้าอาวาสวัดพระแก้ว จังหวัดเชียงราย , **คู่มือการบริหารและจัดการวัด**, (เชียงราย : เชียงรายไพศาลการพิมพ์ ๒๕๕๒), หน้า คำนำ .

^๓ พระธรรมวโรดม (บุญมา คุณสมปโน) **คู่มือพระอุปัชฌาย์**, (กรุงเทพฯ : สหธรรมมิกการพิมพ์ ๒๕๓๔), หน้า ๑๓๕.

ชาวบ้านมาเยี่ยมเมื่อมีงานใช้เป็นสถานที่ประชุมของชาวบ้าน วัดยังเป็นสถานที่ศึกษาของพระภิกษุ สามเณร ศิลปะต่างๆก็เกิดที่วัด มีนักกวี ศิลปิน หมอคู่นักมวย นักฟันดาบ นักร้องก็มาจากวัด ตลอด ทั้งเป็นห้องสมุดเก็บเอกสาร มีตำรายา นิทานพื้นบ้าน และเป็นสถานที่เก็บคัมภีร์พระไตรปิฎก ชีวิต ของคนไทยจึงเกี่ยวข้องกับวัด ปัจจุบันนี้วัดเป็นสถานที่สวดศพและเผาศพ คนเราจะมีวิถีชีวิตเกี่ยวข้องกับ วัดตั้งแต่เกิดจนถึงตาย วัฒนธรรมคือวิถีชีวิต เมื่อวิถีชีวิตคนไทยโยงใยกับวัด วัดจึงเป็นรากฐานทาง วัฒนธรรมไทย

กลยุทธ์การพัฒนาวัด การพัฒนาคนและสังคมที่มีคุณภาพ

วัดจึงเป็นสถานที่พัฒนา ส่งเสริม และสนับสนุนการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพในทุกๆระดับ ทั้งในวัดครอบคลุมทุกช่วงวัย ส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดกระบวนการเรียนรู้เชิงอนุรักษ์อย่าง ต่อเนื่อง ให้มีคุณภาพและคุณธรรมนำความรอบรู้ และเข้าถึงแหล่งความรู้ที่เป็นวิทยาการสมัยใหม่ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น เสริมสร้างประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาวัดด้วยมิติทางศาสนา และวัฒนธรรม อนุรักษ์ สืบสาน ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม จารีตประเพณี และค่านิยมที่ดีงามสู่คนรุ่น ต่อไป พัฒนา ส่งเสริม และสนับสนุนการจัดการด้านสาธารณสุข การป้องกันและควบคุมโรค การ รักษาพยาบาล การฟื้นฟูสมรรถนะทางด้านร่างกายและจิตใจให้ประชาชนมีสุขภาพแข็งแรงพัฒนา ส่งเสริม และสนับสนุนการแพทย์แผนไทย การแพทย์ทางเลือก การแพทย์พื้นบ้านและสมุนไพร พัฒนา ส่งเสริมลานบุญ ลานกีฬา

๒.๑.๒ บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาวัด

บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาวัด ซึ่งจะสรุปรวบรวมบทบาทมาเป็นข้อสมมติฐาน สำหรับการศึกษาดังต่อไปนี้

๑) ทฤษฎีบทบาท

เป็นทฤษฎีที่เน้นว่ามนุษย์จะแสดงพฤติกรรมตามความคิดเห็นหรือทัศนคติที่เป็นผลมาจาก ความหวังทางสังคมตามสถานภาพ ตำแหน่ง และเจ้าหน้าที่ทางสังคมของแต่ละบุคคล กล่าวอีกนัย หนึ่งคือ บทบาทของแต่ละบุคคลเป็นผลมาจากปัจจัยทางจิตวิทยา ซึ่งได้แก่ ความคิดเห็นหรือทัศนคติ ส่วนบุคคล และปัจจัยทางสังคม ได้แก่ ตำแหน่ง หน้าที่ และสถานภาพของบุคคลที่ประกอบด้วย ความ คาดหวังต่างๆ จากสังคม

๒) ความหมายของบทบาท

ในแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทนี้ มีผู้ให้ความหมายของคำว่าบทบาทไว้หลายด้านด้วยกัน แต่ โดยส่วนใหญ่ให้ความหมายไว้คล้ายกันว่า บทบาท คือ สิทธิและหน้าที่ที่บุคคลแต่ละคนที่สังคม กำหนดขึ้นมาตามตำแหน่งที่บุคคลนั้นดำรงอยู่

ทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาทนี้ มีนักทฤษฎีได้ให้ความหมายมากมายและหลายรูปแบบ แต่พอจะ สรุปประเด็นการศึกษาได้ดังนี้

(๑) บทบาทเป็นสิ่งสำคัญที่จะต้องเรียนรู้จากรกการมีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ในสังคม มนุษย์ จะเข้าร่วมอยู่ในสังคมได้จากการเรียนรู้บทบาทของตนเองในสังคม

(๒) การมีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่นจะทำให้มีการมองตนเองและผู้อื่นว่าเป็นเจ้าของสถานภาพ และบทบาทบางอย่าง และผูกพันอยู่กับความคาดหวังของผู้อื่น และความคาดหวังนี้จะเป็นตัวกำหนด แนวทางของบทบาทในแต่ละคน

ดังนั้น บทบาทจึงเป็นความคาดหวังทางการกระทำที่ว่า ในสถานภาพหนึ่งๆ บุคคลควรจะมีบทบาทอย่างไรโดยจะมีการเรียนรู้เป็นกระบวนการสำคัญ เพื่อให้ทราบว่าแต่ละบุคคลจะต้องแสดงบทบาทและสวมบทบาทอย่างไร ซึ่งการเรียนรู้บทบาทนี้จะเกิดจากการเลียนแบบและการสังเกตจากบุคคลที่เรายึด เพื่อจะนำมาเป็นแบบอย่างของบทบาทของตน ที่จะแสดงต่อผู้อื่นในสถานการณ์ต่างๆ ในสังคมตามที่ตนเองต้องการ แต่ทั้งนี้การเสนอภาพของตนเองหรือแสดงบทบาทและการสวมบทบาทนี้อาจจะสอดคล้องหรือขัดแย้ง กับความคาดหวังของสังคมก็ได้

งามพิศ สัตย์สงวน กล่าวอธิบายว่า บทบาท คือ การกระทำตามสิทธิและหน้าที่ของสถานภาพ สถานภาพและบทบาท มักจะเป็นของคู่กัน คือเมื่อมีสถานภาพจะต้องมีบทบาทด้วย แต่ไม่เสมอไป บทบาท คือพฤติกรรมที่คาดหวังสำหรับผู้ที่อยู่ในสถานภาพต่างๆ ว่าจะต้องปฏิบัติอย่างไร เป็นบทบาทที่คาดหวังโดยกลุ่มคนหรือสังคม เพื่อให้คู่สัมพันธ์มีการกระทำระหว่างกันทางสังคมได้ รวมทั้งสามารถคาดการณ์พฤติกรรมที่เกิดขึ้นได้^๔

ณรงค์ เส็งประชา กล่าวว่า บทบาท คือ พฤติกรรมที่ปฏิบัติตามสถานภาพบทบาทเป็นพฤติกรรมที่สังคมกำหนดและคาดหวังให้บุคคลกระทำ บทบาทเป็นหน้าที่ที่เราจะต้องทำส่วนสถานภาพ คือสิ่งที่เราเป็น^๕

พัทยา สายหู กล่าวว่า สถานภาพและบทบาทเปรียบเสมือน ตัว (ละคร) และบท (บทบาท) ในการเล่นละคร ก็คือ การกำหนดตำแหน่ง และหน้าที่ ให้ผู้แสดงแต่ละคนมาเล่าเรื่องเดียวกันและโรงเดียวกันนั่นเอง^๖

พระมหาประยุทธ์ ปยุตโต^๗ ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ว่า ปัจจุบันนี้พระสงฆ์กลายเป็นตัวแทนของสถาบันทางพระพุทธศาสนา มีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติ ๒ ประการ คือ บทบาทหรือหน้าที่ต่อตนเองของพระสงฆ์ และบทบาทหรือหน้าที่ต่อบุคคลอื่น พระสงฆ์เป็นผู้นำทางจิตใจและสติปัญญา และได้สรุบบทบาทของวัดในฐานะศูนย์กลางของสังคมไว้ดังนี้

- ๑) เป็นสถานศึกษา สำหรับชาวบ้าน ส่งลูกบุตรมาอยู่รับใช้พระรับการศึกษา คีลธรรม และเล่าเรียนวิชาการต่างๆ ตามที่มีสอนในสมัยนั้น
- ๒) เป็นสถานสงเคราะห์ ที่บุตรหลานชาวบ้านยากจน ได้มาอาศัยเลี้ยงชีวิตและศึกษาเล่าเรียน ตลอดถึงผู้ใหญ่ที่ยากจนมาอาศัยเลี้ยงชีพ
- ๓) เป็นสถานพยาบาลที่รักษาผู้เจ็บป่วยตามภูมิรู้ของคนสมัยนั้น
- ๔) เป็นที่พักคนเดินทาง
- ๕) เป็นสโมสรที่ชาวบ้านมาพบปะสังสรรค์ หย่อนใจ หาความรู้เพิ่มเติม
- ๖) เป็นสถานบันเทิง ที่จัดงานเทศกาล และมหรสพต่างๆ สำหรับชาวบ้านทั้งหมด

^๔ งามพิศ สัตย์สงวน, **การจัดระเบียบทางสังคมในสังคมและวัฒนธรรม**, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๑๒.

^๕ ณรงค์ เส็งประชา, **มนุษย์กับสังคม**, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๐), หน้า ๑๐๙.

^๖ พัทยา สายหู, **กลไกของสังคม**, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๔๘.

^๗ พระมหาประยุทธ์ ปยุตโต, **บทบาทพระสงฆ์ในสังคมปัจจุบัน**, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, ๒๕๒๓), หน้า ๑๖.

- ๓) เป็นที่ใกล้เคียงข้อพิพาทเป็นที่ปรึกษาแก้ปัญหาชีวิต ครอบครัวและความทุกข์ต่างๆ
- ๔) เป็นศูนย์กลางของศิลปวัฒนธรรม ที่รวบรวมศิลปกรรมต่างๆ ของชาติ ตลอดจนเป็นเสมือนพิพิธภัณฑ์
- ๕) เป็นคลังวัสดุ สำหรับเก็บของใช้ต่างๆ ซึ่งชาวบ้านจะได้ใช้ร่วมกัน เมื่อมีงานวัดหรือยืมไปใช้ตอนมีงาน
- ๑๐) เป็นศูนย์กลางการบริหารหรือการปกครอง ที่กำนันหรือผู้ใหญ่บ้านจะเรียกลูกบ้านมาประชุมกัน บอกแจ้งกิจกรรมต่างๆ (ในยามสงคราม อาจใช้เป็นที่พักพิง)

๑๑) เป็นที่ประกอบพิธีกรรม หรือใช้บริการด้านพิธีกรรม อันเป็นเรื่องผูกพันกับชีวิตของทุกคน ในระยะเวลาต่างๆ ของชีวิต

จ่านงค์ อติวัฒน์สิทธิ์^{๔๕} ได้กล่าวถึง ความเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์และวัดในสังคมปัจจุบัน พระสงฆ์และวัดมีบทบาทมาก พระสงฆ์และวัดต้องอยู่เคียงกัน ขาดอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้ พระสงฆ์จึงเป็นสื่อกลางของประชาชน ตลอดทั้งช่วยรักษาประเพณีและพิธีกรรม นำเสถียรภาพมาสู่สังคมและช่วยสร้างความทันสมัยให้เกิดขึ้นในหมู่บ้าน ดังนั้น ผู้นำที่จริงคือ พระสงฆ์ ซึ่งช่วยวางแผนแนะนำและสนับสนุนงานของชาวบ้าน

พระมหาสุภา อุทโท^{๔๖} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ พระสงฆ์ไทยใน ๒ ทศวรรษหน้า (พ.ศ. ๒๕๔๑- ๒๕๖๐)” การพัฒนาประเทศจะเน้นการพัฒนาแบบยั่งยืนมากขึ้น ขณะเดียวกันกระแสบริโภคนิยม ความเสื่อมโทรมทางศีลธรรมและโรคเอดส์จะแพร่กระจายอย่างรุนแรงและกว้างขวาง มีปัญหาต่างๆ ที่ซับซ้อนมากขึ้น และปัญหามลพิษจะนำไปสู่ความเสื่อมโทรมด้านสุขภาพจิตของคนไทยในเมืองมากยิ่งขึ้น ส่วนในชนบทจะมีการต่อสู้แย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้น ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติต่างๆ ลดลง การกระจายบริการด้านสาธารณสุขจะยังไม่ทั่วถึง และชนบทยังคงเป็นฐานรองรับการผลิตของเมืองต่อไป

ธรรมรส โชติบุญชู^{๔๗} ได้กล่าวไว้ใน มนุษย์สัมพันธ์ ว่า พระสงฆ์เป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทย จึงควรที่จะเข้ามามีบทบาทให้สอดคล้องและรู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย พระสงฆ์ควรดำเนินบทบาทต่อสังคมที่ไม่ขัดกับหลักการของพระธรรมวินัย เช่น บทบาทผู้เรียนรู้และวิจัย ผู้สอนศีลธรรม บทบาทผู้ให้การศึกษา บทบาทผู้เป็นที่ปรึกษา ปลุกจิตสำนึกให้คนมีความรับผิดชอบ เป็นผู้สงเคราะห์ชุมชน ประสานงานทุกฝ่าย ส่งเสริมและพัฒนาภูมิปัญญาของชาวบ้าน ตลอดทั้งบทบาทผู้รวมกลุ่มกระตุ้นให้คนร่วมกันคิดแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน

ส่วนสำนักวิชาการตะวันตกที่มีอิทธิพลต่อวงวิชาการศึกษาไทย ได้ให้ความหมายของบทบาทไว้หลายนัยด้วยกัน พอประมวลมาเป็นข้อสรุปเพื่อการศึกษาได้ดังนี้

พาร์สัน (Parsans) (อังโนปหาณี วิถีพัฒนา) เป็นนักสังคมชาวอเมริกัน ได้ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับบทบาท และสรุปไว้ว่า สถานภาพและบทบาท เป็นคุณลักษณะของผู้แสดงบทบาท คือ

^{๔๕} จ่านงค์ อติวัฒน์สิทธิ์ และคณะ, สังคมวิทยา, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๓๒.

^{๔๖} พระมหาสุภา อุทโท, พระสงฆ์ไทยในสองทศวรรษหน้า พ.ศ. ๒๕๔๑-๒๕๖๐, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สุใจ, ๒๕๔๒), หน้า ๖๑.

^{๔๗} ธรรมรส โชติบุญชู, มนุษย์สัมพันธ์, (กรุงเทพฯ : พิมพ์การพิมพ์, ๒๕๑๙), หน้า ๒๕.

การจัดระเบียบของผู้เริ่มแสดง เป็นการสร้างและกำหนดการมีส่วนร่วมของเขาในกระบวนการที่มีการกระทำร่วมกัน ซึ่งเป็นการรวบรวมความคาดหวัง ซึ่งเกี่ยวกับตนเองและของบุคคลอื่นๆ ที่เขามีความสัมพันธ์ด้วย สถานภาพ คือตำแหน่งของผู้แสดงภายในสถาบันที่เขาอยู่ จึงสรุปได้ว่า บทบาทมีลักษณะเป็นกระบวนการ ส่วนสถานภาพมีลักษณะเป็นตำแหน่งของผู้แสดงภายในระบบสังคมซึ่งกลไกของการขัดเกลาทางสังคมจะเตรียมบุคคลให้แสดงบทบาทที่เขาชอบ^{๑๑}

สุชา จันท์เอม กล่าวว่า บทบาท คือ สิ่งที่บุคคลได้สถานภาพต่างๆ พึงกระทำและขยายความออกไปอีกว่า เมื่อสังคมกำหนดสิทธิและหน้าที่ให้สถานภาพอย่างใดแล้ว บุคคลที่อยู่ในสถานภาพนั้นๆ จะต้องประพฤติปฏิบัติตามหน้าที่ที่กำหนดไว้นั้น^{๑๒}

สรุปว่า บทบาทเป็นแบบแผนหรือพฤติกรรมกระทำของบุคคล ตามสิทธิ อำนาจหน้าที่ ตามความรับผิดชอบของสถานภาพหรือฐานะของตำแหน่งทางสังคมที่บุคคลนั้นดำรงอยู่ การที่พระสงฆ์ได้เข้ามามีหน้าที่ในการพัฒนาสังคมนั้น ย่อมเกิดมาจากหลายสาเหตุซึ่งพอจะสรุปได้ดังนี้ คือ จากแรงจูงใจภายในภายนอกที่ผู้อื่นไปมอบหมายหน้าที่ให้พระสงฆ์ทำและขอร้องให้พระสงฆ์ช่วยประกอบกับประสบการณ์ที่เกิดจากการปฏิบัติธรรม จึงทำให้พระสงฆ์เริ่มขบวนการพัฒนาสังคมโดยมีหลักธรรมพุทธธรรม คือปัญญา พระสงฆ์ซึ่งเป็นตัวแทนของพระพุทธศาสนา จึงกลายเป็นผู้นำทางจิตใจของประชาชน เป็นศูนย์รวมแห่งความเคารพเชื่อถือและการร่วมมือ โดยนัยนี้พระสงฆ์ถือว่าเป็นหลักประกันความมั่นคงของประเทศชาติ ในฐานะเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของประชาชนให้มีความสามัคคีและร่วมกันพัฒนาวัดให้สวยงามเป็นที่เจริญจิตใจแก่คนที่มาที่ศนศึกษาภายในวัด จึงจะได้ชื่อว่า “วัดเป็นศูนย์กลางของประชาชน” สืบต่อไปอีกนานแสนนาน

๒.๑.๓ แผนกลยุทธ์ทฤษฎีการพัฒนาวัด

ทฤษฎีการจัดการของ Henri FAYOL^{๑๓}

Fayol เชื่อว่า เป็นไปได้ที่เราจะต้องหาทางศึกษาถึงศาสตร์ที่เกี่ยวกับการจัดการ ที่สามารถใช้ได้กับการจัดการทุกชนิด ไม่ว่าจะเป็นการจัดการงานอุตสาหกรรมหรืองานรัฐบาลเกี่ยวกับหน้าที่การจัดการ การพัฒนาวัดที่จะให้สำเร็จเห็นผลต้องประกอบด้วยหลัก ๕ ประการ การวางแผน การจัดองค์การ การบังคับบัญชาสั่งการ การประสานงาน การควบคุม เมื่อวัดต่างๆได้หลักทั้ง ๕ ประการนี้นำไปใช้ในการพัฒนาวัด การพัฒนาวัดก็จะมีประสิทธิภาพมากขึ้น

ส่วนการพัฒนาวัด การจัดการวัด เป็นหน้าที่ของพระภิกษุผู้ได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาส ที่ได้รับแต่งตั้งให้มีหน้าที่โดยเฉพาะ คือ ไวยาวัจกร นับเป็นงานหลักของการสืบต่ออายุของพระพุทธศาสนา ให้เจริญวัฒนาการ การบริหารที่จะให้บรรลุตามเป้าหมาย จะต้องอาศัยบุคคลสองคน คือ เจ้าอาวาสและไวยาวัจกรวัด มีแผนงานและยุทธศาสตร์ในการพัฒนาวัด ตลอดทั้งทรัพยากรการบริหาร เช่น คน เงิน วัสดุ สิ่งของ ที่มีอยู่ย่อมเป็นปัจจัยทำให้การพัฒนาวัดและการบริหารงานวัด สำเร็จลุล่วงได้ตามประสงค์ทุกประการ

^{๑๑} ปชษณี ฐิตวิวัฒนา, รายงานการวิจัยเรื่อง สาเหตุและผลของความเครียดในบทบาทของครูผู้สอนวิชาสังคมศาสตร์ในวิทยาลัยครู, เอกสารวิจัยคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ประจำปี ๒๕๒๓, หน้า ๘.

^{๑๒} สุชา จันท์เอม, จิตวิทยาสังคม, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๔), หน้า ๒๘.

^{๑๓} ธงชัย สันติวงษ์ รัต, หลักการจัดการ, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๓-๑๖.

การบริหารการจัดการวัด

หลักการบริหาร หมายถึง แบบหรือวิธีการปกครอง การทำงานให้บรรลุตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ โดยการให้ผู้บริหารหรือผู้จัดการตั้งแต่สองคนขึ้นไปร่วมกัน และใช้ทรัพยากรบริหารอย่างผสมผสาน มีประสิทธิภาพในการทำงานนั้น ส่วนทรัพยากรการบริหาร หมายถึง สิ่งที่มีคุณค่า มีประโยชน์และสามารถใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการบริหารงานได้ ได้แก่ คน เงิน วัสดุ สิ่งของ ตลอดจนหลักการบริหาร และการจัดการด้วย

สรุปว่า จากแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาวัดและบทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาวัด ในฐานะพระสงฆ์เป็นตัวแทนสำคัญของสถาบันศาสนา ทั้งบทบาทหน้าที่ตามหลักพระธรรมวินัย และบทบาทหน้าที่ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ (ฉบับที่ ๒) บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาวัด จึงจำเป็นจะต้องพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งกาย ใจ และสติปัญญา มีความรู้ ควบคู่คุณธรรม สามารถอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุขนั้น ควรจะมีรูปแบบที่จะดำเนินงานให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ เพื่อการสนับสนุนให้เกิดผลในการพัฒนาเชิงรูปธรรมต่อไป

๒.๒ แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน

ทฤษฎีเป็นแนวทางการคิดที่มีเหตุผล และสามารถนำไปประยุกต์ปฏิบัติได้ มีบทบาทในการให้คำอธิบายเกี่ยวกับปรากฏการณ์ทั่วไปและชี้แนะการวิจัย

๒.๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน

คำว่า “การพัฒนาชุมชน” (Community development)^{๑๔} ในการพัฒนาชุมชน นักพัฒนาชุมชน มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องการพัฒนาชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องความหมายปรัชญา แนวคิด อุดมการณ์ หลักการ เป้าหมาย องค์ประกอบ ลักษณะสำคัญ วิธีดำเนินการ กระบวนการพัฒนาชุมชน ข้อควรคำนึงถึงและคุณสมบัติของนักพัฒนาชุมชน ซึ่งมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องเป็นอย่างมาก

การพัฒนาชุมชนจำเป็นอย่างยิ่งที่นักพัฒนาจะต้องมีความเข้าใจในกระบวนการทำงาน และสิ่งสำคัญที่จะต้องเข้าใจในวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนที่เข้าไปดำเนินการเพราะการพัฒนาชุมชนจำเป็นอย่างยิ่งที่คนในชุมชนจะต้องให้การยอมรับและสามารถผสมผสานเข้ากับสภาพสิ่งแวดล้อม ตามศักยภาพความเป็นอยู่ของชุมชน เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป การพัฒนาชุมชนมีแนวคิดที่สำคัญ ดังนี้^{๑๕}

๑. คนเป็นทรัพยากรที่สำคัญที่สุดของชุมชน ปรัชญาของการพัฒนาชุมชนเชื่อมั่นในพลังความสามารถของคน การดำรงอยู่ หรือการล่มสลายของชุมชน การพัฒนาหรือเสื่อมถอยของชุมชนขึ้นอยู่กับคนในชุมชนเป็นสำคัญ การพัฒนาชุมชนจึงต้องให้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา คือ

^{๑๔} สนธยา พลศรี, **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**, (กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๓๓), หน้า ๑๗๒-๑๗๓.

^{๑๕} พระมหาไพสิทธ์ สัตยาวัธ. บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ศึกษากรณี : พระเทพสิมาภรณ์กับการพัฒนาชนบทในจังหวัดนครราชสีมา. วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาพัฒนาชนบทศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหิดล.๒๕๔๒. หน้า บทคัดย่อ

พัฒนาคนให้มีขีดความสามารถในการพัฒนาตนเอง และชุมชนจนมีมาตรฐานในการดำรงชีวิต หรือมีคุณภาพชีวิตที่ดีมีความพร้อมที่จะพัฒนาชุมชนของตนเองในระดับหนึ่ง

๒. การมีส่วนร่วมของประชาชน การพัฒนาชุมชนเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมคิด ร่วมปฏิบัติ และร่วมรับผิดชอบในทุกๆ ขั้นตอน ทั้งร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติงาน ร่วมประเมินผล และร่วมรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น ซึ่งอาจจะกล่าวได้ว่าการพัฒนาชุมชนเป็นของประชาชน โดยประชาชน เพื่อประชาชน การมีส่วนร่วมของประชาชน จึงเป็นแนวคิดที่สำคัญประการหนึ่ง ของการพัฒนาชุมชน

๓. การช่วยเหลือตัวเองของชุมชนจากความเชื่อในปรัชญาเรื่องศักยภาพพลังความสามารถของชุมชนการพัฒนาชุมชนจึงเป็นการเสริมสร้างขีดความสามารถของประชาชนและชุมชนให้สามารถที่จะพัฒนาชุมชนได้ด้วยตัวเอง การขอความช่วยเหลือจากภายนอกชุมชน ต้องเป็นสิ่งที่เกินขีดความสามารถของชุมชนเท่านั้น เพื่อให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง และพึ่งตนเองได้ทั้งทางด้าน เศรษฐกิจ ศีลธรรม และสุขภาพ

๔. การใช้ทรัพยากรในชุมชนการพัฒนาชุมชนได้ผลประโยชน์ย่อมเกิดแก่ชุมชนนั้นตั้งนั้น นอกจากการพัฒนาด้วยตนเองของคนในชุมชนแล้ว ต้องใช้ทรัพยากรต่างๆ คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ และทรัพยากรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาที่มีอยู่ในชุมชน ไม่หวังพึ่งพาจากภายนอกชุมชน เพราะชุมชนอื่นๆ ก็มีความจำเป็นที่จะต้องใช้ทรัพยากรเพื่อการพัฒนาชุมชน ของตนเช่นเดียวกัน ในเรื่องของการใช้ทรัพยากรเพื่อการพัฒนาชุมชนนี้ ส่วนหนึ่งของรัฐบาลจะให้การสนับสนุนแต่ก็จะเป็นโครงการขนาดใหญ่ ต้องใช้ทรัพยากรมาก เป็นแผนและโครงการที่รัฐดำเนินการผ่านหน่วยงานราชการ ไม่ใช่เป็นแผน และโครงการพัฒนาของประชาชนในชุมชน

๕. การริเริ่มของประชาชน ปรัชญาของการพัฒนาชุมชนเชื่อในสิทธิและเสรีภาพของคนการพัฒนาชุมชนต้องเกิดจากความต้องการที่แท้จริงของประชาชน ในชุมชน โดยประชาชนเป็นผู้ริเริ่มในการจัดทำโครงการ ไม่ใช่ถูกกำหนดโดยบุคคล หรือหน่วยงานนอกชุมชน การดำเนินงานพัฒนาในขั้นตอนต่างๆ ต้องให้ประชาชนในชุมชนเป็นผู้รับผิดชอบ หน่วยงานอื่นๆ ควรเป็นหน่วยที่สนับสนุน ส่งเสริมเท่านั้น แนวความคิดดังกล่าวนี้ จะเกิดขึ้นได้โดยวิธีให้การศึกษาแก่ชุมชนจนมีความรู้ ความสามารถ ในระดับที่เรียกว่า คิดเป็น ทำเป็น จนมีความสามารถที่จะค้นหาปัญหาวิธีการแก้ไข ปัญหา และดำเนินการแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง

๖. ขีดความสามารถของชุมชนและรัฐบาล การพัฒนาชุมชนมุ่งเน้นให้ดำเนินการโดยคน และทรัพยากรในชุมชนเป็นสำคัญ เพราะรัฐบาลมีขีดความสามารถจำกัด ทั้งบุคลากรงบประมาณหรือทรัพยากร ระบบการบริหารและดำเนินงานพัฒนา ส่วนประชาชนในชุมชนเองก็มีขีดจำกัดในเรื่องความไม่พร้อมของตน และทรัพยากรที่ใช้ในการพัฒนาไม่เพียงพอ ดังนั้น การจะดำเนินงานพัฒนาชุมชนในชุมชนใดจึงต้องคำนึงถึงขีดความสามารถของชุมชนและรัฐบาลกล่าวคือ ชุมชนที่มีความพร้อมมากก็พึ่งขีดความสามารถของตนเองมาก ชุมชนที่มีความพร้อมน้อยรัฐก็เข้าไปให้ความช่วยเหลือมากขึ้น ขีดความสามารถของชุมชน และรัฐจะต้องเป็นสัดส่วนและสอดคล้องซึ่งกันและกัน

๗. การร่วมมือระหว่างรัฐกับประชาชน การพัฒนาชุมชนจะประสบความสำเร็จได้ต้องเกิดจากความร่วมมือกันระหว่างรัฐบาลกับประชาชน ไม่ปล่อยให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งรับผิดชอบเพียงฝ่ายเดียว เพราะทั้งรัฐบาลและประชาชนในชุมชนต่างก็มีความสามารถที่จำกัด ไม่สามารถดำเนินงานพัฒนา

ชุมชนให้มีประสิทธิภาพได้ การร่วมมือระหว่างรัฐบาล และประชาชนต้องตั้งอยู่บนปรัชญาและแนวความคิดของการพัฒนาชุมชน คือ การช่วยเหลือตนเองการใช้ทรัพยากรในชุมชนการมีส่วนร่วมของประชาชน และการสนับสนุนส่งเสริมของรัฐบาลอย่างเหมาะสม นอกจากการร่วมมือระหว่างรัฐกับประชาชนในชุมชนแล้วยังสามารถขอการสนับสนุนจากภาคเอกชน และชุมชนภายนอกที่พร้อมจะให้การสนับสนุนได้อีกทางหนึ่ง

๘. การพัฒนาแบบเบ็ดเตล็ด การพัฒนาชุมชนต้องดำเนินการไปพร้อมๆ กันหลายๆด้าน จะมุ่งเพียงด้านใดด้านหนึ่งไม่ได้ เพราะกิจกรรมในการพัฒนาชุมชนมีหลายกิจกรรม การดำเนินกิจกรรมต่างๆต้องสอดคล้องไปตามแนวทางเดียวกัน เพื่อการประหยัดแรงงานงบประมาณและเวลาที่ใช้การดำเนินงานพัฒนาชุมชนจึงต้องเกี่ยวข้องกับบุคคลหน่วยงาน และองค์กรต่างๆ เป็นจำนวนมาก ต้องใช้การประสานงานที่ดี จึงจะประสบความสำเร็จ

๙. ความสมดุลในการพัฒนา การพัฒนาชุมชนมีกิจกรรมที่ต้องดำเนินการหลายด้านไม่ใช่เพียงกิจกรรมเดียว

๑๐. การพัฒนาภาคชีวิต การพัฒนาชุมชน มีลักษณะเป็นการให้การศึกษาแก่ประชาชนทุกเพศทุกวัยอย่างต่อเนื่องกันไปตลอดชีวิต

จะเห็นได้ว่าแนวคิดการพัฒนาชุมชนตั้งอยู่บนพื้นฐานปรัชญาการพัฒนาที่ให้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา โดยคนเป็นผู้ริเริ่ม ร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมกันรับผลที่เกิดขึ้นแนวความคิดดังกล่าวนี้ เป็นแนวทางของการกำหนดความหมายของคำว่า การพัฒนาชุมชน

๒.๒.๒ ความหมายของการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชนเป็นที่ยอมรับกันอย่างแพร่หลาย หน่วยงาน นักวิชาการ และนักปฏิบัติการด้านการพัฒนาชุมชนขององค์การระหว่างประเทศ และประเทศต่างๆ ได้ให้ความหมายของการพัฒนาชุมชนไว้อย่างมากมายดังนี้^{๑๖}

๑. ที่ประชุมสัมมนาของผู้เชี่ยวชาญเรื่องการบริหารและการปกครองของประเทศในทวีปแอฟริกา ณ มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ ประเทศอังกฤษ ได้ให้ความหมายของการพัฒนาชุมชน ไว้เป็นครั้งแรกเมื่อปี ค.ศ. 1948 ว่า การพัฒนาชุมชน เป็นกระบวนการที่มุ่งส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชน แต่ถ้าประชาชนไม่เกิดความเริ่มก็ใช้เทคนิคกระตุ้นให้เกิดความริเริ่มขึ้นทั้งนี้ เพื่อให้ได้รับการตอบสนองจากประชาชนด้วยความกระตือรือร้นอย่างแท้จริง

๒. องค์การสหประชาชาติ ได้ให้ความหมายไว้เป็นครั้งแรก เมื่อปี ค.ศ. 1955 ว่า การพัฒนาชุมชน เป็นกระบวนการสร้างเสริมความเจริญทางด้านเศรษฐกิจและสังคมให้แก่ชุมชน

๓. องค์การบริหารวิเทศกิจของประเทศสหรัฐอเมริกา ได้ให้ความหมายไว้เมื่อปี ค.ศ. 1946 ว่า การพัฒนาชุมชน เป็นกระบวนการแห่งการกระทำทางสังคม ซึ่งประชาชนในชุมชนร่วมกันจัดวางแผน และลงมือปฏิบัติการด้วยตนเอง

๔. นักวิชาการและนักพัฒนาชุมชนในประเทศไทย ได้ให้ความหมายของการพัฒนาชุมชนว่า การพัฒนาชุมชนเป็นกระบวนการที่รัฐบาลและประชาชนในชุมชน ร่วมมือกันวางแผนเพื่อปรับปรุงสร้างสรรค์ชุมชนให้เกิดความเจริญก้าวหน้าทั้งในด้านเศรษฐกิจสังคมการเมืองการปกครองและสิ่งแวดล้อม

^{๑๖} ทวีป เปล่งวิทยา, (ม.ป.ป.), จิตวิทยาผู้นำ, (กรุงเทพฯ : รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์, ๒๕๓๔), หน้า ๓๗.

จากความหมายดังกล่าวสรุปได้ว่า การพัฒนาชุมชน เป็นกระบวนการพัฒนาคนในชุมชน ให้มีศักยภาพเพียงพอ และร่วมมือกันปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองและชุมชน ตามแผนและโครงการที่กำหนดไว้โดยใช้ทั้งความสามารถของคนในชุมชน และสนับสนุนจากภายนอกชุมชน อันจะเป็นการสร้างความสามัคคีในชุมชนให้เกิดความรักและความสามัคคีกันมากขึ้น เพื่อช่วยกันพัฒนาชุมชนของตนให้เจริญต่อไป

๒.๒.๓ เป้าหมายของการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชนมีเป้าหมายที่สำคัญ ๒ ประการ คือ การพัฒนาคนให้มีความสุข และการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง พึ่งตนเองได้ และมีความสุข ดังนี้^{๑๗}

๑. การพัฒนาคนให้มีความสุข

คนมีความสำคัญต่อการพัฒนาชุมชนมาก เพราะคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา เนื่องจากเป็นผู้มีบทบาทในการพัฒนาชุมชน ทั้งเป็นผู้ดำเนินงาน เป็นผู้ได้รับผลที่เกิดขึ้น และเป็นผู้ที่สืบทอดงานของการพัฒนาไม่ให้สิ้นสุด คนจึงเป็นเป้าหมายสุดท้าย หรือเป็นเป้าสูงสุด (Ultimate Goal) ของการพัฒนาชุมชน จะต้องพัฒนาคนให้มีคุณภาพ คุณธรรม และมีความสุขโดยมีวิธี ดังนี้

๑.๑ การพัฒนาคนให้มีคุณภาพ คือ การทำให้คนมีความรู้ ความสามารถ มีทักษะในการประกอบกิจกรรมให้บรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีความสามารถในการประกอบอาชีพชีพเลี้ยงตนเองและครอบครัวมีความรู้ทางการเมือง และมีความรู้ที่จำเป็นในการดำรงชีวิต เฉลียวฉลาด มีวิสัยทัศน์ สุขภาพดี บุคลิกภาพดี สามารถพึ่งตนเองได้ ใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่นได้ เป็นต้น

๑.๒ การพัฒนาคนให้มีคุณธรรม คือ การทำให้คนเป็นคนดีทั้งการคิด การพูด และการประพฤติอย่างถูกต้องตามกฎหมาย ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรม เช่น ละเว้นอบายมุข ขยันหมั่นเพียร ซื่อสัตย์สุจริต เห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว เอื้ออาทรต่อผู้อื่น รู้จักความพอเพียงในสิ่งต่างๆ มีความอดทนสามารถยับยั้งตนเองไม่ให้ประพฤตชั่วได้ เป็นต้น

๑.๓ การพัฒนาคนให้มีความสุข คือ การทำให้คนมีความสุข มีจิตใจดีงาม เยือกเย็น มั่นคง ผ่องใส ไม่มีความเครียด มีความสงบสุขเยือกเย็น มีเมตตากรุณา รู้จักประมาณเข้าถึงสัจธรรมแห่งชีวิต มองโลกในแง่ดี ปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงของสิ่งต่างๆได้ การพัฒนาคนให้มีคุณภาพ มีความสุข หลักธรรมและแนวทางปฏิบัติดังกล่าวนี้จะเป็นการสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง

๒. การพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง พึ่งตนเองได้ และมีความสุข

การพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง พึ่งตนเองได้ และมีความสุข คือการทำให้คนในชุมชนมีจิตสำนึกร่วมกัน มารวมตัวกันในลักษณะเป็นหุ้นส่วนกันในการกระทำบางอย่าง ด้วยความรักและความเอื้ออาทรต่อกัน ภายใต้ระบบการจัดการ ให้เกิดความรู้สึกร่วมกัน เพื่อประโยชน์สาธารณะ การจะทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งขึ้น ชุมชนที่เข้มแข็งมีลักษณะที่สำคัญ ดังนี้ ๑) มีจิตสำนึกต่อชุมชน หรือชุมชนที่มีจิตวิญญาณ คือสมาชิกสำนึกกว่าตนเองเป็นเจ้าของชุมชน ๒) มีจิตวิญญาณชุมชน คือการที่สมาชิกมีความจงรักภักดีต่อชุมชน เสียสละทำงานเพื่อชุมชน ห่วงแทนชุมชน มีสิ่งยึดเหนี่ยวร่วมกัน ๓) เป็นชุมชนเรียนรู้ คือสมาชิกช่วยกันเรียนรู้ หรือเรียนรู้เป็นกลุ่ม มีความตื่นตัวอยู่ตลอดเวลา รู้ข่าวคราวในด้านต่างๆ ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ๔) มีองค์กรชุมชนที่เข้มแข็ง คือ ประชาชน

^{๑๗} ธงชัย สันติวงษ์, การวางแผน, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๖), หน้า ๗๘.

รวมตัวกันอย่างเหนียวแน่นด้วยจิตสำนึกต่อชุมชน ๕) มีการจัดชุมชนที่ดี คือ สมาชิกของชุมชนมีความสามารถในการจัดการตนเองและชุมชนได้ วางแผนและจัดกระบวนการดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพ ๖) มีเครือข่ายชุมชน คือ มีกระบวนการเชื่อมโยงสมาชิกในกลุ่มและองค์กรชุมชนต่างๆ เข้าด้วยกัน ๗) มีภาวะผู้นำชุมชน คือ ผู้นำเป็นผู้ประสานความคิดของสมาชิก และให้โอกาสสมาชิกแสดงความคิดเห็น ๘) เป็นชุมชนที่พึ่งตนเองได้ คือ สมาชิกและองค์กรต่างๆ ในชุมชนมีความเข้มแข็งพอที่จะช่วยเหลือหรือพึ่งตนเองได้ ๙) เป็นชุมชนที่สงบ ชุมชนเข้มแข็งมีผลสืบเนื่องมาจากการพัฒนาคนให้มีคุณภาพ มีคุณธรรม และมีความสุข ๑๐) เป็นการพัฒนาแบบยั่งยืน ชุมชนเข้มแข็งมีลักษณะดังกล่าวมาแล้วข้างต้นทำให้ชุมชนดำรงอยู่ และดำรงต่อไปได้โดยไม่ล่มสลายอันเป็นการพัฒนาแบบยั่งยืนเอง

๓. ทฤษฎีพัฒนาการ (Developmental Theories)

ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในประเทศกำลังพัฒนาที่อาศัยกรอบความคิดของทฤษฎีวิวัฒนาการของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ซึ่งนำเสนอโดย Moore (1963) Rostow (1960) และ Smelser (1963) มองการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในประเทศกำลังพัฒนาว่าเป็นการเคลื่อนที่อย่างค่อยเป็นค่อยไป และสะสมการพัฒนาขึ้นเรื่อยๆ การเปลี่ยนแปลงนี้เป็นผลกระทบของโครงสร้างเศรษฐกิจแบบตะวันตกที่มีโครงการสร้างแบบดั้งเดิมในประเทศกำลังพัฒนา ดังนั้นรูปแบบการพัฒนาประเทศกำลังพัฒนา จึงจะดำเนินไปตามรูปแบบที่ได้เกิดขึ้นแล้วในประเทศตะวันตก และกลไกในการเปลี่ยนแปลงทางสังคม หรือกฎเกณฑ์สำคัญของการพัฒนา คือ การกลายเป็นอุตสาหกรรม

๒.๒.๔ ทฤษฎีการสื่อสารและเทคโนโลยี

พระสงฆ์มีหน้าที่หลักที่มีต่อประชาชนหรือพุทธบริษัท นับตั้งแต่สมัยพุทธกาลคือการอบรมสั่งสอนประชาชนให้เป็นคนมีศีลธรรม ให้พอใจในการทำบุญสร้างกุศล และรู้จักปฏิบัติธรรมเพื่อความพ้นทุกข์ เทคโนโลยีทางการสื่อสาร ที่สำคัญได้แก่ คอมพิวเตอร์ และอินเทอร์เน็ต นอกจากนี้หน่วยประโยชน์ด้านการเรียนรู้ การค้าขาย การเงินของธนาคารยังส่งเสริมการสื่อสารทางที่ไม่สร้างสรรค์ เช่น การพนัน กามารมณ์ ยาเสพติด ให้เข้าไปถึงบ้าน ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสาร ย่อมเป็นหลักการสำคัญของผู้ปฏิบัติงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นข้อคิดข้อคำนึงในการนำเสนอเนื้อหาสาระมาประยุกต์ใช้สำหรับการดำเนินงานกับบุคคล กลุ่มบุคคล ให้บังเกิดผลดีกับส่วนรวมของชุมชนระดับหมู่บ้านได้

การสื่อสาร^{๑๘} ถือได้ว่าเป็นกิจกรรมที่สำคัญในการติดต่อสื่อสารกันระหว่างมนุษย์ เพื่อให้ทำให้รับรู้เรื่องราวอันมีความหมายร่วมกัน และเกิดความสนองต่อกัน การสื่อสารไม่สามารถเกิดขึ้นได้ด้วยตนเอง แต่จะเกี่ยวพันกับการรับรู้ การเรียนรู้ การคิด การจำ ทศนคติ ค่านิยม และความเชื่อของบุคคล ซึ่งทำให้พฤติกรรมสื่อสารของมนุษย์มีลักษณะยุ่งยากซับซ้อน แตกต่างกันตามความรู้สึนึกคิด ค่านิยม ความเชื่อ และการดำรงชีวิตของคนในแต่ละสังคมและกลุ่มวัยกระบวนการสื่อสารเป็นกระบวนการที่มีความเกี่ยวพันกับสภาพแวดล้อมต่างๆ เช่น เวลา ระยะทาง สถานที่ สภาพอากาศ และปัจจัยต่างๆ ซึ่งเป็นสิ่งที่จะส่งเสริมสนับสนุนหรือขัดขวางพฤติกรรมสื่อสารของบุคคลได้

การสื่อสารประกอบด้วยหลักสำคัญ ๗ ประการ คือ

^{๑๘} สวนิต ยมาภย์, การสื่อของมนุษย์, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๖), หน้า ๒.

๑) ความถูกต้องและน่าเชื่อถือ (Credibility) การสื่อสารที่จะได้ผล สารจะต้องมีความถูกต้องและผู้ส่งสารควรจะเป็นผู้นำเชื่อถือ เป็นผู้มีความรู้และเชี่ยวชาญ มีความน่าไว้วางใจ และเป็นที่ยอมรับของผู้รับสาร

๒) ความเหมาะสมกับกาลเทศะ (Context) คือ เนื้อหาสาระที่ใช้ในการสื่อสารต้องสอดคล้องกลมกลืนไม่ขัดต่อวัฒนธรรมสังคม สิ่งแวดล้อม บุคคล เวลา สถานที่

๓) เนื้อหาสาระ (Content) สารที่ส่งต้องมีเนื้อหาสาระ เป็นประโยชน์มีคุณค่าและสำคัญต่อผู้รับ รวมทั้งเหมาะสมและสอดคล้องกับความคิด ความเชื่อถือ ทักษะคติ และค่านิยมของผู้รับมากที่สุด และก่อให้เกิดความหมายบางอย่างแก่ผู้รับ มีความเข้าใจความหมาย เพื่อเป็นปัจจัยในการนำเอาสารนั้นไปประพฤติปฏิบัติให้เกิดผลสำเร็จ

๔) ความแจ่มแจ้งชัดเจน (Clarity) สารนั้นต้องง่ายมีความชัดเจนแจ่มแจ้งไม่คลุมเครือหรือตีความหมายได้หลายแง่ สามารถทำให้เห็นภาพพจน์ได้ชัดเจน

๕) ความสม่ำเสมอและต่อเนื่อง (Continuity and consistency) จะเป็นการย้ำและเตือนความจำของผู้รับ แต่ต้องระวังมิให้เกิดความซ้ำซาก น่าเบื่อหน่ายและความต่อเนื่องต้องกระทำเป็นประจำ กำหนดเวลาที่แน่นอน

๖) ช่องทางในการสื่อสาร (Channel) สื่อแต่ละชนิดมีความแตกต่างกันในแต่ละสถานการณ์ ฉะนั้น ผู้ส่งสารควรเลือกช่องทาง หรือสื่อที่เหมาะสมกับผู้รับและสถานการณ์ในการสื่อสาร รู้ว่าสื่อสารกับใคร อย่างไร เมื่อไหร่

๗) ความสามารถของผู้รับสาร (Capability of audience) ผู้ส่งสารต้องคำนึงถึงขีดความสามารถของผู้รับ ทั้งทางด้านความรู้และการรับรู้ทางร่างกายและจิตใจ พฤติกรรมของผู้รับ ความสามารถของผู้รับจะเป็นปัจจัยในการกำหนดปัจจัยทั้ง ๗ ประการข้างต้น ถ้าผู้ส่งสารไม่รู้จักผู้รับสาร ไม่รู้ถึงความสามารถของผู้รับ การเตรียมเนื้อหาของสารให้ชัดเจนแจ่มแจ้งต่อเนื่อง การเลือกสื่อและช่องทางก็ไม่สามารถทำได้อย่างมีประสิทธิภาพ

อริสโตเติล^{๑๙} (Aristotle) ได้ให้ความหมายของการสื่อสาร (Communication) ว่าเป็น การแสวงหา วิธีการชักจูงใจที่พึงมีอยู่ทุกรูปแบบของการสื่อสาร

แม้นมาศ ขวลิขิต^{๒๐} ได้ให้ความหมายของการสื่อสารว่า การสื่อสาร หมายถึงกระบวนการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างมนุษย์ภายใต้สภาพแวดล้อม ซึ่งสามารถเปลี่ยนแปลงไปได้ตามสถานการณ์ อาจจะทำให้ความหมายตามสภาวะการณ์ปัจจุบันได้ว่า การสื่อสาร หมายถึงกระบวนการถ่ายทอดสารจากบุคคลฝ่ายหนึ่งไปยังบุคคลหรือกลุ่มบุคคลอีกฝ่ายหนึ่ง โดยผ่านสื่อที่เป็นบุคคล สัตว์ วัตถุ สิ่งของ หรือคลื่นพลังงานไฟฟ้า แสง เสียง เป็นต้น สรุปได้ว่า การสื่อสาร คือกระบวนการทำความเข้าใจซึ่งกันและกัน

องค์ประกอบของการสื่อสารการสื่อสารมีองค์ประกอบ ๔ ประการ คือ

S = Sender ผู้ส่งสาร

^{๑๙} มณฑล ไบบัว, การสื่อสารเพื่ออุดมการณ์แผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง, (กรุงเทพฯ : โอ.เอส. พริ้นติ้งเฮ้าส์, ๒๕๓๖), หน้า ๑.

^{๒๐} แม้นมาศ ขวลิขิต, เอกสารการสอนชุดวิชาการสื่อสาร หน่วยที่ ๑-๘, (นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๒), หน้า ๖.

M = Message สาร

C = Channel or Media ช่องทางสื่อสารหรือสื่อ

R = Receiver ผู้รับสาร

องค์ประกอบสำคัญของการสื่อสาร จึงมีชื่อย่อว่า SMCR^{๒๑} ซึ่งเป็นเรื่องที่ยอมรับกันทั่วไป การสื่อสาร มี ๓ ประเภท คือ การสื่อสารระหว่างบุคคล การสื่อสารกลุ่ม และการสื่อสารมวลชน ทฤษฎีการสื่อสารยังคงต้องอิงหรือหยิบยกรทฤษฎีในศาสตร์สาขาอื่นๆ มาใช้ เช่น ทฤษฎีทางจิตวิทยา ทฤษฎีทางสังคมวิทยา ฯลฯ ซึ่งจะขอนำเสนอ ดังนี้

๑) ทฤษฎีการแลกเปลี่ยนทางสังคม (Social Exchange Theory)

ทฤษฎีนี้นำเสนอโดย จอห์น ทิเบอท์ (John Thibaut) ศาสตราจารย์ด้านจิตวิทยาของ มหาวิทยาลัยนอร์ธ คาโรไลน่า และฮาโรลด์ เคลลี (Harold Kelly) แห่งมหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา ทฤษฎีดังกล่าวมีสาระสำคัญ คือ คนเราจะกระทำการใดๆ ก็เพื่อให้ได้รับผลตอบแทน สูงสุด และเสียต้นทุนน้อยที่สุดความพึงพอใจในความสัมพันธ์ต่อกันขึ้นอยู่กับความคาดหวัง ความคง อยู่ของความสัมพันธ์ขึ้นอยู่กับผลตอบแทนที่ได้รับความขัดแย้ง สามารถแก้ไขได้ดีที่สุด โดยการควบคุม พฤติกรรมร่วมกัน และเปลี่ยนแปลงผลที่ได้รับเพื่อให้เกิดความร่วมมือกัน^{๒๒}

ทฤษฎีนี้ชี้ให้เห็นชัดว่า คนทุกคนจะทำอะไร ก็มุ่งหวังสิ่งตอบแทน เพื่อประโยชน์ของตนเอง เป็นอันดับแรก และการมีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นไม่ว่าเป็นไปในด้านใด ก็มุ่งผลตอบแทนที่จะได้รับ ถ้าไม่มีสิ่งตอบแทน ความสัมพันธ์ก็จะห่างเหินกลางไป ดังนั้น การสื่อสาร หากผู้ส่งสารหรือผู้รับสาร ไม่ได้รับผลประโยชน์สิ่งใดตอบแทน ย่อมไม่มีเหตุจูงใจให้มีการติดต่อสื่อสารระหว่างกันและกัน

๒) ทฤษฎีการพิจารณาทางสังคม (Social Judgment Involvement)

นำเสนอโดย มูซาเฟอ เซอริฟ (Muzaffer Sherif) นักจิตวิทยาของมหาวิทยาลัยโอคลาโฮมา สาระสำคัญของทฤษฎีนี้ คือ การรับรู้เรื่องการจูงใจ คือ การให้ความแตกต่างหรือความไม่ตรงกัน ระหว่างจุดยืนของผู้พูดกับทัศนคติของผู้ฟังมากเพียงใด ย่อมทำให้ผู้ฟังต้องปรับเปลี่ยนเจตคติมากขึ้น เท่าที่เนื้อหา (เหตุผล) อยู่ในขอบเขตที่ผู้ฟังยอมรับได้คนที่ให้ความสำคัญต่อชีวิตตนเองสูง (high ego involvement) ปกติจะมีขอบเขตของการไม่ยอมรับกว้าง เนื้อหาที่ตกอยู่ในขอบเขตดังกล่าว อาจ ก่อให้เกิดปฏิกิริยาย้อนกลับ

เซอริฟ ได้สรุปว่า อิทธิพลระหว่างบุคคล แท้จริงคือเรื่องของระยะห่างระหว่างเนื้อหา กับ ตำแหน่งหรือจุดยืนของผู้ฟัง ดังนั้น การจะพูดจูงใจใคร ต้องรู้จุดยืนของผู้ฟัง รู้เนื้อหา (เหตุผล) ที่อยู่ใน ขอบเขตที่บุคคลนั้นยอมรับได้ และเขายังได้ให้ข้อคิดเพิ่มเติมว่า

๑. ผู้พูดที่มีความเชื่อถือสูงสามารถขยายขอบเขตการยอมรับของผู้ฟังได้กว้างขึ้น

๒. ความกำกวม บางครั้งสามารถให้ผลดีกว่าความชัดเจน

^{๒๑} ภัสวดี นิตเกษตรสุนทร, การสื่อสาร หน่วยที่ ๒ กระบวนการและบริบทในการสื่อสาร สาขาวิชา ศิลปศาสตร์ มสธ. พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๒) หน้า ๕๐.

^{๒๒} วิทยา ดำรงเกียรติศักดิ์, รศ.ดร., สรุปทฤษฎีการสื่อสาร, (เชียงใหม่: สาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้, ๒๕๔๒), หน้า ๒๑.

๓. คนที่มีอัตตาสูง มีความยึดมั่นไม่เปลี่ยนแปลง บุคคลกลุ่มนี้จะมีขอบเขตการไม่ยอมรับกว้างกว่าบุคคลทั่วไป^{๒๓}

๓) แนวคิดเรื่องการขัดเกลาทางสังคม (Socialization)

การขัดเกลาทางสังคม เป็นกระบวนการของการเข้าสู่กลุ่ม ถูกหล่อหลอมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของสังคมกระบวนการขัดเกลาทางสังคม แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ แบบเป็นทางการ และแบบไม่เป็นทางการแบบเป็นทางการ เป็นการเรียนรู้จากแหล่งการศึกษาโดยตรง จากการประชุมอบรมหรือการฝึกปฏิบัติงาน แบบไม่เป็นทางการ เป็นการเรียนรู้จากบิดามารดา ญาติพี่น้อง เพื่อสื่อมวลชนประเภทต่างๆ เป็นการเรียนรู้โดยไม่รู้ตัวสังคมไทยปัจจุบัน สื่อมวลชนมีบทบาทสำคัญในกระบวนการขัดเกลาทางสังคมเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ สื่อมวลชนจึงเปรียบเสมือนเสียงที่มีอิทธิพล เป็นหนึ่งในตัวแทนทางสังคมที่มีความสำคัญในกระบวนการขัดเกลาทางสังคม^{๒๔}

ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสาร ย่อมเป็นหลักการสำคัญของผู้ปฏิบัติงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นข้อคิดข้อคำนึงในการนำเนื้อหาสาระมาประยุกต์ใช้สำหรับการดำเนินงานกับบุคคล กลุ่มบุคคล ให้บังเกิดผลดีกับส่วนรวมของชุมชนระดับหมู่บ้านได้

๒.๒.๕ ทฤษฎีการสังคมสงเคราะห์

การสังคมสงเคราะห์ หมายถึง การช่วยเหลือบุคคล กลุ่ม หรือชุมชนที่มีปัญหาความทุกข์ยาก เดือดร้อน โดยวิธีการป้องกัน แก้ไข บำบัดฟื้นฟู หรือพัฒนาให้มีศักยภาพ สามารถช่วยเหลือตนเองได้ทฤษฎีทางสังคมสงเคราะห์ อาจแบ่งออกเป็น ทฤษฎีสังคมสงเคราะห์เฉพาะราย (บุคคล) ทฤษฎีสังคมสงเคราะห์กลุ่มชน และทฤษฎีสังคมสงเคราะห์ชุมชน ซึ่งในแต่ละวิธีการทางสังคมสงเคราะห์มีทฤษฎีที่เกี่ยวข้องหลายทฤษฎี แต่ขอนำเพียงทฤษฎีที่สำคัญมาก่อว่าอ้าง ดังนี้

๑) ทฤษฎีสังคมสงเคราะห์เฉพาะราย

ก) ทฤษฎีการหน้าที่ (Functional Approach Theory) :ใช้สำหรับการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์เฉพาะราย ซึ่งเกิดจากการคิดค้น การสอน และข้อเขียนของนักวิชาการ ๒ ท่าน เป็นอาจารย์อยู่ในมหาวิทยาลัยเพนซิลวาเนีย ประเทศสหรัฐอเมริกา ช่วงปี ค.ศ.๑๙๓๐ คือ เจสซี ทาฟต์ (Jessie Taft) และเวอร์จิเนีย โรบินสัน (Virginia Robinson) ทฤษฎีการหน้าที่มีสาระสำคัญคือสัมพันธภาพระหว่างผู้ใช้บริการ (Client) กับนักสังคมสงเคราะห์เป็นประสบการณ์ที่ทรงคุณค่าในตัวของมันเอง นักสังคมสงเคราะห์ต้องทำงานกับผู้ใช้บริการ ไม่ใช่ทำให้ผู้ใช้บริการ (work with not work for) ทฤษฎีนี้เห็นว่า จุดศูนย์กลางการเปลี่ยนแปลงอยู่ที่ผู้ใช้บริการไม่ใช่ นักสังคมสงเคราะห์

ทฤษฎีการหน้าที่ ได้กล่าวถึงหลักการสำคัญของกระบวนการสังคมสงเคราะห์เฉพาะราย ต้องเป็นไปตามขั้นตอนคือ การวิเคราะห์วินิจฉัย การใช้จังหวะเวลา การใช้การหน้าที่ของหน่วยงาน ใช้โครงสร้างที่มีความสัมพันธ์กับการหน้าที่ และการกำหนดเป้าหมายอย่างมีส่วนร่วมสิ่งสำคัญคือ กระบวนการทำงานสังคมสงเคราะห์ทุกขั้นตอนจะเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ จำเป็นต้องใช้ “สัมพันธภาพ” เป็นองค์ประกอบสำคัญในการทำให้อุบัติการณ์เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมตัดสินใจ และเลือก

^{๒๓} วิทยา ดำรงเกียรติศักดิ์, รศ.ดร., **สรุปทฤษฎีการสื่อสาร**, หน้า ๒๕.

^{๒๔} พัชนี เชนจรรยา, เมตตา วิวัฒนาบุญกุล, และ ถิรนนท์ อนุวัชศิริวงศ์, **แนวคิดหลักนิเทศศาสตร์ คณะนิเทศศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพฯ : บริษัทสำนักพิมพ์ข่าวพางจำกัด, ๒๕๔๑), หน้า ๑๒๙-๑๓๐.

กระทำการต่างๆ ที่ตัวเขาเป็นผู้กำหนดเป้าหมายเอง และเป้าหมายนั้นสอดคล้องกับเป้าหมายการให้บริการของนักสังคมสงเคราะห์^{๒๕}

ข) ทฤษฎีการแก้ไขปัญหา (Problems Solving Approach Theory) : ทฤษฎีนี้ตั้งกล่าวนำเสนอโดย เฮเลน แฮร์ริส เพิร์ลแมน (Helen Harris Perlman) ในปี ค.ศ. ๑๙๕๗ ทฤษฎีนี้มีจุดยืนที่แน่นอนว่า “ชีวิตคือกระบวนการในการเผชิญกับปัญหาและการแก้ไขปัญหาอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา” สารสำคัญของทฤษฎีนี้ คือ ปัจจัยพื้นฐานในการแก้ไขปัญหา มี ๔ ประการ^{๒๖} ดังนี้

๑. บุคคล (Person) หมายถึง ผู้ใช้บริการที่มีความทุกข์ยากเดือดร้อนไม่ว่าจะเป็นเด็กผู้ใหญ่ คนชรา คนพิการ คนยากจน ฯลฯ

๒. ปัญหา (Problem) บุคคลเหล่านี้ประสบปัญหาด้านต่างๆ ในชีวิตหรือครอบครัว ไม่สามารถช่วยตนเองได้

๓. สถานที่ (Place) หมายถึง หน่วยงานหรือองค์กรที่มีวัตถุประสงค์ และหน้าที่ความรับผิดชอบในการช่วยเหลือ โดยการทำหน้าที่แก้ไขปัญหาของบุคคลที่เดือดร้อน

๔. กระบวนการ (Process) การช่วยเหลือผู้ที่เดือดร้อน จะเป็นกระบวนการดำเนินงานตามขั้นตอนอย่างมีระบบ โดยยึดระเบียบกฎเกณฑ์และวิธีการที่ถูกต้องเหมาะสม เพื่อเกิดประโยชน์แก่ผู้ที่เดือดร้อนอย่างแท้จริง นอกจากนี้ ยังมีความจำเป็นต้องมี ปัจจัยเสริม คือ สัมพันธภาพและการรับอิทธิพลจากผู้อื่น เป็นตัวแปรสำคัญในการแก้ไขปัญหาให้บังเกิดผลดี จุดมุ่งหมายระยะแรก คือ พยายามทำให้ผู้ใช้บริการ (Client) ตั้งใจและเต็มใจต่อสู้กับปัญหาของตนเอง จุดมุ่งหมายสุดท้าย คือ สามารถแก้ไขปัญหาด้วยตนเองได้

๒) ทฤษฎีสังคมสงเคราะห์กลุ่มชน

ก) ทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา (The Developmental Theory) : ทฤษฎีนี้เสนอขึ้นโดย เอ็มมานูเอล ทรอป (Emanuel Trop) ซึ่งเป็นศาสตราจารย์ทางสังคมสงเคราะห์ที่มหาวิทยาลัยเวอร์จิเนีย สหรัฐอเมริกา สารสำคัญของทฤษฎี เน้นพฤติกรรมหรือการกระทำตามหน้าที่ของสมาชิกในปัจจุบัน มิได้เน้นสถานะที่ผิดปกติหรือพฤติกรรมในอดีตของสมาชิก จุดมุ่งหมายหลักคือ กลุ่มในปัจจุบันและพฤติกรรมของบุคคลในกลุ่มขณะนั้นการจัดกลุ่มจะมุ่งให้สมาชิกของกลุ่มได้มีส่วนร่วมมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ คือ ให้มีความสนใจร่วมกัน รับรู้เรื่องร่วมกันและกัน มีความรู้สึกที่ดีต่อกัน ต่อเหตุการณ์ในชีวิตของกันและกัน ทฤษฎีนี้ตั้งกล่าวนั้นเป้าหมายของกลุ่ม สถานการณ์ปัจจุบัน และ ความสำคัญของสมาชิกกลุ่มในฐานะเป็นชุมชนทรัพยากรเพื่อการพัฒนา^{๒๗}

ข) ทฤษฎีเกี่ยวกับการปฏิสัมพันธ์ (Interactionist Theory) : ทฤษฎีนี้เสนอขึ้นโดยวิลเลียม ชวาร์ตซ์ (William Schwartz) ศาสตราจารย์ทางสังคมสงเคราะห์แห่งมหาวิทยาลัยโคลัมเบีย สหรัฐอเมริกา ทฤษฎีนี้เน้นเรื่องสำคัญๆ ดังนี้ (๑) สมาชิกจะต้องมีหน้าที่หรือกิจกรรมการทำงานที่ต้องทำ

^{๒๕} วันทนี วาสิกสิน, รศ., สุรางค์รัตน์ วัฒนารมณ, รศ., และ กิตติพัฒน์ นนทปัทมะกุล, ผศ., **ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับสวัสดิการสังคมและสังคมสงเคราะห์**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๑), หน้า ๖๘-๗๑.

^{๒๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๑-๗๓.

^{๒๗} นงลักษณ์ เทพสวัสดิ์, รศ.ดร., **ทฤษฎีและการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์**, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๐), หน้า ๓๖.

(๒) นักสังคมสงเคราะห์กลุ่มชน ต้องมีหน้าที่และความรับผิดชอบที่แน่นอน ซึ่งทั้งสมาชิกของกลุ่มและนักสังคมสงเคราะห์ต้องมีหน้าที่พึงกระทำต่อกันและกันในองค์กรประกอบต่างๆ ที่เป็นระบบ บทบาทของนักสังคมสงเคราะห์กลุ่มชน คือพยายามส่งเสริมช่วยเหลือกระตุ้นให้สมาชิกในกลุ่มแต่ละคนมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันและกัน เพื่อให้มีส่วนร่วมสนับสนุนการเจริญเติบโตและพัฒนาการของกันและกัน สมาชิกจะเรียนรู้เกี่ยวกับตนเองมากขึ้น รู้จักตนเอง เน้นความสำคัญและคุณค่าของตนเองในทางที่ดีขึ้น^{๒๘} ทฤษฎีนี้เน้นความสำคัญที่สภาวะแวดล้อมมากกว่าความสำคัญที่ตัวบุคคล เช่น เน้นกลุ่มครอบครัว กลุ่มเพื่อน กลุ่มเพื่อนบ้านที่มีอิทธิพลต่อการเจริญเติบโตและพัฒนาการด้านบุคลิกภาพของบุคคล

๓) ทฤษฎีสังคมสงเคราะห์ชุมชน

ทฤษฎีด้านการสังคมสงเคราะห์ชุมชน ยังไม่มีผู้ใดเขียนไว้ชัดเจน แต่อาจจะนำทฤษฎีบางทฤษฎีมาปรับใช้กับการสังคมสงเคราะห์ชุมชน คือ ทฤษฎีการเรียนรู้ และทฤษฎีการจัดองค์กร

ก) **ทฤษฎีการเรียนรู้ (Learning Theory) :** ทฤษฎีนี้มีแนวความคิดที่ว่า การที่บุคคลในชุมชนไม่สามารถทำหน้าที่ของตนได้อย่างสมบูรณ์ เพิ่มความสามารถและมีความเหมาะสมถูกต้องนั้น มีสาเหตุจากการที่ไม่มีการเรียนรู้ที่เหมาะสม ไม่สนองตอบต่อปัญหาและความต้องการของชุมชน ดังนั้นจึงต้องมีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขปรับปรุงด้วยกระบวนการเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ที่ดีและเหมาะสมกว่า โดยสิ่งใหม่ๆ ที่ไม่พึงปรารถนาการเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ของสมาชิกในชุมชน ด้วยวิธีการคิดไปทำไป ลองผิดลองถูกแล้วได้ผลสรุปขององค์ความรู้ใหม่ที่น่าสนใจมาใช้ปฏิบัติจะเป็นแนวทางการพัฒนาตนเองได้อย่างยั่งยืน ทั้งนี้จะมีการผสมผสานองค์ความรู้ใหม่ให้เข้ากับวิถีชีวิต วัฒนธรรมประเพณี และความเชื่อของชุมชน โดยได้รับการยอมรับจากสมาชิกในชุมชน^{๒๙} นักสังคมสงเคราะห์ชุมชนจะมีบทบาทหน้าที่ด้านการช่วยเหลือ กระตุ้นให้สมาชิกในชุมชนเกิดการเรียนรู้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เรียนรู้เรื่องชุมชนของตนเองว่า ภาพรวมของชุมชนมีสภาพเป็นอย่างไร มีปัญหาอะไรบ้าง มีจุดแข็งและข้อด้อยอย่างไร การป้องกันและการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาวิธีคิด วิธีทำอย่างไรบ้าง นอกจากนี้ นักสังคมสงเคราะห์ยังมีบทบาทหน้าที่ด้านการประสานงานกับบุคคลหน่วยงาน หรือองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ความช่วยเหลือแก่ชุมชน ซึ่งสมาชิกชุมชนโดยเฉพาะผู้นำของชุมชน จำเป็นต้องมีการเรียนรู้เรื่องดังกล่าวเพื่อเป็นแนวทางดำเนินงานของชุมชนได้ด้วยตนเองต่อไป

ข) **ทฤษฎีการจัดองค์กร (Organizational Theory) :** ทฤษฎีนี้เน้นให้นักสังคมสงเคราะห์ หรือผู้ที่เกี่ยวข้องในชุมชนได้มีความรู้ความเข้าใจเรื่องการจัดองค์กร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง องค์กรในชุมชนที่ดำเนินงานด้านสังคมสงเคราะห์หรือสวัสดิการสังคม ทั้งนี้เพื่อที่จะมีส่วนช่วยให้การดำเนินงานขององค์กรบรรลุเป้าหมาย เป็นไปอย่างถูกต้องเหมาะสมและเกิดประโยชน์โดยตรงต่อชุมชนนักสังคมสงเคราะห์หรือผู้ที่เกี่ยวข้อง จำเป็นที่จะต้องศึกษาดูว่า องค์กรที่ปฏิบัติงานในชุมชนนั้นเป็นอย่างไร ในด้านต่างๆ คือ

๑. โครงสร้างขององค์กรโดยทั่วไป
๒. บุคลากรที่รับผิดชอบในการปฏิบัติงาน
๓. ความสัมพันธ์ระหว่างผู้รับบริการกับบุคลากรที่ให้บริการในองค์กร

^{๒๘} นงลักษณ์ เทพสวัสดิ์, รศ.ดร., **ทฤษฎีและการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์**, หน้า ๓๖.

^{๒๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘-๑๙.

๔. ปัญหาและข้อขัดแย้งต่างๆ ที่มีอยู่ในองค์กร^{๓๐}

นอกจากนี้ ยังต้องศึกษา ประเมิน หรือวิเคราะห์ดูสถานการณ์ต่าง ๆ ด้วยว่าองค์กรมีรูปแบบการดำเนินงานลักษณะใด การจัดระบบต่างๆ ในองค์กรมีผลต่อการให้บริการทั้งในด้านคุณภาพและปริมาณอย่างไรบ้าง ความรู้ความเข้าใจจากการศึกษาเรียนรู้ ประเด็นเหล่านี้ ย่อมจะเป็นข้อมูลสำคัญในการพิจารณาปรับปรุง แก้ไข เปลี่ยนแปลง ให้องค์กรได้ดำเนินงานไปในแนวทางที่ดีขึ้น และมีความยั่งยืน งานทุกอย่างถ้าได้ผู้มีส่วนร่วมที่ดี และบุคคลเหล่านั้นเข้าใจในการปฏิบัติงาน มองงานเป็นส่วนสำคัญตั้งใจทำงาน เพื่อสร้างผลงานให้ปรากฏสังคม เมื่อทำได้ดังกล่าวนี้งานนั้นๆ ย่อมบรรลุตามเป้าหมายที่ได้ตั้งไว้

๒.๒.๖ ทฤษฎีการจูงใจ ทฤษฎีเกี่ยวกับการจูงใจของเฮร์เบอร์ก ได้ตั้งสมมุติฐานเกี่ยวกับองค์ประกอบที่สนับสนุนความไม่พอใจในการทำงาน ดังนี้

พวกที่ ๑ ตัวกระตุ้น คือ องค์ประกอบที่ทำให้เกิดความใจ เช่น งานที่ปฏิบัติ ความรู้สึกเกี่ยวกับความสำเร็จของงาน ความรับผิดชอบ โอกาสก้าวหน้าในหน้าที่การงาน

พวกที่ ๒ ปัจจัยสุขอนามัย หรือองค์ประกอบที่สนับสนุนความไม่พอใจในการทำงาน ได้แก่ แบบการบังคับบัญชา ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล เงินเดือนค่าตอบแทน นโยบายของการบริหาร

๒.๒.๗ ทฤษฎีองค์การสมัยใหม่ เฮร์เบิร์ต เอ. ไชมอน ได้มีการขั้นตอนของการตัดสินใจที่สำคัญอยู่ ๔ ขั้นตอนดังนี้ คือ การพิจารณาถึงตัวปัญหา การพิจารณาหาทางเลือก การประเมินผลทางเลือก การตัดสินใจเลือกทางเลือกและการนำทางเลือกไปปฏิบัติ

สรุป แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน ทฤษฎีเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้งานพัฒนาสำเร็จได้ผลดี โดยนำเอาทฤษฎีทั้งหลายไปใช้ให้เกิดประโยชน์แก่การทำงาน งานจะสำเร็จได้ก็ต้องอาศัยผู้นำ นักพัฒนาต้องนำทฤษฎีและแนวความคิดใหม่ๆ องค์ความรู้ใหม่ เพื่อพัฒนาวัดเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์

๒.๓ แผนกลยุทธ์การพัฒนาวัดการจัดการสาธารณสุขการในจังหวัดพะเยา

ความหมาย สาธารณูปการ ในคำวัด หมายถึง การก่อสร้างและการบูรณ ปฏิสังขรณ์ศาสนสถานภายในวัด เช่น โบสถ์ ศาลา กุฏิ

สาธารณูปการ โดยรวมหมายถึง การพัฒนาวัดในด้านวัตถุประสงค์ทุกอย่าง ไม่เฉพาะแต่ศาสนสถานเท่านั้น หากรวมไปถึงการทำวัดให้สะอาด ร่มรื่น สะดวกสบาย การทำถนนทางเดินในวัด และการตกแต่งวัดให้ดูสวยงามให้สบายตาแก่ผู้พบเห็นด้วย

สาธารณูปการ เป็นงานประจำของเจ้าอาวาสอย่างหนึ่งซึ่งถือว่าเป็นหน้าที่ที่จะต้องทำ ทั้งนี้เพื่อสร้างสิ่งที่เป็น รัักษาสิ่งที่มีอยู่แล้วไว้ และซ่อมแซมสิ่งที่ชำรุดทรุดโทรมให้คงสภาพไว้ เพื่อประโยชน์แก่ชุมชนและพระสงฆ์ภายในวัด^{๓๑}

^{๓๐} นงลักษณ์ เทพสวัสดิ์, รศ.ดร., **ทฤษฎีและการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์**, หน้า ๑๙.

^{๓๑} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ. ๙ ราชบัณฑิต), **คำวัด พจนานัดเพื่อการเรียนรู้พุทธศาสนเบื้องต้น**, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เลี้ยงเชียง, ๒๕๔๕), หน้า ๑๙๖.

“สาธารณูปการ” นั้นเกิดจากการนำคำว่า “สาธารณ” กับคำว่า “อุปการ” มาเข้าสนธิกัน คำว่า “อุปการ” พจนานุกรม ฉบับ พ.ศ. ๒๕๒๕ ได้ให้ความหมายไว้ว่า “น. ความช่วยเหลือเกื้อกูล, ความอุดหนุน, คู่กับปฏิการ = การสนองคุณ, การตอบแทนคุณ. ก. ช่วยเหลือเกื้อกูล, อุดหนุน.” แต่คำนี้เรามีได้ใช้หมายถึง “ความช่วยเหลือเกื้อกูลหรือความอุดหนุนเพื่อประชาชนทั่วไป” ตามรูปศัพท์ เพราะคำว่า “สาธารณูปการ” นี้ เป็นศัพท์ทางศาสนาที่พระท่านใช้ของท่านอยู่ ท่านใช้หมายถึง “การก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์” ทั้งนี้เนื่องจากพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช ๒๔๘๔ มาตรา ๓๓ ได้จัดระเบียบบริหารการคณะสงฆ์ส่วนกลางเป็น “องค์การ” ต่าง ๆ ซึ่งเปรียบด้วย “กระทรวง” ของทางฝ่ายบ้านเมือง คือ^{๓๒}

๑. องค์การปกครอง	๒. องค์การศึกษา
๓. องค์การเผยแผ่	๔. องค์การสาธารณูปการ

องค์การปกครอง ก็พอเทียบได้กับ กระทรวงมหาดไทย องค์การศึกษา ก็พอเทียบได้กับ กระทรวงศึกษาธิการ องค์การเผยแผ่ ก็พอเทียบได้กับ กรมประชาสัมพันธ์ และองค์การสาธารณูปการ ก็พอเทียบได้กับ กรมโยธาธิการ แต่ละองค์การจะมี “สังฆมนตรี” รูปหนึ่ง ซึ่งเทียบได้กับ “รัฐมนตรี” เป็นผู้ว่าการบังคับบัญชารับผิดชอบ และถ้าจำเป็นจะมี “สังฆมนตรีช่วยว่าการ” ซึ่งพอเทียบได้กับ “รัฐมนตรีช่วยว่าการ” ก็ได้

คำว่า “สาธารณูปการ” เป็นศัพท์เฉพาะที่ทางคณะสงฆ์ท่านบัญญัติใช้ของท่านให้หมายถึง “การก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์” วัตถุประสงค์แล้ว ก็อย่าได้นำคำของท่านมาใช้ให้ผิดวัตถุประสงค์เลย คำว่า “สาธารณูปโภค” ของเราก็ครอบคลุมไปได้มากพออยู่แล้ว.

กรอบการพัฒนาวัดจัดการสาธารณูปการ

การดำเนินการปรับปรุงพัฒนาวัดในด้านการสาธารณูปการ มีแนวทางการดำเนินการ ดังนี้

๑. **บริเวณวัด** ภายในบริเวณวัด มีสิ่งต่าง ๆ ที่จำเป็นเหมาะสม สิ่งเสริมสภาพความเป็นรมณีสถานโดยดำเนินการในสิ่งต่าง ๆ ดังเช่น

๑.๑ ป้ายชื่อวัด ตั้งอยู่ในที่ที่เหมาะสม มีขนาดที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ มีความสง่างาม

๑.๒ แผนผัง ติดตั้งไว้ในที่เปิดเผย เห็นได้ชัดเจน แสดงอาณาเขตและรายละเอียดสถานที่ต่าง ๆ ภายในวัดชัดเจน

๑.๓ ป้ายเผยแพร่กิจกรรมต่าง ๆ ของวัด แสดงหรือเผยแพร่การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของวัด

๑.๔ ป้ายประวัติวัดโดยย่อ เพื่อแสดงประวัติวัดเผยแพร่แก่บุคคลทั่วไป

๑.๕ ป้ายนิเทศข้อมูล เพื่อแสดงจำนวนสถิติ ข้อมูลต่าง ๆ ของวัด

๑.๖ ป้ายคติธรรม พุทธภาษิต เพื่อเผยแพร่คติธรรมหรือพุทธภาษิต เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้หรือออกคติธรรมสอนใจแก่บุคคลที่เข้ามาในวัด

๑.๗ มุมหนังสือเพื่อส่งเสริมการอ่าน เพื่อเป็นช่องทางในการเรียนรู้แก่บุคคลทั่วไปที่สนใจ

^{๓๒} ศ.จ่านงค์ ทองประเสริฐ ราชบัณฑิต สำนักศิลปกรรม ที่มา : ภาษาไทยไขขาน. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แพรวพิทยา. ๒๕๒๘. หน้า ๓๘๑-๓๘๓.

๑.๒ การปรับปรุง พัฒนา ดูแลรักษาลิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์ภายในวัด

- ๒.๑ บริเวณวัดสงบ ร่มรื่น
- ๒.๒ มีการจัดบริเวณวัด สถานที่ เป็นระเบียบ
- ๒.๓ มีภาชนะรองรับขยะมูลฝอย
- ๒.๔ มีบริเวณปลูกดอกไม้ ไม้ประดับ เพื่อความร่มรื่น สวยงาม
- ๒.๕ มีการจัดพื้นที่สำหรับนั่งพักผ่อน

๑.๓ ความสะอาด/มั่นคงแข็งแรงของอาคารเสนาสนะต่าง ๆ

- ๓.๑ ความสะอาด ของอาคารเสนาสนะและภายในบริเวณวัด
- ๓.๒ ความมั่นคงแข็งแรง ของอาคารเสนาสนะมีความมั่นคงปลอดภัยต่อการพำนักอาศัย ใช้ประโยชน์ หรือดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ

๑.๔ วัดมีสิ่งปลูกสร้าง และอาคารเสนาสนะต่าง ๆ เพียงพอและเหมาะสมต่อการใช้ประโยชน์สภาพสะอาด มั่นคงแข็งแรง

๔.๑ อุโบสถ	๔.๒ กุฏิ
๔.๓ ศาลา	๔.๔ เเมรุ
๔.๕ วิหาร	๔.๖ ห้องสมุด/พิพิธภัณฑ์
๔.๗ ถนนและทางเท้าภายในวัด	๔.๘ เจดีย์
๔.๙ รั้ววัด/กำแพงวัด	

๑.๕ การบริหารจัดการและดูแลศาสนสมบัติของวัด โดยวัดดำเนินการให้มีเพื่อให้สามารถบริหารจัดการวัดอย่างเป็นระบบ ได้แก่

- ๕.๑ การจัดทำบัญชีการเงินของวัด
- ๕.๒ การจัดทำทะเบียนทรัพย์สินของวัด
- ๕.๓ การแต่งตั้งไวยาวัจกรของวัด
- ๕.๔ การแต่งตั้งคณะกรรมการวัด^{๓๓}

การพัฒนาวัดการสาธารณูปการ ถือเป็นภาระหน้าที่อันสำคัญที่ผู้เป็นเจ้าของอาวาสต้องเอาใจใส่ด้วยความรับผิดชอบ เพราะเป็นงานเกี่ยวกับการพัฒนาวัด อาคารสถานที่ หรือการจัดสภาพแวดล้อม เพื่อให้เอื้อประโยชน์ต่อกิจการของวัดในด้านอื่นๆ เช่น การใช้วัดเป็นสถานที่ศึกษาและปฏิบัติธรรม เป็นต้น

๒.๓.๑ กลยุทธ์การบริหารงานสาธารณูปการ

กลยุทธ์การบริหาร มีความสำคัญต่อองค์กรต่างๆ การบริหารวัดหรือการพัฒนาวัด จะต้องได้มืออาชีพมาเป็นหัวจักรในการทำงาน พร้อมทั้งมีลูกน้องช่วยทำงาน แนวทางและเทคนิคทางการบริหารใหม่ๆ เข้ามาประยุกต์ใช้ ตั้งแต่ ค.ศ. ๑๙๒๐ เป็นต้นมา จนมีศัพท์ที่เกี่ยวกับการบริหารมากขึ้น เช่น คำว่า การบริหาร (Administration) อำนาจหน้าที่ (Authority) การวางแผน (Planning)

^{๓๓} สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, การพัฒนาวัดสู่ความเป็นมาตรฐาน, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๕), หน้า ๓.

) การประสานงาน (Coordination) การควบคุม (Control) กระบวนการ (Process) องค์กร (Organization)^{๓๔}

๑) ความสำคัญของการบริหาร

เมื่อมนุษย์อยู่ร่วมกันเป็นหมู่ เป็นกลุ่ม มีหัวหน้าทำการปกครองบังคับบัญชา มีการแบ่งงานกันทำตามลักษณะความรู้ความสามารถ เมื่อองค์กรเจริญเติบโตมีความสลับซับซ้อนมากขึ้น มนุษย์ก็เริ่มสร้างกฎเกณฑ์ ระเบียบ กติกาขึ้นมาบังคับ โดยมุ่งให้คนในองค์กรร่วมกันทำกิจการให้สำเร็จ และมีความสงบสุข ความสำคัญของการบริหารจึงอยู่ที่ การบริหารเป็นเครื่องบ่งชี้ให้ทราบถึงความก้าวหน้าของสังคม ความก้าวหน้าทางวิทยาการด้านต่างๆ ทำให้การบริหารเกิดการเปลี่ยนแปลงและก้าวหน้ารวดเร็วยิ่งขึ้น การบริหารจะทำให้ทราบถึงความเจริญและความเสื่อมของสังคมในอนาคต ความสำเร็จของการบริหารจึงขึ้นอยู่กับปัจจัย สภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมการเมือง การวินิจฉัยสั่งการเป็นเครื่องเป็นเครื่องแสดงให้ทราบความสามารถของนักบริหาร และความเจริญเติบโตของการบริหารชีวิตประจำวันของมนุษย์จึงเกี่ยวพันกับการบริหาร ดังนั้น การบริหารจึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจ และเป็นต่อการดำรงชีพอย่างฉลาด นักบริหารได้กล่าวเป็นปรัชญาไว้ว่า “ หากปราศจากองค์กรบริหารแล้ว สังคมก็จะมีไม่เกิดขึ้น และหากปราศจากสังคมแล้ว มนุษย์ก็มีอาจจะดำรงชีวิตอยู่ได้ (Without organization there is no society : Without society humans cannot live)

๒) หลักการบริหาร

นักบริหารต้องมีหลักที่ทราบกันโดยทั่วไป คือ หลัก POSDC ได้แก่ ๑) การวางแผน P (Planning) หมายถึง เป็นการกำหนดแนวทางในการดำเนินงาน ๒) การจัดองค์กร O (Organizing) หมายถึง การจัดองค์กร รูปแบบการบริหารในองค์กรตั้งแต่ประธานการบริหาร ลงมาตามลำดับสายงาน ๓) บุคลากรการทำงาน S (Staffing) หมายถึง งานบุคลากร เป็นตัวจักรสำคัญขององค์กรที่จะเป็นกลไกในการพัฒนา ๔) การอำนวยการ D (Directing) หมายถึง การอำนวยการ เป็นผู้กำหนดนโยบายกระจายความเข้าใจในการทำให้เป็นไปตามแผนงาน ๕) การควบคุมดูแล C (Controlling) หมายถึง การกำกับดูแล เป็นการควบคุมดูแลคุณภาพของการปฏิบัติงานภายในองค์กร

๓) กระบวนการบริหาร

องค์กรที่ประสบความสำเร็จ ส่วนหนึ่งมาจากความมีหลักการของนักบริหารซึ่งกระบวนการบริหารมีหลากหลายทฤษฎี ความฉลาด ความสามารถ การหยั่งรู้และการตัดสินใจ ความกล้าเปลี่ยนแปลงล้วนแต่เป็นองค์ประกอบของผู้บริหารที่ดี เพื่อเลือกวิธีการบริหารที่เหมาะสมกับองค์กร ในที่นี้จะนำเสนอหลักกระบวนการบริหารที่สำคัญ ๓ กระบวนการ คือ

^{๓๔} สุพิมล ศรศักดิ์ดา. “ ยุทธศาสตร์การบริหาร ” , พุทธจักร. ปีที่ ๖๖ฉบับที่ ๓ (มีนาคม ๒๕๕๕) : หน้า

๑. กระบวนการบริหารแบบ ๔p ประกอบด้วย Purpose จุดมุ่งหมาย People บุคคล Process กระบวนการในการทำงาน Product ผลการผลิตของระบบ

๒. กระบวนการบริหารแบบ ๔p ประกอบด้วย Man บุคคล Money เงิน Material วัสดุ อุปกรณ์ Management การจัดการ

๓. กระบวนการบริหารแบบ ๑๖M ประกอบด้วย Man คนที่มีคุณภาพเหมาะสมกับงาน Momey การบริหารการเงิน งบประมาณเพียงพอ Management การจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ Material วัสดุอุปกรณ์ เครื่องใช้สมบูรณ์ Mean มินโยบายและแผนการปฏิบัติงานชัดเจน Market ความต้องการของตลาด Morale คนมีขวัญและกำลังใจที่ดี Machine มีเครื่องทุ่นแรงในการปฏิบัติงาน Method กำหนดวิธีและแนวปฏิบัติงานชัดเจน Motivation การจูงใจคนให้ทำงาน Merit การปกครองบังคับบัญชาโดยระบบคุณธรรม Mobilization สามารถเปลี่ยนแปลงการทำงานได้สะดวก Maturity มีความอาวุโสในการทำงาน สุขุมคัมภีรภาพ Mind มีจิตใจแน่วแน่ รักและเสียสละให้แก่งาน Massage มีการติดต่อสื่อสารภายในหน่วยงานดี Measure มีการวัดและประเมินผลการปฏิบัติ กระบวนการบริหารที่กล่าวมานี้ เป็นส่วนหนึ่งแห่งศาสตร์การบริหาร ที่นักบริหารนำมาใช้ในการบริหารมากที่สุด เพราะกระบวนการเหล่านี้มีความเหมาะสมกับลักษณะงาน ลักษณะคน องค์กรจะเจริญก้าวหน้าจึงขึ้นอยู่กับทักษะของผู้บริหารที่รู้จักเลือกกระบวนการ และมียุทธศาสตร์ในการวางแผน

๒.๓.๒ กลยุทธ์การวางแผน

การเป็นนักบริหารที่ดี นอกจากการพูด การสั่งงาน การตัดสินใจ ให้เป็นไปอย่างรอบคอบแล้ว จำเป็นต้องเป็นนักวางแผนด้วย ผู้บริหารจะขาดการวางแผนไม่ได้ เพราะการวางแผนเป็นการตัดสินใจล่วงหน้าของการกระทำ ที่จะให้บรรลุตามจุดมุ่งหมายขององค์กรภายใต้ข้อจำกัดและโอกาส นักบริหารกล่าวว่าการวางแผนเป็นการกำหนดวัตถุประสงค์และวิธีการที่จะกระทำเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์นั้น การวางแผนเป็นการเตรียมการล่วงหน้า ที่ต้องตัดสินใจ (Dicision making) ว่า จะทำอะไรบางอย่างในอนาคตการตัดสินใจล่วงหน้าจะเกี่ยวข้องกับอะไร (What to do) จะทำอย่างไร (How to do) จะทำเมื่อใด (When to do) จะให้ใครทำและต้องการใช้ทรัพยากรอะไรบ้าง (What is needed to it)

๑) ความหมายของแผน และการวางแผน

แผน (Plan) หมายถึง งานทุกด้านขององค์กรที่ถูกกำหนดขึ้นอย่างมีเหตุผล แผนเป็นระเบียบวินัยหรือขั้นตอนที่เป็นระบบ ที่บุคคลใช้เป็นเครื่องมือ หรือแนวทางในการดำเนินงานขององค์กร เครื่องมือที่สำคัญในการบริหารงานให้มีประสิทธิภาพ มีการกำหนดสิ่งที่ต้องการจะทำในอนาคต ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับขอบเขตพื้นที่ลักษณะของงานตามระดับชั้นขององค์กร ผลรวมของแนวทางหรือวิธีต่างๆ ที่กำหนดไว้เพื่อใช้ในการปฏิบัติงานระดับใดระดับหนึ่ง ช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งคำว่าแผนมีลักษณะเป็นนามธรรม เป็นศาสตร์โดยธรรมชาติ (Pudul scienc) ต่อเมื่อคนมาจัดกระทำระดับขั้นตอนเป็นกระบวนการ จึงเรียกว่า การวางแผน (Planning) การวางแผนจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการบริหาร มีนักบริหารได้ให้ความหมายไว้หลากหลายและน่าสนใจ

การวางแผน (Planning) คือการเตรียมงานเอาไว้ล่วงหน้า เพื่อเตรียมรับสถานการณ์ที่ไม่แน่นอน หรือการตัดสินใจที่จะปฏิบัติงานอย่างหนึ่งอย่างใด ก่อนหรือหลังตามความจำเป็น ตลอดถึง

การมองอนาคต การเล็งเห็นจุดหมายที่ต้องการ การคาดการณ์สิ่งที่เป็นปัญหาไว้ล่วงหน้าได้อย่างถูกต้อง รวมทั้งมีการกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหาต่างๆ ไว้อย่างเป็นระบบ เพื่อกำหนดวัตถุประสงค์และวิธีการที่จะทำให้บรรลุวัตถุประสงค์นั้น โดยพยายามที่จะตอบวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ขณะนี้เราอยู่ที่ไหน เราจะไปที่ไหนในอนาคต และเราจะไปถึงที่นั่นได้อย่างไร พร้อมทั้งมีกิจกรรมหรืองานในการกำหนดวัตถุประสงค์นโยบาย และวิธีการที่ดีที่สุดไว้ล่วงหน้า เพื่อเป็นแนวทางสำหรับดำเนินการตามเป้าหมาย ๓ ส่วน คือ เป็นเรื่องเกี่ยวกับอนาคต เป็นการกระทำ และกระทำอย่างต่อเนื่อง จนสำเร็จตามเป้าหมาย^{๓๔}

๒) ความสำคัญของการวางแผน

การวางแผนมีความสำคัญต่อหน่วยงานเป็นอย่างยิ่ง แผนช่วยให้งานให้หน่วยงานสามารถเตรียมสถานการณ์ และการเปลี่ยนแปลงได้อย่างมีประสิทธิภาพ แผนเป็นแนวทางและแนวปฏิบัติในการตัดสินใจสำหรับผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงาน แผนเป็นพื้นฐานของการควบคุม ตรวจสอบผลการปฏิบัติงานสู่เป้าหมาย นักบริหาร

นักบริหารได้สรุปความได้ว่า การวางแผนเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับข้อเท็จจริง ที่ต้องการกระทำให้เกิดขึ้น การคิดหาทางเลือกล่วงหน้าที่ดีที่สุด โดยการกำหนดขึ้นมาจากบุคคลของหน่วยงาน โดยมีเป้าหมายที่ชัดเจนที่จะทำให้สำเร็จ และร่วมรับผิดชอบผลด้วยความภูมิใจ การวางแผนจึงเป็นการแสดงถึงพลังอัจฉริยภาพทางสมองของมนุษย์ใช้ความเพียรในการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างประหยัดให้คุ้มค่าที่สุด การปรับเปลี่ยนเข้ากับสภาพแวดล้อมอย่างกลมกลืนและเป็นระบบ แผนงานที่ดีจึงช่วยอำนวยความสะดวกแก่การบริหารงาน เช่น ช่วยให้การบริหารงานเป็นไปโดยประสานสอดคล้องกันกับการทำงานเป็นทีม () ก่อให้เกิดความสามัคคีธรรมในหมู่คณะ การปฏิบัติงานตามแผนย่อมก่อให้เกิดการประหยัดทั้งกำลังเงิน กำลังคน และเวลา แผนงานที่ดีจะช่วยให้งานดำเนินไปอย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ ช่วยให้การตรวจและการควบคุมงานมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น แผนงานที่ดีจะช่วยแบ่งเบาภาระหน้าที่ของผู้บังคับบัญชาให้น้อยลง สามารถระดมกำลังคนและทรัพยากรต่างๆ ขององค์กรมาใช้ได้อย่างผลทั่วถึง ช่วยให้การขยายงานและปรับปรุงองค์กรดำเนินไปได้อย่างสะดวกรวดเร็ว

๓) ลักษณะของการวางแผนที่ดี

การวางแผนที่ดี จะมีความสำคัญต่อการปฏิบัติงาน แผนจึงมีลักษณะสำคัญคือเป็นการแก้ไข้ปัญหา การกำกับ หรือการจัดข้อบกพร่อง เป็นการกำหนดอนาคตที่ต้องการและการพัฒนาแผนที่ดีควรมีลักษณะ ๘ ประการดังนี้

๑. ต้องมีความยืดหยุ่น (Flexibility) ในการจัดทำแผนนั้นควรให้มีลักษณะของความยืดหยุ่นสูง เพื่อปรับปรุงแต่งให้สอดคล้องกับสภาวะการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

๒. มีความครอบคลุม (Comprehensiveness) ควรมีลักษณะเป็นภาพของการบูรณาการ กิจกรรม และงานที่เกิดขึ้นจากแนวคิดของบุคคลที่เกี่ยวข้องจากหลายฝ่ายรวมทั้งมีการกำหนดวิธีการที่จะดำเนินกิจกรรมและงานให้บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายอย่างสัมพันธ์กัน

๓. มีความชัดเจน (Specificity) ควรเป็นแผนที่กำหนดไว้อย่างชัดเจนว่าจะทำอะไร เมื่อไรที่ไหน อย่างไร และใครเป็นผู้รับผิดชอบในกิจกรรมนั้นๆ

^{๓๔} สุพินล ศรศักดิ์ดา. “ยุทธศาสตร์การบริหาร”, พุทธจักร, หน้า ๓๗.

๔. มีการกำหนดระยะเวลาของแผน (Time plan) ควรกำหนดระยะเวลาเริ่มต้น และสิ้นสุดของแผนไว้อย่างชัดเจน เพื่อการประเมินประสิทธิผลของแผน

๕. มีรูปแบบ (Formality) ควรมีขั้นตอนเป็นระบบ โดยผ่านขั้นตอนต่างๆ เช่นการศึกษา วิเคราะห์หน่วยงาน การเตรียมแผน การนำแผนไปปฏิบัติ และการควบคุมให้เป็นไปตามแผน

๖. มีเหตุมีผล (Rationality) แผนที่จัดทำควรกำหนดขึ้นอย่างมีเหตุผลและเน้นไปในทางที่ทำให้สามารถบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้ได้

๗. มีการมุ่งสู่นาคต (Future oriented) ควรเป็นการวางแผนเกี่ยวกับเรื่องในอนาคต โดยเฉพาะแผนระยะ ๕ ปี หรือ ๑๐ ปี

๘. มีความสอดคล้อง (Relevance) แผนที่จัดทำขึ้น ควรอยู่ในกรอบของวัตถุประสงค์ และเป้าหมายที่กำหนดไว้อย่างสัมพันธ์กัน^{๓๖}

๔) ประเภทของแผน

ประเภทของแผนสามารถทำได้หลายลักษณะ ซึ่งขึ้นอยู่กับเกณฑ์ที่ผู้วางแผนนำมาใช้ในการพิจารณา เช่น จำแนกตามระยะเวลา ขอบเขตของพื้นที่ ตามขนาดและระดับโครงสร้างขององค์กร นักบริหารได้แบ่งประเภทของแผนไว้ ๖ ประการ คือ

๑. ประเภทของแผนที่ใช้เวลาเป็นเกณฑ์ เช่น แผนระยะสั้น แผนระยะปานกลาง และแผนระยะยาว แผนระยะสั้น (Short-range plan) เป็นแผนที่มีขอบข่ายไม่ใหญ่โต สามารถดำเนินการให้สำเร็จได้ในระยะเวลาอันสั้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับระยะเวลาที่หน่วยงานกำหนด เช่น ๑ สัปดาห์ ๑ เดือน หรือ ๑ ปี แผนระยะปานกลาง (Medium-range plan) เป็นแผนที่มีระยเวลาน้อยกว่าแผนระยะยาวแต่มากกว่าระยะสั้น มีความแน่นอนและความเฉพาะเจาะจงมากขึ้นกว่าแผนระยะยาวอาจใช้เวลา ๑ ปี หรือ ๓ ปี แผนระยะยาว (Long-range) เป็นแผนที่มีขอบข่าย มีความยืดหยุ่นสูงมีความเฉพาะเจาะจงน้อย ช่วงระยะเวลาอาจเป็น ๕ ปี หรือ ๑๐ ปี

๒. ประเภทของแผนที่ใช้เขตพื้นที่เป็นเกณฑ์ เช่น แผนระดับเขตพื้นที่บริการเป็นการเฉพาะ (Zone or area plan) เช่น แผนระดับหมู่บ้าน แผนระดับตำบล แผนระดับอำเภอ แผนระดับจังหวัด แผนระดับประเทศ แผนระดับทวีป/ภูมิภาค แผนระดับโลก

๓. ประเภทของแผนที่ใช้ระดับขององค์กรเป็นเกณฑ์ ได้แก่ แผนขององค์กรต่างๆ ที่กำหนดขึ้น เช่น แผนระดับชาติ (แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ) แผนการศึกษาแห่งชาติ เป็นต้น

๔. ประเภทของแผนที่ใช้หน่วยงานย่อยขององค์กรเป็นเกณฑ์ เช่น แผนโรงเรียน แผนฝ่าย เป็นต้น

๕. ประเภทของแผนที่ใช้โครงสร้างของระบบแผนเป็นเกณฑ์ เป็นแผนที่แสดงความสำคัญหรือระดับขั้นของตัวแผน และภายในระบบแผนงานใหญ่ จะประกอบด้วยแผนย่อย ได้แก่ แผนหลักหรือแผนแม่บท แผนงาน โครงการ งาน และกิจกรรมตามลำดับ

๖. ประเภทของแผนที่ใช้นโยบายเชิงพัฒนาเป็นเกณฑ์ หรือเรียกว่า แผนยุทธศาสตร์ (Strategic plan) หรือแผนกลยุทธ์ หรือแผนปฏิบัติการ การกำหนดแผนประเภทนี้ จะมีความคล้ายคลึงในกระบวนการ แต่จะมีลักษณะที่แตกต่างกันในเชิงความกว้าง สามารถแบ่งแผนเชิงนโยบาย

^{๓๖} สุพิมล ศรศักดิ์ดา. “ยุทธศาสตร์การบริหาร”, พุทธจักร, หน้า ๓๒.

กรอบแผนยุทธศาสตร์ประกอบด้วย นโยบาย (Policy) แผน (Plan) แผนงาน (Program)
กรอบแผนปฏิบัติการประกอบด้วย โครงการ (Project) กิจกรรม (Activity)

๕) ขั้นตอนในการวางแผน

การวางแผนเป็นกระบวนการที่มีเหตุมีผล มีหลักเกณฑ์และเป็นวิธีการที่น่าเชื่อถือได้ มีลักษณะแห่งความสัมพันธ์ต่อเนื่องกันอย่างเป็นระบบทุกขั้นตอน นักบริหารจะต้องรับรู้ถึงขั้นตอนในการวางแผนโดยทั่วไป การวางแผนจะประกอบไปด้วยขั้นตอนสำคัญ ๔ ขั้นตอน

๑. **ขั้นเตรียมการ** ประกอบด้วย ๑) การแต่งตั้งคณะทำงาน ๒) การรวบรวมข้อมูล เตรียมข้อมูลรายละเอียดที่จำเป็น ๓) การพิจารณากำหนดเกณฑ์ในการตัดสินใจและการดำเนินงานตามแผน ๔) พิจารณาแนวทางในการกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายอย่างกว้างๆ

๒. **ขั้นตอนการวางแผน** ประกอบด้วย ๑) ศึกษาสภาพปัจจุบันของปัญหา ๒) การกำหนดวัตถุประสงค์นโยบายเป้าหมาย ๓) การจัดทำแผนงาน โครงการ และส่วนประกอบอื่นๆ ๔) กำหนดแผนควบคุม ติดตาม และประเภทผลให้ชัดเจน

๓. **ขั้นลงมือปฏิบัติตามแผน** ประกอบด้วย ๑) ขออนุมัติแผนงาน โครงการ ๒) การจัดสรรงบประมาณและทรัพยากร ๓) การปฏิบัติตามแผนหรือปฏิทินที่กำหนดไว้อย่างเคร่งครัด ๔) การปรับปรุงประสิทธิภาพการปฏิบัติงาน

๔. **ขั้นการติดตามและประเมินผล** ประกอบด้วย ๑) การติดตามและตรวจสอบในระหว่างการปฏิบัติงานอย่างสม่ำเสมอ ๒) การประเมินการปฏิบัติงานตามขั้นตอนที่กำหนดไว้ ๓) รายงาน สรุปผลการปฏิบัติงาน

๖) ความสำเร็จของการวางแผน

การวางแผนสามารถมาใช้ได้กับงานและกิจกรรมต่างๆได้ทั้งนั้น นักวางแผนจึงสร้างวงจรสู่ความสำเร็จขึ้นมา เป็นตัวอักษรของศัพท์ภาษาอังกฤษ ๔ คำ PDCA ที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายมากขึ้นในโลก คือ P: Plan การวางแผน D : Do การปฏิบัติตามแผน C : Check การตรวจสอบ A: Act การดำเนินการให้เหมาะสม ทุกครั้งที่เริ่มต้นทำกิจกรรมอะไรก็ตามไม่ว่าจะเป็นการทำงาน แผนทั้ง ๔ คำนี้จะช่วยให้กิจกรรมมีการปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง โดยเริ่มจากการตั้งเป้าหมายด้วยการ วางแผน นำไปสู่การปฏิบัติตามแผน จากนั้นจึงต่อด้วยการตรวจสอบหรือประเมินผลการปฏิบัติตามแผน ว่าผลที่ได้นั้นเป็นไปตามที่คิดไว้มากน้อยเพียงไร และท้ายที่สุดนำผลที่ได้จากการประเมิน ไปดำเนินการติดตามความเหมาะสม

โดยสรุปแล้ว การวางแผน PDCA เป็นเทคนิคการปรับปรุงงานให้ดีขึ้นอย่างต่อเนื่อง และยังเป็นเทคนิคในการแก้ปัญหาปวดหัวให้กับทุกคนได้อีกด้วย ผู้ที่ใช้เทคนิคนี้ในการทำกิจกรรมต่างๆ จะทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดผลงานที่น่าพึงพอใจในทุกขั้นตอน จะช่วยให้เราเรียนรู้ฝึกให้เราคิดในเชิงวิเคราะห์ งานที่วางแผนไว้ก็จะสำเร็จลุล่วงตามวัตถุประสงค์ทุกประการ

๒.๓.๓ กลยุทธ์สำหรับผู้บริหาร

การเป็นผู้บริหารจะต้องใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ในการบริหารองค์กรอย่างเต็มความสามารถ ผู้บริหารจำเป็นต้องมีความรอบรู้ทางยุทธศาสตร์ เพื่อกำหนดนโยบาย แผนงานเป้าหมาย วิธิดำเนินงาน และการประเมินผลงานในองค์กรได้รับการพัฒนาอยู่เสมอ ความสำเร็จของการบริหารย่อมมาจากผู้บริหารที่จะต้องมีความฉลาดรอบรู้ทันต่อเหตุการณ์ ขวนขวายหาความรู้ใส่ตัวเอง ปรับปรุง

ตัวเองอยู่เสมอ มีศิลปะในการบริหารกล้าคิด กล้าตัดสินใจ มีความซื่อสัตย์ ยุติธรรม ขยันขันแข็ง สุขภาพแข็งแรงมีความอดทนและมีสติมั่นคง แนวคิดทฤษฎีที่สนับสนุนการแก้ปัญหา เพื่อความสำเร็จขององค์กร ผู้บริหารจะต้องมียุทธศาสตร์ที่จำเป็นประกอบด้วย ๗ ยุทธศาสตร์ ดังนี้

๑. กลยุทธ์การบริหารแบบมีส่วนร่วม นพพงษ์ บุญจิตราดุล ได้เสนอยุทธศาสตร์การบริหารแบบมีส่วนร่วมไว้ว่า ผู้บริหารต้องไม่เผด็จการ ไม่ยึดมั่นในตนเองมากเกินไป ไม่พูดจารุนแรง หยาดคาย ไม่ว่าจะกล่าวผู้ใต้บังคับบัญชาต่อหน้าผู้อื่น มีเหตุมีผลใจประกอบด้วยพรหมวิหารธรรม ๔ ประการ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา เป็นต้น

๒. กลยุทธ์การบริหารในภาวะความแตกต่างของบุคคล ความแตกต่างของบุคลากรในองค์กรย่อมมีความแตกต่างกันทั้งในเรื่องอายุ วุฒิการศึกษา ทักษะประสบการณ์ และความสามารถ เฉพาะตัว กรณีดังกล่าวส่วนหนึ่งเกิดจากวุฒิภาวะทักษะและประสบการณ์ของผู้บริหาร จึงทำให้ขาดการวางแผนกำหนดนโยบายในการจัดสรรบุคคลเข้าสู่งาน ซึ่งผู้บริหารจะต้องมีหลักการ ๑) กำหนดรูปแบบของการเปลี่ยนแปลงงานอาชีพในองค์กร ๒) การเลื่อนขั้นหรือเลื่อนตำแหน่ง ๓) การปรับลดขั้นลดตำแหน่ง ๔) การโอนย้าย ๕) การย้ายที่ทำงาน ๖) การถูกให้ออกจากงาน ๗) การออกจากงานเมื่อเกษียณ ๘) การลาออกจากงาน

๓. กลยุทธ์การบริหารแบบศึกษาการทำงาน การทำงานหรือการจัดการสิ่งใดสิ่งหนึ่งจะต้องอาศัยความรู้ความชำนาญเป็นอย่างมาก ผู้บริหารจะต้องรู้ในเชิงจัดการ ได้แก่ ๑) ความชำนาญในงาน ๒) ความรอบรู้ในบริหารงาน ๓) ความสามารถในการแก้ไขปัญหา ๔) ความรับผิดชอบ

๔. กลยุทธ์การบริหารด้วยการจูงใจ การจูงใจเป็นสิ่งสำคัญ ผู้บริหารที่ฉลาดต้องรู้จักใช้การจูงใจกับคนแต่ละระดับให้ถูกต้องไม่มีการเลือกที่รักมักที่ชัง ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะได้กล่าวไว้ว่า การจูงใจด้วยงาน ลักษณะเฉพาะของงาน การมอบหมายงาน รายละเอียดของงาน การเพิ่มพูนความรู้ การชี้แจงผลงาน ความก้าวหน้าในการปฏิบัติงาน การเน้นให้เห็นว่างานมีความสำคัญ การแข่งขัน การมอบอำนาจ การจูงใจด้วยผลตอบแทนที่เป็นเงิน การจูงใจด้วยผลตอบแทนที่ไม่ใช่เงิน การจูงใจด้วยสภาพแวดล้อมในการทำงาน การจูงใจด้วยสวัสดิการต่างๆ

๕. ยุทธศาสตร์การประเมินผลการปฏิบัติงาน หลักการสำคัญในการประเมินผลการปฏิบัติงาน เป็นเรื่องของการประเมินผลระหว่างผลงานที่เกิดจากความรู้ความสามารถและประสบการณ์ของพนักงาน ผลงานที่ได้จะต้องมีดัชนีชี้วัดที่สามารถสัมผัสได้เป็นรูปธรรมให้มีผู้ที่เกี่ยวข้องเข้าใจตรงกัน

๖. กลยุทธ์การบริหารแบบการตัดสินใจและการสั่งการ การตัดสินใจเป็นกระบวนการพื้นฐานของผู้บริหาร การตัดสินใจทั่วไปนั้นจะต้องเข้าถึงสิ่งสำคัญ เช่น ความถูกต้องและการยอมรับได้ของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ปริญญา ต้นสกุล ได้เสนอว่า ผู้บริหารต้องยึดหลัก ๓ ประการ คือ การวินิจฉัยปัญหาให้ถูกต้อง การคิดอย่างรอบคอบ การสั่งการได้อย่างถูกต้อง

๗. กลยุทธ์การบริหารด้วยหลักพุทธธรรม มนุษย์ที่เกิดมาไม่ว่าจะอยู่ในฐานะอะไรก็ตาม ต่างก็รักตัวกลัวตายด้วยกันทั้งหมด มีความต้องการทางด้านกายภาพคือปัจจัยสี่ เพื่อให้ชีวิตมีความเป็นอยู่อย่างสมบูรณ์ ต้องมีหลักธรรมเพื่อดำเนินชีวิตให้สงบงามบรรลุประโยชน์สุข เช่น กัลยาณมิตต

ตา ธรรมมีอุปการะมาก โภสล ปัญญา วุฑฒิธรรม อิทธิบาท พละ พรหมวิหาร สังคหัตถุ อริย ทัฬย์ และบารมีธรรม^{๓๗}

๑) คุณธรรมของผู้บริหาร มี ๖ ประการ

ผู้บริหาร นอกจากจะมีคุณวุฒิในทางวิชาการต่างๆแล้วยังจะต้องมีคุณธรรม ๖ ประการ (๑) ขมา มีความอดทนเก่ง (๒) ขาตรียะ ระวังระไว (๓) อุภูฐานะ หมั่นขยัน (๔) สังวิภาคะ เอื้อเพื่อเผื่อแผ่ (๕) ทยา เอ็นดู กรุณา (๖) อิกขนา หมั่นเอาใจใส่ตรวจตราหรือติดตาม

สรุป การบริหาร ผู้บริหารจึงมีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาทำความเข้าใจกับศาสตร์ที่ว่า ด้วยหลักการและศึกษาหลักทฤษฎีต่างๆ นำมาประกอบเข้ากับการบริหาร พระพุทธศาสนานำเสนอ วิธีการบริหารแบบเชิงพุทธและทางวิทยาศาสตร์ โดยใช้วิธีการบริหารทั้งสองนั้นเพื่อแสวงหาความจริง จนถึงที่สุด วิธีการแสวงหาความจริงในพระพุทธศาสนาเรียกว่า “อริยสัง ๔” ประกอบด้วยขั้นตอน ๔ ประการดังนี้ ๑. การกำหนดรู้ทุกข์ คือ การเข้าใจภาพและขอบเขตของปัญหา เช่น เมื่อเป็นโรค ก็ต้อง รู้ว่าเป็นโรคอะไร ร้ายแรงแค่ไหน ๒. การค้นหาสมุทัย คือ การสืบค้นหาต้นตอของปัญหา เพื่อจะได้ แก้ปัญหาได้ตรงจุด เช่นเดียวกับการค้นหาสมุฏฐานของโรค ๓. การแก่งนิโรธ คือ การคาดคะเนถึง สภาวะที่แก้ปัญหาได้ซึ่งเป็นเป้าหมายที่ต้องบรรลุ เช่นเดียวกับการคาดหวังว่าโรคนั้นรักษาได้หายขาด หรือเพียงทุเลาเบาบาง ๔. การดำเนินตามมรรค คือ การฝึกฝนปฏิบัติตามมรรควิธี เพื่อให้บรรลุถึง สภาวะไร้ปัญหา เหมือนวิธีการรักษาโรค

วิธีการแบบอริยสัง ๔ ก็เหมือนกับวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ที่มีขั้นตอนสำคัญในการ แสวงหาความจริง ๔ ประการ (๑) การกำหนดขอบเขตของปัญหา (๒) การตั้งสมมติฐาน (๓) การ คาดคะเน (๔) การพิสูจน์ทดลอง

ดังนั้น นักบริหารทั้งหลายควรนำเอาวิธีแก้ปัญหาแบบอริยสัง ๔ ในพระพุทธศาสนาและวิธี วิทยาศาสตร์ ไปใช้ในการบริหารวัดหรือบริหารสถานที่ต่างๆ จึงเป็น “วิธีการแห่งปัญญา” ตลอดทั้ง นักบริหารต้องมีศาสตร์ของการบริหาร คงไม่มีสูตรที่ตายตัวแน่นอนว่าศาสตร์หรือสูตรที่ใช้ได้ผลอย่าง สมบูรณ์ นักบริหารต้องพยายามขับเคลื่อนงานต่างๆให้ไปสู่ความสำเร็จให้ได้ ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ เมื่อปฏิบัติงานได้เห็นผลสำเร็จเหนือสิ่งอื่นใดคือความสุขจากการทำงาน งานทุกอย่างไม่ยากถ้าตั้งใจลง มือทำ นักบริหารต้องสร้างงานให้แก่ตนเองอยู่เสมอ ปัญหาการบริหารที่เกิดขึ้นถือว่าเป็นบทเรียนที่ จะต้องแก้ไขปรับปรุงให้สำเร็จให้ได้ จึงจะได้ชื่อว่าเป็นนักบริหารที่ฉลาด

๒.๓.๔ ทฤษฎีภาวะผู้นำในการบริหารองค์กร

สถาบันทั้งหลายไม่ว่าจะเป็นวัด บ้าน โรงเรียน ครอบครัว ชุมชน จะต้องมีการภาวะผู้นำในการ บริหารงาน ภาวะผู้นำ (Leadership) หมายถึง ความสามารถในการนำ ความริเริ่มและอ้างไว้ซึ่ง โครงสร้างของความคาดหวังและความสัมพันธ์ระหว่างกันของสมาชิกของกลุ่ม กระบวนการที่บุคคลใด บุคคลหนึ่ง หรือมากกว่าพยายามใช้อิทธิพลของตนหรือกลุ่มตน กระตุ้น ชี้นำผลักดัน ให้บุคคลอื่นหรือ กลุ่มมีความเต็มใจ และกระตือรือร้นในการทำสิ่งต่างๆ ตามต้องการ โดยมีความสำเร็จของกลุ่ม หรือ องค์กรเป็นเป้าหมาย การบริหารที่ดีจะต้องมีผู้บริหารที่ภาวะผู้นำที่ดี และเก่งงาน เก่งคน เก่งคิด เก่ง

^{๓๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๒๑.

การดำเนินชีวิตไปพร้อมๆกัน การสร้างตนให้เป็นผู้มีภาวะผู้นำ ผู้นำนั้นมีอยู่ ๒ แบบ คือ ผู้นำเบื้องหน้า และผู้นำเบื้องหลัง^{๓๘}

๑) คุณลักษณะสมบัติของผู้นำ

คุณลักษณะสมบัติของผู้นำ จะต้องประกอบไปด้วย ๑) มีความรู้ ความสามารถ การใช้สติปัญญา เพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆให้ลุล่วงไปได้ ๒) การเป็นผู้มีสังคมดี มีลักษณะของการเป็นผู้นำที่มีอารมณ์มั่นคง มีวุฒิภาวะ มีความเชื่อมั่นในตนเอง ๓) เป็นผู้มีความกระตือรือร้นภายใน มีจิตสำนึกเกิดขึ้นตัวของผู้นำ ๔) เป็นผู้ที่มีทัศนคติที่ดีและมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี

๑) องค์ประกอบของผู้นำ

การเป็นผู้นำต้องมีภาวะผู้นำ ประกอบด้วย ๑) ความอดทน ๒) มีวินัย ๓) รู้หน้าที่ ๔) ความสามัคคี ๕) ความเสียสละ

๒) บุคลิกภาพของผู้นำ

ผู้นำที่ดีและมีประสิทธิภาพนั้น คือ การเป็นผู้นำที่มีบุคลิกภาพดี (Traits approach) การเป็นผู้นำจากสถานการณ์ต่างๆ (Situational approach) และผู้นำจากความร่วมมือของสมาชิกในกลุ่ม (Follower or group approach) การเป็นผู้นำต้องมีบุคลิกภาพที่แข็งแรง น่าเลื่อมใส เช่น บุคลิกภาพการยืน การเดิน การนั่ง การวางตัว และการพูดหรือสนทนา ตลอดทั้งมารยาทในการเข้าสู่สังคม จะต้องเข้ากับคนได้ดี มีความฉลาดโน้มแนวจิตคนเป็น การเป็นผู้นำที่ดี ต้องเป็นผู้นำที่มีประสิทธิภาพ ในทางพระพุทธศาสนา ผู้นำที่ดีต้องมีหลักธรรมชื่อว่า สังคหวัตถุ ๔ ประการ คือ ทาน การให้ ปิยวาจา พุทธจาปราศรัย ไพเราะอ่อนหวาน อัถลจรรยา การทำประโยชน์แก่ผู้อื่นหรือผู้เกี่ยวข้อง สมานัตตตา การปฏิบัติตนอย่างสม่ำเสมอ

๓) เทคนิคการสร้างผู้นำ

ผู้นำที่ดีต้องพร้อมไปด้วยบุคลิกภาพและศักยภาพในการทำงาน การเป็นผู้นำที่ดีต้องใช้หลักธรรมภิบาล (Good Governance) ๑) หลักธรรมมาภิบาลกับการสร้างผู้นำ ๒) กระบวนการสร้างความสำเร็จในการทำงานของผู้นำ ๓) ทีมงาน ๓ ประสาน งานสำเร็จสมบูรณ์ ในการทำงานร่วมกันเป็นทีมของผู้นำ จะต้องนำหลักธรรมมาภิบาลลงสู่การทำงาน ประกอบด้วย ๑) หลักนิติธรรม ๒) หลักคุณธรรม ๓) หลักความโปร่งใส ๔) หลักความมีส่วนร่วม ๕) หลักความรับผิดชอบ ๖) หลักความคุ้มค่า

๔) หลักในการดำเนินกิจกรรม

การทำงานกับชุมชนต้องให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม กิจกรรมแยกออกได้ ๒ ประเภท มี กิจกรรมภายนอก กิจกรรมภายใน หลักในการทำงานร่วมกับชุมชนที่เป็นกิจกรรมภายนอก เช่น จัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ที่เกี่ยวกับการดำเนินกิจกรรมร่วมกับชุมชนและหน่วยงานต่างๆ ประสานงานร่วมกับหน่วยงานในชุมชน ปฏิบัติตนตามบทบาทหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายอย่างเต็มที่ ให้ความเคารพต่อบุคลากรและสถานที่ รักษาเกียรติมารยาทในการเข้าร่วมกิจกรรม ดำเนินกิจกรรมโดย

^{๓๘} พระครูวิเทศพรหมคุณ ดร. “ ทฤษฎีผู้นำที่พึงจะเป็นและการบริหารในองค์กร ” , พุทธจักร. ปีที่ ๖๕ ฉบับที่ ๓ (มีนาคม ๒๕๕๔) : หน้า ๑๒.

ใช้หลักธรรมาภิบาลและกระบวนการทำงานที่มุ่งสู่ความสำเร็จ แบบ PDCA ส่วนกิจกรรมภายในจะต้องมีหลักในการทำงาน โดยใช้หลักธรรมาภิบาลและกระบวนการที่มุ่งสู่ความสำเร็จ แบบ PDCA มาใช้ในการทำงานและกิจกรรมต่างๆ มีการจัดสรรทรัพยากร บุคลากร และเวลาในการจัดกิจกรรมให้เกิดประโยชน์สูงสุด มีความตระหนักถึงภาวะความเป็นผู้นำอยู่ตลอดเวลา

๕) บทบาทของผู้นำ

ผู้นำมีอยู่ด้วยกัน ๒ ลักษณะ คือ ผู้นำเบื้องหน้า และผู้นำเบื้องหลัง ผู้นำเบื้องหน้า คือ เป็นผู้นำที่มีความพร้อมในทุกด้าน ทั้งด้านภาวะของผู้นำ มีความอดทน เกรงวินัย เอาใจใส่ในหน้าที่ มีความเสียสละสามัคคี มีปฏิภาณ สามารถเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับสังคมได้ ส่วนผู้นำเบื้องหลัง มีภาวะผู้นำเหมือนกับผู้นำเบื้องหน้า แต่ขาดบุคลิกภาพที่ดี ที่จะสามารถก้าวไปเป็นผู้นำแนวหน้าได้

คุณสมบัติของผู้นำ

การเป็นผู้นำจะต้องมีคุณสมบัติ ๑) ภาวะผู้นำ ๒) คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาได้ ๓) การประสาน จะต้องมีการร่วมกันใน ๓ เรื่อง คือ ร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมใจ

๒.๓.๕ แผนกลยุทธ์การพัฒนาวัดการจัดการสาธารณูปการในจังหวัดพะเยา

วัดพัฒนาในจังหวัดพะเยา จำนวน ๕ วัด ประกอบไปด้วยวัดวัดศรีโคมคำ ตำบลเวียง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา วัดอนาลโยทิพยาราม ตำบลสันป่าม่วง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา วัดติโลกอาราม ตำบลเวียง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา วัดหย่วน ตำบลหย่วน อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา วัดโพธาราม ตำบลศรีถ้อย อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา วัดทั้ง ๕ นี้แต่ละวัดมีแผนกลยุทธ์การพัฒนาวัด ดังนี้

๑. วัดศรีโคมคำ ตำบลเวียง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

ประวัติวัดศรีโคมคำ^{๓๙} หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า **วัดพระเจ้าตนหลวง** เป็นพระอารามหลวง ชั้นตรี ชนิดสามัญ สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ตั้งอยู่เลขที่ ๖๙๒ ถนนพหลโยธิน หมู่ที่ ๑ ตำบลเวียง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา มีเนื้อที่ ๗๔ ไร่ ๘ ตารางวา เมื่อวันที่ ๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๒๙ ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา มีหนังสือแสดงกรรมสิทธิ์ที่ดิน คือโฉนดเลขที่ ๒๒๙๐ มีอาณาเขต ดังนี้

ทิศเหนือ จดถนนพหลโยธิน

ทิศใต้ จดกว๊านพะเยา

ทิศตะวันออก จดถนนพหลโยธิน

ทิศตะวันตก จดกว๊านพะเยา

ที่ธรณีสงฆ์มี ๖ แปลง มีเนื้อที่ทั้งสิ้นจำนวน ๑๖๙ ไร่-งาน ๓๕ ตารางวา

วัดศรีโคมคำ เป็นวัดเก่าแก่ มีมาแต่โบราณกาล ประมาณ พ.ศ. ๒๐๓๔ เมื่อได้เริ่มสร้าง พระเจ้าตนหลวงและขณะเดียวกันได้บูรณะวัดขึ้นใหม่ ใช้เวลากว่า ๓๓ ปี จึงสำเร็จเป็นวัดสมบูรณ์ โดย พระเมืองคู่ เจ้าผู้ครองเมืองพะเยาได้ทรงอุปถัมภ์ ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา พ.ศ. ๒๐๖๗ ต่อมา เมื่อหัวเมืองล้านนาถูกพม่ารุกราน ประชาชนเสียทรัพย์สินแก่ข้าศึก แม้พระศาสนาที่ต้องถูกทอดทิ้งให้ปรักหักพัง บ้านเมืองรกร้างว่างเปล่าอยู่นาน ราวปี พ.ศ. ๒๓๘๗ พระยาประเทศอุดรทิศ (พุทธวงศ์)

^{๓๙} พระสุนทรภักดีคุณ (เดชา อินทปณฺโณ) , รองเจ้าอาวาสวัดศรีโคมคำ จังหวัดพะเยา.

เจ้าเมืองพะเยา นายมหายศ พระยาอุปราชา และเจ้าเมืองพะเยารุ่นต่อๆ มา เช่น เจ้าหลวงอินทชะมพู เจ้าหลวงขัติยศ เจ้าหลวงชัยวงศ์ ได้บูรณะวัดมาโดยตลอดทุกท่าน

พระเจ้าตนหลวง พระพุทธรูปปางมารวิชัยขนาดใหญ่ พระประธานในวิหารหลวง วัดศรีโคมคำ ขนาดหน้าตักกว้าง ๑๔ เมตร สูง ๑๖ เมตร พุทธลักษณะแบบเชียงแสนที่งดงาม และมีขนาดใหญ่ที่สุดในล้านนา ใช้เวลาในการสร้างประมาณ ๓๓ ปี (พ.ศ. ๒๐๓๔- ๒๐๖๗) เป็นที่เคารพสักการะคู่บ้านเมืองพะเยา

ลำดับเจ้าอาวาส

พระครูศรีวิราชวิชัยปัญญา	พ.ศ. ๒๔๖๕ – ๒๔๖๗
ครูบาปัญญา ปณโณ	พ.ศ. ๒๔๘๘ – ๒๕๑๖
ครูบาแก้ว คนธวิโส	พ.ศ. ๒๕๑๖ – ๒๕๐๙
พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ปวง ธรรมปณโณ)	พ.ศ. ๒๕๐๙- ปัจจุบัน

ยุทธศาสตร์พัฒนาวัดศรีโคมคำ

วิสัยทัศน์ “ จัดการพัฒนาวัดแบบบูรณาการตามหลักไตรสิกขา คือ สะอาด สงบ สว่าง โดยมีส่วนร่วมแบบ “รัฐ-บวร-สถาน (ภาครัฐ บ้าน วัด และโรงเรียน)”

กลยุทธ์ที่ ๑ การพัฒนาศาสนสถาน

๑.๑ การก่อสร้างอุโบสถ กุฏิ วิหาร โรงเรียนปริยัติธรรม อาคารเรียนมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา

๑.๒ ก่อสร้างศาลาปฏิบัติธรรม

๑.๓ สร้างหอบูรพาจารย์

๑.๔ สร้างหอวัฒนธรรมนิทัศน์

๑.๕ สร้างศาลาศูนย์การเรียนรู้วิถีชีวิตในชุมชน

กลยุทธ์ที่ ๒ การพัฒนาวัดเป็นแหล่งการเรียนรู้

๒.๑ จัดวัดให้เป็นโซนผู้นำ

๒.๒ จัดวัดให้เป็นโซนพระธาตุจอมทอง

๒.๓ จัดวัดให้เป็นโซนอุทยานการศึกษา

๒.๔ จัดวัดเป็นโซนพระวิหารหลวง

๒.๕ จัดวัดเป็นโซนพระอุโบสถกลางน้ำ

๒.๖ จัดวัดเป็นโซนมหาวิทยาลัยสงฆ์

๒.๗ จัดวัดเป็นโซนหอวัฒนธรรมนิทัศน์

๒.๘ จัดวัดเป็นโซนลานบุญ ลานกีฬา ลานแสดงสินค้า ศูนย์การเรียนรู้ศิลปะแห่งชีวิต ศูนย์ชมรมพระเครื่อง (ลานหน้าวัด)

กลยุทธ์ที่ ๓ การอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณี

๓.๑ ได้จัดสร้างหอวัฒนธรรมนิทัศน์

๓.๒ การจัดงานประเพณีนมัสการองค์พระเจ้าตนหลวง

๓.๓ การจัดงานสงกรานต์ รดน้ำ ดำหัว พระเถระ ผู้สูงอายุ

๓.๔ การจัดงานบุญตามจารีตประเพณีวัฒนธรรมทางภาคเหนือ

๓.๕ การส่งเสริมวัฒนธรรมไทย

กลยุทธ์ที่ ๔ การส่งเสริมการมีส่วนร่วม

- ๖.๑ วางแผนให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางวัด
- ๖.๒ ส่วนราชการเข้ามาเป็นกรรมการในงานพิธีต่างๆ
- ๖.๓ จัดให้สถานที่ของวัดได้เป็นศูนย์กลางของชุมชน
- ๖.๔ วัดได้จัดให้มีวิชาชีพแพทย์แผนไทย และยาสมุนไพร (หมอฟันบ้าน)
- ๖.๕ จัดลานบุญ ลานปัญญา ภายในสถานที่วัด
- ๖.๖ จัดตั้งสถานีวิทย์วัดศรีโคมคำ เผยแผ่ข่าวสารต่างๆ

๒. วัดอนาลโยทิพยาราม ตำบลสันป่าม่วง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

ประวัติวัดอนาลโยทิพยาราม^{๕๐} ดอยบุษราคัมตั้งอยู่หมู่บ้านสันป่าบง หมู่ที่ ๖ ตำบลสันป่าม่วงอำเภอเมือง จังหวัดพะเยา สังกัดธรรมยุติกนิกาย มีเนื้อที่ทั้งหมด ๒,๘๐๐ ไร่ เริ่มการก่อสร้างโดยพระปัญญาพิศาลเถร (พระอาจารย์ไพบูลย์ สุ่มังคโล) ขณะท่านอยู่วัดรัตนารามท่านมีปรากฏการณ์เห็นทนายทองไหลลงมาสู่วัดเป็นสายรังสีแสงของทนายทองที่ไหลพรั่งพรั่งราวกับสายน้ำนั้นอาบวัดทั้งวัดแทบจะกลายเป็นวัดทองคำท่านมองทวนลำแสงสีทองไป ก็เห็นเขาที่อยู่อีกฟากหนึ่งของกว๊านพะเยานั้นเองจากนั้นได้มีโยมอาราธนาไปดูสถานที่สำคัญและแปลกประหลาดเพื่อจะได้สร้างสำนักสงฆ์ไว้เป็นที่บำเพ็ญกุศลของชาวบ้านคือชาวบ้านมักจะเห็นแสงสว่างเป็นดวงกลมลอยไปมาอยู่บนดอยสูงแสงนั้นดูสว่างเรืองรองบางทีก็สว่างจ้าเป็นสีเหลืองสดอาบทั้งดอยราวกับเป็นดอยทองคำเหตุการณ์เหล่านี้มักปรากฏในวันสำคัญทางพุทธศาสนา เช่นวันพระ ๘ หรือ ๑๕ ค่ำ เป็นต้นหลังจากที่พิจารณาดูสถานที่แล้วเห็นว่าเป็นสถานที่สวยเหมาะสมแก่การเจริญเมตตาภาวนาเป็นอย่างยิ่งควรที่จะสร้างให้เป็นสถานที่พักปฏิบัติธรรม

สมเด็จพระญาณสังวรวัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพฯ เป็นองค์ประธานพิธีวางศิลาฤกษ์ ในวันที่ ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๒๕ เวลา ๑๒.๔๕ นาฬิกา จากนั้นก็ได้สร้างสิ่งต่างๆมาจนปรากฏเห็นอยู่ในปัจจุบันแต่มีอุปสรรคสำคัญอยู่ประการหนึ่งที่ทำให้วัดต้องขบคิดหนักคือ “การขาดแคลนน้ำ” ระหว่างที่ท่านกำลังครุ่นคิดหาทางแก้ไขวันหนึ่งท่านพระอาจารย์ไพบูลย์ได้รับอาราธนานิมนต์ไปเจริญพระพุทธรูปมนต์ ณ พระที่นั่งไพศาลทักษิณในพระบรมหาราชวัง ขณะพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระเคนเครื่องจตุปัจจัยไทยธรรมมาถึงท่านอาจารย์ ทรงมีพระราชปฏิสันถารว่า “ทราบข่าวว่าท่านอาจารย์ได้ไปสร้างสำนักสงฆ์บนเขาสูงที่จังหวัดพะเยาทางฟากกว๊านคงจะขาดแคลนน้ำไม่เป็นไรผมจะปรึกษากรมชลประทานให้”

วันพุธที่ ๑๘ มกราคม ๒๕๒๗ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถพร้อมด้วยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีทรงเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมมนัสการพระอาจารย์ไพบูลย์ สุ่มังคโล หัวหน้าสำนักสงฆ์อนาลโยเป็นการส่วนพระองค์ ในการเสด็จพระราชดำเนินครั้งนั้นทรงสราญพระราชหฤทัยเป็นที่ยิ่ง ทรงสนทนารวมแล้วทรงเสวยพระกระยาหารค่ำ ณ ที่ประทับรับรองของสำนักสงฆ์อนาลโย ประทับอยู่ตั้งแต่เวลา ๑๕.๐๐ น. จนถึงเวลา ๒๐.๐๐ น. จึงเสด็จพระราชดำเนินกลับและได้ทรงมีพระราชดำริให้กรมชลประทานจัดสร้างอ่างเก็บน้ำ

^{๕๐} พระโพธิญาณรังสี, รองเจ้าอาวาสวัดอนาลโยทิพยาราม จังหวัดพะเยา.

แม่ต่อม และอ่างเก็บน้ำห้วยทับช้างเพื่อผันน้ำมาใช้บนสำนักสงฆ์และจ่ายไปยังไร่นาของประชาชนจึงนับเป็นพระมหากรุณาธิคุณล้นเกล้าล้นกระหม่อมเป็นที่สุด

กระทรวงศึกษาธิการและมหาเถรสมาคมอนุญาตให้เป็นวัดโดยสมบูรณ์ตั้งแต่วันที่ ๒๐ มกราคม ๒๕๓๐ และมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้วัดดอนาลโย ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา ประกาศ ณ วันที่ ๑๘ มกราคม ๒๕๓๑ เมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๓๒ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมารเสด็จพระราชดำเนินแทนพระองค์ทรงประกอบพิธีบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ทรงตัดลูกนิมิตอุโบสถและทรงเปิดวัดดอนาลโย โดยใช้ระยะเวลาก่อสร้างสิ่งทั้งหมดรวม ๖ ปีเศษ

อุทยานพระพุทธศาสนา มีศาสนสถานที่สวยงามเช่น พระพุทธรูปศิลปะสุโขทัย องค์ใหญ่ พระพุทธรูปปางต่างๆ พระพุทธรูปลีลาพุทศยา ทางลาดยางตลอดสายบริเวณดอยบุษราคัม และม่อนพระนอน ประกอบด้วยพระพุทธรูปศิลปะสุโขทัยลักษณะงดงามมาก และยังมีพระพุทธรูปปางต่างๆ อีกหลายองค์ อาทิ พระพุทธไสยาสน์ พระพุทธรูปปางลีลา พระพุทธรูปปางนาคปรก สร้างด้วยความประณีตสวยงามแบบศิลปะไทย รัตนเจดีย์เป็นศิลปะแบบอินเดียพุทศยา เก๋ง จีน ประดิษฐานเจ้าแม่กวนอิม หอพระแก้วมรกตจำลองทำด้วยทองคำ ฯลฯ บรรยากาศร่มรื่น พื้นที่กว้างขวาง แวดล้อมไปด้วยทรัพยากรป่าไม้ จากยอดดอยสามารถชมทัศนียภาพของกว๊านพะเยา และตัวเมืองของพะเยาได้อย่างสวยงามสามารถขึ้นวัดดอนาลโยได้ ๒ ทางคือ ทางรถยนต์และทางบันไดนาค มีที่พักแบบรีสอร์ททอยู่บนวัด

ลำดับเจ้าอาวาส

๑ พระเทพวิสุทธิญาณ (ไพบูลย์ สุ่มังคโล) ดำรงตำแหน่ง พ.ศ.๒๕๒๕ - ปัจจุบัน

แผนกลยุทธ์การพัฒนาวัด

วิสัยทัศน์ “ อยากรู้ อยากรู้ เห็น ได้ยิน ปฏิบัติชอบ อยากรู้พักผ่อนสบาย ”

กลยุทธ์ที่ ๑ การพัฒนาศาสนสถาน

- ๑.๑ ก่อสร้างอุทยานพระพุทธศาสนา
- ๑.๒ ก่อสร้างศาลาามหาเมตตา
- ๑.๓ ก่อสร้างพระตำหนัก ภูตะวัน
- ๑.๔ ก่อสร้างสวนสุขภาพ
- ๑.๕ ก่อสร้างเจดีย์ ชุ่มประตุ

กลยุทธ์ที่ ๒ การสร้างศาสนทายาท

- ๒.๑ โชนอุทยานพระพุทธศาสนา
- ๒.๒ พัฒนาวัดเป็นแหล่งท่องเที่ยว
- ๒.๓ เป็นศูนย์รวมทางจิตวิญญาณ
- ๓.๔ วางแผนผังวัด สร้างศาลาพระปาฏิโมกข์ทรงไถลื้อ

กลยุทธ์ที่ ๓ การอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี

- ๓.๑ พื้นฟูก่อสร้างศาลาแบบศิลปะไทลื้อ
- ๓.๒ ศาลาทอดผ้าจุกฐิน
- ๓.๓ ศาลาพระเจ้าทันใจทุกวันที่ ๑๐ ธันวาคมของทุกปี

กลยุทธ์ที่ ๔ วัดใหญ่ช่วยวัดเล็ก

- ๔.๑ ก่อสร้างวัดต่างจังหวัด
- ๔.๒ วางแผนการสร้างวัด
- ๔.๓ ประสานหาทุนการสร้างวัด
- ๔.๔ ออกแบบก่อสร้างวัดศิลปะล้านนา
- ๔.๕ ประสานแก้ไขปัญหาในวัดและนอกวัด
- ๔.๖ ก่อสร้างสถานีนามัย -บ้านพักแพทย์-พยาบาล

๓. วัดติโลกอาราม ตำบลเวียง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

ประวัติวัดติโลกอาราม เป็นโบราณสถานแห่งหนึ่งที่จมอยู่ในกว๊านพะเยา เป็นวัดที่พระเจ้าติโลกราช แห่งราชอาณาจักรล้านนา โปรดให้พระยาอุทิศธิระ เจ้าเมืองพะเยา สร้างขึ้นในราวปี พ.ศ. ๒๐๑๙-๒๐๒๙ ในบริเวณที่เรียกว่า บวกสี่แจ่ง วัดนี้ไม่มีพระสงฆ์อยู่ประจำวัด

วัดแห่งนี้เป็นชื่อวัดที่ปรากฏอยู่ในศิลาจารึก ซึ่งถูกค้นพบได้ในวัดร้างกลางกว๊านพะเยาหรือในบริเวณหนองเต่า จากข้อความที่ปรากฏในศิลาจารึก ทำให้รู้ว่าวัดนี้มีอายุเก่าแก่มากกว่า ๕๐๐ ปี สร้างในสมัยพระเจ้าติโลกราช กษัตริย์ผู้ครองเมืองเชียงใหม่ วัดนี้มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ เพราะเป็นวัดที่มีผู้ปกครองเมืองพะเยาได้สร้างถวาย เพื่อเป็นการเทิดพระเกียรติแก่พระเจ้าติโลกราช ในฐานะทรงเป็นกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่แห่งอาณาจักรล้านนา

วัดติโลกอารามจมอยู่ในกว๊านพะเยาเนื่องจากในปี พ.ศ. ๒๔๘๒ กรมประมงสร้างประตูกั้นน้ำในกว๊านพะเยาเพื่อกักเก็บน้ำ จึงทำให้บริเวณกว๊านพะเยาที่แต่เดิมเป็นชุมชนโบราณ และมีวัดอยู่เป็นจำนวนมากต้องจมน้ำ

ในอดีตพื้นที่กว๊านพะเยาเป็นพื้นที่รองรับน้ำจากเทือกเขาไหลลงมาเป็น ลำห้วย ลำธาร แม่น้ำ และกลายเป็นหนองน้ำเล็กใหญ่ในช่วงฤดูแล้งระหว่างเดือนมีนาคม-มิถุนายน ของทุกปี ปริมาณน้ำจะลดลงทำให้ชาวบ้านสามารถใช้พื้นที่เกษตรกรรม เลี้ยงสัตว์และเป็นเส้นทางสัญจรไปมาระหว่างตัวเมืองกับหมู่บ้านรอบๆ กว๊านพะเยาและเมื่อหลายร้อยปีมานั้นพื้นที่ในบริเวณของกว๊านพะเยาจะเป็นชุมชนหมู่บ้านมีวัดวาอารามอยู่หลายวัดและวัดติโลกอารามเป็นโบราณสถานแห่งหนึ่งที่จมอยู่ในกว๊านพะเยา

เวียนเทียนกลางน้ำแห่งเดียวในโลก เทศกาลเวียนเทียน ที่วัดติโลกอาราม มีความแตกต่างจากการเวียนเทียนในวัดอื่นๆ คือ วัดติโลกอาราม จะเวียนเทียนโดยการนั่งเรือเวียนเทียนรอบวัดซึ่งตั้งอยู่กลางน้ำ โดยในแต่ละปีจะมีการเวียนเทียน ๓ ครั้ง คือ วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา และวันอาสาฬหบูชา

โครงการปฏิวัติโลกอาราม^{๔๑}

การนำเสนอโครงการปฏิวัติโลกอาราม ในกวีานพะเยา พ.ศ. ๒๕๕๐ ของผู้ว่าราชการจังหวัดพะเยา ชื่อว่า **นายธนเชก อัครานูวัตร** เป็นที่กล่าวขานกันของประชาชนทุกหมู่เหล่าในจังหวัดพะเยา โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้นำปัญญาชนตลอดจนประชาชน ในอำเภอเมืองพะเยาซึ่งมีทั้งทัศนคติที่เห็นตามและเห็นต่างกับแนวคิดดังกล่าว ได้ลงสำรวจซากวัดที่จมอยู่ในกวีานพะเยา^{๔๒} หลังจากเดินทางมารับตำแหน่งได้ ๑ เดือน และได้รับข้อมูลจากผู้ที่เกี่ยวข้องว่ามีซากวัดหนึ่งที่เหลือแต่ฐานจากผิวน้ำในช่วงหน้าแล้งประกอบกร เคยมีการพยายามผลักดันจากรัฐบาลทักษิณชินวัตรให้มีการสร้างเกาะกลางกวีานพะเยาขึ้น ณ จุดที่ค้นพบซาก โบราณสถานดังกล่าวผู้ว่าราชการจังหวัดพะเยาจึงดำริที่จะดำเนินโครงการกู้โบราณสถานในกวีานพะเยา (โครงการปฏิวัติโลกอารามในกวีานพะเยา)จนทำให้มีความตื่นตัวและการพูดคุยเกี่ยวกับโครงการดังกล่าวของประชาชนในจังหวัดพะเยาได้อุบัติขึ้นในทุกวงการ เล็งเห็นถึงความสำคัญของกวีานพะเยาในฐานะเป็นพื้นที่ทางนิเวศวิทยาประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่มีวัดตั้งอยู่รายรอบชุมชนกวีานพะเยาและยังพบแหล่งโบราณสถานวัดจมอยู่ในกวีานพะเยาเป็นบริเวณกว้างขวางเป็นจำนวนมากถึง๒๐แห่งนอกจากนั้นกวีานพะเยาและจังหวัดพะเยาก็เป็นสถานที่ที่มีความสัมพันธ์กับพระบรมวงศานุวงศ์หลายพระองค์เสด็จประพาสมาหลายครั้ง การนำเสนอโครงการดังกล่าวมีวัตถุประสงค์หลายข้อโดยสรุปได้แก่ เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเนื่องในโอกาสสมหมายมงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๘๐ พรรษา ๕ ธันวาคม ๒๕๕๐ การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา เป็นศูนย์รวมข้อมูลทางประวัติศาสตร์การอนุรักษ์และเรียนรู้โบราณสถานตลอดจนจะ ผลักดันให้เป็นมรดกโลกต่อไปและปลูกจิตสำนึกให้เกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกวีาน พะเยาโดยจะจัดทำเป็นพื้นที่อภัยทานหรือเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำตลอดจนพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แห่งใหม่ของจังหวัดพะเยาที่จะทำให้มีการกระจายรายได้ให้กับประชาชนที่ประกอบธุรกิจที่เกี่ยวข้อง

โครงการดังกล่าวมีเป้าหมายคือ ๑) ก่อสร้างคันกันน้ำ คอนกรีตขนาดประมาณ ๑๕๐ x ๑๕๐ เมตรเนื้อ ที่ประมาณ ๑๔ ไร่ล้อมรอบโบราณสถาน ๒) ขุดแต่ง บำรุงโบราณสถานที่จมอยู่ใต้น้ำ และ ๓) ก่อสร้างวิหารประดิษฐานพระพุทธรูปหินทรายสกุลช่างพะเยา พระเจดีย์พญานาคตามศิลปะทางประวัติศาสตร์พะเยา นอกบริเวณโบราณให้พื้นน้ำไม่ถมดินโดยให้มีน้ำในกวีานไหลผ่านออกได้

วิสัยทัศน์ “ พัฒนาโบราณสถาน เป็นแหล่งท่องเที่ยวพัฒนาวิถีชีวิต ”

แผนกลยุทธ์การพัฒนาวัตติโลกอาราม

การบูรณะวัดซึ่งคาดว่าจะใช้งบประมาณดำเนินการประมาณ ๑,๕๐๐ ล้านบาทโดยมีระยะเวลาการดำเนินการในปีงบประมาณ ๒๕๕๐ เป็นต้นไปซึ่งจะทำการประชาสัมพันธ์และรับฟังข้อคิดเห็นของประชาชนและการทำการศึกษา สรรวจออกแบบและขออนุญาตดำเนินการจากส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง แต่ทั้งนี้ เนื่องจากการรัฐประหารในวันที่ ๑๙ กันยายน ๒๕๔๙ ทำให้แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดแบบบูรณาการ (งบ CEO) ต้องถูกยุบเลิกไปนั้นจังหวัดพะเยา จึงไม่มีงบประมาณในการดำเนินการสร้างแผนแม่บทการพัฒนากรกวีานพะเยาได้ ผู้ว่าราชการจังหวัดพะเยาจึง

^{๔๑} มนตรา พงษ์นิล, อาจารย์ประจำสาขาวิชาพัฒนาสังคม, มหาวิทยาลัยนเรศวร พะเยา.

^{๔๒} พระธรรมวิมลโมลี(ปวง ธรรมปญโญ), **ประวัติกวีานพะเยา**, (เชียงราย : ไพศาลการพิมพ์ ๒๕๓๘).

ดำริจัดตั้งมูลนิธิโครงการกั้วัดติโลกอารามในกั้วานพะเยา เพื่อประชาสัมพันธ์และรับบริจาคจากประชาชนในจังหวัดพะเยาและทั่วประเทศ

รูปแบบการดำเนินงาน คือ^{๔๓} ๑) ดำเนินการแต่งตั้งคณะทำงาน ศึกษาค้นคว้า สืบหาข้อมูลและประชุมคณะทำงาน ๒) รับฟังข้อคิดเห็นของประชาชนในพื้นที่ ๓) ทำการศึกษาผลกระทบ ๔) ออกแบบ ประเมินการ การก่อสร้างคั่นกันน้ำคอนกรีตโดยรอบบริเวณโบราณสถานรวมทั้งระบบไฟฟ้า ระบบสูบน้ำ เพื่อทำการสำรวจออกแบบ ๕) สำรวจจุดแต่งโบราณสถาน และออกแบบเพื่อการบูรณะโบราณสถาน และการปรับภูมิทัศน์ ๖) ดำเนินการบูรณะโบราณสถาน ปรับภูมิทัศน์ ๗) สำรวจทางโบราณคดี จุดแต่งโบราณสถานออกแบบเพื่อการบูรณะ ๘) จุดแต่ง บูรณโบราณสถาน ปรับภูมิทัศน์ก่อสร้างระบบระบายน้ำและสูบน้ำที่จืดเร็ว ๙) ก่อสร้างวิหารเจดีย์พญานาคตามศิลปะทางประวัติศาสตร์พะเยา ๑๐. จัดตั้งกองทุนมูลนิธิพัฒนาวัด

๔. วัดหย่วน ตำบลหย่วน อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา

ประวัติวัดหย่วน^{๔๔} วัดหย่วนตั้งอยู่เลขที่ ๑๗๗ ที่บ้านหย่วน ตำบลหย่วน อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา สังกัดมหานิกาย มีพื้นที่ทั้งหมด ๓ไร่ ๓งาน ๔๘ตารางวา ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลตำบลเชียงคำห่างจากที่ว่าการอำเภอเชียงคำไปทางทิศเหนือประมาณ ๔๘๐ เมตร ภายในบริเวณวัดมีเสนาสนะสิ่งปลูกสร้างพอประมาณ และสภาพต้นไม้ร่มรื่นเนื่องจาก ในบริเวณวัดมีต้นไม้ใหญ่ ๓ ต้น มีอายุประมาณ ๒๐๐ ปีพร้อมกับทางวัดปลูกไม้ยืนต้นมีความร่มรื่นพอสมควร ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา วันที่ ๑๙ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๘

อาณาเขตวัด

ทิศตะวันออก	จดแม่น้ำลาว
ทิศตะวันตก	จดถนน
ทิศเหนือ	จดถนน
ทิศใต้	จดถนน

วัดหย่วน เป็นวัดที่ชาวบ้านหย่วนได้ก่อสร้างขึ้นพร้อมกับการตั้งถิ่นฐานหมู่บ้านซึ่งอพยพมาจากสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน ตอนใต้ของประเทศสาธารณประชาธิปไตยประชาชนจีนโดยการคาดคะเนจากการบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ที่มีอายุมากที่สุดหมู่บ้าน วัดหย่วนเริ่มก่อสร้างประมาณ พ.ศ. ๒๓๓๐ ตามประวัติหมู่บ้านหย่วน ได้บันทึกเอาไว้ (ประมาณในช่วงรัชกาลที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์)

พระพุทธรูปที่สำคัญของวัด คือ พระพุทธรูปปางมารวิชัย และพระศรีสรรเพชญ์

ลำดับเจ้าอาวาส

๑. พระครูกัญจันชะ	ชนิดิพโล	พ.ศ. ๒๓๓๐-๒๔๕๐
๒. พระครูอุปพาน	ปภัสสรโร	พ.ศ. ๒๔๕๐-๒๔๕๙
๓. พระครูพรหมเรน	ธมมสาโร	พ.ศ. ๒๔๕๙-๒๔๗๐
๔. พระครูปัญญาวุฒิ	เตชธมโม	พ.ศ. ๒๔๗๐-๒๔๘๕
๕. พระครูมุนี	เตชธมโม	พ.ศ. ๒๔๗๐-๒๔๘๕

^{๔๓} อ้างแล้ว จากเว็บไซต์โครงการกั้วัดติโลกอารามในกั้วานพะเยา จังหวัดพะเยา.

^{๔๔} พระครูสุภัทรพรหมคุณ (เจริญ คำประเสริฐ), วัดหย่วน จังหวัดพะเยา.

๖. พระอธิการดี สิริวิชัย	พ.ศ. ๒๔๙๐-๒๕๐๐
๗. พระอ่อนโยน สิริจันโท	พ.ศ. ๒๕๐๐-๒๕๐๒
๘. พระศรีมูล สุจินโน	พ.ศ. ๒๕๐๒-๒๕๐๖
๙. พระหน่อ ปภัสสโร	พ.ศ. ๒๕๐๖-๒๕๐๙
๑๐. พระครูนิวิศรัทธาคูณ มหาปณโณ	พ.ศ. ๒๕๐๙-๒๕๑๑
๑๑. พระครูศีลคันธสาร อินทโยโส	พ.ศ. ๒๕๑๑-๒๕๒๑
๑๒. พระครูสุภัทรพรหมคุณ พรหมจาโร (เจริญ คำประเสริฐ)	พ.ศ. ๒๕๒๑ - ปัจจุบัน

วัดห้วยนถือเป็นวัดให้การศึกษาด้านทางธรรมและทางโลกมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันได้พัฒนาให้เป็นสถานศึกษาของพระภิกษุสามเณรในอำเภอเชียงคำและอำเภอใกล้เคียงโดยเปิดให้เป็นโรงเรียนสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ตรี โท เอก แห่งแรกในอำเภอเชียงคำตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๗๙ จนถึงปัจจุบัน จากนั้นได้ขยายเปิดเป็นโรงเรียนศึกษาผู้ใหญ่สายสามัญระดับ ๓-๔ ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๑๖ และเปลี่ยนแปลงขอเปิดเป็นโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสายสามัญ ตั้งแต่มีนาคมปีที่ ๑ -๖ ปัจจุบันมีพระภิกษุสามเณรกำลังศึกษาอยู่จำนวน ๓๗๐ รูป และเปิดสอนธรรมศึกษาชั้น ตรี โท เอก ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

ด้านพัฒนาวัด กุฎี วิหาร ศาลา โรงเรียนปริยัติธรรมแผนกนักรธรรมและแผนกสามัญศึกษา หอระฆัง ปี พ.ศ. ๒๕๓๔ เป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง ปี พ.ศ. ๒๕๓๗ ได้เป็นวัดพัฒนาดีเด่นปี พ.ศ. ๒๕๓๖ สร้างอาคารศูนย์วัฒนธรรมไทลื้อ ได้รับงบก่อสร้างจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เพื่อเป็นสถานที่รวบรวมศิลปะและจำลองวิถีชีวิตของชาวไทลื้อ และตั้งเป็นศูนย์ฝึกอาชีพทอผ้าไทลื้อในบริเวณวัด ผ้าทอไทลื้อที่นิยมใช้ในทางพระพุทธศาสนา เช่น ผ้าตุง ผ้ามุงบน ผ้ามุงสังฆะ ผ้าตุงปราสาท ผ้าหอคัมภีร์ ชาวไทลื้อได้ทอผ้าถวายเป็น พุทธบูชา ธรรมบูชา และสังฆบูชา ถวายผ้าเพื่ออุทิศกุศลให้แก่ญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว ตลอดจนได้ประดิษฐ์ดอกไม้กระดาด สำหรับใช้ในงานต่างๆ

ด้านการบริการสังคม หน่วยงานของรัฐและชาวบ้านได้ใช้สถานที่วัดเป็นที่อบรม ประชุม สัมมนา มีศูนย์ชมรมผู้สูงอายุ ศูนย์ส่งเสริมสุขภาพของ อสม. และเป็นสถานที่บำเพ็ญบุญกุศลในงานเทศกาลประเพณีต่างๆ

แผนกลยุทธ์การพัฒนาวัดห้วยนถือ

วิสัยทัศน์ “ วัดเป็นการพัฒนาวัฒนธรรมแห่งปัญญา สร้างวิถีไทแห่งชีวิต ”

กลยุทธ์ที่ ๑ การพัฒนาศาสนสถาน

- ๑.๑ โชนสร้าง วิหาร กุฎี หอระฆัง
- ๑.๒ โชนสร้าง อุทยานการศึกษา
- ๑.๓ โชนสร้าง ศูนย์วัฒนธรรมไทลื้อ
- ๑.๔ โชนแสดง สินค้าไทลื้อ
- ๑.๕ โชนสร้าง ลานสนทนาธรรม
- ๑.๖ โชนสร้าง ศาลาอเนกประสงค์

กลยุทธ์ที่ ๒ การปรับปรุงวัด

- ๒.๑ วางแผนการปรับปรุงพัฒนาวัดอย่างต่อเนื่อง
- ๒.๒ สร้างห้องสุขา

๒.๓ มีการวางระบบการจัดข้อมูลจัดทำประวัติวัดไว้เป็นหลักฐาน

๒.๔ มีกติกากองวัด

๒.๕ บริหารงานของวัดแบบบูรณาการ

กลยุทธ์ที่ ๓ การอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีไทลื้อ

๓.๑ อนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น

๓.๒ จัดกิจกรรมสืบสานงานศิลปวัฒนธรรมเช่นงานไทลื้อ งานประเพณีต่างๆ

๓.๓ ส่งเสริมสนับสนุนฟื้นฟู ประเพณีของท้องถิ่นเช่นการแต่งกาย วิถีชีวิต

๓.๔ จัดแสดงศิลปวัฒนธรรมไทลื้อ

๓.๕ ส่งเสริมวิถีชีวิตของคนในชุมชน

๖.๖ สงเคราะห์เด็ก ประชาชน และแจกสิ่งของ

๕. วัดโพธาราม ตำบลศรีถ้อย อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา

ประวัติวัดโพธาราม

วัดโพธาราม^{๕๕} ตั้งอยู่ ณ เลขที่ ๑๑๙ หมู่ที่ ๒ ตำบลศรีถ้อย อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา สังกัดมหานิกาย เริ่มสร้างเมื่อ ปี พ.ศ. ๒๓๔๘ ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อวันที่ ๒๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๘๒ ปัจจุบันมีที่ดินที่ตั้งวัด เนื้อที่จำนวน ๑๕ ไร่ ๒ งาน ๔๐ ตรว.

อาณาเขตวัด

ทิศเหนือ จดบ้านสันขวาง หมู่ที่ ๓

ทิศใต้ จดบ้านต้นผึ้ง หมู่ที่ ๑

ทิศตะวันออก จดบ้านแม่ใจหางบ้าน หมู่ที่ ๔

ทิศตะวันตก จดบ้านสันตะเคียน หมู่ที่ ๒

ในปีพุทธศักราช ๒๓๔๖ โดยการนำของพ่อแสนปัญญา พ่อแก้วด้อย พ่อเถ่างอ พ่อน้อยโปทา และพ่อหนานนาระทะ ได้พาครอบครัวจำนวน ๕ ครอบครัวจากเขลางค์นคร (ลำปาง) มาเสาะแสวงหาแหล่งที่ทำนาหากินที่อุดมสมบูรณ์ เพื่อสร้างบ้านเมืองขึ้นใหม่ ได้พบลำน้ำแม่ใจไหลตลอดปี จึงพากันเอาฝิ่งแม่น้ำแม่ใจเป็นที่ทำนาหากินประกอบอาชีพการทำนาทำไร่ มีลูกหลานได้พากันอพยพครอบครัวมาอยู่อีกหลายครอบครัว จึงตั้งเป็นหมู่บ้านขึ้นตามชื่อของลำน้ำแม่ใจ ชื่อว่า บ้านแม่ใจ

ปีพุทธศักราช ๒๓๔๘ ได้เริ่มก่อสร้างวัดขึ้นทางทิศตะวันออกของหมู่บ้าน และติดลำน้ำแม่ใจ หนองน้ำดังกล่าวชื่อว่า หนองขวาง ปัจจุบันคือหนองเล็งทราย ตั้งชื่อวัดว่า วัดแม่ใจ ได้สร้างวิหารกุฎีที่พักของพระภิกษุสามเณร ปั้นพระพุทธรูปปางมารวิชัยที่มีลักษณะสวยงามใครเดินผ่านหน้าวัดจะต้องมองดู จนในที่สุดชาวบ้านเรียกกันติดปากว่า วัดนางเหลียว มีคำกล่าวว่ามีผู้หญิงสาวมักจะเอาเมี่ยงบุหรี มาถวายพระพุทธรูปเพื่อจะให้ตนมีความสุขสบาย ปัจจุบันพระพุทธรูปองค์นี้ประดิษฐานอยู่ในวิหารวัดโพธาราม

ปีพุทธศักราช ๒๔๗๐ พ่อหนานใจ วรรณจักร ได้นิมนต์พระครูบาศรีวิชัย นักบุญแห่งล้านนาของจังหวัดเชียงใหม่ มาโปรดศรัทธาญาติโยมชาวบ้านศรีถ้อย และได้รวบรวมปัจจัยสร้างวิหารหลังใหม่ขึ้น เพื่อวิหารหลังเก่าถูกไฟไหม้ โดยมีพ่อหนานใจเป็นสลา (ช่าง) พระอธิการอินต๊ะปัญญา ปณญาวโร เป็นเจ้าอาวาส วัดจึงเป็นสถานที่สง่างามขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง เมื่อสร้างวิหารเสร็จแล้วได้

^{๕๕} พระโสภณพัฒนาคม (ศรีเหลา อคคปญโญ) , เจ้าอาวาสวัดโพธาราม จังหวัดพะเยา.

เปลี่ยนชื่อวัดเป็นวัด วัดแม่ใจศรีถ้อย ที่เพิ่มศรีถ้อยเพราะที่หน้าวัดได้ปลูกต้นศรี (โพธิ์) ปลูกเป็นแถว เรียงกันจำนวนมาก หมู่บ้านชื่อว่า บ้านศรีถ้อย และเปลี่ยนชื่อวัดเป็นวัด วัดโพธาราม มาจนถึงทุกวันนี้ ปีพุทธศักราช ๒๕๑๗ ได้ทำการสร้างวิหารหลังใหม่ขึ้น เพราะวิหารหลังเก่าได้ชำรุดทรุดโทรมยากแก่การบูรณะ และอีกประการหนึ่งคับแคบไม่พอกับจำนวนคณะศรัทธา ที่จะใช้เป็นสถานที่ประกอบ กิจกรรมการกุศลและประเพณีต่างๆ

ลำดับเจ้าอาวาส

๑. พระอธิการทนนชัย	นนทชโย	ดำรงตำแหน่ง พ.ศ.๒๓๔๙-๒๓๖๙
๒. พระคันธวัง	คนธสีโล	ดำรงตำแหน่ง พ.ศ.๒๓๖๙-๒๓๙๕
๓. พระทองอินทร์	อินทวิโส	ดำรงตำแหน่ง พ.ศ.๒๓๙๕-๒๔๒๐
๔. พระอธิการอภิชัย	อภิชาติ	ดำรงตำแหน่ง พ.ศ.๒๔๒๐-๒๔๕๑
๕. พระสมุห์อินทร์	อินทวณโณ	ดำรงตำแหน่ง พ.ศ.๒๔๕๑-๒๔๖๑
๖. พระอธิการอินต๊ะปัญญา ปญญาวโร		ดำรงตำแหน่ง พ.ศ.๒๔๖๑-๒๔๗๑
๗. พระอธิการแสง	สีลวิโส	ดำรงตำแหน่ง พ.ศ.๒๔๗๑-๒๔๗๓
๘. พระบุญมา	ปญญาวโร	ดำรงตำแหน่ง พ.ศ.๒๔๗๓-๒๔๗๔
๙. พระอธิการเกียง	ธมมวโร	ดำรงตำแหน่ง พ.ศ.๒๔๗๔-๒๔๘๒
๑๐. พระอธิการดวงทิพย์	มหาปัญญา	ดำรงตำแหน่ง พ.ศ.๒๔๘๒-๒๔๘๗
๑๑. พระอธิการคำน้อย	คณทรสุโส	ดำรงตำแหน่ง พ.ศ.๒๔๘๗-๒๔๙๓
๑๒. พระอธิการศรีวงศ์	โพธิวิโส	ดำรงตำแหน่ง พ.ศ.๒๔๙๓-๒๔๙๖
๑๓. พระอธิการเสาร์	สุริปัญญา	ดำรงตำแหน่ง พ.ศ.๒๔๙๖-๒๔๙๘
๑๔. พระดวงคำ	วชิรธมโม	ดำรงตำแหน่ง พ.ศ.๒๔๙๘-๒๔๙๙
๑๕. พระสุคำ	วรปัญญา	ดำรงตำแหน่ง พ.ศ.๒๔๙๙-๒๕๐๐
๑๖. พระเมืองแก้ว	โชติปัญญา	ดำรงตำแหน่ง พ.ศ.๒๕๐๐-๒๕๐๑
๑๗. พระอธิการอินคำ	คนธสีโล	ดำรงตำแหน่ง พ.ศ.๒๕๐๑-๒๕๐๒
๑๘. พระศรีนวล	สุภทโท	ดำรงตำแหน่ง พ.ศ.๒๕๐๒-๒๕๐๔
๑๙. พระอินจันทร์	เขมปัญญา	ดำรงตำแหน่ง พ.ศ.๒๕๐๔-๒๕๐๕
๒๐. พระทองอ่อน	ชินวิโส	ดำรงตำแหน่ง พ.ศ.๒๕๐๕-๒๕๐๖
๒๑. พระคำน้อย	วิจิตโต	ดำรงตำแหน่ง พ.ศ.๒๕๐๖-๒๕๐๘
๒๒. พระทองอินทร์	ชินวิโส	ดำรงตำแหน่ง พ.ศ.๒๕๐๘-๒๕๑๐
๒๓. พระโสภณพัฒน์นอม	อคคปัญญา	ดำรงตำแหน่ง พ.ศ.๒๕๑๐-ปัจจุบัน

แผนกลยุทธ์การพัฒนาวัดโพธาราม

วิสัยทัศน์ “ พระสงฆ์นักพัฒนา สร้างศูนย์บูรณาการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชน สังคม

ยั่งยืน”

กลยุทธ์ที่ ๑ การพัฒนาศาสนสถาน

- ๑.๑ โชนสร้างศูนย์วัฒนธรรมพื้นบ้าน
- ๑.๒ สร้างห้องสมุด,สร้างห้องประชุม
- ๑.๓ สร้างศูนย์พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน

๑.๔ สร้างศูนย์บริการการเรียนรู้,ห้องประชาสัมพันธ์ชาวสาร

๑.๕ วัตถุประสงค์สร้างภายในวัดสร้างแบบศิลปะล้านนา

กลยุทธ์ที่ ๒ การพัฒนาธนาคารของวัด

๒.๑ ธนาคารข้าว (ฉางข้าว)

๒.๒ ธนาคารออมทรัพย์ (กลุ่มสัจออมทรัพย์)

๒.๓ ธนาคารยา (ยาสมุนไพรพื้นบ้าน)

๒.๔ ธนาคารโค กระบือ

๒.๕ ธนาคารคลังสมอง (สนทนาธรรม)

กลยุทธ์ที่ ๓ การอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณี

๓.๑ เป็นสถานที่ตั้งศูนย์บูรณาการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชน

๓.๒ เป็นสถานที่ตั้งศูนย์ฝึกอบรมวิชาชีพพื้นบ้าน(กลุ่มดอกไม้ประดิษฐ์)

๓.๓ เป็นสถานที่ตั้งศูนย์พิพิธภัณฑวัตถุภูมิปัญญาท้องถิ่น

๓.๔ เป็นสถานที่ตั้งลานวัฒนธรรม การละเล่น กีฬาพื้นบ้าน

๓.๕ เป็นสถานที่ตั้งศูนย์การสืบชะตาต้นน้ำ ต้นไม้ และบวชป่า

กลยุทธ์ที่ ๔ การเสริมสร้างวัดยุคใหม่

๔.๑ วัดจัดตั้งศูนย์ฟื้นฟูสุขภาพชุมชน

๔.๒ วัดเป็นศูนย์สุขภาพสายสัมพันธ์วัด -โรงพยาบาล

๔.๓ วัดจัดพระสงฆ์จิตอาสา

๔.๔ วัดจัดเยาวชนเป็นจิตอาสา

๔.๕ วัดเป็นศูนย์รวมผู้สูงอายุในชุมชน

๔.๖ วัดเป็นลานบุญ ลานกีฬา ลานปัญญา

สรุป วัดทั้ง ๕ วัดนี้ มีแผนการพัฒนาวัด มีวิสัยทัศน์ กลยุทธ์ การพัฒนาวัด เพื่อนำไปสู่เป้าหมายที่วางไว้ การพัฒนาวัดจะสำเร็จได้ต้องอาศัยปัจจัยหลายอย่าง เช่น เจ้าอาวาส รัฐบาล ผู้นำชุมชน การสร้างทุนทางปัญญาเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาวัด สิ่งก่อสร้างภายในวัดแสดงให้เห็นการพัฒนาวัดยุคใหม่ เจ้าอาวาสวัดทั้ง ๕ วัดเป็นผู้ขับเคลื่อนการพัฒนาวัด เพื่อความสง่างามภายในวัดของท่านเอง

๒.๔ การมีส่วนร่วมของคณะสงฆ์ หน่วยงานภาครัฐและชุมชนในการพัฒนาวัด

การมีส่วนร่วมในการพัฒนาวัด จะให้สำเร็จผลได้ต้องอาศัยองค์ประกอบหลายดังต่อไปนี้

๒.๔.๑ การมีส่วนร่วม (participation)

คำว่า "การมีส่วนร่วม" ถูกใช้ในหลายๆบริบท "การมีส่วนร่วมในชุมชน" หมายถึง การที่สมาชิกทุกคนในชุมชนร่วมกันตัดสินใจในเรื่องที่มีเกี่ยวข้องกับชุมชน (ไม่ใช่เพียงคำปรึกษาหรือการสนับสนุน) การกระทำ เช่นการมีส่วนร่วมกระทำ ซึ่งเป็นวิธีการที่มีประสิทธิภาพสำหรับทักษะการเรียนรู้ ผู้เข้าร่วมจะไม่ได้เรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพเมื่อเพียงแค่ฟังการบรรยายหรือการนำเสนอ "การบริหารแบบมีส่วนร่วม" หมายถึงการบริหารที่ไม่ได้ขึ้นอยู่กับผู้จัดการเท่านั้น แต่เป็นเรื่องของทุกๆ

คน "การประเมินแบบมีส่วนร่วม" (PRA) หมายถึงการกระตุ้นให้ชุมชนหรือสังคมที่ได้รับผลกระทบนั้นมีส่วนร่วมในการประเมินสถานการณ์และค้นหาจัดลำดับความสำคัญความต้องการจำเป็น

การมีส่วนร่วมในการพัฒนาวัด สามารถแยกประเด็นที่จะวิจัยได้ ๓ ส่วน คือ (๑) กลุ่มของคณะสงฆ์ มี เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ (๒) กลุ่มหน่วยงานภาครัฐ มี สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติจังหวัดพะเยา สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพะเยา (๓) กลุ่มชุมชน มี กรรมการวัด, เทศบาลเมือง, เทศบาลตำบล ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัด, สภาวัฒนธรรมอำเภอ, ผู้นำชุมชน, กำนัน, ผู้ใหญ่บ้าน

๒.๔.๑ กลุ่มของคณะสงฆ์ เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล

๒.๔.๒ กลุ่มหน่วยงานภาครัฐ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติจังหวัดพะเยา สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพะเยา

๒.๔.๓ กลุ่มชุมชน ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัด, สภาวัฒนธรรมอำเภอ, ผู้นำชุมชน, กำนัน, ผู้ใหญ่บ้าน, กรรมการวัด

๒.๔.๑ กลุ่มของคณะสงฆ์

พระราชวริยาภรณ์^{๔๖} กล่าวถึงการมีส่วนร่วมในการพัฒนาวัดว่า มีการประชุมคณะสงฆ์ภายในจังหวัด แนะนำชี้แจงการก่อสร้างเสนาสนะในวัด ต่อไปนี้ต้องสร้างให้เป็นศิลปะล้านนา วัดศรีอุโมงค์คำจะได้สร้างให้เป็นแบบอย่างแก่วัดทั้งหลาย เช่น สร้างอุโบสถ วิหาร หอระฆัง สร้างบันไดนาค รูปปั้นครุฑาครีวรัชย์ กำแพงวัด ชุมประตุน้ำวัด เปิดไฟฟ้าหน้าวัดตั้งแต่เวลา ๑๘.๐๐-๒๑.๐๐ น. เพื่อให้ประชาชนมาไหว้พระสวดมนต์ นั่งสมาธิ ภาวนา แผ่เมตตา เมื่อกลับไปบ้านก็จะได้นอนหลับสบาย คนเดินผ่านหน้าวัดจะได้หยุดมองดูวัด กล่าวชมเชยถึงความเป็นระเบียบเรียบร้อย ตลอดทั้งชาวต่างชาติได้มาเห็นก็จะได้ถ่ายรูปภาพไว้ดู และเป็นทีระลึกที่ตนเองได้มาเห็น อีกสิ่งหนึ่งที่ไม่ควรมองข้าม คือ ห้องสุขาต้องสร้างให้สวยงามดูแลให้สะอาด

พระโสภณพัฒน์นอม^{๔๗} กล่าวถึงการมีส่วนร่วมในการพัฒนาวัดว่า แนะนำการพัฒนาวัดด้านการก่อสร้างให้สร้างเสนาสนะแบบศิลปะล้านนา พระสงฆ์ต้องเป็นพระนักพัฒนา พระสงฆ์นักอนุรักษ์ ชี้แจงข้อวัตรปฏิบัติแก่พระสงฆ์ สร้างวัดให้เป็นอาราม วางแผนการก่อสร้างวัดไว้เป็นสัดส่วนไม่ให้สร้างเสนาสนะตามใจเจ้าอาวาส เมื่อได้ข้อคิดข่าวสารเรื่องการพัฒนาวัด แจ้งให้เจ้าอาวาสทราบเพื่อจะได้นำไปปฏิบัติ พระสงฆ์ต้องประพฤติตนให้เป็นแบบอย่าง โดยถือว่าเราอยู่ได้ทุกวันนี้เพราะชาวบ้านให้ปัจจัยสี่ ดังนั้นพระสงฆ์ต้องช่วยกันเป็นผู้นำชุมชน และตั้งใจพัฒนาวัดของตนให้หน้าดูสวยงามสะอาด ตลอดทั้งเป็นกำลังใจแก่เจ้าอาวาส ร่วมคิดร่วมสร้างร่วมแก้ไขปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นช่วยประเมินผลงานที่ดีและล้มเหลว เพื่อปรับปรุงให้ถูกต้องดีงาม นำศรัทธาญาติโยมทำบุญทอดผ้าป่าสร้างเสนาสนะวัดอื่น โดยถือหลักว่า คิด พูด ทำ งานสำเร็จได้เมื่อลงมือกระทำ และแนะนำพระสงฆ์ให้อุทิศตน เพื่อความเจริญความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาเป็นหลักสำคัญ

^{๔๖} พระราชวริยาภรณ์ (ศรีมูล มูลสิริ), เจ้าคณะจังหวัดพะเยา วัดศรีอุโมงค์คำ จังหวัดพะเยา.

^{๔๗} พระโสภณพัฒน์นอม (ศรีเหล่า อคคปญโญ), รองเจ้าคณะจังหวัดพะเยา วัดโพธาราม จังหวัดพะเยา.

พระเทพวิสุทธิญาณ (ไพบูลย์ สุ่มังคโล)^{๔๘} กล่าวถึงการมีส่วนร่วมในการพัฒนาวัดว่า ได้มีส่วนร่วมในการก่อสร้างวัดต่างจังหวัด วางแผนการสร้างวัด ประธานหาทุนการสร้างวัด ออกแบบก่อสร้างวัดศิลปะล้านนา ประสานแก้ไขปัญหาในวัดและนอกวัด ก่อสร้างสถานีนอนมัย –บ้านพักแพทย์ พยาบาล สร้างร้านค้าชุมชน และแนะนำให้สร้างเสนาสนะเป็นโชน เช่น โชนอุทยานพระพุทธศาสนา บริเวณจงกรมของนักปฏิบัติธรรม สร้างที่พักของผู้มาจาริกแสวงบุญ เขตศูนย์ศิลป์

พระครูโสภณปริยัติสุธี (ศรีบรรดรร อธิธมโม)^{๔๙} กล่าวถึงการมีส่วนร่วมในการพัฒนาวัดว่า ส่งเสริมการกำหนดนโยบาย ให้ข้อมูลเกี่ยวกับวิธีการพัฒนาวัด ร่วมบริจาคทรัพย์สร้างเสนาสนะ ให้ข้อคิดการก่อสร้างต้องยึดศิลปะล้านนาไว้ การสร้างความสามัคคีระหว่างวัดกับชาวบ้าน การกำหนดแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาวัดระยะสั้นและระยะยาว การติดตามประเมินผลหาจุดบกพร่อง หรือหาจุดเด่นจุดด้อยระหว่างเจ้าอาวาสกับชาวบ้าน ส่วนมากเจ้าอาวาสจะถือว่าตนเองเป็นยอดคน เมื่อทำงานไม่สำเร็จผล จึงขอความร่วมมือจากชาวบ้าน งานพัฒนาวัดจึงล้มเหลวไปไม่รอด เพราะขาดการประสานการมีส่วนร่วมในการพัฒนาวัด

๒.๔.๒ กลุ่มหน่วยงานภาครัฐ

นายประพันธ์ คำจ้อย^{๕๐} กล่าวถึงการมีส่วนร่วมในการพัฒนาวัดว่า แนะนำวัดให้เป็นวัดอุทยานการศึกษา วัดพัฒนาตัวอย่าง วัดพัฒนาที่มีผลงานดีเด่น การวางแผนผังวัด โดยถวายเป็นความรู้แก่พระสังฆาธิการเมื่อมีการประชุม จัดอบรมด้านการพัฒนาวัด วางแผนการบริหารวัด การประเมินผลงานวัดในรอบปี การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน การกำหนดนโยบายของวัด การเขียนโครงการพัฒนาวัด การออกแบบก่อสร้างเสนาสนะภายในวัด ให้ทุกวัดยึดศิลปะล้านนาเป็นหลัก และได้ประชาสัมพันธ์ให้พุทธศาสนิกชน ประกอบพิธีกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น วันมาฆบูชา ตอนเช้าทำบุญตักบาตรแต่ละวัด ตอนเย็นเวียนเทียนกลางน้ำแห่งเดียวในโลก ที่วัดติโลกอาราม ส่วนวัดต่างๆให้จัดมีการเวียนเทียนทุกวัด

นายนที เมืองมา^{๕๑} กล่าวถึงการมีส่วนร่วมในการพัฒนาวัดว่า ส่งเสริมให้วัดนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาต่อยอด จัดกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา แนะนำให้พ่อแม่แม่บ้านเด็กเยาวชนเข้าวัดทำบุญ ให้วัดต่างๆ ออกรายการธรรมทางสถานีวิทยุ จัดเสนาสนะวัดให้เป็นวัดพุทธจริงๆ จัดตอบปัญหา ไต่ถาม และได้บรรยายบทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาวัด การสร้างศาสนาทายาททางพระพุทธศาสนา ให้วัดต่างๆเขียนโครงการ เพื่อของบประมาณจัดกิจกรรมของวัด

นายประสาธ ชาวเวียง^{๕๒} กล่าวถึงการมีส่วนร่วมในการพัฒนาวัดว่า แนะนำให้วัดจัดพื้นที่ภายในวัดให้เป็นระเบียบเรียบร้อยดีงาม สะอาด ร่มรื่น จัดเสนาสนะให้เป็นสัดส่วน เขตพุทธาวาส เขตสังฆาวาส ทำแผนผังวัด ป้ายติดประกาศข่าวสารต่างๆ ต้นไม้พุดได้ การเก็บเอกสารหลักฐานต่างๆของวัด ภาพถ่ายรูปภาพพระพุทธรูปที่สำคัญ ถวายเป็นความรู้แก่พระสังฆาธิการ การออกเอกสารสิทธิ์ที่ดินของวัด การประชุมสัมมนา ร่วมกับกรรมการวัด

^{๔๘} พระโพธิญาณรังสี, วัดอนาลโยทิพยาราม จังหวัดพะเยา.

^{๔๙} พระครูโสภณปริยัติสุธี (ศรีบรรดรร อธิธมโม), วัดศรีโคมคำ จังหวัดพะเยา.

^{๕๐} นายประพันธ์ คำจ้อย, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติจังหวัดพะเยา.

^{๕๑} นายนที เมืองมา, ผู้อำนวยการสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพะเยา.

^{๕๒} นายประสาธ ชาวเวียง, นักวิชาการศาสนาชำนาญการ จังหวัดพะเยา.

๒.๔.๓ กลุ่มชุมชน

นายบุญส่ง เมืองกรุง^{๕๓} กล่าวถึงการมีส่วนร่วมในการพัฒนาวัดว่า ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดพะเยา ได้แนะนำวัดให้วัดมีชมรมวัฒนธรรมท้องถิ่น มีกรรมการบริหารวัด วางแผนวัดเป็นศูนย์การเรียนรู้ ออกรายการสถานีวิทยุวัดศรีโคมคำ เชิญชวนให้ชาวบ้านบริจาคปัจจัยสร้างเสนาสนะภายในวัด ประพติตนเป็นชาวพุทธที่ศรัทธา ร่วมกิจกรรมของวัด มีส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ให้วัดช่วยรักษาศิลปกรรมของชาวล้านนาไว้ การก่อสร้างเสนาสนะ เช่น วิหาร ชุมประตู่วัดกำแพงวัด เจดีย์ พระพุทธรูป ขอให้วัดต่างๆได้ก่อสร้างเป็นศิลปะล้านนา เพื่อรักษาเป็นเอกลักษณ์อันมีค่าของชาวล้านนาสืบต่อไป

นายอ้วน ชันทวงศ์^{๕๔} สภาวัฒนธรรมอำเภอจุน กล่าวถึงการมีส่วนร่วมในการพัฒนาวัดว่า เข้าไปเป็นกรรมการวัด เป็นพิธีกรของวัด ครูสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ จัดตั้งศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์ในวัด พิมพ์หนังสือสวดมนต์พื้นเมืองมอบให้วัด ร่วมคิดวางแผนการพัฒนาวัด ปรับปรุงความสะอาดภายในวัด เป็นกรรมการทอดผ้าป่า ทอดผ้ากฐิน รับเป็นเจ้าภาพเสากุฎี บริจาคทรัพย์สร้างเสนาสนะภายในวัด

นางหทัยทิพย์ เชื้อสะอาด^{๕๕} กล่าวถึงการมีส่วนร่วมในการพัฒนาวัดว่า ขอให้ชาวบ้านแต่ละคุ้มส่งตัวแทนมาเป็นกรรมการวัด เช่น กลุ่มผู้สูงอายุ พ่อบ้าน แม่บ้าน กลุ่มกองทุน ประชุมร่วมกับท่านเจ้าอาวาส วางแผนการพัฒนาวัด ด้านการก่อสร้าง การปรับปรุงพื้นที่บริเวณวัด เป็นกรรมการกลุ่มทอดผ้าไทลื้อ มีการกำหนดระเบียบข้อปฏิบัติ เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติของบุคคลที่มาใช้พื้นที่วัด นำผลการปฏิบัติจากจัดกิจกรรมต่างๆมาเป็นบทเรียน เพื่อหาจุดเด่นและจุดด้อย และได้ชักชวนชาวบ้านทำบุญตามประเพณี เสนาสนะภายในวัดให้คงศิลปะดั้งเดิมไว้ ตลอดทั้งช่วยกันสร้างศิลปะไทลื้อไว้เป็นอนุสรณ์

นางผ่องศรี วัฒนปรีชา^{๕๖} กล่าวถึงการมีส่วนร่วมในการพัฒนาวัดว่า ในฐานะที่เป็นกำนันตำบลสันป่าม่วง ได้รับการแต่งตั้งจากท่านเจ้าวัดดอนาลัยทิพยารามและวัดสันป่าม่วง ให้เป็นกรรมการวัด เมื่อวัดทั้งสองมีงานภายในวัด ก็ได้ชวนชาวบ้านกลุ่มแม่บ้านไปช่วยงานวัด เป็นประธานกรรมการงานต่างๆ ร่วมคิดวางแผนการพัฒนาวัด ได้ประสานความสามัคคีระหว่างวัดกับชาวบ้าน ที่บ้านของกำนันจัดตั้งกลุ่มจักสาน จากต้นผักตบชวา มีสมาชิกที่เป็นพ่อบ้านแม่บ้านหนุ่มสาว ทำกระเป่าสตรีเครื่องใช้สอยต่างๆ สินค้าจากผักตบชวามีสมาชิกรับไปวางขาย ผู้วิจัยได้ขอข้อมูลซึ่งสินค้า แต่ละวันคิดเป็นเงินหมื่นกว่าบาท เงินที่ได้จากขายสินค้านี้ ท่านบอกว่าได้แบ่งไว้ทำบุญทอดผ้าป่า ทอดผ้ากฐิน และงานบุญประเพณีต่างๆ ส่วนสมาชิกก็จะได้รับเงินจากผลงานทำสินค้าน้อยไม่เท่ากัน อยู่ที่ความสามารถของแต่ละคน ตลอดทั้งเป็นการสร้างงานให้ชาวบ้านมีงานทำ สร้างงานเศรษฐกิจพอเพียงในหมู่บ้าน

นายบุญมา มุส ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๗ บ้านห้วยทรายขาว ตำบลห้วยแก้ว อำเภอภูพาน จังหวัดพะเยา กล่าวถึงการมีส่วนร่วมในการพัฒนาวัดว่า ในฐานะที่เป็นผู้ใหญ่บ้าน ได้รับการแต่งตั้ง

^{๕๓} นายบุญส่ง เมืองกรุง, ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดพะเยา

^{๕๔} นายอ้วน ชันทวงศ์, ครูโรงเรียนพญาลอ อำเภอจุน จังหวัดพะเยา.

^{๕๕} นางหทัยทิพย์ เชื้อสะอาด, กรรมการวัดหย่วน อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา.

^{๕๖} นางผ่องศรี วัฒนปรีชา, กำนันตำบลสันป่าม่วง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา.

จากท่านเจ้าอาวาสวัด ให้เป็นรองประธานกรรมการวัดโดยหน้าที่และตำแหน่ง เมื่อวัดมีงานภายในที่ เกี่ยวข้องกับชุมชน ก็ได้ประกาศประชาสัมพันธ์แจ้งเพื่อให้กลุ่มพ่อบ้าน กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน ไป ช่วยกิจกรรมงานวัด เป็นประธานกรรมการในงานต่างๆ ร่วมคิดร่วมวางแผนการพัฒนาวัด โดยได้ ประสานความร่วมมือกับหน่วยงานราชการ เอกชนและชุมชนในหมู่บ้าน เพื่อสร้างความสามัคคี ระหว่างวัดกับชุมชน ผู้วิจัยได้เข้าศึกษาการปฏิบัติงานของผู้ใหญ่บ้านท่านนี้ ทั้งทางตรงและทางอ้อม ทางตรงคือได้เข้ากิจกรรมของชุมชน ทางอ้อม ได้สอบถามเจ้าอาวาสวัดในชุมชนหมู่บ้านที่ผู้ใหญ่บ้าน ท่านนี้ได้ปกครองชุมชน

นายสวัสดิ์ ปานา กรรมการวัด หมู่ที่ ๓ บ้านตุนกลาง ตำบลตุน อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา กล่าวถึงการมีส่วนร่วมในการพัฒนาวัดของกรรมการท่านนี้ว่า ในฐานะที่เป็นกรรมการวัด ได้รับการ แต่งตั้งจากท่านเจ้าอาวาสวัด ให้เป็นกรรมการวัดโดยหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายและตำแหน่งมีคณาภย ด้านศาสนพิธีกรรมทั้งภายในวัดและชุมชนในหมู่บ้าน เมื่อวัดมีงานภายในวัดและที่เกี่ยวข้องกับชุมชน ชี้แจงด้านศาสนพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาแก่ พุทธศาสนิกชน เช่นกลุ่มพ่อบ้าน กลุ่มแม่บ้าน กลุ่ม เยาวชน เยาวชน และร่วมคิดร่วมวางแผนการพัฒนาวัด โดยได้ประสานความร่วมมือกับหน่วยงาน ราชการ เอกชนและชุมชนในหมู่บ้าน เพื่อสร้างความสามัคคีระหว่างวัด ราชการ กับชุมชน ผู้วิจัยได้เข้า ศึกษาการปฏิบัติงานของกรรมการวัดท่านนี้ ทั้งทางตรงและทางอ้อม ทางตรงคือได้เข้ากิจกรรมของวัด ทางอ้อม ได้สอบถามเจ้าอาวาสวัดในวัดหมู่บ้าน ๓ ที่ผู้ใหญ่บ้านท่านนี้ได้ปกครองชุมชน

๒.๔.๔ ทฤษฎีการมีส่วนร่วม

ทฤษฎีที่จะกล่าวถึงนี้ เป็นทฤษฎีเกี่ยวกับการดำเนินการอย่างไรที่จะทำให้สมาชิกได้เข้ามา มีบทบาทรับผิดชอบในฐานะเป็นเจ้าของโครงการหรือกิจกรรมส่วนรวมในชุมชนของตนเองได้ ซึ่งขอ เสนอทฤษฎีการสร้างผู้นำ การเกลี้ยกล่อม (ชักจูงใจ) มวลชน และการใช้วิธีและระบบทางการบริหาร หมดเชื่อมโยง ดังนี้

๑) **ทฤษฎีการสร้างผู้นำ (Leadership Theory)** สาระสำคัญ คือ การสร้างภาวะผู้นำ จากคนในชุมชน ให้ทำหน้าที่เป็นแบบอย่างที่ดีและเป็นผู้ที่สามารถชักจูงใจสมาชิกของชุมชนมาทำงาน หรือร่วมกิจกรรมด้วยความเต็มใจ เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายร่วมกันการสร้างผู้นำชุมชน จำเป็นต้องมีหลากหลาย มีทั้งกลุ่ม คณะ และองค์กรในชุมชนระดับหมู่บ้าน เช่น คณะกรรมการด้าน การปกครองและพัฒนา ด้านการศึกษา วัฒนธรรมประเพณีด้านสาธารณสุข ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านการ อาชีพ และด้านการท่องเที่ยว ฯลฯ ทั้งนี้ ผู้นำประเภทต่างๆ จะเกิดขึ้นตามความต้องการหรือความ จำเป็นและการตัดสินใจของคนส่วนใหญ่ในชุมชนผู้นำในชุมชน มีทั้งผู้นำเป็นทางการและไม่เป็น ทางการหรือที่เรียกว่าผู้นำตามจารีต ประเพณี การพัฒนาใดๆ หากผู้นำชุมชนมีศักยภาพและได้เข้ามา มีส่วนร่วมอย่างจริงจัง ย่อมส่งผลให้ชุมชนนั้นมีความเข้มแข็งเจริญก้าวหน้า สามารถแก้ปัญหาของ ตนเองได้อย่างเหมาะสมและถูกต้อง เป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน

๒) **ทฤษฎีการเกลี้ยกล่อม (ชักจูงใจ) มวลชน (Mass Persuasion Theory)** การชักจูงใจ ให้ได้ผลดี ต้องสร้างความสนใจในเรื่องนั้นให้เข้าใจ แจ่มแจ้ง ให้เกิดศรัทธาและตรงกับความต้องการ ของเขา เป็นเรื่องที่มีคุณค่า เหมาะกับบุคคลเวลา และสถานที่ โดยยึดหลักความต้องการของเขาเป็น สำคัญการชักจูงใจคน เป็นเรื่องของจิตวิทยา หากคนเราได้รู้ ได้เข้าใจ เกิดการยอมรับ ก็จะนำไปสู่การ ปฏิบัติ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การปฏิบัติที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของแผนงานหรือโครงการที่

สมาชิกทุกคน ทุกกลุ่มหรือองค์กร ได้ช่วยกันคิดช่วยกันจัดทำขึ้นการชักจูงใจให้ผู้อื่นปฏิบัติตาม จำเป็นต้องสร้างความเชื่อถือศรัทธาให้เกิดขึ้น มีศิลปะการพูดจูงใจคนอย่างมีเหตุผล ทำให้ผู้ฟังคล้อยตาม มีการทดลองปฏิบัติให้เห็นเป็นตัวอย่าง มีการศึกษา ดูงาน หรือมีสื่อประเภทต่างๆ ที่ทำให้สมาชิก ชุมชนเกิดความรู้ความเข้าใจ สามารถนำไปปฏิบัติได้ไม่ยาก และบังเกิดผลประโยชน์ที่พึงประสงค์ตาม เป้าหมายที่คาดหวังตั้งใจไว้ตรงกับความต้องการของชุมชน ทฤษฎีนี้เป็นหลักสำคัญในการชักจูงใจให้ ชาวบ้านในชุมชนทุกหลังคาเรือนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานกิจกรรมโครงการต่างๆ ที่เขาได้ ริเริ่มช่วยกันคิดช่วยกันทำ เพื่อประโยชน์แก่ชุมชนของตนเอง

๓) ทฤษฎีการใช้วิธีและระบบทางการบริหาร (Administrative System and Method Theory) สำคัญสำคัญของทฤษฎีนี้ คือ การใช้กฎหมาย ระเบียบแบบแผนเป็นเครื่องมือในการ ดำเนินงาน โดยการกระจายอำนาจการบริหารงานไปยังท้องถิ่น และใช้วิธีการให้ประชาชนมีส่วนร่วม ในการกำหนดนโยบายและการตัดสินใจ รวมทั้งการประเมินผลงานของโครงการด้วยทฤษฎีดังกล่าวนี้ ยึดกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับเป็นหลักสำคัญในการดำเนินงานด้านการพัฒนา การป้องกันหรือการ แก้ไขปัญหาเป็นการนำเอาวิธีการและระบบบริหารจัดการจากภายนอกเข้าไปใช้ในชุมชน ซึ่งอาจจะ เป็นสิ่งใหม่หรือนวัตกรรมที่ชาวบ้านอาจจะยังไม่คุ้นเคย จึงจำเป็นต้องมีการอบรม ชี้แจงให้สมาชิกใน ชุมชนได้เข้าใจ และสมาชิกสามารถที่จะแก้ไข ปรับปรุงกฎ ระเบียบต่างๆ ให้สอดคล้องกับวัฒนธรรม ของชุมชนได้ตามความเหมาะสม ความสามัคคี ความเสียสละ ความร่วมมือ ร่วมใจกัน ทำให้เกิดการมี ส่วนร่วมของคนในชุมชนอย่างแท้จริงนั้น กฎหมายระเบียบ ข้อบังคับ จะเป็นส่วนสำคัญอย่างหนึ่งที่จะ ช่วยให้ชุมชนมีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน มีความเจริญก้าวหน้า เป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็ง^{๕๗}

เรนซิส ไลเคอร์ต (Rensis Likert) ได้ค้นพบทฤษฎีหมุดเชื่อมโยง (Linking pin function theory) ประมาณ ค.ศ. 1967 ไลเคอร์ต ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยทางสังคมศาสตร์แห่ง มหาวิทยาลัยมิชิแกน ได้ตั้งทฤษฎีการ จัดรูปองค์การเชิงมนุษยสัมพันธ์ขึ้น เรียกว่า ทฤษฎีหมุด เชื่อมโยง (Linking pin function theory) สรุปได้ดังนี้

๑) การทำงานเป็นกลุ่มจะช่วยให้งานมีประสิทธิภาพมากขึ้น และทำให้มีสิ่งจูงใจในการ ปฏิบัติงานมากขึ้นอีกด้วย โดยหลักแล้วองค์การจะได้ผลงานที่ดีที่สุด

๒) การปฏิบัติงานเป็นกลุ่มนี้ใช้ได้ในทุกระดับขององค์การ ขึ้นอยู่กับหมุดเชื่อมโยง หมายถึงผู้บังคับบัญชาชั้นเหนือขึ้นไปเป็นผู้นำกลุ่ม เพื่อเชื่อมโยงกับกลุ่มในระดับสูงขึ้นไปอีก

๓) การวางแผนและการแก้ปัญหาเป็นเรื่องของกลุ่มให้กลุ่มตัดสินใจ โดยสมาชิกทุกคนมี ส่วนร่วมด้วย ทุกคนในกลุ่มจะพึงพอใจผูกพันและยอมรับนับถือซึ่งกันและกัน^{๕๘}

๔) แนวคิดกับการมีส่วนร่วม

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ กล่าวว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจ และ อารมณ์ของบุคคลหนึ่งในสถานการณ์กลุ่มซึ่งผลการเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นเหตุเร้าใจให้กระทำการให้ บรรลุจุดหมายของกลุ่มนั้นกับทั้งทำให้เกิดความรู้สึกร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มดังกล่าวด้วย

^{๕๗} สนธยา พลศรี, **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**, (กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พรีนติ้งเฮ้าส์, ๒๕๓๓), หน้า ๑๕๖-๑๕๗.

^{๕๘} J. G. March & H. A. Simon, **Organizations**, (New York : John Wiley, 1958), P. 158.

การมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับบูรณาการ หมายถึง การที่ชาวบ้านได้ให้แรงงานเช่น เวลา วัสดุในการพัฒนาชุมชน ส่วนความหมายในระดับนามธรรม การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นเรื่องการชี้นำตนเอง มโนภาพแห่งตนความอิสระในกำหนดวิถีชีวิตแห่งตนและความผูกพันรับผิดชอบ ต่อส่วนรวม (Cocmmitment and Responsibility) การที่ประชาชนมีส่วนร่วมเกิดจากแนวคิด ๓ ประการคือ

๑) ความสนใจและความห่วงกังวลร่วมกัน ซึ่งเกิดจากความสนใจและความห่วงกังวลของบุคคล ซึ่งบังเอิญเห็นพ้องต้องกัน กลายเป็นความสนใจและความห่วงกังวลร่วมกันของส่วนรวม

๒) ความเดือดร้อนและความไม่พึงพอใจร่วมกัน ที่มีต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนแล้ว มาหาแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน

๓) การตกลงใจร่วมกันที่จะเปลี่ยนแปลงกลุ่มหรือชุมชน ไปในทิศทาง ที่ปรารถนา การตัดสินใจร่วมกันนี้ จะต้องรุนแรงมากพอที่จะทำให้เกิดความคิดริเริ่มกระทำการที่สนองตอบความเห็นชอบของคนส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมนั้น

โคเฮน และอัฟฮอฟฟ์^{๕๙} (Coghen and Afhoffs) ได้แบ่งขั้นตอนของการมีส่วนร่วมออกเป็น ๔ ขั้นตอน คือ

๑) การมีส่วนร่วมและการตัดสินใจ (Decision Making) ประกอบด้วย ๓ ขั้นตอนริเริ่มตัดสินใจ ดำเนินการตัดสินใจ และตัดสินใจปฏิบัติการ

๒) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ (Implantations) ประกอบด้วยการสนับสนุนด้านทรัพยากรการบริหาร และการประสานขอความร่วมมือ

๓) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (Beneficial) ที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาไม่ว่าจะเป็นประโยชน์ทางด้านวัตถุ ผลประโยชน์ทางสังคม หรือผลประโยชน์ส่วนบุคคล

๔) การมีส่วนร่วมในการประเมิน (Evaluation) เป็นขั้นตอนที่จะได้รับรู้ผลของการทำกิจกรรมร่วมที่ผ่านมามีข้อดีข้อเสียและปัญหาอุปสรรคอะไรบ้าง

สรุปแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในทฤษฎีการมีส่วนร่วมไว้ ดังนี้

๑) การมีส่วนร่วมต้องอยู่บนพื้นฐานของเสรีภาพในการตัดสินใจว่าจะเลือกในการมีส่วนร่วมหรือไม่ ข้อสำคัญคือ ต้องไม่มีใครเป็นนายใคร หรือเป็นนายแห่งชีวิต

๒) กระบวนการมีส่วนร่วมนั้น ต้องอยู่บนพื้นฐานของความเสมอภาคและความสามารถพึ่งพาตนเอง ซึ่งจะทำให้เกิดการตระหนักรู้ในความสำคัญของการมีส่วนร่วมของตนเอง

การมีส่วนร่วมหมายถึงพฤติกรรมอันประกอบด้วยการร่วมและสมยอมตามพฤติกรรมคาดหวังของกลุ่มทางการและไม่ใช่ทางการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสมาคม อาสาสมัคร ดังนั้น การมีส่วนร่วมของประชาชนในความหมายนี้ก็คือการที่ประชาชนก่อให้เกิดสิ่งต่างๆร่วมกัน

องค์การสหประชาชาติ ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนในฐานะที่เป็นกระบวนการในการพัฒนาไว้ว่า การมีส่วนร่วมคือ การเข้าร่วมอย่างกระตือรือร้นและมีพลังของประชาชนในระดับต่างๆคือ

๑) กระบวนการตัดสินใจ เพื่อกำหนดเป้าหมายของสังคมและการจัดสรรทรัพยากรในการให้บรรลุเป้าหมาย

^{๕๙} J. G. March} & H. A. Simon, **Organizations**, P 183.

๒) การปฏิบัติตามแผนการหรือโครงการต่างๆ โดยความสมัครใจ การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นแนวคิดทางรัฐศาสตร์ ซึ่งเป็นแนวคิดในเรื่องการปกครองตนเอง แนวคิดเรื่องมีส่วนร่วมของประชาชน เมื่อมาใช้ความหมายในการพัฒนาชนบท จึงหมายถึงการที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการพัฒนานั้นเอง จากที่กล่าวมา การมีส่วนร่วมจึงหมายถึง การที่ประชาชนเข้ามาร่วมในกิจกรรมนั้นๆ โดยการร่วมประชุม ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ และร่วมปฏิบัติงาน ตลอดถึงการให้ความร่วมมือ การเสียสละกำลังกายและกำลังทรัพย์

การมีส่วนร่วมของประชาชนจะทำให้สมาชิกของชุมชนหรือสังคมได้มีโอกาสเข้าไปมีส่วนร่วมและมีอิทธิพลในกระบวนการพัฒนาและในการแบ่งสรรผลการพัฒนาอย่างเป็นธรรมซึ่งหมายถึงการเข้าไปมีส่วนร่วมของประชาชนเท่าเทียมกันในประเด็นคือ

๑) การสนับสนุนกระบวนการพัฒนา

๒) การแบ่งสรรผลประโยชน์จากการพัฒนาอย่างเป็นธรรม

๓) การตัดสินใจในรูปของการกำหนดเป้าหมาย การวางนโยบาย การวางแผนและการปฏิบัติตามแผนทั้งในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม จากที่กล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่าการมีส่วนร่วมประกอบไปด้วยปัจจัยสำคัญ ๓ ประการ คือ

๑) ความเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจและอารมณ์ ซึ่งเป็นความเกี่ยวข้องทั้งด้านร่างกายและจิตใจของบุคคลหนึ่ง มิใช่เฉพาะด้านกำลังกาย การกระทำ หรือทักษะเพียงอย่างเดียว

๒) การกระทำให้ เมื่อผู้มีส่วนร่วมมีความเกี่ยวข้องทั้งด้านจิตใจและอารมณ์แล้วก็เปรียบเสมือนเป็นการเปิดโอกาสให้เขาได้แสดงความคิดเห็นริเริ่ม เพื่อที่ทำการให้บรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่ม (Group Goal)

๓) การมีส่วนร่วมรับผิดชอบ เมื่อมีความเกี่ยวข้องทางด้านอารมณ์จิตใจและการกระทำ การใดๆของกลุ่มแล้ว ผู้มีส่วนร่วมกระทำความรู้สึกรับผิดชอบร่วมกันกับกลุ่มด้วยเพราะการมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการรูปแบบหนึ่งของสังคมในการที่บุคคลได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับกลุ่มและต้องการที่จะเห็นผลสำเร็จของการกระทำนั้นๆ ด้วย ขอกจากแนวคิดดังกล่าวข้างต้นการมีส่วนร่วมยังเกิดจากแนวคิดอื่นๆได้อีกเช่น

๓.๑) ความศรัทธา ความเชื่อถือที่มีต่อบุคคลสำคัญและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ชาวมีส่วนร่วมทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ได้เช่นการปลูกต้นไม้ในวัดร่วมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในวโรกาส เฉลิมฉลองสิริราชสมบัติ

๓.๒) ความเกรงใจ ที่มีต่อบุคคลที่เคารพนับถือและมีเกียรติยศ ตำแหน่งหรือแตกต่างของสถานะทางสังคม ซึ่งทำให้ประชาชนเกิดความเกรงใจ และยอมเข้าไปมีส่วนร่วมในการกระทำใดๆที่อาจจะยังไม่มีศรัทธาหรือเต็มใจทำ

๓.๓) อำนาจบังคับซึ่งเกิดจากบุคคลซึ่งมีอำนาจเหนือกว่าบีบบังคับให้มีส่วนร่วมในการกระทำต่างๆเช่นหน่วยงานจัดอบรมพัฒนาจิตและใช้วิธีการเกณฑ์เชิงบังคับให้นักเรียนเข้าไปรับการฝึกอบรม สรุปได้ว่าการมีส่วนร่วมแบ่งออกได้เป็น ๒ ระดับ คือ

๑) การมีส่วนร่วมขอมปลอม (Pseudo Participation) ซึ่งเป็นการมีส่วนร่วมในลักษณะที่ประชาชนต้องการปฏิบัติตามแนวทางที่นักวางแผน นักบริหาร และผู้มีอิทธิพล หรือผู้มีอำนาจในชุมชน

ได้ควบคุมกำหนดโครงการ ตลอดทั้งทำการตัดสินใจแทนประชาชนแล้ว โดยการมีส่วนร่วมในระดับนี้ สามารถแยกย่อยได้เป็น ๒ ลักษณะ คือ

๑.๑) ลักษณะภายในท้องถิ่น (Domestication) เป็นเรื่องเกี่ยวกับการแจ้งข่าวสารการให้การปกป้องคุ้มกัน และการปรับเปลี่ยนที่กระทำโดยผู้มีอำนาจ ไม่ใช่ประชาชนโดยตรง

๑.๒) ลักษณะการอนุเคราะห์ (Assistencialism) เป็นการกระทำให้เกิดความพึงพอใจและการให้คำปรึกษา

๒) การมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง (Genuine Participation) คือการที่ผู้มีอิทธิพลหรือมีอำนาจตลอดทั้งนักวางแผน นักบริหารร่วมมือกับประชาชน การกระทำใดๆ ทุกกระบวนการของการทำงานตลอดไป จนถึงกระบวนการตัดสินใจแทนประชาชนประชาชนได้รับการส่งสนับสนุนส่งเสริมให้เข้าไปดูแลควบคุมการปฏิบัติงานด้วยตนเองการมีส่วนร่วมในระดับนี้สามารถแยกย่อยได้เป็น ๒ ลักษณะเช่นกันคือ

๒.๑) ความร่วมมือ (Co-operation) คือการที่ประชาชนและผู้มีอำนาจได้เป็นคณะผู้แทนและเป็นหุ้นส่วนร่วมกันในการใช้อำนาจ

๒.๒) การควบคุมของประชาชน (Citizen Control) คือการมอบให้ประชาชนเป็นผู้ดำเนินการในกิจกรรมต่างๆ ตลอดทั้งขั้นตอนของการทำงานอุปสรรคของการมีส่วนร่วมนั้นมีมากมาย เช่นปัญหาความไม่รู้อันเกิดจากการไร้การศึกษา ความแตกต่างในระดับการศึกษา ศักยภาพในการเข้าถึงแหล่งข้อมูลข่าวสารทั้งสื่อมวลชนและสื่อบุคคล สถานทางเศรษฐกิจและสังคม เช่น กฎหมาย บทบัญญัติ หรือข้อมูลปฏิบัติต่างๆ นอกจากนี้ การแบ่งแยกและความแตกต่างในสังคม เช่น เพศ ศาสนา อายุ อาจมีผลกระทบต่อการมีส่วนร่วมด้วย

๕) ขั้นตอนการมีส่วนร่วมของประชาชน

การมีส่วนร่วมในการพัฒนาวัด งานจะสำเร็จได้ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชน ได้มีผู้ศึกษาและมีผู้ให้ข้อคิดเห็นไว้ สามารถแบ่งลักษณะการมีส่วนร่วมออกเป็น ๕ ประการ คือ

- ๑) การมีส่วนร่วมประชุม
- ๒) การมีส่วนร่วมบริจาคเงิน
- ๓) การมีส่วนร่วมเป็นกรรมการ
- ๔) การมีส่วนร่วมการเป็นผู้นำ

การกำหนดระยะเวลาและจังหวะแบ่งระยะการมีส่วนร่วมของประชาชน ที่จะให้ความร่วมมือในการพัฒนาวัดไว้ ดังนี้

- ๑) การค้นหาปัญหา สาเหตุของปัญหาและแนวทางแก้ไข
- ๒) การตัดสินใจเลือกแนวทางและวางแผนพัฒนาแก้ไขปัญหา
- ๓) การปฏิบัติงานในกิจกรรมพัฒนาตามแผน
- ๔) การประเมินผลงานกิจกรรมพัฒนา

การมีส่วนร่วมของประชาชนกำหนดไว้ ๔ ขั้นตอน คือ

- ๑) การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา
- ๒) การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม
- ๓) การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงาน

๔) การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล

ทัศนีย์ ไทยาภิรมย์ ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ ๔ ขั้นตอน คือ

๑. การร่วมคิด * สภาพที่เป็นอยู่มีอะไรเดือดร้อน และสาเหตุเกิดจากอะไร

๒. การร่วมวางแผน * วิเคราะห์สาเหตุจัดลำดับความสำคัญของปัญหา

๓. การร่วมดำเนินการ * ดำเนินการตามโครงการ และการวางแผน

๔. การร่วมคิดการประเมินผล * ประเมินผลสำเร็จหรือล้มเหลวเป็นระยะๆ

การมีส่วนร่วมทั้ง ๔ ขั้นตอนนี้ จะทำให้ประชาชนคิดเป็นทำเป็น (Think right do right) สามารถพึ่งตนเองได้ เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ได้จากการกระทำ (Learning by doing) ในการวางแผนโครงการ หรือจัดกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นมาในชุมชนนั้นร่วมกับนักพัฒนา

สรุป การมีส่วนร่วมการพัฒนาวัดด้านสาธารณูปการ อาศัยคณะสงฆ์ หน่วยงานของรัฐ องค์กรชุมชนช่วยกันคิด เมื่อผู้มีส่วนร่วมได้มีบทบาทในการทำงาน งานพัฒนาด้านสาธารณูปการย่อมสำเร็จผลประโยชน์

๒.๕ หลักธรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาวัดการจัดการสาธารณูปการ

แนวคิดหลักธรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาวัด การพัฒนาวัดที่สมบูรณ์ครบถ้วนจะต้องพัฒนา วัดแบบบูรณาการโดยการเชื่อมโยงกิจกรรมของวัดให้สอดคล้องกับการบริหารงานคณะสงฆ์ และให้สอดคล้องกับเศรษฐกิจสังคม และสิ่งแวดล้อมปัจจุบัน โดยนำหลักธรรมเป็นแนวเสริมบูรณาการให้สอดคล้องกับ ภารกิจด้านสาธารณูปการของคณะสงฆ์ กลยุทธ์การบริหารด้วยหลักพุทธธรรม ต้องมีหลักธรรมเพื่อดำเนินการก่อสร้างให้แก่องค์การบูรณะประโยชน์สุข เช่น กัลยาณมิตตตา ธรรมมีอุปการะมาก โภคสลด ปัญญา วุฒิธรรม อิทธิบาท พละ พรหมวิหาร สังคหวัตถุ อริยทรัพย์ และบารมีธรรม^{๖๐}

๒.๕๑ หลักธรรมการพัฒนาวัดการจัดการสาธารณูปการ

หลักการดำเนินการสาธารณูปการ เป็นภารกิจที่วัดหรือพระภิกษุดำเนินการเกี่ยวกับการพัฒนาวัด ด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม การบูรณปฏิสังขรณ์ในเขตพุทธาวาส และเขตสังฆาวาส หรือกล่าวง่าย ๆ ก็คือ ภารกิจด้านการก่อสร้าง การซ่อมแซม การจัดให้มีการบำรุงดูแลรักษาถาวรวัตถุ หรือสาธารณสมบัติของวัด เช่น การสร้างอุโบสถ วิหาร อาคารเรียน ศาลาการเปรียญ หอธรรม กุฏิ เมรุ การจัดการศาสนสมบัติให้เป็นไปด้วยดี การจัดทำบัญชีเสนาสนะและศาสนสมบัติของวัด เป็นต้น

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (ช่วง วรปุณฺโญ ป.ธ. ๙) ได้บรรยายการสร้างวัดว่า เจ้าอาวาสต้องสร้างวัดให้เป็นศาสนสถาน เป็นปูชนียสถาน เป็นทัศนสถาน เป็นคารวสถาน เป็นอนุสรณ์สถาน และให้เป็นบุญสถาน

พัฒนาวัดตามหลัก ๕ ส.

๑. ส. สะอาด ๒. ส. สะดวก ๓. ส. สะอาด ๔. ส. สุขลักษณะ ๕. ส. สร้างนิสัย

หัวใจในการพัฒนาวัด ๘ ส

ส ที่ ๑ สงฆ์ ได้แก่ พระภิกษุสามเณร ส ที่ ๒ สมณธรรม ได้แก่ การทำวัตร – สวดมนต์ ส ที่ ๓ สวัสดิการ ได้แก่ การเป็นอยู่ของพระภิกษุสามเณร ส ที่ ๔ เสนาสนะ ได้แก่ การ

^{๖๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๒๑.

บูรณะซ่อมแซม และรักษาความสะอาด ส ที่ ๕ สัปปบุรุษ ได้แก่ การเอาใจใส่คณะศรัทธา อุบาสก – อุบาสิกา ส ที่ ๖ สมบัติของวัด ได้แก่ การเอาใจใส่สมบัติของวัด ทั้งสังฆารัมภ์และ อสังฆารัมภ์ ส ที่ ๗ สังฆาธิการ ได้แก่ กิจหน้าที่ของพระสังฆาธิการ ส ที่ ๘ สาธารณะ ประโยชน์ ได้แก่ เอาใจใส่ในกิจการของหมู่บ้าน และกลุ่มชุมชนต่างๆ

พัฒนาวัดตามหลัก ๘ ส.

๑. ส.สงฆ์ ๒. สัตบุรุษ ๓. ส.เสนาสนะ ๔. ส.สมบัติวัด ๕. ส.สมณธรรม ๖. ส.สังฆาธิการ ๗. ส.สวัสดิการ ๘. ส.สาธารณสงเคราะห์

พัฒนาวัดตามหลัก ๑๑ ส. สำหรับพระสังฆาธิการ

๑. ส.สำรวจ ๒. ส.สร้างสรรค์ ๓. ส.สนับสนุน ๔. ส.ส่งเสริม ๕. ส.เสนอ ๖. ส.สนอง ๗. ส.สละ ๘. ส.สะสม ๙. ส.เสสาง ๑๐. ส.สามัคคี ๑๑. ส.สรูป

พัฒนาวัดเป็นแหล่ง ๑๕ แหล่ง (๑๕ ส.)

๑. สว่าง แหล่งความรู้ ๒. สงบ รมรื่น ภูมิทัศน์ ๓. สะอาด ๔. เสนาสนะแบบแปลน ๕. สร้างผังวัด ๖. สุขลักษณะ (ถ่ายเทอากาศ สะอาด ปลอดภัย) ๗. สิ่งแวดล้อม ๘. สะดวก ๙. สัตส่วนของวัด ๑๐. สอดส่องดูแล ๑๑. สร้างเสริมศรัทธา ๑๒. ส่งเสริมการศึกษา ๑๓. สนับสนุนการทาง ความสามัคคี ๑๔. สัมพันธ์กับท้องถิ่น ๑๕. สามัคคีหมู่สงฆ์

๒.๕.๒ หลักธรรมด้านการบริหารสาธารณูปการ

พระธรรมราชานุวัตร (สุทัตน์ สุทสุโน ป. ธ. ๖) เจ้าคณะภาค ๖ วัดพระแก้ว จังหวัด เชียงรายได้บรรยายงานอบรมพระสังฆาธิการ งานด้านการบริหารสาธารณูปการ พระสังฆาธิการจะต้อง มีหลักดังนี้

๑. สมภารที่ดีต้อง “เก่ง” ในหลายๆ ปฏิ คือ ปฏิบัติ ๑๑ ประการ

๑. เก่ง ปฏิบัติ ๒. เก่ง ปฏิปทา ๓. เก่ง ปฏิรูป ๔. เก่ง ปฏิวัติ ๕. เก่ง ปฏิสันถาร ๖. เก่ง ปฏิคม ๗. เก่ง ปฏิสังฆารมภ์ ๘. เก่ง ปฏิภาณ ๙. เก่ง ปฏิการ ๑๐. เก่งปฏิทิน ๑๑. เก่ง ปฏิกิริยา ไม่แสดงปฏิกิริยา รู้รักษาอารมภ์ ช่มใจต่อวิศภาคารมภ์ (ข้าศึก)

๒. สมภารต้องไม่เป็น ๒ อย่าง

๑. สมภาณ ดีแต่พูด ทำงานไม่เอาไหน ๒. สมพาล นักเลง ไม่เอาใจใส่วัดวาอาราม ๓. การทำงานจะประสบผลสำเร็จ ต้องจับเสือ 4 ตัวให้ได้ ๑. จับ ใจงานไว้ให้อยู่ ๒. จับ ตาตุการเปลี่ยนแปลง ๓. จับ จุดแข็งแกร่งและอ่อนแอ ๔. จับ เงื่อนและแง่ของงานมาเชื่อมโยงกัน

๔. แนวทางการทำงานพระสังฆาธิการ ๗ อย่าง

๑. ยึดนโยบายเป็นหลัก ๒. รักต่อสู ๓. รับผิดชอบต่อปัญหา ๔. กล้าหาญเด็ดเดี่ยว ๕. เชี่ยววาน ๖. ชาญวิทย์ ๗. ไกล่ชิดมวลงน

๕. กลยุทธ์การทำงานพระสังฆาธิการ ๘ อย่าง

๑. หันหน้าเข้าหาผู้บังคับบัญชา ๒. หันหน้าเข้าหาเพื่อนร่วมงาน ๓. หันหน้าเข้าหา ลูกน้อง ๔. หันหน้าเข้าหาตำรา ๕. หันหน้าเข้าหาปัญหา ๖. หันหน้าเข้าหาศาสตราอาวูธ (ปัญญา) ๗. หันหน้าเข้าหาข้าศึกศัตรู(กิเลส) ๘. หันหน้าเข้าหามวลงน

๖. ศิลปะการทำงานพระสังฆาธิการ

ศึกษาดูงาน ประสานความคิด ตีตอุมการณ์ปรับพื้นฐานความรู้ พื้นฟูศาสนาและวัฒนธรรม นำนวัตกรรมไปปรับใช้ วิจัยและประเมินผล

๗. ภาวะความเป็นผู้นำในวงการสงฆ์

มองการณ์ไกล ไปมาหาสู่ อยู่ร่วมด้วย ช่วยทำกิจจิตประสาน งานดำเนิน ประเมินผล

๘. บริบทของพระสงฆ์ไทย ๔ อย่าง

๑. ปฐมพุทธวจน ศึกษาศึกษา/ปฏิบัติตามพระพุทธพจน์ ๒. ทุติย โลกกิจจำ เอาใจจดจ่อต่อกิจการงานของชาวโลก ๓. ตติย เวชชนนถิ สงเคราะห์คนเป็นโรค เจ็บไข้ได้ป่วยด้วยหยูกยา ๔. จตุตถิลิปกมม พัฒนาฝึกปรือฝีมือแรงงานด้วยศิลปะ สืบสานภูมิปัญญาไทย ทิ้งผลงานไว้แทนตัวเมื่อยามจาก

๙. บริหาร สำหรับพระสังฆาธิการ ๕ อย่าง

๑. บริหาร จัดการเป็น ๒. บริการ อำนวยความสะดวกให้แก่ผู้อื่นเป็น ๓. บริบาล ทะนุถนอมน้ำใจไมตรีซึ่งกันและกัน ๔. บริวาร เอาหมูปวก ไม่ทำตนเป็นคนโดดเดี่ยว ๕. บริสุทธิ ทำงานทุกอย่างอยู่บนพื้นฐานของความโปร่งใส ถูกต้องและเป็นธรรม

๑๐. งานของพระสงฆ์ ที่พระเจ้าอยู่หัวถวาย ๔ ประการ

๑. ขอพระคุณเจ้าจรับธุระพระพุทธศาสนา ๒. เป็นภาระสั่งสอน ๓. ช่วยระงับอภิศรณ์ ๔. อนุเคราะห์พระภิกษุ สามเณรในอาราม(ในเขตปกครอง) ตามสมควรสถานภาพของพระสงฆ์ เป็นศาสนทายาท เป็นตัวแทนพระรัตนตรัย เป็นศูนย์รวมใจแห่งประชาชน เป็นบุญเขตเหนือบุญของประชาชน

๑๑. บรรยาภาศความอบอุ่นในการคณะสงฆ์ ๑๐ อย่าง

๑. ไม่ใกล้ชิดกันมากเกินไป ๒. ไม่เห็นห่างกันมากเกินไป ๓. ไม่ขอความช่วยเหลือกันพร่ำเพรื่อ ๔. ไม่สนใจความไม่ดีของคนอื่น ๕. ไม่สนใจเรื่องส่วนตัวของคนอื่นๆ ๖. ไม่นินทาว่าร้ายคนอื่น ๗. ไม่มีนิสัยเป็นคนมักได้ ๘. ไม่เสแสร้งแก้งทำเป็นมักน้อย ๙. ไม่ยกตนข่มท่าน ๑๐. ยอมรับความที่เราและเขามีความสำคัญเท่าเทียมกัน

สรุป หลักธรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาวัดการจัดการสาธารณูปการ นักพัฒนาต้องอาศัยหลักธรรมเป็นส่วนนำทางปฏิบัติ เช่น วิธีการพัฒนาที่พระมหาเถระทั้งหลายได้วางหลักไว้ เมื่อทำได้ตามหลักดังกล่าวไว้ข้างต้น งานพัฒนาวัดด้านสาธารณูปการ ส่งผลประโยชน์ต่อการพัฒนาวัด ทุกด้าน

๒.๖ แนวคิดกลยุทธ์การบริหารการพัฒนาวัดการจัดการสาธารณูปการ

มีข้อบ่งชี้เนื้อหาที่จะนำมาวิจัยได้ดังต่อไปนี้

๒.๖.๑ การบริหารกิจการคณะสงฆ์

๒.๖.๒ หลักนิกบริหารที่ดี

๒.๖.๓ การบริหารด้วยหลักสัปปุริสธรรม ๗

๒.๖.๔ แนวคิดในการใช้สัปปุริสธรรมในการการบริหาร

๒.๖.๕ การบริหารเชิงพุทธ

๒.๖.๑ การบริหารกิจการคณะสงฆ์

การบริหารกิจการคณะสงฆ์ การบริหารกิจการคณะสงฆ์พระธรรมปริยัติโสภณ (วรวิทย์ คงคปณโณ) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ได้แก่ กิจการที่คณะสงฆ์จะต้องทำ หรือที่จะต้องถือเป็นฐานะหน้าที่ เพราะเป็นการคณะสงฆ์และการพระศาสนา หรือเพราะเกี่ยวกับการคณะสงฆ์และ การพระศาสนา มี ๖ ฝ่ายคือ

๑. การเพื่อความเรียบร้อยดีงาม (การปกครอง)
๒. การศาสนศึกษา
๓. การเผยแผ่พระพุทธศาสนา
๔. การสาธารณูปการ
๕. การศึกษาสงเคราะห์ และ
๖. การสาธารณสงเคราะห์

การปกครอง การปกครองคณะสงฆ์ มีแบบแผนที่วางไว้เป็นแนวปฏิบัติในการปกครอง คณะสงฆ์ เรียกว่า “ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์”

การสาธารณูปการ

การสาธารณูปการ หมายถึง การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์กล่าว คือ

๑. การก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนวัตถุและศาสนสถาน
๒. การอื่นเกี่ยวกับการวัดคือการสร้าง การตั้ง การรวม การย้าย การยุบเลิก การขอรับ พระราชทาน วิสุงคามสีมา การยกวัดร้างเป็นวัดมีพระภิกษุอยู่จำพรรษา และการยก วัดราษฎร์ขึ้นเป็น พระอารามหลวง
๓. กิจการอื่นๆ ของวัด เช่น การจัดงานวัด การเรียไร
๔. การศาสนสมบัติของวัด (ศบว.)

การสาธารณูปการ เป็นงานที่ละเอียดอ่อนที่ผู้ปฏิบัติโดยตรง คือ เจ้าอาวาสซึ่งเป็นพระ สังฆาธิการระดับวัด และเจ้าคณะทุกส่วนทุกชั้นต้องมีความสัมพันธ์กัน ๒ ประการคือ

๑. ควบคุมการสาธารณูปการ
๒. ส่งเสริมการสาธารณูปการ

๒.๖.๒ หลักนัยบริหารที่ดี

หลักนัยบริหารที่ดี เจ้าอาวาสจะต้องมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้

๑. มีความรู้กว้างขวาง **วิชาจรรยาสัมปโน** คือ ต้องเพิ่มพูน ปูนความรู้อยู่เสมอ ผู้บริหาร ที่ชี้แจง คิดว่าเรานั้นคงแล้ว ไม่หาความรู้มาใส่ตน ผู้คนระดับล่างไม่ได้ ลูกน้องจะไม่เคารพนับถือ นั่น คือ ต้องเชิญคนมีความรู้มาบรรยายให้ฟัง โลกวิทู คือ ต้องรู้ทะลุถึงอุปนิสัยใจคอของลูกน้อง ที่เรา บริหาร และก็สามารถแก้ไขอุปนิสัยใจคอของเขาที่ไม่ดีให้ได้ดี

๒. ไว้วางใจ มาอยู่ในตำแหน่งผู้บริหาร ต้องหัดไว้วางใจคนบ้าง และจงไว้วางใจคนที่น่า ไว้ใจ การที่ผู้บริหารจะวางใจใคร จะต้องดูอุปนิสัย ๕ ประการ หรือคุณสมบัติคนที่น่าไว้วางใจ มีดังนี้

๑. ขยัน ๒. อุตุน ๓. ประหยัด ๔. ซื่อสัตย์ ๕. พัฒนาฝีมือ

๓. ให้โอกาส ผู้บริหารควรให้โอกาสลูกน้อง เพื่อเป็นที่ฝึกฝนความชำนาญจากการผ่าน ประสบการณ์ในด้านต่างๆ การให้โอกาส มี ๒ อย่าง คือ

๑. ให้โอกาสทำงานเพื่อพัฒนาฝีมือ

๒. ให้ออกสแก๊ซงานที่ผิดพลาด

๔. ปราศจากอคติ อคติ แปลว่า ไม่ตรงตามที่เป็นจริง หรือลำเอียง ผู้บริหารไม่ควรตัดสินด้วยความลำเอียง สาเหตุที่มีอคติก็คือ ลำเอียงเพราะรัก (ฉันทาคติ) ลำเอียงเพราะเกลียด (โทสาคติ) ลำเอียงเพราะหลง (โมหาคติ) และลำเอียงเพราะกลัว (ภยาคติ)

๕. มีความดำริก้าวหน้า เป็นผู้บริหารต้องมีหัวก้าวหน้า ต้องมีการปรับปรุงให้ดีขึ้นอยู่ตลอดเวลา ที่เรียกว่า ปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง (Continuous Improvement) ต้องมองเห็นการนำวิทยาการสมัยใหม่มาพิจารณาประยุกต์ใช้ เพื่อให้ทันกับสนามการค้า อย่าไปยึดติดกับสิ่งเก่า ลำสมัยที่ทำให้เสียเปรียบในด้านการแข่งขัน เว้นแต่จะบอกได้ว่าของลำสมัยดีกว่าของทันสมัยได้อย่างไร ผู้บริหารสมัยใหม่เดี่ยวนี้นิยมระดมสมองประชุมโต๊ะกลม

๖. เกิดปัญหาเร่งแก้ไข ผู้บริหารไม่ควรหมกมุ่นกับปัญหาไว้ มีเช่นนั้นปัญหาต่างๆ จะสะสมพอกพูน จนเกิดวิกฤต ด้านคุณภาพงาน คุณภาพสินค้าบริการ และอาจเป็นเหตุให้ธุรกิจล่มสลายได้

การแก้ปัญหานั้น ต้องพิจารณาด้วยว่ามีเหตุปัจจัยจากอะไร แล้วก็ไปแก้ที่เหตุนั้น แก้ไขเฉพาะหน้า เรียกว่าแก้อาการ (Corrective) ถ้าแก้แบบป้องกันปัญหา เรียกว่า ป้องกัน (Prevention)

๗. ป้องกันภัยผู้ทำงาน เป็นผู้บริหารที่ดีต้องป้องกันลูกน้อง ภัยที่จะเกิดขึ้นกับลูกน้องผู้ใต้บังคับบัญชา ซึ่งมีหลายด้าน เช่น การป้องกันอุบัติเหตุ และอันตรายที่อาจเกิดขึ้นกับลูกน้องขณะปฏิบัติงาน ภัยของลูกน้องที่เกิดจากการทะเลาะเบาะแว้ง มีเรื่องราวกับบุคคลภายนอก ภัยเศรษฐกิจของลูกน้องที่อาจถูกเอารัดเอาเปรียบกับเจ้านั้นนอกระบบ เป็นต้น

๒.๖.๓ การบริหารด้วยหลักสัปปุริสธรรม ๗

การบริหารด้วยหลักสัปปุริสธรรม ๗ หรือหลักคนดีที่ถูกต้อง ประกอบด้วย ความเป็นคนรู้จักเหตุ (เห็นเหตุแล้วคาดการณ์ถึงผลในอนาคต) รู้จักผล (เห็นผลตอนนี้แล้วหยั่งรู้ถึงสาเหตุได้ในอดีต) รู้จักตน (รู้จักตนเอง สมรรถนะความรู้ความสามารถของตน) รู้จักประมาณ (รู้จักความพอเพียงพอดีของตนเองและสิ่งต่างๆ) รู้จักกาล (รู้จักเวลาว่าควรทำอะไร จึงจะเหมาะสมและมีประสิทธิผล) รู้จักชุมชน (รู้จักการประพฤติตนเอง เมื่ออยู่ในสังคมต่างๆ ในเรื่องของการคิด การพูด และการทำ) และรู้จักบุคคล (รู้วิธีการเลือกคบแต่คนดี หรือกัลยาณมิตร และหลีกเลี่ยงการคบคนพาลตลอดจนการรู้จักการมอบหมายงานแก่บุคคลที่เหมาะสม)

สัปปุริสธรรม แปลว่า ธรรมะสำหรับคนดีหรือสัตบุรุษ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ประทานไว้มี ๗ ข้อ ดังนี้

๑. **ธัมมัญญตา** หมายถึง “ความเป็นผู้รู้จักเหตุ” เช่น รู้จักว่าสิ่งนี้เป็นเหตุแห่งสุข สิ่งนี้เป็นเหตุแห่งทุกข์

๒. **อัตถัญญตา** หมายถึง “ความเป็นผู้รู้จักผล” เช่น รู้จักว่า สุขเป็นผลแห่งเหตุอันนี้ ทุกข์เป็นผลแห่งเหตุอันนี้

๓. **อิตถัญญตา** หมายถึง “ความเป็นผู้รู้จักตน” ว่าโดยชาติตระกูล ยศศักดิ์สมบัติบิรวาร ความรู้ และคุณธรรมเพียงเท่านั้นแล้วประพฤติตนให้สมควรแก่ที่เป็นอยู่อย่างไร

๔. **มัตถัญญตา** หมายถึง “ความเป็นผู้รู้จักประมาณ” ในการแสวงหาเครื่องเลี้ยงชีวิต แต่โดยทางที่ชอบและรู้จักประมาณในการบริโภคแต่พอควร

๕. **กาลัญญตา** หมายถึง “ความเป็นผู้รู้จักกาลเวลา” เช่น รู้ว่าเวลานี้เป็นเวลาอันสมควร ในอันประกอบกิจนั้นๆ

๖. **ปริสัจญตา** หมายถึง “ความเป็นผู้รู้จักชุมชน” โดยกิริยาที่จะต้องประพัตต่อชุมชน นั้นๆ ว่าชุมชนหมู่นี้เมื่อเข้าไปหา จะต้องประพัตต่อชุมชนนั้นๆ ว่าชุมชนหมู่นี้เมื่อเข้าไปหา จะต้องทำ กิริยาอย่างนี้ จะต้องพูดอย่างนี้

๗. **บุคคลัญญตา** หมายถึง “ความเป็นผู้รู้จักบุคคล” ควรวิธีเลือกบุคคลว่า ผู้นี้เป็นคนดี ควรคบ ผู้นี้เป็นคนไม่ดี ไม่ควรคบ

ผู้ที่มีคุณธรรมทั้ง ๗ ข้อนี้ บริบูรณ์อยู่ในตัวเอง คนนั้นจึงได้ชื่อว่า เป็นคนดี ถ้าใครมีแต่ว่าไม่ ครบก็ยังไม่มีความดีอยู่บ้าง

ในสมัยพุทธกาล มีการเรียกร้องอยากได้คนดี (เหมือนสมัยนี้ที่ต้องการคนดีมาเป็น สส.) แต่เมื่อถามว่า “คนดีที่ต้องการนั้นมีลักษณะอย่างไร” ส่วนใหญ่ตอบไม่ได้ เพราะจะตอบ “คนที่ถูกใจ” มากกว่า “คนดีที่ถูกต้อง” เช่น มีคนหนึ่งเวลาทำงานดีมาก แต่ตกเย็นนั่งกินเหล้าเมามา คนดีในสายตาของโจร ก็อีกแบบหนึ่ง คือต้องปล้นได้เงินมาก คนดีในสายตาของนายจ้าง ก็ยังแบบหนึ่ง คือทำงานให้คุ้มค่าจ้าง ซึ่งจะเห็นได้ว่าไม่มีมาตรฐานของคนดีที่ถูกต้องอยู่เลย เมื่อความเรื่องนี้ได้ไปถึงพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์จึงตรัสลักษณะคนดีไว้เป็นมาตรฐาน ๗ ประการ คือ “สัปปุริสธรรม” จำง่าย ๆ ดังนี้ “เหตุ – ผล – ตน – ประมาณ – กาล – ชุมชน – บุคคล” จากนวโกวาท มีแถมอีก ๗ คือ สัปปุริสธรรม อีก ๗ คล้าย ๆ กับ New ๗ Tools ใน QCC ดังนี้

๑. สัตบุรุษ ประกอบด้วยธรรม ๗ ประการ คือ ศรีทธา – ละอายต่อบาป – กลัวต่อบาป – ได้ยินได้ฟังมาก – มีความเพียร – สติมั่นคง – มีปัญญา

๒. ปรึกษาสิ่งใดกับใคร ก็ไม่ปรึกษาเพื่อจะเบียดเบียนตนและผู้อื่น

๓. คิดสิ่งใดก็ไม่คิดเพื่อจะเบียดเบียนตนและผู้อื่น

๔. พูดสิ่งใดก็ไม่พูดเพื่อจะเบียดเบียนตนและผู้อื่น

๕. ทำสิ่งใดก็ไม่ทำเพื่อจะเบียดเบียนตนและผู้อื่น

๖. มีความเห็นชอบ เช่น มีความเห็นว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

๗. ให้ทาน โดยเคารพ คือ เอื้อเฟื้อแก่ของที่ตัวให้ และผู้รับทานนั้นไม่ทำอาการดูทิ้งเสีย

๒.๖.๔. แนวคิดในการใช้สัปปุริสธรรมในการบริหาร

แนวคิดในการใช้สัปปุริสธรรมในการบริหาร หลวงพ่อพุทธทาส ได้บรรยาย “การบริหารธุรกิจแบบพุทธ” ซึ่งได้กล่าวถึงสัปปุริสธรรมอยู่เหมือนกัน รายละเอียดฟังได้จากเทปบันทึกจัดทำโดยสำนักพิมพ์สุภาพใจ กทม.แนวคิดในการใช้สัปปุริสธรรมในการบริหาร ตามหลักการบริหาร มี ๔ M ที่สำคัญคือ Man (คน) Machine (เครื่องจักร) Money (เงินทุน) และ Material (วัสดุ) และเชื่อว่า M ที่สำคัญที่สุดคือ Man (คน) เพราะคนสามารถหาเครื่องจักร หาเงิน และหาวัสดุมาให้ได้ หากเราทำให้คนนั้นเป็นคนดีที่ถูกต้องแล้ว เชื่อแน่ว่าจะบริหารงานได้สำเร็จสมประสงค์ คนดีที่ถูกต้องนี้ คือ ต้องเป็นทั้งคนดี และคนเก่งด้วยเมื่อพิจารณาอย่างผิวเผินแล้ว สัปปุริสธรรม ๗ คือ เหตุ – ผล – ตน – ประมาณ – กาล – ชุมชน – บุคคล จะไปเกี่ยวข้องกับบริหารได้อย่างไร เพราะยังเป็นการรู้จัก ยังไม่รู้จริง และยังไม่รู้แจ้ง และเป็นเพียงแค่ความรู้ (ปริยัติ) ยังไม่ได้นำไปปฏิบัติ (ปฏิบัติ) และยังไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ (ปฏิเวธ) แนวคิดในเรื่องการบริหาร หากรู้จัก “บริหารตน” แล้วไซ้ หลักการ

บริหารนี้ย่อมสามารถประยุกต์ใช้กับ “การบริหารชีวิตประจำวัน การบริหารครอบครัว การบริหารงานของตนเอง การบริหารธุรกิจระดับผู้จัดการ และการบริหารประเทศชาติได้”

๒.๖.๕. การบริหารเชิงพุทธ

การบริหารเชิงพุทธ การบริหารเชิงพุทธที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการ คือ หลักสัพบุริสธรรม มี ๗ ประการ

๑. **ธัมมัญญตา** (Knowing the Law, Knowing the Cause) ความเป็นผู้รู้จักเหตุ คือ รู้ความจริง รู้หลักการ รู้กฎเกณฑ์ รู้กฎแห่งธรรมได้ รู้กฎเกณฑ์แห่งเหตุผล และรู้จักหลักการที่จะทำให้เกิดผล รวมความว่า การบริหารจัดการในองค์กร ผู้บริหารจำเป็นต้องพิจารณาข้อเท็จจริงอย่างถูกต้อง เพื่อบรรลุเป้าหมายขององค์กรให้มีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล รู้จักการวิเคราะห์ความจริงที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ อันว่า “สิ่งทั้งหลายเกิดขึ้น ตั้งอยู่ดับไป เป็นธรรมดา “โดยพิจารณาหลักการและเกณฑ์แห่งเหตุผลมาบริหารจัดการองค์กร

๒. **อัตถัญญตา** (Knowing the Meaning, Knowing the Purpose) ความเป็นผู้รู้จักผล หรือความมุ่งหมาย คือรู้ความหมาย รู้ความมุ่งหมาย รู้ประโยชน์ที่ประสงค์ รู้จักผลที่เกิดขึ้น สืบเนื่องจากการกระทำตามหลัก หมายถึง การบริหารงานองค์กรให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ และรู้จักประโยชน์ของ องค์กรที่นำไปสู่ความมั่นคง และไม่มีผลกระทบใดๆ ต่อองค์กร ในที่นี้ก็หมายถึงการมีแผนงานที่ดี การวางแผนที่วิเคราะห์ผลกระทบด้านต่าง ๆ

๓. **อัตตัญญตา** (Knowing oneself) ความเป็นผู้รู้จักตน คือ รู้จักเราว่าเรานั้น โดยฐานะ ภาวะเพศ ความรู้ ความสามารถ และคุณธรรมเป็นอย่างไร และทำไต่ แล้วประพฤติให้เหมาะสม และรู้จักที่จะปรับปรุงต่อไป ในที่นี้หมายถึง รู้จักองค์กรที่เราบริหารเป็นอย่างดีว่ามีจุดด้อย จุดแข็งอย่างไร มีขีดความสามารถอย่างไร และรู้จักการปรับปรุงองค์กรให้ทันต่อเหตุการณ์ที่มีผลกระทบ รวมทั้งการบริหาร ความแตกต่างที่จะทำให้องค์กรเป็นเลิศ มีประสิทธิภาพ และมั่นคงถาวร

๔. **มัตตัญญตา** (Moderation, knowing how to be temperate) ความเป็นผู้รู้จักประมาณ คือ ความพอดีในการจ่ายโภคทรัพย์ ในที่นี้หมายถึงการบริหารการเงิน หรือการขยายกิจการ ต้องพิจารณาให้รู้จักประมาณในความเพียงพอขององค์กรขีดความสามารถขององค์กร ขีดความสามารถของทรัพยากร ทรัพยากรในองค์กร รวมทั้งการแข่งขันที่รอบคอบและรู้จักประมาณขีดความสามารถขององค์กร

๕. **กาลัญญตา** (Knowing the Propertime) ความเป็นผู้รู้จักกาล คือ รู้กาลเวลา อันเหมาะสม และระยะเวลาในการประกอบกิจ ในที่นี้หมายถึง การบริหารจัดการ จะต้องมีความเข้าใจถึงระยะเวลาที่เหมาะสม การสร้างโอกาสขององค์กรจะต้องพิจารณาถึงสถานการณ์ในเวลานั้น ๆ ว่า ควรจะดำเนินการอย่างไร อะไรควรงด อะไรควรกระทำ เวลาใดควรขยายกิจการ หรือช่วงเวลาใดที่จะบริหารองค์กรให้ประสบผลสำเร็จต่อองค์กรมากที่สุด

๖. **ปริสัณญตา** (Knowing the Assembly, Knowing the Society) ความเป็นผู้รู้จักชุมชน คือ รู้ரியที่จะประพฤติต่อชุมชนนั้น ว่าควรจะดำเนินการอย่างไร การบริหารจัดการ จำเป็นต้องปฏิสัมพันธ์กับองค์กรต่าง ๆ ทั้งที่เป็นพันธมิตร และคู่แข่ง การสร้างสรรค์ หรือการประสานงานกับชุมชน หรือกลุ่มบุคคลที่มีผลต่อองค์กร ก็คือเข้าถึง เข้าใจ และพัฒนา เป็นการบริหาร

จัดการที่สร้างความสัมพันธ์ด้วยเมตตา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อชุมชน หรือสาธารณะชน จะเป็นภาพลักษณ์ที่ดีขององค์กร

๗. บุคคลัญญตา (Knowing the individual, Knowing the different individuals) ความเป็นผู้รู้จักบุคคล คือ รู้จักความแตกต่างของบุคคลว่าโดยอัธยาศัย ความสามารถ และคุณธรรม ตลอดจนรู้ในความสามารถของบุคคลและใช้มอบงานที่เหมาะสมให้การบริหารจัดการในการรู้จักบุคคลเปรียบเสมือนการพัฒนาและบริหารทรัพยากรมนุษย์ที่จะต้องมีการพัฒนา และบริหารบุคคลในองค์กรให้มีความรู้ความสามารถ และภาคีต่อองค์กร มีความสามัคคี สร้างความเป็นธรรม และเสมอภาคให้แก่ บุคลากรในองค์กร รวมถึงการทำงานเป็นหมู่คณะ การติดต่อสื่อสารกับบุคคลต่าง ๆ ด้วยความเป็นมิตรไมตรี รวมทั้งมีความจริงใจต่อกัน

สรุป แนวคิดกลยุทธ์การบริหารการพัฒนาวัดการจัดการสาธารณูปการ มีขอบข่ายเนื้อหาที่จะนำมาวิจัยได้ดังต่อไปนี้ การบริหารกิจการคณะสงฆ์ หลักนิกายที่ดีการบริหารด้วยหลักสัปปุริสธรรม ๗ แนวคิดในการใช้สัปปุริสธรรมในการการบริหาร การบริหารเชิงพุทธการบริหารกิจการคณะสงฆ์

๒.๗ กลยุทธ์การพัฒนาวัดการจัดการสาธารณูปการ

มีขอบข่ายเนื้อหาที่จะนำมาวิจัยได้ดังต่อไปนี้

- ๒.๗.๑. หมวดเสนาสนชั้นธกะ
- ๒.๗.๒ ตั้งภิกษุผู้ควบคุมการก่อสร้าง
- ๒.๗.๓ การจัดสรรให้ภิกษุถือเสนาสนะ
- ๒.๗.๔ ห้ามสละของสงฆ์ให้แก่บุคคล
- ๒.๗.๕ การควบคุมการก่อสร้าง

๒.๗.๑. หมวดเสนาสนชั้นธกะ

หมวดเสนาสนชั้นธกะ^{๖๑} __ เศรษฐีกรุงราชคฤห์เลื่อมใสในพระภิกษุทั้งหลาย ที่อยู่กับพระพุทธรูป เจ้า ฌ เวฬุวนาราม ใครจะสร้างวิหารถวาย จึงขอให้ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลพระผู้มีพระภาคฯ ตรัสว่าเราอนุญาตเสนาสนะ ๕ ชนิด คือ

๑. วิหาร ๒. เรือนมมแถบเตียว (เพิง) ๓. เรือนชั้น ๔. เรือนโล้น (หลังคาตัด) ๕. ถ้ำ

จากนั้นเศรษฐีได้สร้างวิหารเสร็จ ๖๐ หลัง และสงสัยว่าจะปฏิบัติอย่างไรในวิหารเหล่านั้น จึงตรัสว่า ให้ถวายวิหารเหล่านั้นแก่สงฆ์จาตุรทิศทั้งที่มาแล้ว และยังไม่มา และตรัสอนุโมทนาว่า “วิหารย่อมป้องกันหนาวร้อนและเนื้อร้าย นอกจากนั้นยังป้องกันงูและยุง ฝนในสิสิริฤดู^{๖๒} นอกจากนั้นวิหารยังป้องกันลมและแดดอันกล้าที่เกิดขึ้นได้ การถวายวิหารแก่สงฆ์ เพื่อหลีกเลี่ยงอยู่ เพื่อความสุข เพื่อเพ่งพิจารณาและเพื่อเห็นแจ้ง พระพุทธรูปทรงสรรเสริญว่า เป็นทานอันเลิศ เพราะเหตุนี้แล คนผู้ฉลาดเมื่อเล็งเห็นประโยชน์ตน พึงสร้างวิหารอันรื่นรมย์ให้ภิกษุทั้งหลายผู้พหุสูตอยู่ในวิหารนี้เถิด อนึ่ง พึงมี

^{๖๑} วิ.จ. (ไทย) ๗/๒๙๔/๙๐.

^{๖๒} ๑. เหมนต (เหมันต์) = ฤดูหนาว ๒. สิสิริ (สิสิระ) = ฤดูหมอกหรือน้ำค้าง ๓. วสนต (วสันต์) = ฤดูใบไม้ผลิ ๔. คิมหาน (คิมหันต์) = ฤดูร้อน ๕. วสสาน (วัสสานะ) = ฤดูฝน ๖. สรท (สารท) = ฤดูใบไม้ร่วง

ใจเลื่อมใสถวายข้าว น้ำ ผ้า และเสนาสนะ อันเหมาะสมแก่พวกเธอในพวกเธอผู้ชื่อตรง เพราะพวกเธอย่อมแสดงธรรมอันเป็นเครื่องบรรเทาสรรพทุกข์แก่เขา เขารู้ทั่วถึงแล้ว จะเป็นผู้ไม่มีอาสวะ ปรินิพพานในโลกนี้” เพราะอาศัยเหตุต่างๆ ที่เกิดขึ้นต่อมาจึงทรงอนุญาตเพิ่มเติม ให้ที่อยู่นั้นสมบูรณ์ยิ่งขึ้น เช่น มีประตู กลอน ลีลมสลัก หน้าต่าง ลูกกรง ม่าน เป็นต้น.

เครื่องนั่ง , เครื่องนอน, เติงสูง

สมัยนั้นมีภิกษุทั้งหลายนอนบนพื้นดิน เนื้อตัวและจีวรเปื้อนด้วยฝุ่น จึงทรงอนุญาตให้ลาดด้วยหญ้า, แผ่นกระดานค้ำตั้ง, เติงถักหรือสาน และเตียง, ตั้งสำหรับนั่งอีกหลายชนิด เช่น ม้านั่งสี่เหลี่ยมมีพนักสามด้านสูง, ตั้งหวายเก้าอี้,ตั้งฟาง เป็นต้น ทรงห้ามนอนเตียงสูง แต่ให้มีหนุนเท้าเตียงที่สูงไม่เกิน ๘ นิ้วได้ มีด้ายเกิดขึ้นแก่สงฆ์มาก ทรงอนุญาตด้ายไว้ถักเตียง เปลืองด้ายมาก จึงทรงให้เจาะตัวแม่แคร่แล้วถักเป็นตาหมากรุก ท่อนผ้าเกิดมาก จึงทรงอนุญาตให้ทำเป็นผ้าปูพื้น นุ่นเกิดแก่สงฆ์ ทรงอนุญาตให้สาบออกทำเป็นหมอน นุ่นมี ๓ ชนิด คือ นุ่นต้นไม้ นุ่นเถาวัลย์ นุ่นหญ้า ทรงห้ามใช้หมอนยาวกึ่งกาย อนุญาตให้ทำหมอนพอดีกับศีรษะ ทรงอนุญาตผูก ยัดด้วยของ ๕ ชนิด คือ ขนสัตว์ เศษผ้า เปลือกไม้ หญ้าใบไม้ และให้ทำตาหีนด้วยการจดไว้, ทำรอยไว้ หรือพิมพ์รอยนิ้วมือไว้ ต่อจากนั้นเป็นการอนุญาตการห้ามเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยเบ็ดเตล็ด คือ อนุญาตทาสีขาว ดำ เหลืองในวิหาร และทรงอธิบายวิธีให้สัจภิวิหาร ..; ห้ามเขียนภาพผู้หญิง ภายผู้ชายในวิหาร แต่อนุญาตภาพดอกไม้ เถาวัลย์ ฟันมังกร ดอกจอกห้ากลีบ; อนุญาตให้ถมสร้างวิหารให้สูง เพราะวิหารโล่งภิกษุจะอายุ ฯลฯ จึงอนุญาตผ้าม่าน, ผาถึงหนึ่ง, ห้อง ๓ ชนิด คือ ห้องสี่เหลี่ยมจัตุรัส, ห้องยาว, ห้องคล้ายตึกโล้น (เรือนหลังคาตัด), กรอบเชิงฝา, แผงกันสาด, เพดาน, พร้อมอุปกรณ์วิหารอื่น ๆ ฯลฯ ทรงอนุญาตโรงหอฉัน, โรงน้ำฉัน, ซุ้มประตู, โรงไฟ, อีกทั้งการถมพื้นก่อกรุดด้วย อิฐ หิน ไม้ ฯลฯ ทรงอนุญาตหลังคา ๕ ชนิด คือ กระเบื้อง ศิลา ปูนขาว หญ้า ใบไม้

อนาถบิณฑิกคหบดีนับถือพระพุทธศาสนา

อนาถบิณฑิกคหบดี ผู้อยู่กรุงสาวัตถี เดินทางไปกรุงราชคฤห์ ทราบว่า พระพุทธเจ้าเกิดขึ้นในโลกแล้ว และ เศรษฐีกรุงราชคฤห์กำลังเตรียมถวายอาหารบิณฑบาต จึงไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ได้สดับพระธรรมเทศนา ได้ดวงตาเห็นธรรม เมื่อถวายภัตตาหารในวันต่อมาแล้ว จึงอาราธนาพระผู้มีพระภาคเจ้าไปจำพรรษา ณ กรุงสาวัตถี ได้เดินทางล่วงหน้าไปก่อน เมื่อไปถึงกรุงสาวัตถี ได้ซื้อสวนนอกเมืองแปลงหนึ่ง จากราชกุมารชื่อเซต สร้างเชตวันารามขึ้นเป็นวัดในพระพุทธ ศาสนา.

๒.๗.๒ ตั้งภิกษุผู้ควบคุมการก่อสร้าง

ตั้งภิกษุผู้ควบคุมการก่อสร้าง^{๖๓} ช่างขุนผ้าผู้ยากจนเห็นคนทั้งหลายช่วยงานก่อสร้างเสนาสนะ และอุปัฏฐากภิกษุผู้บอกสอนการก่อสร้างด้วยปัจจัยสี่ จึงช่วยทำการก่อสร้างฝาผนัง เพราะไม่ชำนาญฝาผนังพังลงมาหลายครั้ง จึงบ่นว่าภิกษุบอกสอนการก่อสร้าง เฉพาะคนที่อุปัฏฐาก จึงทรงให้สงฆ์สดประกาศแต่งตั้งภิกษุผู้ควบคุมการก่อสร้าง ตรัสว่า ภิกษุพึงชวนช่วยว่าทำอย่างไร วิหารจะสำเร็จได้เร็ว ต้องซ่อมสิ่งที่หักพัง.

^{๖๓} วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๐๘/๑๒๐.

มณฑปที่สร้างอุทิศสงฆ์

ทรงทราบข่าวว่าศิษย์ของภิกษุฉัพพัคคีย์พูดว่า พระองค์ได้อนุญาตเสนาสนะตามลำดับผู้แก่กว่าเฉพาะของสงฆ์เท่านั้น ไม่ได้ทรงหมายถึงของที่เขาทำเจาะจง จึงรีบไปก่อนหน้าเที่ยวจับจองแย่งที่ให้อุปฌาย์อาจารย์ของตน ครั้นแล้วจึงตรัสว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลายแม้ของที่เขาทำเจาะจง ภิกษุก็ไม่พึงยึดกันตามลำดับผู้แก่กว่า รูปใดยึดกันต้องอาบัติทุกกฏ”

๒.๗.๓ การจัดสรรให้ภิกษุถือเสนาสนะ

การจัดสรรให้ภิกษุถือเสนาสนะ^{๖๔} (ที่อยู่อาศัย) ภิกษุหรือกันว่าใครควรเป็นผู้ได้รับสมมติฯ ทรงตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้สมมติภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ เป็นผู้จัดให้ถือเสนาสนะ คือ ไม่ถึงความลำเอียงเพราะความชอบพอ, เพราะความเกลียดชัง, เพราะความมมงาย, เพราะความกลัว, และรู้เสนาสนะที่ให้ถือแล้วและยังไม่ให้ถือทรงแนะวิธีสวดแต่งตั้งภิกษุ เป็นผู้จัดให้ถือเสนาสนะ เป็นการสงฆ์แล้วตรัสแนะวิธีจัดสรร โดยให้หนักภิกษุก่อน ครั้นแล้วนับที่นอน ครั้นแล้วจึงให้ถือตามจำนวนที่นอน, ที่นอนยังเหลือมาก, จึงอนุญาตให้ถือตามจำนวนวิหาร, วิหารยังเหลือมาก จึงให้ถือตามจำนวนบริเวณ, บริเวณก็ยังเหลือมาก จึงตรัสว่า เราอนุญาตให้ให้ส่วนซ้ำอีก เมื่อให้ถือส่วนซ้ำอีกแล้ว ภิกษุรูปอื่นมาไม่ปรารถนา ก็อย่างพึงให้ ภิกษุทั้งหลายให้ภิกษุอยู่นอกสีมาถือเสนาสนะ จึงตรัสว่าภิกษุไม่พึงให้ภิกษุผู้อยู่นอกสีมาถือเสนาสนะ รูปใดถือต้องอาบัติทุกกฏ ต่อมาเมื่อภิกษุถือเสนาสนะแล้วหวงกันไว้ตลอดเวลา จึงทรงห้ามว่า ภิกษุถือเสนาสนะแล้วไม่พึงหวงกันไว้ตลอดเวลา ทรงอนุญาตให้หวงกันไว้ตลอดพรรษา ๓ เดือน หวงกันไว้ตลอดฤดูกาลไม่ได้ แล้วตรัสอนุญาตการให้ถือเสนาสนะมี ๓ อย่าง คือ ให้ถือในวันเข้าพรรษาแรก คือ ให้ถือในวันแรม ๑ ค่ำ เดือนอาสาฬหะ ให้ถือในวันเข้าพรรษาหลัง คือ เมื่อเดือนอาสาฬหะล่วงแล้ว ๑ เดือนให้ถือในระหว่างพ้นจากนั้น พึงให้ถือในวันต่อจากวันปวารณา คือ แรม ๑ ค่ำ เพื่ออยู่จำพรรษาต่อไป ทรงห้ามภิกษุรูปเดียวหวงห้ามที่อยู่อาศัยไว้ถึง ๒ แห่ง (ในที่ต่างสีมากัน) ถ้าทำเช่นนั้น ต้องอาบัติทุกกฏ และได้ตรัสว่า “...เมื่อเป็นเช่นนี้เธอก็เป็นคนอยู่ภายนอกทั้งสองแห่ง”

๒.๗.๔ ห้ามสละของสงฆ์ให้แก่บุคคล

ห้ามสละของสงฆ์ให้แก่บุคคล^{๖๕} ภิกษุที่อยู่ประจำในวัดใกล้หมู่บ้าน มีภิกษุอื่นผ่านไปมาเสมอ ลำบากด้วยการจัดที่อยู่อาศัย เพื่อแก้ข้อขัดข้องนี้ภิกษุวัดนั้นจึงประชุมกันมอบที่อยู่อาศัยให้ภิกษุรูปหนึ่งเสีย ทุกรูปจึงได้อยู่อาศัยด้วยการให้ของภิกษุรูปนั้น เมื่อมีภิกษุผ่านมาจะขอพักอาศัย ก็อ้างว่าได้ยกให้แก่ภิกษุรูปหนึ่งไปแล้ว ไม่มีที่จะให้พัก หลังจากทรงทราบบัญญัติว่า ของที่ไม่ควรแจกจ่าย ๕ หมวดนี้ อันภิกษุไม่ควรแจกจ่ายให้ไป แม้สงฆ์ คณะ หรือบุคคล แจกจ่ายไปแล้ว ก็ไม่เป็นอันแจกจ่าย รูปใดแจกจ่ายต้องอาบัติอุลลัจจัย คือ ๑.อาราม, พื้นที่อาราม ๒.วิหาร,พื้นที่วิหาร ๓.เตียง, ตั่ง, พูก, หมอน ๔.หม้อโลหะ อ่างโลหะ กระจก โลหะ กระจกโลหะ มีด ขวาน ผึ่ง (สำหรับตากไม้) จอบ สว่าน ๕.เถาวัลย์ ไม้ไผ่ หนามุงกระต่าย หนูป่าปล้อง หนูป่าสามัญ เครื่องไม้ เครื่องดิน ต่อมาเมื่อภิกษุบาง

^{๖๔} วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๑๗/๑๓๕.

^{๖๕} วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๒๒/๑๔๕.

กลุ่มเลี้ยงที่จะไม่ใช้การแจกจ่าย แต่ใช้แบ่งแทน จึงทรงบัญญัติเพิ่มโดยห้ามไม่ให้แบ่งของ ๕ หมวดที่กล่าวมาแล้ว ผู้ใดแบ่ง ต้องอาบัติอุลลัจจัย

๒.๗.๕ การควบคุมการก่อสร้าง

การควบคุมการก่อสร้าง ห้ามมอบหมายการควบคุมการก่อสร้าง(สมมติในนวรรค) ในเรื่องเล็กๆ น้อยๆ เช่น ติดประตู ทาสี มุงหลังคา ห้ามมอบหมาย การควบคุมการก่อสร้างนานเกิน ๒๐-๓๐ ปี หรือตลอดชีวิตหรือจนถึงเวลาเผาศพผู้รับมอบหมาย ห้ามมอบหมายการก่อสร้างวิหารหมดทุกอย่าง ห้ามมอบหมายการก่อสร้าง ๒ อย่างแก่ภิกษุรูปเดียว ห้ามรับนวรรคแล้วมอบให้ภิกษุรูปอื่น ภิกษุผู้รับมอบหมายการก่อสร้าง จะถือสิทธิหวงห้ามที่อยู่ของสงฆ์ไม่ได้ ห้ามมอบหมายให้ภิกษุอยู่นอกสีมาเป็นผู้ควบคุมการก่อสร้าง ภิกษุผู้ควบคุมการก่อสร้างจะครอบครองที่อยู่อาศัยได้เพียง ๓ เดือน ห้ามครองครองตลอดไป เมื่อพ้น ๓ เดือนต้องยินยอมให้จัดสรรใหม่ภิกษุผู้ควบคุมการก่อสร้างพอรับมอบหรือทำค้างไว้ สึกไปหรือเดินทางไปที่อื่น เป็นต้น ให้สงฆ์มอบให้ภิกษุอื่น ทำการแทนด้วยสั่งว่า นวรรคของสงฆ์อย่าได้เสียหาย

สรุป การควบคุมการก่อสร้างกลยุทธ์การพัฒนาวัดการจัดการสาธารณูปการ มีขอบข่ายเนื้อหาที่จะนำมาวิจัยได้ดังต่อไปนี้ หมวดเสนาสนชั้นธกะ ตั้งภิกษุผู้ควบคุมการก่อสร้าง การจัดสรรให้ภิกษุถือเสนาสนะห้ามสละของสงฆ์ให้แก่บุคคล การควบคุมการก่อสร้าง

๒.๘ เอกสารและงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระธรรมโกศาจารย์(ประยูร ธมฺมจิตฺโต)^{๖๖} ได้กล่าวแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาไว้ในข้อหัวชื่อว่า การพัฒนาทุกอย่าง ว่า ชาวพุทธให้ความเคารพและความกรุณาต่อธรรมชาติทั้งมวล เพราะพวกเขามองทุกสิ่งทุกอย่างในฐานะที่สัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ไม่มีอะไรจะคงอยู่ได้แบบโดดเดี่ยวตามหลักพุทธธรรมแล้ว ใจและกายขึ้นอยู่กับกันและกันทั้งสองต้องได้รับการพัฒนาไปพร้อมๆกันหากจะทำให้เกิดการพัฒนาแบบยั่งยืนแล้ว จะต้องรวมเอาทุกอย่าง นั่นคือพัฒนาสิ่งทั้งปวงทั้งทางด้านร่างกาย ด้านสังคม ด้านจิตใจ และด้านปัญญา อันเป็นทุกมุมชีวิตของเรา ซึ่งมีหลักว่า การพัฒนากาย (กายภาวนา) การพัฒนาสังคม (สีสภาวนา) การพัฒนาจิต (จิตตภาวนา) การพัฒนาปัญญา (ปัญญาภาวนา) เมื่อสังคมทั้งหลายทำได้ดังกล่าวนี้อัจฉริยะขององกามก็จะเกิดขึ้นในสังคมนั้นๆ

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) ได้กล่าวไว้ใน ปาฐกถาพิเศษ 100 ปี พระยาอนุมานราชธน วัฒนธรรมกับการพัฒนา ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมกับการพัฒนานั้น โดยสรุปก็คือในการที่สิ่งทั้งหลายจะดำรงอยู่ด้วยดีพร้อมที่จะเจริญองกามอยู่ต่อไป องค์ประกอบของมันจะต้องประสานสัมพันธ์เกื้อกูลกันจนทำให้องค์รวมอยู่ในภาวะสมดุล วัฒนธรรมที่สืบมาจากเก่ากับการพัฒนาที่จะสืบหน้าต่อไปก็ต้องประสานสัมพันธ์เกื้อกูลกันจนทำให้สังคมดำรงอยู่ และดำเนินไปอย่างมีดุลยภาพ ความเจริญองกามและประโยชน์สุขที่แท้จริงจะเกิดขึ้นได้^{๖๗}

^{๖๖} พระธรรมโกศาจารย์(ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **โลกทัศน์ชาวพุทธ**, (กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๔๙), หน้า ๒๒๙.

^{๖๗} มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, **เอกสารประกอบการฝึกอบรมหลักสูตร โครงการเสริมความรู้ถวายพระสงฆ์เพื่อการพัฒนาสังคมไทย**, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๒๕๔๔), หน้า ๑๕.

นิพัทธ์ จิตรประสงค์ รัช. ได้กล่าวไว้ใน หัวข้อว่า การบริหารวัดยุคใหม่ ว่า การจัดการที่มีหลักเกณฑ์มีหลักที่สำคัญ 4 ประการ 1) ต้องการคิดค้นและกำหนด วิธีที่ดีที่สุด สำหรับงานที่จะทำแต่ละอย่าง 2) ต้องมีการคัดเลือกและพัฒนาคนงาน จัดงานให้เหมาะสมสอดคล้องกับคนงาน และจะต้องมีการอบรมคนงานให้รู้จักวิธีทำงานที่ถูกต้องด้วย และจะต้องมีการพิจารณาเป็นพิเศษที่จะให้ได้คนที่มีคุณสมบัติที่ดีที่สุดตรงตามงานที่จะให้ทำ 3) ต้องมีการพิจารณาอย่างรอบคอบเกี่ยวกับวิธีทำงานและคนงาน ซึ่งเชื่อว่าคนงานจะไม่คัดค้านต่อวิธีทำงานใหม่ที่ได้กำหนดขึ้น 4) ต้องมีการประสานร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดระหว่างผู้บริหารและคนงาน^{๖๘}

พระครูอนุรักษ์บุรณันท์ ได้ค้นคว้างานวิจัยเรื่อง “ศึกษากระบวนการอนุรักษ์พุทธประติมากรรมหินทราย กรณีศึกษาพิพิธภัณฑสถานเวียงพายว (วัดลี)” พิพิธภัณฑสถานเวียงพายว (วัดลี) จึงเป็นสถานเก็บรักษามรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ทรงคุณค่าทางประวัติศาสตร์ของเมืองพะเยา และของประเทศ อันเกิดจากจิตสำนึกเพื่อส่วนรวมของชุมชนในพื้นที่ แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นระหว่างบ้านกับวัดในสังคมไทย ว่ามีการเกื้อกูลส่งเสริมกันและกันตลอดเวลา ยิ่งไปกว่านั้น พลังแห่งชุมชนที่ร่วมกันก่อตั้งและอนุรักษ์พุทธศิลปะหินทรายของพิพิธภัณฑสถานเวียงพายว (วัดลี) ก่อให้เกิดประโยชน์มหาศาลต่อผู้สนใจที่ได้เข้ามาศึกษาเรียนรู้ถึงภูมิปัญญาของบรรพชนในอดีต ผ่านโบราณวัตถุอันทรงคุณค่าเหล่านั้น.

พระครูใบฎีกาเฉลิมพล อริยวิโส (คำเชื้อ) ได้ค้นคว้างานวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์บุพเพตพลีที่ปรากฏในคัมภีร์ปัลลันในล้านนา กรณีศึกษาคัมภีร์เปตตพลีฉบับวัดหลวงราชสิมณฐาน” จากการศึกษาวิเคราะห์หลักการทำบุญบุพเพตพลีของชาวล้านนาที่ปรากฏในคัมภีร์เปตตพลี ฉบับวัดหลวงราชสิมณฐาน ได้ส่งผลกระทบต่อสังคมในล้านนาหลายๆ ด้าน เช่น ด้านพัฒนาศีลธรรม ด้านพัฒนาทางสังคม ด้านพัฒนาทางประเพณี ด้านพัฒนาความสามัคคีในครอบครัว สังคม ชุมชน เป็นต้น.

พระสมุห์อนุรักษ์ อธิสโก (ช้างเมือง-๒๕๕๕) ได้ค้นคว้างานวิจัยเรื่อง “การพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธในจังหวัดสมุทรสาคร” การพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธ ได้ส่งผลให้เกิดการพัฒนาในด้านต่างๆ เช่น การพัฒนาศาสนสถาน การรักษาสีงแวดล้อม การปรับภูมิทัศน์ให้สวยงาม และการจัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์ในการบริหารการจัดการพัฒนาวัดให้เกิดศรัทธา เกิดความยินดี เกิดความสุขใจ พร้อมทั้งการมาพักผ่อนหย่อนใจในรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิง

สมชาย เหล็กเพชร (๒๕๓๘) ได้วิเคราะห์งานของพระสงฆ์ ในฐานะผู้นำในการพัฒนาชุมชน ในพื้นที่อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าพระสงฆ์กลุ่มพระสงฆ์พัฒนาชุมชนล้านนา เข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาด้วยความสมัครใจ และตื่นตัวเพื่อส่วนรวม มีแนวคิดในการพัฒนาที่หลากหลายตามประสบการณ์ชีวิตของแต่ละคน เป็นการช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ให้พ้นจากความด้อยพัฒนาทั้งหลาย โดยมองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชนที่จะต้องเกื้อหนุนช่วยเหลือกันตามศักยภาพที่จะทำได้ โดยคำนึงถึงพระธรรมวินัย และนโยบายคณะสงฆ์เป็นองค์ประกอบ

วาสนา วงศ์ยิมย่อง (๒๕๒๙) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงบทบาทโดยใช้พื้นที่ในการวิจัยในชุมชนเมือง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าพระสงฆ์มีการเปลี่ยนแปลงบทบาทต่อชุมชนไปตามการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม บทบาทด้านที่เปลี่ยนแปลงน้อยคือ บทบาท ด้านการเผยแผ่

^{๖๘} มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, เอกสารประกอบการฝึกอบรมหลักสูตร โครงการเสริมความรู้ถวายพระสงฆ์เพื่อการพัฒนาสังคมไทย, หน้า ๓๓.

ศาสนา และบทบาทด้านอนุรักษ์วัฒนธรรม บทบาทที่ลดลงคือบทบาทในการให้การศึกษาแก่ชุมชน และบทบาทในการรักษาพยาบาล และพระสงฆ์ได้พัฒนาบทบาทใหม่ขึ้นมาคือ บทบาทในการพัฒนา ทั้งนี้เป็นเพราะมาจากการปัจจัยภายนอก คือ การเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม และปัจจัยภายใน คือ องค์กรพระสงฆ์กระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

ประสาธ สุขเกษม (๒๕๔๒) ได้วิจัยเรื่องบทบาทของพระภิกษุสงฆ์ในการขัดเกลาทางสังคมแก่เยาวชน : ศึกษากรณีค่ายคุณธรรมวัดอุโมงค์จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาขัดเกลากระบวนการทางสังคม เศรษฐกิจและการศึกษาของเยาวชน ที่เข้ารับการอบรม และความคาดหวังของเยาวชน ผู้ปกครองเด็กที่เข้ารับการอบรมดังกล่าวผลการวิจัยพบว่ากระบวนการที่พระสงฆ์ใช้ในการขัดเกลาคุณธรรมแก่เยาวชนนั้น เป็นไปทั้งในลักษณะทางตรง คือ การบอกกล่าวหรือการเทศนาหรือกระบวนการอบรมโดยผ่านเทคนิค การเรียนรู้แบบต่างๆและการขัดเกลาทางอ้อม โดยใช้ระเบียบวินัยที่เข้มงวดของค่ายกำหนดหลักสูตรที่ใช้ในการอบรมเป็นหลักสูตรที่มีความยืดหยุ่นมุ่งเน้นการพัฒนา กาย อารมณ์ และสติปัญญา ของผู้เข้าอบรม ให้อยู่ในภาวะสมดุลเพื่อให้เกิดปัญหาในการเรียนรู้ ซึ่งจะนำไปสู่การเกิดพฤติกรรมที่เหมาะสม มีคุณธรรมตามเป้าหมาย หรืออุดมการณ์ของการอบรม

พระปลัดวรเมศวร์ นาควโร (ยิ้มกรุง) ได้ค้นคว้างานวิจัยเรื่อง “ภาวะผู้นำในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของ พระราชสุทธีโสภณ (ประทวน ปภากร) เจ้าคณะจังหวัดชัยนาท ” ผลการวิจัยพบว่า ภาวะผู้นำในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระราชสุทธีโสภณ (ประทวน ปภากร) เจ้าคณะจังหวัดชัยนาท งานด้านการปกครอง ท่านปกครองคณะสงฆ์แบบพ่อปกครองลูก สามัคคีธรรม โดยยึดหลักพระธรรมวินัย ด้านการศึกษาและการศึกษาสงเคราะห์ ได้ส่งเสริมสนับสนุนการศึกษาของพระภิกษุ สามเณร ให้ศึกษาพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรม แผนกบาลี แผนกสามัญศึกษา มีการมอบทุนการศึกษา ตั้งกองทุนเพื่อการศึกษาของพระภิกษุสามเณร ตลอดจนถึงเด็กเยาวชน และประชาชนทั่วไป ด้านการเผยแผ่ ได้จัดให้มีการแสดงพระธรรมเทศนาทุกวันพระ และวันสำคัญทางศาสนา มีการส่งเสริมการเผยแผ่หลักธรรมโดยส่งพระนักเทศน์ไปแสดงธรรมเทศนายังสถานที่ยุวกอกรต่างๆ เช่น โรงเรียน สถานที่ราชการหลายแห่ง ด้านงานการสาธารณูปการและงานสาธารณสงเคราะห์ ท่านได้ก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุ เสนาสนะ ในวัดและนอกวัดจำนวนมาก ซึ่งเป็นประโยชน์ในการพระพุทธศาสนาและสังคมเป็นอย่างมาก

มนัส ภาคภูมิ และคณะ (๒๕๔๐) ได้วิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน” โดยศึกษาจากเจ้าอาวาสวัดพัฒนาตัวอย่าง จากภูมิภาคต่างๆ ภาคละ ๓ รูป รวม ๑๒ รูป โดยศึกษาประวัติชีวิต คุณลักษณะส่วนตัวกระบวนการทำงานของเจ้าอาวาส และสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ สังคมของวัด และพบว่า กระบวนการบริหารของเจ้าอาวาสทุกรูป มีกระบวนการ “แบบธรรมาธิปไตย” กล่าวคือ เป็นการบริหารที่ทุกคนมีส่วนร่วมรับฟังความคิดเห็นในลักษณะการปรึกษาหารือโดยมุ่ง ประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง และปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน แบ่งเป็น ๒ ปัจจัย คือ

๑. ปัจจัยหลัก หรือปัจจัยโดยตรง ประกอบด้วย ความสามารถพิเศษ หรือคุณลักษณะเฉพาะพิเศษของเจ้าอาวาส บุคลิกภาพ ภาวะผู้นำ เช่น ความมีมนุษยสัมพันธ์ ความซื่อสัตย์ การปฏิบัติ

ตนในพระธรรมวินัย กระบวนการบริหารและการทำงานอย่างเป็นระบบ อาทิ การจัดการ การบริหารงานบุคคล การติดตาม การบริหารการเงิน เป็นต้น

๒. ปัจจัยเสริม คือ ปัจจัยที่มีส่วนสนับสนุน ได้แก่ สภาพแวดล้อม ท่าเลที่ตั้ง บรรยากาศในวัดและการที่วัดลักษณะพิเศษเฉพาะเช่น เป็นโบราณสถาน มีโบราณวัตถุทางศิลปวัฒนธรรม และอื่นๆ

เรียงฤทธิ พลนามอินทร์ (๒๕๔๐) ศึกษาวิจัยเรื่อง บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาตามแนวพระพุทธศาสนาในจังหวัดอุดรธานี ผลการวิจัยพบว่า พระสงฆ์ในจังหวัดอุดรธานีมีบทบาทในการพัฒนาตามแนวพุทธศาสนาทั้ง 3 ด้าน ดังนี้

๑. การพัฒนาด้านวัตถุ พระสงฆ์ส่วนใหญ่มีบทบาทในการพัฒนาภายในบริเวณวัดเป็นสำคัญ ได้แก่ จัดสร้างห้องน้ำ ห้องส้วม และถังเก็บน้ำฝน เพื่อการจัดการด้านโภชนาการและสุขอนามัย จัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรม เพื่อให้การศึกษาแก่บุคคลทุกวัยทุกระดับ การอนุรักษ์ป่าไม้ รวมทั้งการรักษาสภาพแวดล้อมภายในวัด และการสร้างศาลาการเปรียญ เพื่อสาธารณูปการ ส่วนนอกวัดได้บริจาคเงินเป็นกองทุนการศึกษา หรือสมทบทุนอาหารกลางวัน และสนับสนุนการก่อสร้างศาลาประชาคมในตำบลและหมู่บ้าน

๒. การพัฒนาด้านจิตใจ พระสงฆ์ส่วนใหญ่ได้ให้การอบรมประชาชนในเรื่องการสวดมนต์รักษาศีลพอกๆ กับการแสดงพระธรรมเทศนาในวันพระ อบรมโดยใช้คำคม อุทาหรณ์และสุภาษิตประกอบตามโอกาสอันควร จากกลุ่มคนส่วนน้อยไปสู่กลุ่มคนส่วนใหญ่ รวมทั้งแนะนำและชักชวนให้ลด ละ เลิกอบายมุขอีกด้วย

๓. การพัฒนาด้านสังคม พระสงฆ์ส่วนใหญ่ได้ช่วยกระตุ้นจิตใจประชาชนให้กระทำความดี ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความบริสุทธิ์ ยุติธรรม ร่วมประชุมและให้ข้อเสนอแนะการทำงานแก่คณะกรรมการหมู่บ้าน เพื่อสร้างความสามัคคีและความสงบสุขในชุมชน

พระมหาบุญมี วรรณวิเศษ (๒๕๔๔) ได้วิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม : ศึกษาเฉพาะกรณี พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมปนฺโน)” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาในการดำเนินชีวิต แนวทางการปฏิบัติธรรม บทบาทในการพัฒนาสังคมและการเป็นผู้นำในการจัดตั้งกองทุนผ้าป่าช่วยชาติ ของพระธรรมวิสุทธิมงคล ผลจากการวิจัยพบว่าพระธรรมวิสุทธิมงคล เป็นพระสงฆ์ที่เกิดในครอบครัวเกษตรกร แต่ฐานะการเงินของสกุลท่านอยู่ในสภาพค่อนข้างดี ขณะที่ได้ดำรงเป็นสมณเพศ ในสังกัดคณะสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติ และยึดถือ อดุจนศีลเป็นเครื่องขัดเกลาจิตใจ เป็นพระสงฆ์นักปฏิบัติสมถกรรมฐาน และวิปัสสนากรรมฐาน การพัฒนาของท่านมี ๒ ด้าน คือ ด้านจิตใจ ได้แก่ การอบรมสั่งสอนให้ประชาชนมีศีลธรรม คุณธรรม ความดีงาม ตามหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา โดยเน้นการไปปฏิบัติมากกว่าสอนให้ความรู้เท่านั้น ด้านวัตถุ ได้แก่ การพัฒนาการศึกษา สาธารณสุขและสาธารณประโยชน์อื่น ตลอดจนการเป็นผู้นำในการตั้งกองทุนผ้าป่าช่วยชาติ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยสามารถสรุปงานวิจัยได้ดังนี้ คือ การสาธารณูปการจะเน้นในส่วนบำรุงรักษาวัด และศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี บางอย่างเป็นกิจการเฉพาะในหน้าที่เจ้าอาวาสเพราะเจ้าอาวาสจะต้องปฏิบัติโดยตรง เจ้าอาวาสเป็นผู้จัดการโดยเฉพาะ การบางอย่างเจ้าอาวาสเป็นผู้ริเริ่มและผ่านการพิจารณาตามลำดับทางฝ่ายคณะสงฆ์และราชอาณาจักร/บางอย่างเริ่มต้นจากเจ้าคณะหรือเจ้าหน้าที่ทางราชการ หรือผู้มีศรัทธามุ่งช่วยการวัดและการคณะสงฆ์ ซึ่งมีวิธี

ปฏิบัติแตกต่างกันตามลักษณะงาน เช่น การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ ได้แก่ การก่อสร้างศาสนวัตถุขึ้นใหม่ การซ่อมแซมของเก่า และการปรับปรุงตกแต่งศาสนวัตถุและศาสนสถานที่มีอยู่เดิมหรือที่เพิ่มเติมขึ้นใหม่เพื่อให้เหมาะสมยิ่งขึ้น บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาวัดด้านสาธารณูปการ การพัฒนาชุมชน มีบทบาทในการพัฒนาตามแนวทางพระพุทธศาสนาทั้ง ๓ ด้าน คือ ๑) การพัฒนาด้านวัตถุ พระสงฆ์ส่วนใหญ่มีบทบาทในการพัฒนาภายในบริเวณวัดเป็นหลัก เช่น ถาวรวัตถุที่อำนวยความสะดวกแก่พระสงฆ์และคฤหัสถ์ จัดการศึกษาแก่ภิกษุสามเณรและบุคคลทุกวัยทุกระดับ การจัดปลูกป่าบริเวณวัดเพื่อรักษาสิ่งแวดล้อม ส่วนนอกวัดได้บริจาคเป็นเงินกองทุน การศึกษาหรือสมทบทุนอาหารกลางวันและสนับสนุนการก่อสร้างศาลาประชาคมในตำบลและหมู่บ้าน ๒) การพัฒนาด้านจิตใจ พระสงฆ์ส่วนใหญ่ได้อบรมประชาชนในการสวดมนต์รักษาศีลและแสดงธรรมเทศนาในวันพระ รวมทั้งการแนะนำหลักธรรมและชักชวนให้ลดละเลิกอบายมุข ๓) การพัฒนาด้านสังคม พระสงฆ์ส่วนใหญ่ได้ช่วยกระตุ้นจิตใจประชาชนให้ทำความดี ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความบริสุทธิ์ยุติธรรม ร่วมประชุม และให้ข้อเสนอแนะการทำงานแก่คณะกรรมการหมู่บ้าน เพื่อสร้างความสามัคคีและความสงบสุขในชุมชน และตามพุทธบัญญัติหรือพระวินัย พระสงฆ์มีบทบาทและหน้าที่ในการปฏิบัติธรรม เผยแผ่พุทธธรรม และช่วยเหลือชาวบ้านทั่วไปให้พ้นทุกข์ ตามความเหมาะสมและความสามารถ งานที่กล่าวมานี้ส่วนมากพระสงฆ์ถือว่าเป็นหลักการวิธีการและอุดมการณ์ ที่ท่านจะต้องกระทำเพื่อพัฒนาวัดและพัฒนาประชาชนให้เข้มแข็งต่อไป

บทที่ ๓

วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาพุทธศาสตร์การพัฒนาวัดในจังหวัดพะเยา มีลำดับขั้นตอนในการดำเนินงานวิจัย ดังนี้

- ๓.๑ รูปแบบการวิจัย
- ๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
- ๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

งานวิจัยครั้งนี้เป็นทั้งงานวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) งานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และวิจัยภาคสนาม (Field Research)

๓.๒ ประชากรและกลุ่ม ตัวอย่าง

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดประชากรกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

๓.๒.๑ ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ คณะสงฆ์ หน่วยงานภาครัฐ และชุมชน ที่สังกัดอยู่ในเขต อำเภอเมือง อำเภอแม่ใจ อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา

๓.๒.๒ กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ บุคลากรของวัดพัฒนาตัวอย่าง จำนวน ๕ วัด ได้แก่

๑. วัดศรีโคมคำ ตำบลเวียง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา
๒. วัดอนาลโยทิพยาราม ตำบลสันป่าม่วง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา
๓. วัดติโลกอาราม ตำบลเวียง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา
๔. วัดห้วยวน ตำบลห้วยวน อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา
๕. วัดโพธาราม ตำบลศรีถ้อย อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา

ซึ่งได้คัดเลือกกลุ่มเป้าหมายจำนวน ๒๐ รูป/คน ดังนี้

๑. เป็นพระสังฆาธิการ	๑๐ รูป
๒. เจ้าหน้าที่สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด	๓ คน
๓. เจ้าหน้าที่สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด	๓ คน

๔. ประชาชนผู้มีส่วนร่วมกับกิจการวัด	๔ คน
รวม	๒๐ รูป/คน

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสัมภาษณ์ โดยมีขั้นตอนการสร้างและการตรวจสอบเครื่องมือ ดังนี้

๓.๓.๑ ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ

๑. ศึกษาหลักการและแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาทการพัฒนาวัดของพระสงฆ์ จากเอกสารและผลงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒. กำหนดวัตถุประสงค์ในการสร้างเครื่องมือการวิจัย

๓. กำหนดวัตถุประสงค์ในการสร้างเครื่องมือโดยขอคำปรึกษาจากอาจารย์ที่ปรึกษางานวิจัย

๔. สร้างเครื่องมือในแบบสัมภาษณ์

๕. นำเสนอร่างเครื่องมือการวิจัยต่ออาจารย์ที่ปรึกษางานวิจัย และผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไข

๖. นำเครื่องมือการวิจัยไปทดลองใช้กับคณะสงฆ์และประชาชน ที่มีลักษณะคล้ายกับกลุ่มตัวอย่าง เพื่อหาประสิทธิภาพความเที่ยงตรงของเครื่องมือ

๗. ปรับปรุงแก้ไข

๘. จัดพิมพ์แบบสัมภาษณ์ฉบับสมบูรณ์ และนำไปใช้จริง เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง

๓.๓.๒ แบบสัมภาษณ์มีโครงสร้าง

ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (In depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) โดยใช้แบบสัมภาษณ์มีโครงสร้าง (Structured Interview) ประเด็นที่เกี่ยวกับการพัฒนาวัดเป็นลักษณะคำถามแบบปลายเปิด เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยสัมภาษณ์เจ้าอาวาสหรือรองเจ้าอาวาส และผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย จำนวน ๒๐ รูป/คน

๓.๓.๓ ลักษณะของเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นแบบสัมภาษณ์ แบ่งออกเป็น ๓ ตอน

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ ลักษณะของคำถามเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Checklist) ได้แก่ ตำแหน่งภายในวัด อายุ พรรษา ระยะเวลาที่ดำรงตำแหน่ง วุฒิการศึกษา

ตอนที่ ๒ แบบสัมภาษณ์ถึงการมีส่วนร่วมในการกำหนดกลยุทธ์การพัฒนาวัด ในด้าน ด้านการสาธารณูปการ และกลยุทธ์การพัฒนาวัดของชุมชน การพัฒนาวัดเชิงรุก

ตอนที่ ๓ แบบสัมภาษณ์ปลายเปิด (Open ended Questionnaire) ให้ผู้ตอบแบบสัมภาษณ์แสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับเรื่อง ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการพัฒนาวัดด้านสาธารณูปการ

๓.๓.๔ การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ

๑. ขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษางานวิจัยและผู้เชี่ยวชาญ ตรวจสอบเครื่องมือ
๒. หาความเที่ยงตรง (Validity) โดยการนำแบบสัมภาษณ์ที่สร้างเสร็จแล้ว เสนอประธานและคณะกรรมการที่ปรึกษางานวิจัย เพื่อขอความเห็นชอบและนำเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสม เพื่อพิจารณาทั้งในด้านเนื้อหาสาระ และโครงสร้างของคำถามตลอดจนภาษาที่ใช้และตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ มีการปรับปรุงแก้ไข^๑
๓. หาความเชื่อมั่นของเครื่องมือ (Reliability)
 - นำแบบสัมภาษณ์ที่ปรับปรุง ไปทดลองใช้ในการวิจัย จำนวน ๒๐ รูป/คน เพื่อหาความเชื่อมั่น
 ๔. นำแบบสัมภาษณ์ที่ได้ปรับปรุงแก้ไขแล้วนำเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษางานวิจัย เพื่อขอความเห็นชอบ และจัดพิมพ์แบบสัมภาษณ์เป็นฉบับสมบูรณ์ เพื่อใช้กับกลุ่มตัวอย่างจริงในการวิจัยต่อไป
 ๕. จัดเวทีหาข้อมูลจากการสนทนากลุ่มแต่ละวัดและชุมชน

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

- ผู้ศึกษาได้ดำเนินการเก็บข้อมูลตามขั้นตอน ดังนี้
๑. การรวบรวมเอกสาร ผู้ศึกษารวบรวมข้อมูลจากหนังสือ บทความ งานวิจัย และเอกสารสิ่งพิมพ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยการพัฒนาวัด
 ๒. ผู้ศึกษาได้สร้างแบบสัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล
 ๓. ผู้ศึกษาดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยกำหนดวันเวลาสถานที่สัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายด้วยตนเอง
 ๔. จัดเวทีหาข้อมูลจากการสนทนากลุ่มแต่ละวัด

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

๑. นำแบบสัมภาษณ์ทั้งหมดมาตรวจสอบความสมบูรณ์ความถูกต้องในการตอบแบบสัมภาษณ์ แล้วนำมาคัดเลือกฉบับที่สมบูรณ์และถูกต้อง เพื่อนำมาวิเคราะห์ข้อมูล โดยการเขียนบรรยายเชิงพรรณนา
๒. ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์
๓. ทำการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยโดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท (Content analysis technique)
๔. ทำการวิเคราะห์ข้อมูลจากเวทีการสนทนากลุ่มแต่ละวัด

^๑ สุวิมล ติรภานนท์, การสร้างเครื่องมือตัวแปรในการวิจัยทางสังคมศาสตร์ : แนวทางสู่การปฏิบัติ, หน้า ๑๖๕-๑๖๖.

บทที่ ๔

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษากลยุทธ์การพัฒนาวัตกรรมการจัดการสาธารณสุขการในจังหวัดพะเยา(๒) เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของคณะสงฆ์ หน่วยงานภาครัฐ และชุมชนในการพัฒนาวัตกรรมการจัดการสาธารณสุขการในจังหวัดพะเยางาน (๓) เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรค แนวทางการบริหารจัดการด้านสาธารณสุขการของพระสังฆาธิการในจังหวัดพะเยาวิจัยฉบับนี้เป็นงานวิจัยเชิงเอกสารและเชิงคุณภาพ ในการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล ใช้แบบสัมภาษณ์มีโครงสร้าง โดยจำแนกผลการวิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผลทั้งหมด จากนั้นจึงประมวลความสรุปผลแล้วนำเสนอในรูปแบบการเขียนบรรยายเชิงพรรณนา ดังนี้

๔.๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

๔.๑ การวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของพระสงฆ์ จำนวน ๑๐ รูป
ตารางที่ ๔.๑ แสดงจำนวนและร้อยละ

ข้อมูลทั่วไปของพระสงฆ์	จำนวนรูป	ร้อยละ
สถานภาพ		
เจ้าอาวาส	๑๐	๑๐๐
รวม	๑๐	๑๐๐
อายุ		
๕๐ - ๖๐	๒	๐.๒
๖๑ - ๗๐	๕	๐.๕
๗๑ - ๘๐	๓	๐.๓
รวม	๑๐	๑๐๐
จำนวนพรรษา		
๒๕ -๔๐ ปี	๗	๐.๗
๔๑ -๕๐ ปี	๓	๐.๓
รวม	๑๐	๑๐๐
วุฒิการศึกษาสายสามัญ		
ปริญญาตรี	๓	๐.๓
ปริญญาโท	๗	๐.๗

รวม	๑๐	๑๐๐
วุฒิการศึกษานักธรรม		
นักธรรมโท	๑๐	๐.๑๐
นักธรรมเอก		
รวม	๑๐	๑๐๐
ระยะเวลาการปฏิบัติงาน		
๓๐ -๔๐ ปี	๗	๐.๗
๔๑ -๕๐ ปี	๓	๐.๓
รวม	๑๐	๑๐๐

จากข้อมูลในตารางที่ ๔.๑ พบว่าข้อมูลพระสงฆ์เป็นดังนี้

๑. สถานภาพ พระสงฆ์ จำนวน ๑๐ รูป พบว่าพระสงฆ์ ร้อยละ ๑๐ เป็นเจ้าอาวาส
๒. อายุ พระสงฆ์ จำนวน ๑๐ รูป พบว่าพระสงฆ์ ร้อยละ ๐.๒ มีอายุอยู่ในช่วง ๕๐-๖๐ ปี รองลงมาคือร้อยละ ๐.๕ มีอายุ ๖๑ - ๗๐ ปี ร้อยละ ๐.๓ มีอายุ ๗๑ - ๘๐ ปี
๓. จำนวนพรรษา จากข้อมูลพระสงฆ์ ๑๐ รูป พบว่าพระสงฆ์ ร้อยละ ๐.๗ มีจำนวนพรรษา ๒๕ - ๔๐ พรรษา ร้อยละ ๐.๓ มีจำนวนพรรษา ๔๑ - ๕๐ พรรษา
๔. วุฒิการศึกษาสายสามัญ จากข้อมูลพระสงฆ์ ๑๐ รูป พบว่าพระสงฆ์ ร้อยละ ๐.๓ มีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาตรี ร้อยละ ๐.๗ มีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาโท
๕. วุฒิการศึกษานักธรรม จากข้อมูลพระสงฆ์ ๑๐ รูป พบว่าพระสงฆ์ ร้อยละ ๐.๑๐ มีวุฒิการศึกษานักธรรมโท ร้อยละ ๐.๑๐ มีวุฒิการศึกษานักธรรมเอก
๖. ระยะเวลาการปฏิบัติงาน จากข้อมูลพระสงฆ์ ๑๐รูป พบว่าพระสงฆ์ ร้อยละ๐.๗ มีระยะเวลาการปฏิบัติงาน ๓๐ - ๔๐ ปี ร้อยละ ๐.๓ มีระยะเวลาการปฏิบัติงาน ๔๑ - ๕๐ ปี

๔.๒ การวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของหน่วยงานของรัฐและชุมชน จำนวน ๑๐ คน

ตารางที่ ๔.๒ แสดงจำนวนและร้อยละ

ข้อมูลทั่วไปของหน่วยงานของรัฐและชุมชน	จำนวนคน	ร้อยละ
สถานภาพ		
หน่วยงาน	๑๐	๑๐๐
รวม	๑๐	๑๐๐
อายุ		
๔๐ – ๕๐	๓	๐.๓
๕๑ – ๖๗	๗	๐.๗
รวม	๑๐	๑๐๐
วุฒิการศึกษาสายสามัญ		
ปริญญาตรี	๓	๐.๓
ปริญญาโท	๗	๐.๗
รวม	๑๐	๑๐๐
ระยะเวลาการปฏิบัติงาน		
๑๐-๒๐ ปี	๓	๐.๓
๒๑-๓๕ ปี	๗	๐.๗
รวม	๑๐	๑๐๐

จากข้อมูลในตารางที่ ๔.๒ พบว่าข้อมูลทั่วไปของหน่วยงานของรัฐและชุมชนจำนวน ๑๐ คนเป็นดังนี้

๑. **สถานภาพ** หน่วยงานของรัฐและชุมชนจำนวน ๑๐ คน พบว่าร้อยละ ๑๐๐ เป็นหน่วยงานของรัฐและชุมชน

๒. **อายุ** หน่วยงานของรัฐและชุมชนจำนวน ๑๐ คน พบว่าร้อยละ ๐.๓ มีอายุ ๔๐ – ๕๐ ปี ร้อยละ ๐.๗ มีอายุ ๕๑ – ๖๗ ปี

๓. **วุฒิการศึกษาสายสามัญ** หน่วยงานของรัฐและชุมชนจำนวน ๑๐ คน พบว่าร้อยละ ๐.๓ มีวุฒิการศึกษาปริญญาตรี ร้อยละ ๐.๗ มีวุฒิการศึกษาปริญญาโท

๔. **ระยะเวลาการปฏิบัติงาน** หน่วยงานของรัฐและชุมชนจำนวน ๑๐ คน พบว่าร้อยละ ๐.๓ มีระยะเวลาการปฏิบัติงาน ๑๐ - ๒๐ ปี ร้อยละ ๐.๗ มีระยะเวลาการปฏิบัติงาน ๒๑ – ๓๕ ปี

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยกำหนดเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ พระคณะสงฆ์ ๑๐ รูป หน่วยงานของรัฐและชุมชน ๑๐ คนรวม ๒๐ รูป/คน ได้แก่

๑. พระราชวริยาภรณ์ เจ้าคณะจังหวัดพะเยา วัดศรีอุโมงค์คำ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา
๒. พระโสภณพัฒนโนดม รองเจ้าคณะจังหวัดพะเยา วัดโพธาราม อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา
๓. พระสุนทรกิตติคุณ รองเจ้าอาวาสวัดศรีโคมคำ ตำบลเวียง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา
๔. พระโพธิญาณรังสีรองเจ้าอาวาสวัดอนาลโยทิพยาราม ตำบลสันป่าม่วง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา
๕. พระครูสุภัทรพรหมคุณ เจ้าอาวาสวัดห้วยวน ตำบลห้วยวน อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา
๖. พระครูอนุรักษ์บุรณันต์ วัดลีตำบลเวียง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา
๗. พระครูวรพงษ์คณาภิรักษ์ วัดนาปรัง ตำบลปง อำเภอปง จังหวัดพะเยา
๘. พระครูโสภณปริยัติสุธี วัดศรีโคมคำ ตำบลเวียง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา
๙. พระครูนันทบุรีภิกษุ วัดป่าแหม ตำบลสระ อำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยา
๑๐. พระครูสิริจันทประโชติ วัดบ้านเหล่า ตำบลบ้านเหล่า อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา
๑๑. นายประพันธ์ คำจ้อย ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติจังหวัดพะเยา.
๑๒. นายนที เมืองมา ผู้อำนวยการสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพะเยา.
๑๓. นายประสาท ชาวเวียง นักวิชาการศาสนาชำนาญการ จังหวัดพะเยา.
๑๔. นายบุญส่ง เมืองกรุง ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดพะเยา
๑๕. นายอ้วน ชันทวงศ์ ครูโรงเรียนพญาลอ อำเภอจุน จังหวัดพะเยา.
๑๖. นางหทัยทิพย์ เชื้อสะอาด กรรมการวัดห้วยวน อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา.
๑๗. นางผ่องศรี วัฒนปรีชา กำนันตำบลบ้านสันป่าม่วง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา.
๑๘. นายบุญมา มุส บ้านห้วยทรายขาว ตำบลห้วยแก้ว อำเภอภูกามยาว จังหวัดพะเยา
๑๙. นายสวัสดิ์ ปานา กรรมการวัด หมู่ที่ ๓ บ้านตุ่นกลาง ตำบลตุ่น อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา
๒๐. นายวิเชียร อติสัย กำนันตำบลบ้านแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

๑) ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ สำหรับพระสงฆ์ จำแนกตามอายุ พรรษา ระดับการศึกษาทางโลก ทางธรรม ระดับเปรียญธรรม และตำแหน่งพระสงฆ์ส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง ๓๐ – ๕๐ ปี พรรษาตั้งแต่ ๑๐ พรรษาขึ้นไป การศึกษาทางโลกจบปริญญาตรี-โท การศึกษาทางนักรธรรมจบนักรธรรมชั้นเอก มีการศึกษาระดับเปรียญธรรม และมีตำแหน่งเจ้าอาวาส การปฏิบัติงาน ๔๑-๕๐ ปี

๒) ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ สำหรับหน่วยงานของรัฐและชุมชน จำแนกตามอายุ ระดับการศึกษาทางโลก ทางธรรม ระดับเปรียญธรรม และตำแหน่งส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง ๓๐ - ๕๐ ปี การศึกษาทางโลกจบปริญญาตรี-ปริญญาโท มีการศึกษาทางนักรธรรม ไม่มีการศึกษาระดับเปรียญธรรมและ การปฏิบัติงาน ๒๑-๓๕ ปี

ผู้ตรวจสอบเครื่องมือ

๑.พระธรรมราชาอนุวัตร เจ้าคณะภาค ๖ วัดพระแก้ว จังหวัดเชียงราย

๒.พระราชวริยาภรณ์ เจ้าคณะจังหวัดพะเยา

๓.รศ.ดร วันชัย พลเมืองดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา

๔.ผศ. เสถียร ชาวไทย กรรมการวิทยาเขตพะเยา

๕.ดร.พิสิษฐ์ โคตรสุโก มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

๔.๒ วิเคราะห์วิสัยทัศน์การพัฒนาวัดการจัดการสาธารณูปการในจังหวัดพะเยา

พระสุนทรกิตติคุณ (เตชา อินทปถโญ)^๑ รองเจ้าอาวาสวัดศรีโคมคำ จังหวัดพะเยาได้กล่าวถึงวิสัยทัศน์พบว่าจัดการพัฒนาวัดแบบบูรณาการตามหลักไตรสิกขา คือ สะอาด สงบ สว่างโดย การมีส่วนร่วมแบบ ราษฎร์-บวรสถาน (ภาครัฐ บ้าน วัด และโรงเรียน) สร้างวัดให้เป็นสถานที่บำเพ็ญ บุญสร้างบารมีธรรม มีการศึกษานักรธรรม-บาลี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขต พะเยา มหาวิทยาลัยรามคำแหง ตลอดจนทั้งเป็นสถานที่ประชุมสัมมนาทางวิชาการของหน่วยต่างๆ สร้างวัด เป็นแหล่งเรียนรู้หมอยาพื้นบ้าน ศูนย์จำหน่ายสินค้าต่างๆภายในวัดและเขตนอกวัด

พระโพธิญาณรังสี (อัน)^๒ รองเจ้าอาวาสวัดอนาลโยทิพยาราม จังหวัดพะเยา ได้กล่าวถึงวิสัยทัศน์ พบว่าอยากรู้ อยากเห็น ได้ยิน ปฏิบัติชอบ อยากพักผ่อนสบาย ท่านเจ้าอาวาสได้สร้างวัด เพื่อเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม เมื่อมาเห็นวัดอยากพักผ่อนนอนสบาย สร้างชีวิตให้สมบูรณ์แก่ตนเอง สร้างวัดเป็นแดนพุทธภูมิ

พระราชวริยาภรณ์(ศรีมูล)^๓ เจ้าคณะจังหวัดพะเยา ได้กล่าวถึงวิสัยทัศน์พบว่าพัฒนา โบราณสถาน เป็นแหล่งท่องเที่ยวพัฒนาวิถีชีวิต ประวัติวัดติโลกอารามเป็นโบราณสถานแห่งหนึ่งที่จม อยู่ในกว๊านพะเยา เป็นวัดที่พระเจ้าติโลกราช แห่งราชอาณาจักรล้านนา โปรดให้พระยาพุทธิชิตระ เจ้าเมืองพะเยา สร้างขึ้นในราวปี พ.ศ. ๒๐๑๙-๒๐๒๙ ในบริเวณที่เรียกว่า บวกสี่แจ่ง วัดนี้ไม่มีพระสงฆ์ อยู่ประจำวัด เวียนเทียนกลางน้ำแห่งเดียวในโลกเทศกาลเวียนเทียน ที่วัดติโลกอาราม มีความแตกต่าง จากการเวียนเทียนในวัดอื่นๆ คือ วัดติโลกอาราม จะเวียนเทียนโดยการนั่งเรือเวียนเทียนรอบวัดซึ่ง

^๑ สัมภาษณ์ พระสุนทรกิตติคุณ(เตชา อินทปถโญ), รองเจ้าอาวาสวัดศรีโคมคำ จังหวัดพะเยา เมื่อวันที่ ๕ เดือน กันยายน ๒๕๕๖.

^๒ สัมภาษณ์ พระโพธิญาณรังสี (อัน). รองเจ้าอาวาสวัดอนาลโยทิพยาราม จังหวัดพะเยา เมื่อวันที่ ๕ เดือน กันยายน ๒๕๕๖.

^๓ สัมภาษณ์ พระราชวริยาภรณ์(ศรีมูล), เจ้าคณะจังหวัดพะเยา เมื่อวันที่ ๕ เดือนกันยายน ๒๕๕๖.

ตั้งอยู่กลางน้ำ โดยในแต่ละปีจะมีการเวียนเทียน ๓ ครั้ง คือ วันมาฆบูชาวันวิสาขบูชา และวันอาสาฬหบูชา

พระครูสุภัทรพรหมคุณ (เจริญ คำประเสริฐ)^๔ เจ้าอาวาสวัดห้วยวน จังหวัดพะเยา ได้กล่าวถึงวิสัยทัศน์พบว่า วัดเป็นการพัฒนาวัฒนธรรมแห่งปัญญา สร้างวิถีไทแห่งชีวิตวัดห้วยวน เป็นวัดที่ชาวบ้านห้วยวนได้ก่อสร้างขึ้นพร้อมกับการตั้งถิ่นฐานหมู่บ้านซึ่งอพยพมาจากสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน ตอนใต้ของประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนโดยการคาดคะเนจากการบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ที่มีอายุมากที่สุดในหมู่บ้าน ด้านพัฒนาวัดสร้าง กุฏิ วิหาร ศาลา โรงเรียนปริยัติธรรมแผนกนักรธรรมและแผนกสามัญศึกษา หอระฆัง ปี พ.ศ. ๒๕๓๔ เป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง ปี พ.ศ. ๒๕๓๗ ได้เป็นวัดพัฒนาดีเด่นปี พ.ศ. ๒๕๓๖ สร้างอาคารศูนย์วัฒนธรรมไทลื้อ ได้รับงบประมาณก่อสร้างจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เพื่อเป็นสถานที่รวบรวมศิลปะและจำลองวิถีชีวิตของชาวไทลื้อ และตั้งเป็นศูนย์ฝึกอาชีพทอผ้าไทลื้อในบริเวณวัด ผ้าทอไทลื้อที่นิยมใช้ในทางพระพุทธศาสนา เช่น ผ้าตุง ผ้ามุงบน ผ้ามุงสังฆะ ผ้าตุงปราสาท ผ้าหอคัมภีร์ ชาวไทลื้อได้ทอผ้าถวายเป็น พุทธบูชา ธรรมบูชา และสังฆบูชา ถวายผ้าเพื่ออุทิศกุศลให้แก่ญาติผู้ล่วงลับไปแล้วตลอดทั้งได้ประดิษฐ์ดอกไม้กระดาดสำหรับใช้ในงานต่างๆ

พระโสภณพัฒน์นอม (ศรีเหล่า) อคคปญโญ^๕ เจ้าอาวาสวัดโพธารามได้กล่าวถึงวิสัยทัศน์พบว่าท่านเป็นพระสงฆ์นักพัฒนา สร้างศูนย์บูรณาการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชน สังคมยั่งยืน สร้างศูนย์วัฒนธรรมพื้นบ้านสร้างห้องสมุดสร้างห้องประชุม สร้างศูนย์พิพิธภัณฑสถานสร้างศูนย์บริการการเรียนรู้ห้องประชาสัมพันธ์ชาวสาร วัตถุประสงค์สร้างภายในวัดสร้างแบบศิลปะล้านนาและสร้างโรงเรียนผู้สูงวัย เพื่อผู้สูงอายุจะได้มาพบกันทุกวันอังคาร เรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมวัฒนธรรม ดนตรีพื้นเมือง อาหารเสริมเป็นยาบำรุงร่างกาย ออกกำลังกาย

๔.๓ วิเคราะห์กลยุทธ์การพัฒนาวัดการจัดการสาธารณูปการของคณะสงฆ์จังหวัดพะเยา

พระสุนทรกิตติคุณ (เดชา อินทปญโญ)^๖ รองเจ้าอาวาสวัดศรีโคมคำ จังหวัดพะเยาได้กล่าวถึงแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาวัดศรีโคมคำ พบว่ามีกลยุทธ์ใหญ่ ๔ ข้อ กลยุทธ์ย่อย ๒๔ ข้อ ประกอบด้วยกลยุทธ์ การพัฒนาศาสนสถาน การพัฒนาวัดเป็นแหล่งการเรียนรู้ การอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณี การส่งเสริมการมีส่วนร่วม

^๔ สัมภาษณ์ พระครูสุภัทรพรหมคุณ (เจริญ คำประเสริฐ), เจ้าอาวาสวัดห้วยวน จังหวัดพะเยา เมื่อวันที่ ๗ เดือน กันยายน ๒๕๕๖.

^๕ สัมภาษณ์ พระโสภณพัฒน์นอม (ศรีเหล่า อคคปญโญ), เจ้าอาวาสวัดโพธาราม จังหวัดพะเยา เมื่อวันที่ ๙ เดือน กันยายน ๒๕๕๖.

^๖ สัมภาษณ์พระสุนทรกิตติคุณ (เดชา อินทปญโญ), รองเจ้าอาวาสวัดศรีโคมคำ จังหวัดพะเยา เมื่อวันที่ ๙ เดือน กันยายน ๒๕๕๖.

พระโพธิญาณรังสี (อัน)^๗ รองเจ้าอาวาสวัดอนาลโยทิพยาราม จังหวัดพะเยา ได้กล่าวถึงแผนกลยุทธ์การพัฒนาวัดพบว่ามีกลยุทธ์ใหญ่ ๔ ข้อ กลยุทธ์ย่อย ๑๘ ข้อ ประกอบด้วยกลยุทธ์ การพัฒนาศาสนสถาน การสร้างศาสนทายาทการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีวัดใหญ่ช่วยวัดเล็ก

พระราชวริยาภรณ์ (ศรีมูล)^๘ เจ้าคณะจังหวัดพะเยา ได้กล่าวถึงแผนกลยุทธ์การพัฒนาวัดแผนกลยุทธ์การพัฒนาวัดติโลกอาราม การบูรณะวัดซึ่งคาดว่าจะใช้งบประมาณดำเนินการประมาณ ๑,๕๐๐ล้านบาทโดยมีระยะเวลาการดำเนินการในปีงบประมาณ ๒๕๕๐เป็นต้นไปซึ่งจะทำการประชาสัมพันธ์และรับฟังข้อคิดเห็นของประชาชนและการทำการศึกษาสำรวจออกแบบและขออนุญาตดำเนินการจากส่วนราชการที่เกี่ยวข้องแต่ทั้งนี้ เนื่องจากการรัฐประหารในวันที่ ๑๙ กันยายน ๒๕๔๙ ทำให้แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดแบบบูรณาการ (งบ CEO) ต้องถูกยุบเลิกไปนั้นจังหวัดพะเยาจึงไม่มีงบประมาณในการดำเนินการสร้างแผนแม่บทการพัฒนาแก้วานพะเยาได้ผู้ว่าราชการจังหวัดพะเยาจึงดำริจัดตั้งมูลนิธิโครงการแก้วัดติโลกอารามในแก้วานพะเยาเพื่อประชาสัมพันธ์และรับบริจาคจากประชาชนในจังหวัดพะเยาและทั่วประเทศ

รูปแบบการดำเนินงานคือ ๑) ดำเนินการแต่งตั้งคณะทำงาน ศึกษาค้นคว้า สืบค้น ข้อมูล และประชุมคณะทำงาน ๒) รับฟังข้อคิดเห็นของประชาชนในพื้นที่ ๓) ทำการศึกษาผลกระทบ ๔) ออกแบบ งบประมาณ การก่อสร้างคั่นกันน้ำคอนกรีตโดยรอบบริเวณโบราณสถานรวมทั้งระบบไฟฟ้า ระบบสูบน้ำ เพื่อทำการสำรวจออกแบบ ๕) สำรวจชุดแต่งโบราณสถาน และออกแบบเพื่อการบูรณะโบราณสถาน และการปรับภูมิทัศน์ ๖) ดำเนินการบูรณะโบราณสถาน ปรับภูมิทัศน์ ๗) สำรวจทางโบราณคดี ชุดแต่งโบราณสถานออกแบบเพื่อการบูรณะ ๘) ชุดแต่ง บูรณโบราณสถาน ปรับภูมิทัศน์ ก่อสร้างระบบระบายน้ำและสูบน้ำที่จอดเรือ ๙) ก่อสร้างวิหารเจดีย์พญานาคตามศิลปะทางประวัติศาสตร์พะเยา ๑๐. จัดตั้งกองทุนมูลนิธิพัฒนาวัด

พระครูสุภัทรพรหมคุณ (เจริญ คำประเสริฐ)^๙ วัดห้วยวน จังหวัดพะเยา ได้กล่าวถึงแผนกลยุทธ์การพัฒนาวัดพบว่ามีกลยุทธ์ใหญ่ ๓ ข้อ กลยุทธ์ย่อย ๑๗ ข้อ ประกอบด้วยกลยุทธ์ การพัฒนาศาสนสถานการปรับปรุงวัดการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีไทลื้อ

พระโสภณพัฒน์ดม (ศรีเหล่า)^{๑๐} อคคปญญ เจ้าอาวาสวัดโพธาราม จังหวัดพะเยาได้กล่าวถึงแผนกลยุทธ์การพัฒนาวัดพบว่ามีกลยุทธ์ใหญ่ ๔ ข้อ กลยุทธ์ย่อย ๒๒ ข้อ ประกอบด้วยกลยุทธ์ การพัฒนาศาสนสถาน การพัฒนาอาคารของวัดการอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณีการเสริมสร้างวัดยุคใหม่

^๗ สัมภาษณ์พระโพธิญาณรังสี (อัน), รองเจ้าอาวาสวัดอนาลโยทิพยาราม จังหวัดพะเยา เมื่อวันที่ ๑๓ เดือน กันยายน ๒๕๕๖.

^๘ สัมภาษณ์พระราชวริยาภรณ์ (ศรีมูล), เจ้าคณะจังหวัดพะเยา เมื่อวันที่ ๑๓ เดือน กันยายน ๒๕๕๖.

^๙ สัมภาษณ์ พระครูสุภัทรพรหมคุณ (เจริญ คำประเสริฐ), วัดห้วยวน จังหวัดพะเยา เมื่อวันที่ ๗ เดือน กันยายน ๒๕๕๖.

^{๑๐} สัมภาษณ์ พระโสภณพัฒน์ดม (ศรีเหล่า อคคปญญ), เจ้าอาวาสวัดโพธาราม จังหวัดพะเยา เมื่อวันที่ ๙ เดือน กันยายน ๒๕๕๖.

๔.๔ วิเคราะห์กลยุทธ์การมีส่วนร่วมพัฒนาวัดของคณะสงฆ์ และหน่วยงานภาครัฐและชุมชน

พระราชวชิรญาณภรณ์^{๑๑} กล่าวถึงการมีส่วนร่วมในการพัฒนาวัดว่า มีการประชุมคณะสงฆ์ภายในจังหวัด แนะนำชี้แจงการก่อสร้างเสนาสนะในวัด ต่อไปนี้ต้องสร้างให้เป็นศิลปะล้านนา วัดศรีอุโมงค์คำจะได้สร้างให้เป็นแบบอย่างแก่วัดทั้งหลาย เช่น สร้างอุโบสถ วิหาร หอระฆัง สร้างบันไดนาค รูปปั้นครุฑาศรีวิชัย กำแพงวัด ชุมประตุน้ำวัด เปิดไฟฟ้าหน้าวัดตั้งแต่เวลา ๑๘.๐๐-๒๑.๐๐ น. เพื่อให้ประชาชนมาไหว้พระสวดมนต์ นั่งสมาธิ ภาวนา แผ่เมตตา เมื่อกลับไปบ้านก็จะได้นอนหลับสบาย คนเดินผ่านหน้าวัดจะได้หยุดมองดูวัด กล่าวชมเชยถึงความเป็นระเบียบเรียบร้อย ตลอดทั้งชาวต่างชาติได้มาเห็นก็จะได้ถ่ายรูปภาพไว้ดู และเป็นทีระลึกที่ตนเองได้มาเห็น อีกสิ่งหนึ่งที่ไม่ควรมองข้าม คือ ห้องสุขาต้องสร้างให้สวยงามดูแลให้สะอาด

พระโสภณพัฒนาคม^{๑๒} กล่าวถึงการมีส่วนร่วมในการพัฒนาวัดว่า แนะนำการพัฒนาวัดด้านการก่อสร้างให้สร้างเสนาสนะแบบศิลปะล้านนา พระสงฆ์ต้องเป็นพระนักพัฒนา พระสงฆ์นักอนุรักษ์ ชี้แจงข้อวัตรปฏิบัติแก่พระสงฆ์ สร้างวัดให้เป็นอาราม วางแผนการก่อสร้างวัดไว้เป็นสัดส่วนไม่ให้สร้างเสนาสนะตามใจเจ้าอาวาส เมื่อได้ข้อคิดชาวสารเรื่อการพัฒนาวัด แจ้งให้เจ้าอาวาสทราบเพื่อจะได้นำไปปฏิบัติ พระสงฆ์ต้องประพฤติตนให้เป็นแบบอย่าง โดยถือว่าเราอยู่ได้ทุกวันนี้เพราะชาวบ้านให้ปัจจัยสี่ ดังนั้นพระสงฆ์ต้องช่วยกันเป็นผู้นำชุมชน และตั้งใจพัฒนาวัดของตนให้น่าดูสวยงามสะอาด ตลอดทั้งเป็นกำลังใจแก่เจ้าอาวาส ร่วมคิดร่วมสร้างร่วมแก้ไขปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้น ช่วยประเมินผลงานที่ดีและล้มเหลว เพื่อปรับปรุงให้ถูกต้องดีงาม นำศรัทธาญาติโยมทำบุญทอดผ้าป่าสร้างเสนาสนะวัดอื่น โดยถือหลักว่า คิด พูด ทำ งานสำเร็จได้เมื่อลงมือกระทำ และแนะนำพระสงฆ์ให้อุทิศตน เพื่อความเจริญความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาเป็นหลักสำคัญ

พระโพธิญาณรังสี (อ้น)^{๑๓} กล่าวถึงการมีส่วนร่วมในการพัฒนาวัดว่า ได้มีส่วนร่วมในการก่อสร้างวัดต่างจังหวัด วางแผนการสร้างวัด ประสานหาทุนการสร้างวัด ออกแบบก่อสร้างวัดศิลปะล้านนา ประสานแก้ไขปัญหาในวัดและนอกวัด ก่อสร้างสถานีนามัย -บ้านพักแพทย์-พยาบาลสร้างร้านค้าชุมชน และแนะนำให้สร้างเสนาสนะเป็นโซน เช่น โซนอุทยานพระพุทธศาสนา บริเวณจงกรมของนักปฏิบัติธรรม สร้างที่พักของผู้มาจาริกแสวงบุญ เขตศูนย์ศิลป์

พระครูโสภณปริยัติสุธี (ศรีบรรดดร ธีระมโม)^{๑๔} กล่าวถึงการมีส่วนร่วมในการพัฒนาวัดว่า ส่งเสริมการกำหนดนโยบาย ให้ข้อมูลเกี่ยวกับวิธีการพัฒนาวัด ร่วมบริจจาคทรัพย์สร้างเสนาสนะ ให้ข้อคิดการก่อสร้างต้องยึดศิลปะล้านนาไว้ การสร้างความสามัคคีระหว่างวัดกับชาวบ้าน การกำหนดแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาวัดระยะสั้นและระยะยาว การติดตามประเมินผลหาจุดบกพร่อง หรือหา

^{๑๑} สัมภาษณ์พระราชวชิรญาณภรณ์ (ศรีมูล), เจ้าคณะจังหวัดพะเยา เมื่อวันที่ ๑๓ เดือน กันยายน ๒๕๕๖.

^{๑๒} สัมภาษณ์ พระโสภณพัฒนาคม (ศรีเหลา อคคปญโญ), เจ้าอาวาสวัดโพธาราม จังหวัดพะเยา เมื่อวันที่ ๙ เดือน กันยายน ๒๕๕๖.

^{๑๓} สัมภาษณ์ พระโพธิญาณรังสี (อ้น), รองเจ้าอาวาสวัดอนาลโยพิทยาราม จังหวัดพะเยา เมื่อวันที่ ๑๓ เดือน กันยายน ๒๕๕๖.

^{๑๔} พระครูโสภณปริยัติสุธี (ศรีบรรดดร ธีระมโม), เจ้าคณะอำเภอกฎมยาว จังหวัดพะเยา เมื่อวันที่ ๑๓ เดือน กันยายน ๒๕๕๖.

จุดเด่นจุดด้อยระหว่างเจ้าอาวาสกับชาวบ้าน ส่วนมากเจ้าอาวาสจะถือว่าตนเองเป็นยอดคน เมื่อทำงานไม่สำเร็จผล จึงขอความร่วมมือจากชาวบ้าน งานพัฒนาวัดจึงล้มเหลวไปไม่รอด เพราะขาดการประสานการมีส่วนร่วมในการพัฒนาวัด

นายประพันธ์ คำจ้อย^{๑๕} กล่าวถึงการมีส่วนร่วมในการพัฒนาวัดว่า แนะนำวัดให้เป็นวัดอุทยานการศึกษา วัดพัฒนาตัวอย่าง วัดพัฒนาที่มีผลงานดีเด่น การวางแผนผังวัด โดยถวายเป็นความรู้แก่พระสังฆาธิการเมื่อมีการประชุม จัดอบรมด้านการพัฒนาวัด วางแผนการบริหารวัด การประเมินผลงานวัดในรอบปี การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน การกำหนดนโยบายของวัด การเขียนโครงการพัฒนาวัด การออกแบบก่อสร้างเสนาสนะภายในวัด ให้ทุกวัดยึดศิลปะล้านนาเป็นหลัก และได้ประชาสัมพันธ์ให้พุทธศาสนิกชน ประกอบพิธีกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น วันมาฆบูชา ตอนเช้าทำบุญตักบาตรแต่ละวัด ตอนเย็นเวียนเทียนกลางน้ำแห่งเดียวในโลก ที่วัดติโลกอาราม ส่วนวัดต่างๆให้จัดมีการเวียนเทียนทุกวัด

นายหนที เมืองมา^{๑๖} กล่าวถึงการมีส่วนร่วมในการพัฒนาวัดว่า ส่งเสริมให้วัดนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาต่อยอด จัดกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา แนะนำให้พ่อแม่เฝ้าเด็กเยาวชนเข้าวัดทำบุญ ให้วัดต่างๆ ออกรายการธรรมทางสถานีวิทยุ จัดเสนาสนะวัดให้เป็นวัดพุทธจริงๆ จัดตอบปัญหา โต้วาทิ และได้บรรยายบทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาวัด การสร้างศาสนทายาททางพระพุทธศาสนา ให้วัดต่างๆเขียนโครงการ เพื่อของบประมาณจัดกิจกรรมของวัด

นายประสาธ ชาวเวียง^{๑๗} กล่าวถึงการมีส่วนร่วมในการพัฒนาวัดว่า แนะนำให้วัดจัดพื้นที่ภายในวัดให้เป็นระเบียบเรียบร้อยดีงาม สะอาด ร่มรื่น จัดเสนาสนะให้เป็นสัดส่วน เขตพุทธาวาส เขตสังฆาวาส ทำแผนผังวัด ป้ายติดประกาศข่าวสารต่างๆ ต้นไม้พุดได้ การเก็บเอกสารหลักฐานต่างๆของวัด ภาพถ่ายรูปภาพพระพุทธรูปที่สำคัญ ถวายเป็นความรู้แก่พระสังฆาธิการ การออกเอกสารสิทธิ์ที่ดินของวัด การประชุมสัมมนาร่วมกับกรรมการวัด

นายบุญส่ง เมืองกรุง^{๑๘} กล่าวถึงการมีส่วนร่วมในการพัฒนาวัดว่าประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดพะเยาได้แนะนำวัดให้วัดมีชมรมวัฒนธรรมท้องถิ่น มีกรรมการบริหารวัด วางแผนวัดเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ ออกรายการสถานีวิทยุวัดศรีโคมคำ เชิญชวนให้ชาวบ้านบริจาคปัจจัยสร้างเสนาสนะภายในวัด ประพฤติตนเป็นชาวพุทธที่ดีงาม ร่วมกิจกรรมของวัด มีส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ให้วัดช่วยรักษาศิลปกรรมของชาวล้านนาไว้ การก่อสร้างเสนาสนะ เช่น วิหาร ชุ่มประตู่วัดกำแพงวัด เจดีย์ พระพุทธรูป ขอให้วัดต่างๆได้ก่อสร้างเป็นศิลปะล้านนา เพื่อรักษาเป็นเอกลักษณ์อันมีค่าของชาวล้านนาสืบต่อไป

^{๑๕} สัมภาษณ์ นายประพันธ์ คำจ้อย, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดพะเยา เมื่อวันที่ ๑๔ เดือน กันยายน ๒๕๕๖.

^{๑๖} สัมภาษณ์ นายหนที เมืองมา, ผู้อำนวยการสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพะเยา เมื่อวันที่ ๑๔ เดือน กันยายน ๒๕๕๖.

^{๑๗} สัมภาษณ์ นายประสาธ ชาวเวียง, สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดพะเยา เมื่อวันที่ ๑๔ เดือน กันยายน ๒๕๕๖.

^{๑๘} สัมภาษณ์ นายบุญส่ง เมืองกรุง, ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดพะเยา เมื่อวันที่ ๑๔ เดือน กันยายน ๒๕๕๖.

นายอ้วน ชันทวงศ์^{๑๙} สภาวัฒนธรรมอำเภอจุน กล่าวถึงการมีส่วนร่วมในการพัฒนาวัดว่าเข้าไปเป็นกรรมการวัด เป็นพิธีกรของวัด ครูสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ จัดตั้งศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์ในวัด พิมพ์หนังสือสวดมนต์พื้นเมืองมอบให้วัด ร่วมคิดวางแผนการพัฒนาวัด ปรับปรุงความสะดวกภายในวัด เป็นกรรมการทอดผ้าป่า ทอดผ้ากฐิน รับเป็นเจ้าของภาพเสากฎี บริจาคทรัพย์สร้างเสนาสนะภายในวัด

นางหทัยทิพย์ เชื้อสะอาด^{๒๐} กล่าวถึงการมีส่วนร่วมในการพัฒนาวัดว่า ขอให้ชาวบ้านแต่ละคุ้มส่งตัวแทนมาเป็นกรรมการวัด เช่น กลุ่มผู้สูงอายุ พ่อบ้าน แม่บ้าน กลุ่มกองทุน ประชุมร่วมกับท่านเจ้าอาวาส วางแผนการพัฒนาวัด ด้านการก่อสร้าง การปรับปรุงพื้นที่บริเวณวัด เป็นกรรมการกลุ่มทอดผ้าทอ มีภารกิจกำหนดระเบียบข้อปฏิบัติ เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติของบุคคลที่มาใช้พื้นที่วัด นำผลการปฏิบัติจากจัดกิจกรรมต่างๆมาเป็นบทเรียน เพื่อหาจุดเด่นและจุดด้อย และได้ชักชวนชาวบ้านทำบุญตามประเพณี เสนาสนะภายในวัดให้คงศิลปะดั้งเดิมไว้ ตลอดทั้งช่วยกันสร้างศิลปะทอผ้าไว้เป็นอนุสรณ์

นางผ่องศรี วัฒนปรีชา^{๒๑} กล่าวถึงการมีส่วนร่วมในการพัฒนาวัดว่าในฐานะที่เป็นกำนันตำบลสันป่าม่วง ได้รับการแต่งตั้งจากท่านเจ้าวัดดอนาลโยทิพยารามและวัดสันป่าม่วง ให้เป็นกรรมการวัด เมื่อวัดทั้งสองมีงานภายในวัด ก็ได้ชวนชาวบ้านกลุ่มแม่บ้านไปช่วยงานวัด เป็นประธานกรรมการงานต่างๆ ร่วมคิดวางแผนการพัฒนาวัด ได้ประสานความสามัคคีระหว่างวัดกับชาวบ้าน ที่บ้านของกำนันจัดตั้งกลุ่มจักสาน จากต้นผักตบชวา มีสมาชิกที่เป็นพ่อบ้านแม่บ้านหนุ่มสาว ทำกระเป๋าสตรี เครื่องใช้สอยต่างๆ สินค้าจากผักตบชวามีสมาชิกนำไปวางขาย ผู้วิจัยได้ขอข้อมูลซึ่งส่งสินค้า แต่ละวันคิดเป็นเงินหมื่นกว่าบาท เงินที่ได้จากขายสินค้านี้ ท่านบอกว่าได้แบ่งไว้ทำบุญทอดผ้าป่า ทอดผ้ากฐิน และงานบุญประเพณีต่างๆ ส่วนสมาชิกก็จะได้รับเงินจากผลงานทำสินค้าน้อยไม่เท่ากัน อยู่ที่ความสามารถของแต่ละคน ตลอดทั้งเป็นการสร้างงานให้ชาวบ้านมีงานทำ สร้างงานเศรษฐกิจพอเพียงในหมู่บ้าน

นายบุญมา มุส^{๒๒} ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๗ บ้านห้วยทรายขาว ตำบลห้วยแก้ว อำเภอภูพาน จังหวัดพะเยา กล่าวถึงการมีส่วนร่วมในการพัฒนาวัดว่าในฐานะที่เป็นผู้ใหญ่บ้าน ได้รับการแต่งตั้งจากท่านเจ้าอาวาสวัด ให้เป็นรองประธานกรรมการวัดโดยหน้าที่และตำแหน่ง เมื่อวัดมีงานภายในที่เกี่ยวข้องกับชุมชน ก็ได้ประกาศประชาสัมพันธ์แจ้งเพื่อให้กลุ่มพ่อบ้าน กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน ไปช่วยกิจกรรมงานวัด เป็นประธานกรรมการในงานต่างๆ ร่วมคิดร่วมวางแผนการพัฒนาวัด โดยได้ประสานความร่วมมือกับหน่วยงานราชการ เอกชนและชุมชนในหมู่บ้าน เพื่อสร้างความสามัคคีระหว่างวัดกับชุมชน ผู้วิจัยได้เข้าศึกษาการปฏิบัติงานของผู้ใหญ่บ้านท่านนี้ ทั้งทางตรงและทางอ้อม

^{๑๙} สัมภาษณ์ นายอ้วน ชันทวงศ์, สภาวัฒนธรรมอำเภอจุน จังหวัดพะเยา เมื่อวันที่ ๑๕ เดือน กันยายน ๒๕๕๖.

^{๒๐} สัมภาษณ์ นางหทัยทิพย์ เชื้อสะอาด, กรรมการวัดหยวน จังหวัดพะเยา เมื่อวันที่ ๑๕ เดือน กันยายน ๒๕๕๖.

^{๒๑} สัมภาษณ์ นางผ่องศรี วัฒนปรีชา, กำนันตำบลสันป่าม่วง จังหวัดพะเยา เมื่อวันที่ ๑๖ เดือน กันยายน ๒๕๕๖.

^{๒๒} สัมภาษณ์ นายบุญมา มุส, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๗ ตำบลห้วยแก้ว จังหวัดพะเยา เมื่อวันที่ ๑๖ เดือน กันยายน ๒๕๕๖.

ทางตรงคือได้เข้ากิจกรรมของชุมชน ทางอ้อม ได้สอบถามเจ้าอาวาสวัดในชุมชนหมู่บ้านที่ผู้ใหญ่บ้านท่านนี้ได้ปกครองชุมชน

นายสวัสดิ์ ปานา^{๒๓} กรรมการวัด หมู่ที่ ๓ บ้านตุนกลาง ตำบลตุน อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา กล่าวถึงการมีส่วนร่วมในการพัฒนาวัดของกรรมการท่านนี้ว่าในฐานะที่เป็นกรรมการวัด ได้รับการแต่งตั้งจากท่านเจ้าอาวาสวัด ให้เป็นกรรมการวัดโดยหน้าที่ได้รับมอบหมายและตำแหน่งมีคณาภรณ์ด้านศาสนพิธีกรรมทั้งภายในวัดและชุมชนในหมู่บ้าน เมื่อวัดมีงานภายในวัดและที่เกี่ยวข้องกับชุมชน ชี้แจงด้านศาสนพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาแก่ พุทธศาสนิกชน เช่นกลุ่มพ่อบ้าน กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มยุวชน เยาวชน และร่วมคิดร่วมวางแผนการพัฒนาวัด โดยได้ประสานความร่วมมือกับหน่วยงานราชการ เอกชนและชุมชนในหมู่บ้าน เพื่อสร้างความสามัคคีระหว่างวัด ราชการ กับชุมชน ผู้วิจัยได้เข้าศึกษาการปฏิบัติงานของกรรมการวัดท่านนี้ ทั้งทางตรงและทางอ้อม ทางตรงคือได้เข้ากิจกรรมของวัด ทางอ้อม ได้สอบถามเจ้าอาวาสวัดในวัดหมู่บ้าน ๓ ที่ผู้ใหญ่บ้านท่านนี้ได้ปกครองชุมชน

๔.๕ วิเคราะห์หลักธรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาวัดการจัดการสาธารณูปการ

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (ช่วง วรปุณฺโญ ป.ธ. ๙)^{๒๔} ได้บรรยายการสร้างวัดว่า เจ้าอาวาสต้องสร้างวัดให้เป็นศาสนสถานเป็นปูชนียสถานเป็นทัศนสถานเป็นคารวสถานเป็นอนุสรณ์สถาน และให้เป็นบุญสถานพบว่าพัฒนาวัดตามหลัก ๕ ส.หัวใจในการพัฒนาวัด ๘ ส พัฒนาวัดตามหลัก ๘ ส.พัฒนาวัดตามหลัก ๑๑ ส. สำหรับพระสังฆาธิการ

พระธรรมราชานุวัตร (สุทัศน์ สุทฺตโน ป.ธ. ๖)^{๒๕} เจ้าคณะภาค ๖ วัดพระแก้ว จังหวัดเชียงรายได้บรรยายงานอบรมพระสังฆาธิการ งานด้านการบริหารสาธารณูปการ พระสังฆาธิการจะต้องมีหลัก พบว่า สมภารที่ดีต้อง “เก่ง” ในหลายๆ ปฏิบัติ คือ ปฏิบัติ สมภารต้องเป็นแบบอย่างการทำงานจะประสบผลสำเร็จ ต้องจับเสือ ๔ ตัวให้ได้แนวทางการทำงานพระสังฆาธิการกลยุทธ์การทำงานพระสังฆาธิการ ๘ อย่างศิลปะการทำงานพระสังฆาธิการภาวะความเป็นผู้นำในวงการสงฆ์ บริบทของพระสงฆ์ไทย ๔ อย่างหลักบริหารสำหรับพระสังฆาธิการงานของพระสงฆ์ ที่พระเจ้าอยู่หัวถวาย ๔ ประการสร้างบรรยากาศความอบอุ่นในการคณะสงฆ์

^{๒๓} สัมภาษณ์ นายสวัสดิ์ ปานา, กรรมการวัดบ้านตุน จังหวัดพะเยา เมื่อวันที่ ๑๗ เดือน กันยายน ๒๕๕๖.

^{๒๔} สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (ช่วง วรปุณฺโญ ป.ธ. ๙), บรรยายอบรมพระวัดพัฒนาตัวอย่างภาค ๖ วัดพระแก้ว เมื่อวันที่ ๒ เดือน กันยายน ๒๕๕๖.

^{๒๕} พระธรรมราชานุวัตร (สุทัศน์ สุทฺตโน ป.ธ. ๖), เจ้าคณะภาค ๖ วัดพระแก้ว จังหวัดเชียงราย คู่มือการบริหารและการจัดการ (เชียงราย: ไทศการพิมพ์ ๒๕๕๒, หน้า คำนำ.

๔.๖ วิเคราะห์แนวคิดกลยุทธ์การพัฒนาวัดการจัดการสาธารณูปการ

พบว่ามีขอบข่ายเนื้อหาที่จะนำมาวิจัย ๑.การบริหารกิจการคณะสงฆ์ ๒. หลักนักรบริหารที่ดี ๓. การบริหารด้วยหลักสัปปุริสธรรม ๗ ๔.แนวคิดในการใช้สัปปุริสธรรมในการการบริหาร ๕.การบริหารเชิงพุทธ

๑. การบริหารกิจการคณะสงฆ์ การบริหารกิจการคณะสงฆ์พระธรรมปริยัติโสภณ (วรวิทย์คงคปโย)ได้ให้ความหมายไว้ว่า ได้แก่ กิจการที่คณะสงฆ์จะต้องทำหรือที่จะต้องถือเป็นธุระหน้าที่เพราะเป็นการคณะสงฆ์และการพระศาสนาหรือเพราะเกี่ยวกับการคณะสงฆ์และการพระศาสนา มี ๖ ฝ่ายคือ ๑. การเพื่อความเรียบร้อยดีงาม (การปกครอง) ๒. การศาสนศึกษา ๓. การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ๔. การสาธารณูปการ ๕. การศึกษาสงเคราะห์ และ ๖. การสาธารณสงเคราะห์

การปกครองการปกครองคณะสงฆ์มีแบบแผนที่วางไว้เป็นแนวปฏิบัติในการปกครองคณะสงฆ์ เรียกว่า “ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์”

การสาธารณูปการ หมายถึงการก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์กล่าว คือ

๑. การก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนวัตถุและศาสนสถาน
๒. การอื่นเกี่ยวกับการวัดคือการสร้าง การตั้งการรวม การย้าย การยุบเลิก การขอรับพระราชทาน วิสุงคามสีมาการยกวัดร้างเป็นวัดมีพระภิกษุอยู่จำพรรษา และการยกวัดราษฎร์ขึ้นเป็นพระอารามหลวง

๓. กิจการอื่นๆ ของวัด เช่น การจัดงานวัดการเรียไร

๔. การศาสนสมบัติของวัด (ศบว.)

การสาธารณูปการ เป็นงานที่ละเอียดอ่อนที่ผู้ปฏิบัติโดยตรงคือเจ้าอาวาสซึ่งเป็นพระสังฆาธิการระดับวัดและเจ้าคณะทุกส่วนทุกชั้นต้องมีความสัมพันธ์กัน ๒ ประการคือ

๑. ควบคุมการสาธารณูปการ

๒. ส่งเสริมการสาธารณูปการ

๒. หลักนักรบริหารที่ดี

หลักนักรบริหารที่ดี เจ้าอาวาสจะต้องมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้

๑. มีความรู้กว้างขวางวิชาจรณสัมปโน คือ ต้องเพิ่มพูนปุนความรู้อยู่เสมอ ผู้บริหารที่ขี้เกียจ คิดว่าเรานั้นคงแล้ว ไม่หาความรู้มาใส่ตนสู้คนระดับล่างไม่ได้ ลูกน้องจะไม่เคารพนับถือ นั่นคือต้องเชิญคนมีความรู้มาบรรยายให้ฟัง โลกวิทู คือต้องรู้ทะลุถึงอุปนิสัยใจคอของลูกน้อง ที่เราบริหารและก็สามารถแก้ไขอุปนิสัยใจคอของเขาที่ไม่ดีให้ดีขึ้นได้

๒. ใ่ว่างใจมาอยู่ในตำแหน่งผู้บริหารต้องหัดใ่ว่างใจคนบ้าง และจงใ่ว่างใจคนที่น่าใ่ว่างใจ การที่ผู้บริหารจะวางใจใครจะต้องดูอุปนิสัย ๕ ประการ หรือคุณสมบัติคนที่น่าใ่ว่างใจ มีดังนี้ ๑. ขยัน ๒. อดทน ๓. ประหยัด ๔. ซื่อสัตย์ ๕. พัฒนาฝีมือ

๓. ให้โอกาสผู้บริหารควรให้โอกาสลูกน้องเพื่อเป็นที่ฝึกฝนความชำนาญจากการผ่านประสบการณ์ในด้านต่างๆ การให้โอกาส มี ๒ อย่างคือ

๑. ให้โอกาสทำงานเพื่อพัฒนาฝีมือ

๒. ให้โอกาสแก้ไขงานที่ผิดพลาด

๔. ปราศจากอคติอคติ แปลว่า ไม่ตรงตามที่เป็นจริง หรือลำเอียงผู้บริหารไม่ควรตัดสินด้วยความลำเอียง สาเหตุที่มีอคติก็คือ ลำเอียงเพราะรัก (ฉันทาคติ) ลำเอียงเพราะเกลียด (โทสาคติ) ลำเอียงเพราะหลง (โมหาคติ) และลำเอียงเพราะกลัว (ภยาคติ)

๕. มีความดำริก้าวหน้าเป็นผู้บริหารต้องมีหัวก้าวหน้าต้องมีการปรับปรุงให้ดีขึ้นอยู่ตลอดเวลา ที่เรียกว่า ปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง (Continuous Improvement) ต้องมองเห็นการนำวิทยาการสมัยใหม่มาพิจารณาประยุกต์ใช้เพื่อให้ทันกับสนามการค้า อย่าไปยึดติดกับสิ่งเก่า ล้าสมัยที่ทำให้เสียเปรียบในด้านการแข่งขันเว้นแต่จะบอกได้ว่าของล้าสมัยดีกว่าของทันสมัยได้อย่างไรผู้บริหารสมัยใหม่เดี๋ยวนี้นิยมระดมสมองประชุมโต๊ะกลม

๖. เกิดปัญหาเร่งแก้ไขผู้บริหารไม่ควรหมกมุ่นกับปัญหาไว้มีเช่นนั้นปัญหาต่างๆ จะสะสมพอกพูน จนเกิดวิกฤต ด้านคุณภาพงาน คุณภาพสินค้าบริการและอาจเป็นเหตุให้ธุรกิจล่มสลายได้ การแก้ปัญหานั้นต้องพิจารณาด้วยว่ามีเหตุปัจจัยจากอะไร แล้วก็ไปแก้ที่เหตุต้น แก้อาการเฉพาะหน้าเรียกว่า แก้อาการ (Corrective) ถ้าแก้แบบป้องกันปัญหา เรียกว่า ป้องกัน (Prevention)

๗. ป้องกันภัยผู้ทำงาน เป็นผู้บริหารที่ดีต้องป้องกันลูกน้องภัยที่จะเกิดขึ้นกับลูกน้องผู้ใต้บังคับบัญชา ซึ่งมีหลายด้าน เช่นการป้องกันอุบัติเหตุ และอันตรายที่อาจเกิดขึ้นกับลูกน้องขณะปฏิบัติงานภัยของลูกน้องที่เกิดจากการทะเลาะเบาะแว้ง มีเรื่องราวกับบุคคลภายนอกภัยเศรษฐกิจของลูกน้องที่อาจถูกเอารัดเอาเปรียบกับเจ้านั้นนอกระบบเป็นต้น

๓. การบริหารด้วยหลักสี่ปฐพีธรรม ๗

การบริหารด้วยหลักสี่ปฐพีธรรม๗หรือหลักคนดีที่ถูกต้อง ประกอบด้วย ความเป็นคน รู้จักเหตุ (เห็นเหตุแล้วคาดการณ์ถึงผลในอนาคต) รู้จักผล (เห็นผลตอนนี้แล้วหยั่งรู้ถึงสาเหตุได้ในอดีต) รู้จักตน (รู้จักตนเองสมรรถนะความรู้ความสามารถของตน) รู้จักประมาณ (รู้จักความพอเพียงพอดีของตนเองและสิ่งต่างๆ) รู้จักกาล (รู้จักเวลาว่าควรทำอย่างไร จึงจะเหมาะสมและมีประสิทธิผล) รู้จักชุมชน (รู้จักการประพฤติตนเอง เมื่ออยู่ในสังคมต่างๆ ในเรื่องของการคิด การพูด และการทำ) และรู้จักบุคคล (รู้วิธีการเลือกคบแต่คนดี หรือกัลยาณมิตร และหลีกเลี่ยงการคบคนพาลตลอดจนการรู้จักการมอบหมายงานแก่บุคคลที่เหมาะสม)

สัปปริสธรรม^{๒๖} แปลว่าธรรมะสำหรับคนดีหรือสัตบุรุษ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ประทานไว้ มี ๗ ข้อดังนี้

๑. **ธัมมัญญตา** หมายถึง “ความเป็นผู้รู้จักเหตุ” เช่น รู้จักว่าสิ่งนี้เป็นเหตุแห่งสุขสิ่งนี้เป็นเหตุแห่งทุกข์

๒. **อัตถัญญตา** หมายถึง “ความเป็นผู้รู้จักผล” เช่น รู้จักว่า สุขเป็นผลแห่งเหตุอันนี้ทุกข์เป็นผลแห่งเหตุอันนี้

๓. **อิตถัญญตา** หมายถึง “ความเป็นผู้รู้จักตน” ว่าโดยชาติตระกูล ยศศักดิ์สมบัติบิوار ความรู้ และคุณธรรมเพียงเท่านี้ๆ แล้วประพัตตินให้สมควรแก่ที่เป็นอยู่อย่างไร

๔. **มัตถัญญตา** หมายถึง “ความเป็นผู้รู้จักประมาณ” ในการแสวงหาเครื่องเลี้ยงชีวิตแต่โดยทางที่ชอบและรู้จักประมาณในการบริโภคแต่พอควร

๕. **กาลัญญตา** หมายถึง “ความเป็นผู้รู้จักกาลเวลา” เช่นรู้ว่าเวลานี้เป็นเวลาอันสมควรในอันประกอบกิจนั้นๆ

๖. **ปริสัญญตา** หมายถึง “ความเป็นผู้รู้จักชุมชน” โดยกิริยาที่จะต้องประพัตติต่อชุมชนนั้นๆว่าชุมชนหมู่นี้เมื่อเข้าไปหา จะต้องประพัตติต่อชุมชนนั้นๆว่าชุมชนหมู่นี้เมื่อเข้าไปหา จะต้องทำกิริยาอย่างนี้จะต้องพูดอย่างนี้

๗. **บุคคลัญญตา** หมายถึง “ความเป็นผู้รู้จักบุคคล” ควรรู้วิธีเลือกบุคคลว่า ผู้นี้เป็นคนดี ควรคบผู้นี้เป็นคนไม่ดี ไม่ควรคบ

ผู้ที่มีคุณธรรมทั้ง ๗ ข้อนี้ บริบูรณ์อยู่ในตัวเองคนนั้นจึงได้ชื่อว่า เป็นคนดีถ้าใครมีแต่ว่าไม่ครบก็ยังไม่ความดีอยู่บ้าง

๔. แนวคิดในการใช้สัปปริสธรรมในการการบริหาร

แนวคิดในการใช้สัปปริสธรรมในการบริหารหลวงพ่อกุฑทอง ได้บรรยาย “การบริหารธุรกิจแบบพุทธ” ซึ่งได้กล่าวถึงสัปปริสธรรมอยู่เหมือนกัน รายละเอียดฟังได้จากเทปบันทึกจัดทำโดยสำนักพิมพ์สุภาพใจ กทม.แนวคิดในการใช้สัปปริสธรรมในการบริหารตามหลักการบริหารมี ๔ M ที่สำคัญคือ Man (คน) Machine (เครื่องจักร) Money (เงินทุน) และ Material (วัสดุ) และเชื่อว่า M ที่สำคัญที่สุดคือ Man (คน) เพราะคนสามารถหาเครื่องจักร หาเงิน และหาวัสดุมาได้หากเราทำให้คนนั้นเป็นคนดีที่ถูกต้องแล้ว เชื่อแน่ว่าจะบริหารงานได้สำเร็จสมประสงค์คนดีที่ถูกต้องนี้ คือต้องเป็นทั้งคนดี และคนเก่งด้วยเมื่อพิจารณาอย่างผิวเผินแล้วสัปปริสธรรม ๗ คือ เหตุ – ผล – ตน – ประมาณ – กาล – ชุมชน – บุคคล จะไปเกี่ยวข้องกับการบริหารได้อย่างไร เพราะยังเป็นการรู้จัก ยังไม่รู้จริงและยังไม่รู้จัก และเป็นเพียงแค่ความรู้ (ปริยัติ) ยังไม่ได้นำไปปฏิบัติ (ปฏิบัติ) และยังไม่

^{๒๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๓๒๖.

ก่อให้เกิดประโยชน์ (ปฏิเวธ) แนวคิดในเรื่องการบริหาร หากรู้จัก “บริหารตน” แล้วไซ้ร้ หลักการบริหารนี้ ย่อมสามารถประยุกต์ใช้กับ “การบริหารชีวิตประจำวัน การบริหารครอบครัว การบริหารงานของตนเอง การบริหารธุรกิจระดับผู้จัดการ และการบริหารประเทศชาติได้”

๕. การบริหารเชิงพุทธ

การบริหารเชิงพุทธ การบริหารเชิงพุทธที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการคือ หลักสัปปุริสธรรม มี ๗ ประการ และยึดหลักธรรมาธิปไตยเป็นสำคัญด้วยเหตุผลที่ว่า ผู้บริหารเองต้องประพฤติธรรมและใช้ธรรมเป็นหลักในการบริหาร พุทธวิธีบริหารจึงไม่เป็นทั้งอัตตาธิปไตยและโลกาธิปไตย เมื่อผู้บริหารมีวิธีปฏิบัติดังกล่าวงานทั้งหลาย จะบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ได้ตั้งไว้ ส่วนมากผู้บริหารจะทำงานตามใจของตนเอง^{๒๗}

๔.๗ วิเคราะห์กลยุทธ์การพัฒนาวัดการจัดการสาธารณูปการ

พบว่า มีขอบข่ายเนื้อหาที่จะนำมาวิจัย กลยุทธ์การพัฒนาวัดการจัดการสาธารณูปการ

๑.หมวดเสนาสนชั้นธกะ ๒. ตั้งภิกษุผู้ควบคุมการก่อสร้าง ๓.การจัดสรรให้ภิกษุถือเสนาสนะ

๔. ห้ามสละของสงฆ์ให้แก่บุคคล ๕. การควบคุมการก่อสร้าง

๑. หมวดเสนาสนชั้นธกะ พบว่า มีเศรษฐีกรุงราชคฤห์เลื่อมใสในพระภิกษุทั้งหลาย ที่อยู่กับพระพุทธเจ้า ณ เวฬุวนาราม ใครจะสร้างวิหารถวาย จึงขอให้ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลพระผู้มีพระภาคฯตรัสว่าเราอนุญาตเสนาสนะ ๕ ชนิด คือ ๑. วิหาร ๒. เรือนมุมแถบเดียว (เพิง) ๓. เรือนชั้น ๔. เรือนโล้น (หลังคาตัด) ๕. ถ้ำ^{๒๘}

๒. ตั้งภิกษุผู้ควบคุมการก่อสร้าง พบว่า มีช่างขุนผ้าผู้ยากจนเห็นคนทั้งหลายช่วยงานก่อสร้างเสนาสนะและอุปัฏฐากภิกษุผู้บอกสอนการก่อสร้างด้วยปัจจัยสี่ จึงช่วยทำการก่อสร้างฝาดผนัง เพราะไม่ชำนาญฝาดผนังพังลงมาหลายครั้ง จึงบ่นว่าภิกษุบอกสอนการก่อสร้างเฉพาะคนที่อุปัฏฐาก จึงทรงให้สงฆ์สวดประกาศแต่งตั้งภิกษุผู้ควบคุมการก่อสร้างตรัสว่า ภิกษุพึงชวนช่วยว่าทำอย่างไร วิหารจะสำเร็จได้เร็วต้องซ่อมสิ่งที่หักพัง

๓. การจัดสรรให้ภิกษุถือเสนาสนะ พบว่า มีภิกษุหารือกันว่าใครควรเป็นผู้ได้รับสมมติฯ ทรงตรัสว่า ตูก่อนภิกษุทั้งหลายเราอนุญาตให้สมมติภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ เป็นผู้จัดให้ถือเสนาสนะ

^{๒๗} พระธรรมโศภิตาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), พุทธวิธีบริหาร, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๒๒.

^{๒๘} วิ.จ. (ไทย) ๗/๒๙๔/๙๐.

คือไม่ถึงความลำเอียงเพราะความชอบพอ, เพราะความเกลียดชัง, เพราะความมกมาย, เพราะความกลัว, และรู้เสนาสนะที่ให้ถือแล้วและยังไม่ให้ถือ^{๒๙}

๔. ห้ามสละของสงฆ์ให้แก่บุคคล พบว่า มีภิกษุที่อยู่ประจำในวัดใกล้หมู่บ้าน มีภิกษุอื่นผ่านไปมาเสมอลำบากด้วยการจัดที่อยู่อาศัยเพื่อแก้ไขข้อขัดข้องนี้ภิกษุวัดนั้นจึงประชุมกันมอบที่อยู่อาศัยให้ภิกษุรูปหนึ่งเสียทุกรูปจึงได้อยู่อาศัยด้วยการให้ของภิกษุรูปนั้น เมื่อมีภิกษุผ่านมาจะขอพักอาศัยก็อ้างว่าได้ยกให้แก่ภิกษุรูปหนึ่งไปแล้ว ไม่มีที่จะให้พัก หลังจาทรงทราบบัญญัติว่าของที่ไม่ควรแจกจ่าย ๕หมวดนี้ อันภิกษุไม่ควรแจกจ่ายให้ไป แม้สงฆ์ คณะ หรือบุคคลแจกจ่ายไปแล้ว ก็ไม่เป็นอันแจกจ่าย รูปใดแจกจ่ายต้องอาบัติถุลลัจจัย คือ ๑.อาราม, พื้นที่อาราม ๒.วิหาร,พื้นที่วิหาร ๓.เตียง, ตั่ง, พูก,หมอน ๔.หม้อโลหะ อ่างโลหะกระถาง โลหะ กระทะโลหะ มีด ขวาน ผึ่ง (สำหรับถากไม้) จอบ สว่าน ๕.เถาวัลย์ ไม้ไผ่หญ้ามุงกระต่าย หล้าปล้อง หล้าสามัญ เครื่องไม้ เครื่องดิน^{๓๐}

๕. การควบคุมการก่อสร้าง พบว่า มีการห้ามมอบหมายการควบคุมการก่อสร้าง (สมมติในนวกกรรม) ในเรื่องเล็กๆ น้อยๆเช่น ติดประตู ทาสี มุงหลังคา ห้ามมอบหมาย การควบคุมการก่อสร้างนานเกินไป เช่น ๒๐-๓๐ปี หรือตลอดชีวิตหรือจนถึงเวลาเผาศพผู้รับมอบหมาย ห้ามมอบหมายการก่อสร้างวิหารหมดทุกอย่าง ห้ามมอบหมายการก่อสร้าง ๒อย่างแก่ภิกษุรูปเดียวห้ามรับนวกกรรมแล้วมอบให้ภิกษุรูปอื่น ภิกษุผู้รับมอบหมายการก่อสร้างจะถือสิทธิหวงห้ามที่อยู่ของสงฆ์ไม่ได้ห้ามมอบหมายให้ภิกษุอยู่นอกสีมาเป็นผู้ควบคุมการก่อสร้างภิกษุผู้ควบคุมการก่อสร้างจะครอบครองที่อยู่อาศัยได้เพียง ๓เดือนห้ามครองครองตลอดไป เมื่อพ้น ๓ เดือน ต้องยินยอมให้จัดสรรใหม่ภิกษุผู้ควบคุมการก่อสร้างพอรับมอบหรือทำค้างไว้ สึกไปหรือเดินทางไปอื่นเป็นต้น ให้สงฆ์มอบให้ภิกษุอื่น ทำการแทนด้วยสั่งว่า นวกกรรมของสงฆ์อย่าได้เสียหาย วิธีให้นวกกรรมและกรรมวาจา ท่านผู้เจริญ ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ถ้าสงฆ์พร้อมแล้ว ฟังให้นวกกรรมวิหารของคฤหบดีแก่ภิกษุชื่อนี้ นี่เป็นญัตติ^{๓๑}

^{๒๙} วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๑๗/๑๓๕.

^{๓๐} วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๒๒/๑๔๕.

^{๓๑} วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๐๙/๑๒๑.

๔.๗ วิเคราะห์การประยุกต์พัฒนาวัดด้านสาธารณูปการ

๔.๗.๑ การพัฒนาวัดด้านสาธารณูปการตามหลักธรรมาภิบาล

วัดจะต้องยึดหลักธรรมาภิบาลทั้ง ๖ ด้านคือ ๑. หลักนิติธรรม ๒. หลักคุณธรรม ๓. หลักความโปร่งใส ๔. หลักการมีส่วนร่วม ๕. หลักความรับผิดชอบ ๖. หลักความคุ้มค่า วัดที่กำลังพัฒนา ด้านสาธารณูปการ การก่อสร้างมีการซื้อสิ่งของมาปลูกสร้างต้องมีบิลนำมาแสดงทุกรายการ เพื่อความโปร่งใสให้กรรมการรับทราบโดยทั่วกัน การมีส่วนร่วมในการก่อสร้างต้องอาศัยคณะสงฆ์และหน่วยงานของรัฐ ตลอดถึงประชาชนที่บริจาคเงินสร้างวัด การดูแลรักษา ทะนุบำรุงต้องแบ่งหน้าที่ให้พระสงฆ์ฆราวาสที่มีส่วนเกี่ยวข้องดูแลรักษาด้วยกัน โดยใช้หลักความรับผิดชอบร่วมกัน

๔.๗.๒ การพัฒนาด้านสาธารณูปการของวัดตามแนวหลักธรรมาภิบาล

วัดต่างๆเมื่อมีการก่อสร้างเกิดขึ้น ปัจจัยสำคัญที่สุดในการริเริ่มการก่อสร้าง ต้องประชุมพระสงฆ์ภายในวัด แต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินการก่อสร้าง โดยใช้หลักการมีส่วนร่วมกับชุมชน การให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมรับผิดชอบด้วยกัน งานก่อสร้างก็จะก่อให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด แต่เมื่อใดเจ้าอาวาสเป็นผู้สั่งงานคนเดียว เมื่องานก่อสร้างหมดเงิน เจ้าอาวาสเรียกประชุมกรรมการวัดหรือหน่วยงานของรัฐ เพื่อมารับทราบการก่อสร้าง คนทั้งหลายก็จะไม่ให้ความร่วมมือ งานจะสำเร็จได้ต้องอาศัยหลักการมีส่วนร่วม ความโปร่งใส ความคุ้มค่า เป็นต้น

๔.๗.๓ การพัฒนาด้านสาธารณูปการของวัดแบบมีวิสัยทัศน์

วัดศรีโคมคำ วัดอนาลโยพิทยาราม วัดติโลกอาราม วัดโพธาราม วัดหยวน วัดทั้ง ๕ วัดนี้มีวิสัยทัศน์ สร้างเสนาสนะของวัดให้เป็นศิลปะทางภาคเหนือ มีสถานที่เก็บโบราณวัตถุ สร้างวัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวและเป็นแดนพุทธภูมิ ศูนย์วัฒนธรรมไทลื้อ ผ้าทอไทลื้อทอถวายเป็นพุทธบูชา แหล่งเรียนรู้ โรงเรียนผู้สูงวัยภายในวัด

๔.๗.๔ การพัฒนาด้านสาธารณูปการของวัดแบบมีกลยุทธ์

การพัฒนาศาสนสถาน การอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น งานทำบุญประเพณีภาคเหนือ การสร้างศาลาปฏิบัติธรรม การส่งเสริมการเรียนภาษาล้านนา

๔.๗.๕ การพัฒนาวัดด้านสาธารณูปการของวัดการมีส่วนร่วมคณะสงฆ์

คณะสงฆ์ที่มีส่วนร่วมประกอบไปด้วย เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส มีการประชุม มีมติให้วัดใหญ่ช่วยวัดเล็กที่กำลังก่อสร้างเสนาสนะของวัดเกิดขึ้น

๔.๗.๖ การพัฒนาวัดด้านสาธารณูปการของวัดการมีส่วนร่วมภาครัฐ

หน่วยงานภาครัฐประกอบไปด้วย ผู้ว่าราชการจังหวัด นายอำเภอ โยธาจังหวัด สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติประจำจังหวัด สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด สภาวัฒนธรรม กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน

กรรมการวัด เมื่อวัดมีการก่อสร้างเสนาสนะเชิงุทานเหล่านี้ มาร่วมในการประชุมวางแผน ออกแบบ การก่อสร้าง

๔.๗.๗ การพัฒนาวัดด้านสาธารณูปการของวัดหลักธรรมส่งเสริมการพัฒนาวัด

การพัฒนาวัดด้านสาธารณูปการตามหลักธรรมาภิบาล วัดจะต้องยึดหลักธรรมาภิบาลทั้ง ๖ ด้านคือ ๑. หลักนิติธรรม ๒. หลักคุณธรรม ๓. หลักความโปร่งใส ๔. หลักการมีส่วนร่วม ๕. หลักความรับผิดชอบต่อ ๖. หลักความคุ้มค่า วัดต่างๆยึดหลักธรรมาภิบาลทั้ง ๖ นี้เป็นแนวทางในการพัฒนาวัด งานก่อสร้างก็จะไม่มีปัญหาเกิดขึ้น

๔.๗.๘ การบริหารงานสาธารณูปการให้เกิดความสงบสุข (สปปายะ) ๔ อย่าง คือ ๑. อวาสสปปายะ ที่อยู่เป็นสุขสบาย คือ ทำให้วัดเป็นอาราม เป็นที่ร่มรื่น รื่นรมย์ เป็นรมณีสถานเจริญตา สบายใจแก่ผู้พบเห็น เป็นศูนย์กลางชุมชนทั้งด้านวัตถุและจิตใจ ๒. อาหารสปปายะ อาหารเป็นที่สบาย ตามปกติเมื่อมีที่อยู่แล้วต้องคำนึงถึงการกินอาหาร การจัดสวัสดิการเรื่องอาหาร ๓. บุคคลสปปายะ บุคคลเป็นที่สบาย ควรคำนึงถึงเรื่องของบุคคลภายในวัดหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องกับวัด คนวัดแบ่งออกเป็น ๓ ประเภท คือ พระภิกษุสามเณร อุบาสกอุบาสิกา และเด็กวัด ๔. ธรรมสปปายะ ธรรมเป็นที่สบาย จุดมุ่งหมายหลักของวัดคือ เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม

สรุป ความว่าสาธารณูปการ คือกิจการที่เกี่ยวกับการพัฒนา บูรณะ ก่อสร้าง ดูแลรักษาวัด ทำวัดให้มีความน่าอยู่ สะดวกในการใช้สอย และใช้ประโยชน์ได้หลากหลาย เพื่อให้งานสาธารณูปการสำเร็จผล ผู้บริหารต้องสนใจงานด้านการบูรณะและพัฒนาวัด การก่อสร้างและบูรณะปฏิสังขรณ์ เสนาสนะ ตลอดทั้งการดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัด ปัจจัยที่มีผลต่อการบริหารวัดด้านสาธารณูปการ ปัจจัยภายใน ได้แก่เจ้าอาวาสผู้นำ งบประมาณ บุคลากร ปัจจัยภายนอกได้แก่ องค์กรสงฆ์ ภาครัฐ และภาคเอกชน แต่ละหน่วยงานช่วยประชาสัมพันธ์ มีส่วนร่วมในพัฒนาวัด ทำงานด้วยจิตอาสา มีหลักธรรมาภิบาลส่งเสริมการทำงาน วางกลยุทธ์แต่ละด้านไว้เป็นแบบแผน อิงหลักการบริหารเชิงพุทธ งานด้านสาธารณูปการก็จะสำเร็จทุกอย่าง

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษากลยุทธ์การพัฒนาวัด การจัดการสาธารณูปการในจังหวัดพะเยา (๒) เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของคณะสงฆ์ หน่วยงานภาครัฐและชุมชนในการพัฒนาวัดการจัดการสาธารณูปการในจังหวัดพะเยา (๓) เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรคแนวทางการบริหารจัดการด้านสาธารณูปการของพระสังฆาธิการในจังหวัดพะเยา งานวิจัยฉบับนี้เป็นงานวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) สํารวจเก็บข้อมูลแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และสนทนากลุ่ม ((Focus Group Discussion) ข้อมูลได้จากหนังสือวิชาการการพัฒนาวัด เอกสารทางวิชาการ ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ด้วยการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างแบบเจาะลึก การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยกำหนดเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ พระสงฆ์ ๑๐ รูป คฤหัสถ์ ๑๐ คน รวม ๒๐ รูป/คน วิเคราะห์ข้อมูลสรุปประมวลเขียนเชิงพรรณนา

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

๑) ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ สำหรับพระสงฆ์ จำแนกตามอายุ พรรษา ระดับการศึกษาทางโลก ทางธรรม ระดับเปรียญธรรม และตำแหน่งพระสงฆ์ส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง ๓๐ – ๕๐ ปี พรรษาตั้งแต่ ๑๐ พรรษาขึ้นไป การศึกษาทางโลกจบปริญญาตรี-โท การศึกษาทางนักรธรรมจบ นักรธรรมชั้นเอก มีการศึกษาระดับเปรียญธรรม และมีตำแหน่งเจ้าอาวาส การปฏิบัติงาน ๔๑-๕๐ ปี

๒) ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ สำหรับหน่วยงานของรัฐและชุมชน จำแนกตามอายุ ระดับการศึกษาทางโลก ทางธรรม ระดับเปรียญธรรม และตำแหน่งส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง ๓๐ – ๕๐ ปี การศึกษาทางโลกจบปริญญาตรี-ปริญญาโท มีการศึกษาทางนักรธรรม ไม่มีการศึกษาระดับเปรียญธรรมและการปฏิบัติงาน ๒๑-๓๕ ปี

๕.๑.๒ วิเคราะห์การศึกษากลยุทธ์การพัฒนาวัดการจัดการสาธารณูปการในจังหวัดพะเยา

๑) ข้อมูลฝ่ายพระสงฆ์ หน่วยงานของรัฐและชุมชน การพัฒนาวัดการจัดการสาธารณูปการในจังหวัดพะเยา สรุปได้ดังนี้ วัดทั้ง ๕ วัดมีวิสัยทัศน์การพัฒนาวัดการจัดการสาธารณูปการในจังหวัดพะเยา ส่วนมากมุ่งพัฒนาวัดให้ได้ตามวิสัยทัศน์ที่ได้ตั้งไว้ และนำทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนามาเป็นแนวทางในการพัฒนาวัด

๒) แผนกลยุทธ์การพัฒนาวัดการจัดการสาธารณูปการในจังหวัดพะเยา บริเวณวัด ภายในบริเวณวัด มีสิ่งต่าง ๆ ที่จำเป็นเหมาะสม การปรับปรุง พัฒนา ดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์ภายในวัด ความสะอาด/มั่นคงแข็งแรงของอาคารเสนาสนะต่าง ๆ วัดมีสิ่งปลูกสร้าง และอาคารเสนาสนะต่าง ๆ เพียงพอและเหมาะสมต่อการใช้ประโยชน์สภาพสะอาด มั่นคงแข็งแรง

วัดศรีโคมคำ พบว่ามีกลยุทธ์ใหญ่ ๔ ข้อ กลยุทธ์ย่อย ๒๔ ข้อ ประกอบด้วยกลยุทธ์ การพัฒนาศาสนสถาน การพัฒนาวัดเป็นแหล่งการเรียนรู้ การอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณี การส่งเสริมการมีส่วนร่วม

วัดอนาลโยทิพยาราม จังหวัดพะเยา ได้กล่าวถึงแผนกลยุทธ์การพัฒนาวัดพบว่ามีกลยุทธ์ใหญ่ ๔ ข้อ กลยุทธ์ย่อย ๑๘ ข้อ ประกอบด้วยกลยุทธ์ การพัฒนาศาสนสถาน การสร้างศาสนทายาทการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีวัดใหญ่ช่วยวัดเล็ก

วัดติโลกอาราม พบรูปแบบการดำเนินงานคือ ดำเนินการแต่งตั้งคณะทำงาน ศึกษา ค้นคว้า สำรวจ ข้อมูลและประชุมคณะทำงาน รับฟังข้อคิดเห็นของประชาชนในพื้นที่ ทำการศึกษาผลกระทบ ออกแบบ ประเมินการ การก่อสร้างคั่นกันน้ำคอนกรีตโดยรอบบริเวณโบราณสถาน รวมทั้งระบบไฟฟ้า ระบบสูบน้ำ เพื่อทำการสำรวจออกแบบ สำรวจชุดแต่งโบราณสถาน และออกแบบเพื่อการบูรณะโบราณสถาน และการปรับภูมิทัศน์ ดำเนินการบูรณะโบราณสถาน ปรับภูมิทัศน์ สำรวจทางโบราณคดี ชุดแต่งโบราณสถานออกแบบเพื่อการบูรณะ ชุดแต่ง บูรณโบราณสถาน ปรับภูมิทัศน์ก่อสร้างระบบระบายน้ำและสูบน้ำที่จืดเร็ว ก่อสร้างวิหารเจดีย์พญานาคตามศิลปะทางประวัติศาสตร์พะเยา จัดตั้งกองทุนมูลนิธิพัฒนา

วัดห้วยน จังหวัดพะเยา ได้กล่าวถึงแผนกลยุทธ์การพัฒนาวัดพบว่ามีกลยุทธ์ใหญ่ ๓ ข้อ กลยุทธ์ย่อย ๑๗ ข้อ ประกอบด้วยกลยุทธ์ การพัฒนาศาสนสถานการปรับปรุงวัดการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีไทลื้อ

วัดโพธาราม จังหวัดพะเยาได้กล่าวถึงแผนกลยุทธ์การพัฒนาวัดพบว่ามีกลยุทธ์ใหญ่ ๔ ข้อ กลยุทธ์ย่อย ๒๒ ข้อ ประกอบด้วยกลยุทธ์ การพัฒนาศาสนสถาน การพัฒนาธนาคารของวัดการอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณีการเสริมสร้างวัดยุคใหม่

๓) การมีส่วนร่วมของคณะสงฆ์ หน่วยงานภาครัฐและชุมชนในการพัฒนาวัด มีการประชุมคณะสงฆ์ภายในจังหวัดแนะนำชี้แจงการก่อสร้างเสนาสนะในวัด ต่อไปนี้ต้องสร้างให้เป็นศิลปะล้านนา พระสงฆ์ต้องเป็นพระนักพัฒนา พระสงฆ์นักอนุรักษ์ ชี้แจงข้อวัตรปฏิบัติแก่พระสงฆ์ สร้างวัดให้เป็นอาราม วางแผนการก่อสร้างวัดไว้เป็นสัดส่วน ไม่ให้สร้างเสนาสนะตามใจเจ้าอาวาส วางแผนการสร้างวัด ประสานหาทุนการสร้างวัด ออกแบบก่อสร้างวัดศิลปะล้านนา ประสานแก้ไข ปัญหาในวัดและนอกวัด ส่งเสริมการกำหนดนโยบาย ให้ข้อมูลเกี่ยวกับวิธีการพัฒนาวัด ร่วมบริจาคทรัพย์สร้างเสนาสนะ ให้ข้อคิดการก่อสร้างต้องยึดศิลปะล้านนาไว้ การสร้างความสามัคคีระหว่างวัดกับชาวบ้าน แนะนำวัดให้เป็นวัดอุทยานการศึกษา วัดพัฒนาตัวอย่าง วัดพัฒนาที่มีผลงานดีเด่น การวางแผนผังวัด โดยถวายเป็นความรู้แก่พระสังฆาธิการเมื่อมีการประชุมจัดอบรมด้านการพัฒนาวัด วางแผนการบริหารวัด เข้าไปเป็นกรรมการวัด เป็นพิธีกรของวัด ครูสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ จัดตั้งศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์ในวัด พิมพ์หนังสือสวดมนต์พื้นเมืองมอบให้วัด

๔) หลักธรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาวัดการจัดการสาธารณูปการ เจ้าอาวาสต้องสร้างวัดให้เป็นศาสนสถานเป็นปูชนียสถานเป็นทัศนสถานเป็นคารวสถานเป็นอนุสรณ์สถาน และให้เป็นบุญสถานพบว่าพัฒนาวัดตามหลัก ๕ ส หัวใจในการพัฒนาวัด ๘ ส พัฒนาวัดตามหลัก ๘ ส พัฒนาวัดตามหลัก ๑๑ ส สำหรับพระสังฆาธิการ และพระสังฆาธิการจะต้องมีหลัก พบว่า สมภารที่ดีต้อง “เก่ง” ในหลายๆ ปฏิบัติ คือ ปฏิบัติ สมภารต้องเป็นแบบอย่างการทำงานจะประสบผลสำเร็จ ต้องจับเสือ 4 ตัวให้ได้แนวทางการทำงานพระสังฆาธิการกลยุทธ์การทำงานพระสังฆาธิการ ๘ อย่างศิลปะการทำงานพระสังฆาธิการภาวะความเป็นผู้นำในวงการสงฆ์บริบทของพระสงฆ์ไทย ๔ อย่างหลักบริหารสำหรับพระสังฆาธิการงานของพระสงฆ์ ที่พระเจ้าอยู่หัวถวาย ๔ ประการสร้างบรรยากาศความอบอุ่นในการคณะสงฆ์

๕) แนวคิดกลยุทธ์การพัฒนาวัดการจัดการสาธารณูปการ พบว่ามีข้อบ่งชี้เนื้อหาที่จะนำมาวิจัย การบริหารกิจการคณะสงฆ์ หลักนักบริหารที่ดี การบริหารด้วยหลักสัปปุริสธรรม ๗ แนวคิดในการใช้สัปปุริสธรรมในการการบริหาร การบริหารเชิงพุทธ

๖) กลยุทธ์การพัฒนาวัดการจัดการสาธารณูปการ พบว่ามีข้อบ่งชี้เนื้อหาที่จะนำมาวิจัย กลยุทธ์การพัฒนาวัดการจัดการสาธารณูปการ หมวดเสนาสนชั้นธกะ ตั้งภิกษุผู้ควบคุมการก่อสร้าง การจัดสรรให้ภิกษุถือเสนาสนะ ห้ามสละของสงฆ์ให้แก่บุคคล การควบคุมการก่อสร้าง

๗) การดูแลรักษาศาสนสมบัติของวัด พบว่ามีข้อบ่งชี้เนื้อหาที่จะนำมาวิจัย การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัด ปัญหากฎหมายที่พระสงฆ์ควรทราบ การจัดหาประโยชน์จากศาสนสมบัติของวัด การจัดดูแลศาสนสมบัติของวัด

ผลการวิจัยพบว่า พระสงฆ์และคฤหัสถ์ มีประวัติการพัฒนาวัดการจัดการสาธารณูปการมาเป็นเวลานาน จนมาถึงสมัยปัจจุบันนี้ ตลอดทั้งเป็นผู้มีความสำคัญอันดียิ่งต่อการพัฒนาวัดการจัดการสาธารณูปการ สามารถนำเอาวิธีการพัฒนาวัดและคำสอนไปเผยแผ่ในที่ต่างๆ ให้สังคมโลกทั่วไปได้รับรู้

๕.๒ อภิปราย

ผลการค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับการศึกษากลยุทธ์การพัฒนาวัดการจัดการสาธารณูปการในจังหวัดพะเยา ผลการศึกษานำเข้าสู่การอภิปรายผล ดังนี้

จากศึกษาพบปัญหาและอุปสรรคของการศึกษาการพัฒนาวัดการจัดการสาธารณูปการในจังหวัดพะเยา สามารถสรุปได้เป็น ๘ ประการ คือ (๑) ปัญหาด้านงบประมาณ (๒) ปัญหาด้านการก่อสร้าง (๓) ปัญหาด้านการอนุรักษ์ศิลปกรรม (๔) ปัญหาด้านขาดทักษะความรู้และประสบการณ์ในการทำงาน (๕) ปัญหาด้านการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน (๖) ปัญหาด้านการขาดความเชื่อถือและการยอมรับของสังคมชาวบ้าน (๗) ปัญหาด้านขวัญกำลังใจในการทำงาน (๘) ปัญหาด้านการกำหนดแผนและนโยบาย แผนการพัฒนาวัดและการปฏิบัติงานประจำปี

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑. ด้านก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะวัด ปัญหาที่พบคือ ขาดการดูแลเอาใจใส่ จึงจำเป็นต้องมีการตั้งคณะกรรมการควบคุมดูแล ให้มีผู้รับผิดชอบที่เป็นรูปธรรมและเอาใจใส่จริงๆ ส่วนการที่ทางการให้ความช่วยเหลือน้อยมาก จึงควรทำหนังสือติดต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น อบต. โดยจัดทำโครงการเสนอกับทางราชการก่อนดำเนินการก่อสร้าง ตลอดจนชาวบ้านมีส่วนร่วมค่อนข้างน้อย จึงจำเป็นต้องมีการประชุมคณะกรรมการเพื่อวางแผน พร้อมกับติดป้ายประชาสัมพันธ์เพื่อแจ้งให้ทราบโดยทั่วกัน เพื่อประกาศเชิญชวนชาวบ้าน ให้เข้ามามีส่วนร่วมอธิบายให้เห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ในการบูรณปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุ

๒. ด้านการพัฒนาวัด ปัญหาที่พบคืองบประมาณก่อสร้างไม่เพียงพอ จึงต้องมีการจัดหางบประมาณก่อนที่จะสร้าง โดยจัดหางบประมาณสำรองไว้มากๆ จะได้ไม่มีปัญหาภายหลัง ตลอดจนช่วงเวลาในการก่อสร้างไม่เหมาะสม จึงต้องวางแผนในการก่อสร้างให้เสร็จก่อนเข้าหน้าฝน และวางแผนล่วงหน้าก่อนมีการก่อสร้างสัก ๒ - ๓ ปี

๓. ด้านการดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัด ปัญหาที่พบคือ ดำเนินการให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการศาสนสมบัติของวัดยังไม่เป็นระบบแก่พระภิกษุสามเณร ควรดำเนินการให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการศาสนสมบัติของวัด

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

๑. ควรนำผลของการวิจัยนี้ไปเป็นข้อมูลในการบริหารจัดการสาธารณูปการใน จังหวัดพะเยาให้มีประสิทธิผลและประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

๒. ควรนำปัญหาที่ได้จากการวิจัยนี้มาปรับปรุงแก้ไขในส่วนที่ยังมีปัญหอยู่ โดยให้ทุกภาคส่วน ในจังหวัดพะเยา มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา

๓. ควรมีการปรับปรุงกลยุทธ์และบูรณาการ การบริหารจัดการด้านสาธารณูปการใน จังหวัดพะเยา ให้ทั่วถึงยิ่งขึ้น

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะเพื่อทำการวิจัยครั้งต่อไป

หากมีการวิจัยเกี่ยวกับบทบาทพระสงฆ์ในการบริหารงานสาธารณูปการ ในครั้งต่อไป ผู้วิจัยขอเสนอแนะการดำเนินการวิจัยในลักษณะต่อไปนี้

๑) ควรศึกษารูปแบบการพัฒนาวัด เพื่อให้ตรงกับวิถีชีวิตขนบธรรมเนียมประเพณี

๒) ควรมีการประเมินผลว่าแต่ละวัดพัฒนาวัดบรรลุตามวัตถุประสงค์หรือไม่

๓) ควรมีเทคนิค กระบวนการพัฒนาวัด

๔) พระสงฆ์เจ้าอาวาสต้องสนใจศึกษาการมีส่วนร่วมในการพัฒนาวัด

๕) ควรศึกษาหน่วยงานที่ให้การสนับสนุน ที่มีทุนทรัพย์มากๆ เพื่อขอทุนทรัพย์มาพัฒนาวัดให้มีความเจริญยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

๑.๑ ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

๑.๒ ข้อมูลทุติยภูมิ

๑.๒.๑ หนังสือ :

กรมการศาสนา. ประวัติวัดสำคัญทางพุทธศาสนา ตอน ๓. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๖.
จำนงค์ อติวัฒนสิทธิ์ และคณะ. สังคมวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ ๘, กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
๒๕๔๐.

จำนงค์ ทองประเสริฐ ราชบัณฑิต. สำนักศิลปกรรม ที่มา : ภาษาไทยไขขาน. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์
แพร่พิทยา. ๒๕๒๘.

จุฬารัตน์ บุญยากร. คู่มือการดูแลและจัดการศาสนสมบัติ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พระพุทธศาสนา
แห่งชาติ, ๒๕๕๔.

งามพิศ สัตย์สงวน. การจัดระเบียบทางสังคมในสังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่ง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

ณรงค์ เล็งประชา. มนุษย์กับสังคม. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๐.

ทวีป เปล่งวิทยา. (ม.ป.ป.), จิตวิทยาผู้นำ กรุงเทพฯ : รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์, ๒๕๓๔.

ธงชัย สันติวงษ์ รศ.. หลักการจัดการ. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๕.

_____ . การวางแผน. พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๖.

ธรรมรส โชติคุณุชกร มนุษย์สัมพันธ์. กรุงเทพฯ : พิมพ์เนศการพิมพ์, ๒๕๑๙.

นงลักษณ์ เทพสวัสดิ์ รศ.ดร. ทฤษฎีและการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๐.

ปพงษ์ณี ฐิติวัฒนา. รายงานการวิจัยเรื่อง สาเหตุและผลของความเครียดในบทบาทของครูผู้สอนวิชา
สังคมศาสตร์ในวิทยาลัยครู, เอกสารวิจัยคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ประจำปี ๒๕๒๓.

ประมาณเลิศ อัจฉริยปัญญา. กฎหมายสำหรับพระสงฆ์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

พระธรรมวโรดม (บุญมา คุณสมปโน. คู่มือพระอุปัชฌาย์. กรุงเทพฯ : สหธรรมมิกการพิมพ์
๒๕๓๔.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). โลกทัศน์ชาวพุทธ, กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย ๒๕๔๙.

_____ . พุทธวิธีบริหาร. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). การพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙.

_____ . **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๘, กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

พระธรรมราชา นวภัทร (สุทัสน์ สุทสฺสโน). เจ้าคณะภาค ๖ เจ้าอาวาสวัดพระแก้ว จังหวัดเชียงราย , **คู่มือการบริหารและจัดการวัด**, (เชียงราย : เชียงรายไพศาลการพิมพ์ ๒๕๕๒ .
พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ. ๙ ราชบัณฑิต). **คำวัด พจนานัตเพื่อการเรียนรู้พุทธศาสน์เบื้องต้น**, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เลียงเชียง, ๒๕๔๕.

พระธรรมวิมลโมลี (ปวง ธรรมปญโญ). **ประวัติกวีานพะเยา**. เชียงราย : ไพศาลการพิมพ์ ๒๕๓๘.
พระมหาประยุทธิ์ ปยุตโต. **บทบาทพระสงฆ์ในสังคมปัจจุบัน**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, ๒๕๒๓.

พระมหาสุภา อุทโท. **พระสงฆ์ไทยในสองทศวรรษหน้า พ.ศ. ๒๕๔๑-๒๕๖๐**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สุขใจ, ๒๕๔๒.

พระมหาสมทรง สิริธโร และคณะ. **บทบาทของวัดและพระสงฆ์ไทยในอนาคต**. กรุงเทพฯ : บริษัทเคล็ดไทย จำกัด, ๒๕๒๕.

พวงผกา คุโรวาท. **ศิลปะและวัฒนธรรมไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพฯ: อมรการพิมพ์, ๒๕๓๙.

ภักยา สายหู. **กลไกของสังคม**. พิมพ์ครั้งที่ ๙, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

พีชนี เษยจรรยา, เมตตา วิวัฒน์านุกูล, และ ถิรนนท์ อนวัชศิริวงศ์. **แนวคิดหลักนิเทศศาสตร์ คณะนิเทศศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, กรุงเทพฯ : บริษัทสำนักพิมพ์ข้าวฟ่างจำกัด, ๒๕๔๑.

ภัสวลิ นิตินทรสุนทร, **การสื่อสาร หน่วยที่ ๒ กระบวนการและบริบทในการสื่อสาร สาขาวิชาศิลปศาสตร์ มสธ.** พิมพ์ครั้งที่ ๗, กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๒.

มณฑล ไบบัว. **การสื่อสารเพื่ออุดมการณ์แผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง**. กรุงเทพฯ : โอ.เอส. พรีนติ้งเฮ้าส์, ๒๕๓๖.

มนตรา พงษ์นิล. อาจารย์ประจำสาขาวิชาพัฒนาสังคม, มหาวิทยาลัยนเรศวร พะเยา.

แมนมาต ชวลิต. **เอกสารการสอนชุดวิชาการสื่อสาร หน่วยที่ ๑-๘**. นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๒.

วีระ อัมพันธ์สุข. **การประยุกต์พุทธธรรม**. (กรุงเทพฯ :สำนักพิมพ์ B..E.C., ๒๕๕๑.

วิทยา ดำรงเกียรติศักดิ์, รศ.ดร., **สรุปทฤษฎีการสื่อสาร**, (เชียงใหม่: สาขาวิชานิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้, ๒๕๔๒.

_____ . **สรุปทฤษฎีการสื่อสาร**, ๒๕๔๓.

วันทนี วาสิกสินรศ. **สุรางค์รัตน์ วศินารมณ รศ. และ กิตติพัฒน์ นนทบุรีมะดุล ผศ. ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับสวัสดิการสังคมและสังคมสงเคราะห์**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๑.

สนธยา พลศรี. **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พรีนติ้งเฮ้าส์, ๒๕๓๓.

สุชา จันท์เอม. **จิตวิทยาสังคม**.กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๔.

- สวณิต ยมาภัย, **การสื่อของมนุษย์**, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๖.
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. **การพัฒนาวัดสู่ความเป็นมาตรฐาน**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๕.
- สำนักงานราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕**, กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๕.
- สำนักส่งเสริมสุขภาพพอนามัย กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข, **คู่มือการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุสำหรับบุคลากรสาธารณสุข**. (กรุงเทพฯ: กระทรวงสาธารณสุข, ๒๕๔๗).
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. **“บทบาทที่พึงประสงค์ของวัดและพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมไทย”**, (รายงานการเสวนา: สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๔๔).
- วิสูตร ธนชัยวัฒน์, **พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ ศ ๒๕๐๕**, กรุงเทพฯ : สุทรไพศาล, ๒๕๔๗.

๑.๒.๒ บทความในวารสาร :

- พระครูวิเทศพรหมคุณ ดร. “ ทฤษฎีผู้นำที่พึงจะเป็นและการบริหารในองค์กร ” , **พุทธจักร**. ปีที่ ๖๕ ฉบับที่ ๓ (มีนาคม ๒๕๕๔) : ๑๒ – ๑๘.
- สุพิมล ศรศักดิ์ดา. “ยุทธศาสตร์การบริหาร”, **พุทธจักร**. ปีที่ ๖๖ ฉบับที่ ๓ (มีนาคม ๒๕๕๕) : ๓๒ – ๓๘.

๑.๒.๓ สัมภาษณ์ :

- พระสุนทรกิตติคุณ (เดชา อินทปญโญ). รองเจ้าอาวาสวัดศรีโคมคำ จังหวัดพะเยา, สัมภาษณ์, ๕ กันยายน ๒๕๕๖.
- พระโพธิญาณรังสี (อ้น). รองเจ้าอาวาสวัดอนาลโยทิพยาราม จังหวัดพะเยา, สัมภาษณ์, ๕ กันยายน ๒๕๕๖.
- พระราชวิริยาภรณ์ (ศรีมูล). เจ้าคณะจังหวัดพะเยา วัดศรีอุโมงค์คำ จังหวัดพะเยา, สัมภาษณ์, ๕ กันยายน ๒๕๕๖.
- พระครูสุภัทรพรหมคุณ (เจริญ คำประเสริฐ), เจ้าอาวาสวัดห้วยวน จังหวัดพะเยา, สัมภาษณ์, ๗ กันยายน ๒๕๕๖.
- พระโสภณพัฒน์นอม (ศรีเหล่า) อคฺคปญโญ, เจ้าอาวาสวัดโพธาราม จังหวัดพะเยา, สัมภาษณ์ ๗ กันยายน ๒๕๕๖.
- นายประพันธ์ คำจ้อย. ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ จังหวัดพะเยา, สัมภาษณ์, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๖.
- นายนที เมืองมา. ผู้อำนวยการสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพะเยา, สัมภาษณ์, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๖.
- นายบุญส่ง เมืองกรุง. ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดพะเยา, สัมภาษณ์, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๖.
- นายอ้วน ชันทวงศ์. โรงเรียนพญาลอ อำเภอจุน จังหวัดพะเยา, สัมภาษณ์, ๑๒ กันยายน ๒๕๕๖.
- นายสวัสดิ์ ปานา. กรรมการวัดบ้านตุน อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา, สัมภาษณ์, ๑๒ กันยายน ๒๕๕๖.
- นายทองคำ สุวรรณศักดิ์. กรรมการสภาวัฒนธรรมอำเภอจุน จังหวัดพะเยา, สัมภาษณ์, ๑๕ กันยายน ๒๕๕๖.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

บทความวิจัย

การศึกษากลยุทธ์การพัฒนาวัดการจัดการสาธารณูปการในจังหวัดพะเยา
The Study of Strategies for Temple Development in Construction and Renovation
in Phayao.

ดร.ใจ บุญชัยมิ่ง

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ

๑. เพื่อศึกษากลยุทธ์การพัฒนาวัด การจัดการสาธารณูปการในจังหวัดพะเยา
๒. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วม การคิด การวางแผนของคณะสงฆ์ หน่วยงานภาครัฐและชุมชนในการพัฒนาวัด การจัดการสาธารณูปการในจังหวัดพะเยา
๓. เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรคแนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการด้านสาธารณูปการของพระสังฆาธิการใน จังหวัดพะเยา

งานวิจัยฉบับนี้เป็นงานวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ข้อมูลได้จากหนังสือ เอกสารทางวิชาการ ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ด้วยการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างแบบเจาะลึก การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยกำหนดเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ วัด ๕ วัด พระสังฆาธิการ ๑๐ รูป สำนักงานพระพุทธศาสนา ๓ คน สำนักงานวัฒนธรรม ๓ คน ประชาชน ๑๐ คน วิเคราะห์ข้อมูลสรุปประมวลเขียนเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า

๑. ด้านก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะวัด ปัญหาที่พบคือ ขาดการดูแลเอาใจใส่ จึงจำเป็นต้องมีการตั้งคณะกรรมการควบคุมดูแล ให้มีผู้รับผิดชอบที่เป็นรูปธรรมและเอาใจใส่จริงๆ
๒. ด้านการพัฒนาวัด ปัญหาที่พบคืองบประมาณก่อสร้างไม่เพียงพอ จึงต้องมีการจัดหางบประมาณก่อนที่จะสร้าง
๓. ด้านการดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัด ปัญหาที่พบคือ ดำเนินการให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการศาสนสมบัติของวัดยังไม่เป็นระบบแก่พระภิกษุสามเณร

๔.การมีส่วนร่วมของพระสังฆาธิการ หน่วยงานภาครัฐ ประชาชนปัญหาที่พบคือ มีความสนใจมาก

ผลการศึกษา พบปัญหาและอุปสรรคของการพัฒนาวัดการจัดการสาธารณูปการในจังหวัดพะเยา สามารถสรุปได้เป็น ๘ ประการ คือ (๑) ปัญหาด้านงบประมาณ (๒) ปัญหาด้านการก่อสร้าง (๓) ปัญหาด้านการอนุรักษ์ศิลปกรรม (๔) ปัญหาด้านขาดทักษะความรู้และประสบการณ์ในการทำงาน (๕) ปัญหาด้านการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน (๖) ปัญหาด้านการขาดความเชื่อถือและการยอมรับของสังคมชาวบ้าน (๗) ปัญหาด้านขวัญกำลังใจในการทำงาน (๘) ปัญหาด้านการกำหนดแผนและนโยบาย แผนการพัฒนาวัดและการปฏิบัติงานประจำปี

ผลการวิจัยครั้งนี้ ทำให้ทราบว่า วัดทั้ง ๕ วัดมีกลยุทธ์การพัฒนาแตกต่างกัน การมีส่วนร่วมจากหน่วยงานและประชาชน มีการพัฒนาวัดด้านสาธารณูปการเป็นอย่างดี แต่การศึกษาเชิงลึกพบว่า การพัฒนาวัดด้านสาธารณูปการยังมีปัญหามาก

คำหลัก : กลยุทธ์ การพัฒนา วิสัยทัศน์ วัด การจัดการสาธารณูปการ พระสังฆาธิการ สำนักงานพระพุทธศาสนา สำนักงานวัฒนธรรม ประชาชน

ABSTRACT

The study aimed to (1) study the strategies for temple development in construction and renovation in Phayao, to (2) investigate a participation, idea and planning of the Sangha, stateagency and community in developing temples' construction and renovation in Phayao, and to (3) explore problems and obstacles and guidelines for developing temples' construction and renovation in Phayao. This is a documentary and qualitative research. The data collection was carried out through In-depth Interview and Focus Group Discussion along with data gathered from books, academic sources together with related research. The sample group consisted of 5 temples, 10 administrative officers, 3 staffs from the National Office of Buddhism, 3 staffs from the Office of Culture, 10 general people. Data gathered from the target group was analyzed, summarized and written in descriptive form.

Findings indicated that

1) In construction and renovation, more attention should be paid and appointment of temple committee must be done as the actual responsible body.

2) In temple development, there was insufficient budget for construction and budget must be ready prior to construction.

3) In maintenance and temple's property management, there was unsystematic management to provide knowledge for monks and novices to maintain and preserve temple's property.

4) In participation of administrative monks, government sector and people, all were very interested.

Results of the study can be summarized into 8 issue; (1) budget problem, (2) construction, (3) conservation of artistic of works, (4) lack of skills, knowledge and experience in working, (5) people's participation, (6) lack of trust and recognition from people, (7) lack of moral encouragement for work, and (9) problem from planning and policy in annual temple development plan. Findings also revealed that 5 temples had their own strategies for temple development along with well participation from state agency and people and their construction was well developed. However, problem from temple utilities and renovation were still prevalent.

Key Word : strategy, development, vision, temple utilities, administrative monks, Office of National Buddhism, Office of Culture

บทนำ

การสาธารณูปการ จัดเป็นงานหนึ่งของเจ้าอาวาส ในงาน ๖ ด้าน งานการสาธารณูปการ เป็นงานที่เกี่ยวข้องกับการก่อสร้าง การบูรณะซ่อมแซม ปฏิสังขรณ์ เสานาสนะภายในวัด รวมถึงการก่อสร้างวัด ขุดตั้งวัด ขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา ซึ่งเป็นการสร้างถาวรวัตถุที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการนำมาซึ่งความศรัทธาแห่งพุทธบริษัท ดังจะเห็นโดยทั่วไปว่า การบริจาคทรัพย์ในพุทธศาสนานั้น ส่วนมากจะบริจาคเพื่อการสร้างถาวรวัตถุ หรือไม่ก็เป็นบูรณปฏิสังขรณ์ ซึ่งงานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเล็งเห็นถึงความสำคัญว่าพระสังฆาธิการในจังหวัดพะเยานั้นได้ดำเนินการบริหารจัดการงานคณะสงฆ์ ด้านสาธารณูปการไปในรูปแบบใดบ้าง ซึ่งในปัจจุบันการบริหารจัดการด้านดังกล่าวถือว่าดีอยู่แล้ว แต่หากได้พบปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาเท่านั้น

สังคมไทยประกอบไปด้วยสถาบันทางสังคมหลายสถาบัน แต่สถาบันที่มีความใกล้ชิดกับคนในสังคมมากที่สุดและเป็นสถาบันพื้นฐานของสังคม คือ สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา และสถาบันศาสนาโดยเฉพาะสถาบันศาสนานั้น มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าประชาชนส่วนใหญ่ของสังคมไทยนั้นนับถือพระพุทธศาสนา ถือได้ว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ ฉะนั้น พระพุทธศาสนาจึงมีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมจารีตประเพณี และการขัดเกลาทางสังคม ถ้าพิจารณาองค์ประกอบของ

พระพุทธศาสนานั้น ได้แก่ พระพุทธเจ้า พระธรรมคำสั่งสอน มีพระสงฆ์เป็นผู้เผยแผ่พระธรรมให้แก่ อุบาสกอุบาสิกา หรือประชาชน ดังนั้น การพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนาโดยมีวัด เป็นองค์กรทางศาสนาที่เป็นพื้นฐานทางสังคม และพระภิกษุสงฆ์กับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนใน สังคมแล้ว จะเห็นได้ว่าไม่สามารถจะแยกออกจากกันได้ วัดเป็นศูนย์กลางแห่งการรวมหัวใจของบรรดา พุทธศาสนิกชน ทำหน้าที่ในการวางรากฐานความเจริญให้แก่สังคม ส่งเสริมความเป็นปึกแผ่น ความ มั่นคงให้แก่สังคม ช่วยลดปัญหาสังคม ส่งเสริมประสิทธิภาพการควบคุมทางสังคมหรือกล่าวได้ว่า วัด เป็นศูนย์กลางทางศาสนาและวัฒนธรรม ที่ผู้คนใช้เป็นบรรทัดฐานในการดำเนินชีวิต และเป็น เอกลักษณะของสังคม ซึ่งจะพบได้จากการแสดงออกทางศิลปะ วรรณคดี คติธรรม ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี เป็นต้น ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน วัดและพระสงฆ์ยังมีบทบาทเกี่ยวข้องกับความ เป็นอยู่ ของคน

พระพุทธศาสนาเป็นปัจจัยสำคัญต่อคนไทย เพราะคนไทยส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา วัดต่างๆจึงประกอบไปด้วยสิ่งก่อสร้าง เช่น กุฏิ วิหาร อุโบสถ ศาลา และการจัดงานประเพณีท้องถิ่น มีวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา วัน ออกพรรษา ประเพณีลอยกระทง ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีงานนมัสการพระธาตุ ประเพณีวันขึ้นปี ใหม่ และเห็นความสำคัญและความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม สามารถแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่ง กันและกัน วัดต่างๆต้องมีแผนกลยุทธ์การพัฒนาวัด เพราะมีศีลธรรม จึงมีวัฒนธรรม เชื่อว่าเป็นผู้มี วัฒนธรรม เมื่อมีคุณธรรม ย่อมมีจริยธรรม เชื่อว่าผู้ประพฤติธรรม ผู้ใดประพฤติธรรม ผู้นั้นมี มนุษยธรรม เชื่อว่าผู้ให้ ผู้มีมนุษยธรรมต้องมีอารยธรรมเสมอเชื่อว่าผู้เจริญ

๑ วัดต่างๆต้องพัฒนาวัดปรับปรุงวัดก่อสร้างภายในวัดให้ทันกับยุคโลกาภิวัตน์ เพื่อ ต้อนรับเข้าสู่ประชาคมอาเซียน เสริมสร้างความเข้าใจอันดีต่อกันเพื่ออนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมประเพณี ท้องถิ่นไทย และมีกลยุทธ์ในการพัฒนาวัด จึงมีความจำเป็นต้องพัฒนาให้ทันสมัย

กลยุทธ์การพัฒนาวัดให้เป็นอาราม พระธรรมวโรดม^๒ (บุญมา คุณสมปโน)ได้กล่าวไว้ว่า พระสงฆ์ที่อยู่ในวัดต้องรักษาความสะอาด ความเป็นระเบียบภายในวัดให้เป็นสถานที่น่ารื่นรมย์ใจของ ผู้ไปมาหาสู่ สถานที่สมควรพัฒนาเป็นอันแรก คือ กุฏิเจ้าอาวาส ต้องพัฒนาให้สะอาดให้เป็นระเบียบ เรียบร้อย ไม่ควรนำเครื่องสุกสกปรกประเภทตุ๊กต้ายัน โทรทัศน์ วิหค เครื่องเล่นแผ่นเสียง มาโซว้อวด ชาวบ้าน ณ ห้องรับแขก เพราะจะเกิดความสะเทือนใจแก่ชาวบ้านที่มาทำบุญที่วัด วัตถุประสงค์ก่อสร้าง ภายในวัดต้องสร้างให้เข้ากับแบบก่อสร้างภายในภาคนี้ๆ

ศิลปะและวัฒนธรรมไทย สิ่งที่มีมนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นมาด้วยความรู้ ความสามารถในการ ประดิษฐ์ การตกแต่งเพื่อให้เกิดความสวยงาม เช่น การก่อสร้างอาคารสถานที่แบบต่างๆ ในยุคต่างๆ จนถึงปัจจุบัน หรือการประดิษฐ์วัตถุ เครื่องมือ เครื่องใช้ ตลอดจนอุปกรณ์หลายอย่าง หลายประเภท

^๑ วีระ อัมพันธ์สุข. การประยุกต์พุทธธรรม. (กรุงเทพฯ :สำนักพิมพ์ B.E.C., ๒๕๕๑), หน้า ๒๖.

^๒ พระธรรมวโรดม (บุญมา คุณสมปโน) คู่มือพระอุปัชฌาย์, (กรุงเทพฯ : สหธรรมมิกการพิมพ์ ๒๕๓๔), หน้า ๑๓๕.

ขึ้นมาเพื่อให้เกิดความสวยงาม ฉะนั้นศิลปะจึงเปรียบเสมือนกระจกเงาส่องสะท้อนให้มองเห็นความเป็นมาความเป็นอยู่ของมนุษย์เก่าก่อนในทุกๆ ด้าน ตั้งแต่เริ่มแรกจนถึงสมัยปัจจุบัน^๓

วัดมีบทบาทต่อสังคมไทยเป็นอันมาก วัดเป็นศูนย์ศิลปวัฒนธรรมทำหน้าที่ทั้งผู้ผลิตผู้อนุรักษ์ และผู้สอนศิลปะแก่ชาวบ้าน สถานที่บำเพ็ญบุญ เช่น ให้ทาน รักษา ศิลปวัฒนธรรม สวดมนต์ให้พระ รวมทั้งเป็นสถานที่ประกอบพิธีทางพุทธศาสนา ให้การศึกษาด้านการครองตน อาชีพ ปรึกษาปัญหาชีวิตแม้กระทั่งปัญหาของสังคม เป็นสถานที่พึ่งสงเคราะห์ประชาชนเมื่อมีภัยเกิดขึ้น เช่น น้ำท่วม ไฟไหม้ เกิดสงคราม สถานพยาบาล คนเดินทาง เป็นสโมสรให้ชาวบ้านมาพบกันและหนุ่มสาวได้พบกัน เวลาว่างงานวัด ใช้เป็นสถานที่จัดงานตามเทศกาลต่างๆ ของชาวบ้าน เมื่อมีคดีความเกิดขึ้นเป็นสถานที่ไกล่เกลี่ย เป็นคลังเก็บสิ่งของให้ชาวบ้านมายืมเมื่อมีงานใช้เป็นสถานที่ประชุมของชาวบ้าน วัดยังเป็นสถานที่ศึกษาของพระภิกษุสามเณร ศิลปะต่างๆ ก็เกิดที่วัด มีนักกวี ศิลปิน หมออดู นักมวย นักฟันดาบ นักร้องก็มาจากวัด ตลอดทั้งเป็นห้องสมุดเก็บเอกสาร มีตำรายา นิทานพื้นบ้าน และเป็นสถานที่เก็บคัมภีร์พระไตรปิฎก ชีวิตของคนไทยจึงเกี่ยวข้องกับวัด วัฒนธรรมคือวิถีชีวิต เมื่อวิถีชีวิตคนไทยโยงโยงกับวัด วัดจึงเป็นรากฐานทางวัฒนธรรมไทย วัดมีโครงการพัฒนาวัด กลยุทธ์เพื่อการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ตลอดทั้งเป็นที่พักพิงของประชาชนทั่วไป พัฒนาวัดให้ได้ตามเป้าหมายที่วางแผนไว้

กลยุทธ์การพัฒนาการบริหารกิจการคณะสงฆ์

การพัฒนาวัดจะทำให้สำเร็จเห็นผลประโยชน์ คณะสงฆ์มีส่วนสำคัญเป็นอย่างมาก จะต้องอาศัยการบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน ด้านการปกครองคณะสงฆ์ ด้านการศาสนศึกษา ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม ด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการสาธารณูปการ งานการบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน จะวิจัยเฉพาะงานด้านสาธารณูปการเท่านั้น

กลยุทธ์การพัฒนาคนและสังคมที่มีคุณภาพ

พัฒนา ส่งเสริม และสนับสนุนการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพในทุกๆ ระดับ ทั้งในวัดครอบคลุมทุกช่วงวัย ส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดกระบวนการเรียนรู้เชิงอนุรักษ์อย่างต่อเนื่อง ให้มีคุณภาพและคุณธรรมนำความรู้ และเข้าถึงแหล่งความรู้ที่เป็นวิทยาการสมัยใหม่ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น เสริมสร้างประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาวัดด้วยมิติทางศาสนาและวัฒนธรรม อนุรักษ์ สืบสาน ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม จารีตประเพณี และค่านิยมที่ดีงามสู่คนรุ่นต่อไป พัฒนา ส่งเสริม และสนับสนุนการจัดการด้านสาธารณสุข การป้องกันและควบคุมโรค การรักษาพยาบาล การฟื้นฟูสมรรถนะทางด้านร่างกายและจิตใจให้ประชาชนมีสุขภาพแข็งแรงพัฒนา ส่งเสริม และสนับสนุนการแพทย์แผนไทย การแพทย์ทางเลือก การแพทย์พื้นบ้านและสมุนไพร พัฒนา ส่งเสริมลานบุญ ลานกีฬา เพื่อสร้างนิสัยรักการกีฬา เรียนรู้กติกาสังคม และสร้างโอกาสให้เยาวชนพัฒนาการกีฬาสู่ความเป็นเลิศ ส่งเสริม สนับสนุนการสังคมสงเคราะห์และการพัฒนาคุณภาพชีวิตพุทธศาสนิกชนอย่างเป็นธรรมและทั่วถึง

กลยุทธ์การพัฒนาวัดด้านเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม

^๓ พวงผกา คุโรวาท, ศิลปะและวัฒนธรรมไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพฯ: อมรรการพิมพ์, ๒๕๓๙), หน้า

ด้านกายภาพ หลักว่า การพัฒนากาย (กายภาวนา) จักร ๔ คือ ธรรมเป็นเครื่องเจริญ คุณธรรมที่ก่อให้เกิดความเจริญอกงาม ได้แก่ ปฏีรูปเทสวาสะ อยู่ในถิ่นที่ดี, สปัจริสุปัสสยะ สมาคมกับสัตบุรุษ, อตตสัมมาปณิธิ ตั้งตนไว้ชอบ, ปุพเพกตปุญญตา ความเป็นผู้ได้ทำความดีไว้ก่อนแล้ว^๔

ด้านสังคม การพัฒนาสังคม (สิลภาวนา) สังคหัตถ์ ๔ ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวคือยึดเหนี่ยวใจบุคคลและประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคีและหลักการสงเคราะห์ ได้แก่ ทาน การให้, ปิยวาจา วาจาเป็นที่รักการพัฒนาจิต (จิตตภาวนา), อตถจริยา การประพฤติประโยชน์, สมานัตตตา ความมีตนเสมอ^๕

ด้านจิตใจ การพัฒนาจิต (จิตตภาวนา) พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)^๖ ได้กล่าวแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาไว้ในข้อหัวข้อความว่า การพัฒนาทุกอย่าง ว่า ชาวพุทธให้ความเคารพและความกรุณาต่อธรรมชาติทั้งหมด เพราะพวกเขามองทุกสิ่งทุกอย่างในฐานะที่สัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ไม่มีอะไรจะคงอยู่ได้แบบโดดเดี่ยวตามหลักพุทธธรรมแล้ว ใจและกายขึ้นอยู่กับกันและกันทั้งสองต้องได้รับการพัฒนาไปพร้อมๆกันหากจะทำให้เกิดการพัฒนาแบบยั่งยืนแล้ว จะต้องรวมเอาทุกอย่าง นั่นคือพัฒนาสิ่งทั้งปวงทั้งทางด้านร่างกาย ด้านสังคม ด้านจิตใจ และด้านปัญญา อันเป็นทุกมุมชีวิตของคนเรา

ด้านปัญญา การพัฒนาปัญญา (ปัญญาภาวนา) พละ ๕ ธรรมอันเป็นกำลัง ได้แก่ สัทธา ความเชื่อ, วิริยะ ความเพียร, สติ ความระลึกได้, สมาธิ ความจิตมั่น, ปัญญา ความรู้ชัด^๗ เมื่อสังคมทั้งหลายทำได้ดังกล่าวนีความเจริญอกงามก็จะเกิดขึ้นในสังคมนั้นๆ

การที่คนมีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัดน้อยลงก็เป็นปัญหา วัดต้องให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาวัด ตลอดทั้งให้ประชาชนรู้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาให้มาก จะต้องชี้แนะให้ประชาชนช่วยกันฟื้นฟูส่งเสริมพัฒนาวัด การพัฒนาวัดด้านคุณธรรมจริยธรรม พระสงฆ์จะต้องถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนาวัด

กลยุทธ์การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

เสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเพื่ออนุรักษ์ พัฒนาและฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นให้คงอยู่อย่างยั่งยืน อนุรักษ์ พื้นฟูพื้นที่ป่า และป่าต้นน้ำลำธารให้เกิดความสมบูรณ์ พัฒนาฟื้นฟูแหล่งน้ำและการบริหารจัดการน้ำอย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ การพัฒนาและปรับปรุงคุณภาพดินให้อุดมสมบูรณ์ เพิ่มประสิทธิภาพการจัดการขยะชุมชน สิ่งปฏิกูล และน้ำเสีย อนุรักษ์ พื้นฟูความหลากหลายทางชีวภาพในท้องถิ่น

กลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยว ส่งเสริม และสนับสนุนการพัฒนา พื้นฟู แหล่งท่องเที่ยวให้ยั่งยืน ประชาสัมพันธ์และจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว สร้างเครือข่ายความร่วมมือกับภาครัฐ ภาคเอกชน ชุมชนท้องถิ่น และสถาบันการศึกษาใน การบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวในท้องถิ่น

^๔ อจ จตุกก. (ไทย) ๒๑/ ๓๑/ ๔๑.

^๕ อจ จตุกก. (ไทย) ๒๑/ ๓๒/ ๔๒.

^๖ พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), โลกทัศน์ชาวพุทธ, (กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๔๙), หน้า ๒๒๙.

^๗ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/ ๓๐๐/ ๒๕๒.

พัฒนาคุณภาพการให้บริการ การบริหารจัดการ และสิ่งอำนวยความสะดวกด้านการท่องเที่ยวทั้งด้าน
บุคลากร โครงสร้างพื้นฐาน และความปลอดภัย

แผนกลยุทธ์ทฤษฎีการพัฒนาวัด

ทฤษฎีการจัดการของ HENRI FAYOL^๔

Fayol เชื่อว่า เป็นไปได้ที่เราจะต้องหาทางศึกษาถึงศาสตร์ที่เกี่ยวกับการจัดการ ที่สามารถ
ใช้ได้กับการจัดการทุกชนิด ไม่ว่าจะเป็นการจัดการงานอุตสาหกรรมหรืองานรัฐบาล
เกี่ยวกับหน้าที่การจัดการ การพัฒนาวัดที่จะให้สำเร็จเห็นผลต้องประกอบด้วยหลัก ๕ ประการ การ
วางแผน การจัดองค์การ การบังคับบัญชาสั่งการ การประสานงาน การควบคุม เมื่อวัดต่างๆได้
หลักทั้ง ๕ ประการนี้นำไปใช้ในการพัฒนาวัด การพัฒนาวัดก็จะมีประสิทธิภาพมากขึ้น

แผนกลยุทธ์การพัฒนาวัดแบบเชิงรุกเชิงรับ

กลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ที่พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)^๕ ได้
บรรยายพิเศษในการอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศ โดยมีเนื้อหาสาระ การไปเผยแผ่
พระพุทธศาสนานั้น ความรู้ ความสามารถของเรามีด้วยกันทั้งนั้น แต่ที่ไม่ค่อยบรรลุผลตามที่เรา
ต้องการ คงจะเกี่ยวกับปัญหาเรื่องกลยุทธ์ จึงทำให้มีปัญหาและอุปสรรคอื่นๆ มาก ก่อนที่เราจะลงมือ
ปฏิบัติการจริง ต้องทำการวิเคราะห์สถานการณ์ ๔ ด้าน (SWOT ANALYSIS) ซึ่งประกอบด้วย

๑. จุดแข็ง (S = Strength)
๒. จุดอ่อน (W = Weakness)
๓. โอกาส (O = Opportunity)
๔. สิ่งคุกคาม (T = Threat)

การพัฒนาวัดก็เหมือนกันจะต้องศึกษารู้อย่างการณทั้ง ๔ ด้าน

๑. จุดแข็ง คือ ได้แก่เวลาที่จะลงมือพัฒนาวัด ต้องหาข้อมูลให้ได้ก่อนว่าพื้นที่นั้นมีอะไร
เป็นจุดแข็งที่ทำให้เราน่าจะทำงานก้าวหน้าไปด้วยดี

๒. จุดอ่อน คือ ได้แก่เรื่อง ประชาชน ทุนทรัพย์ อุปกรณ์การก่อสร้าง

๓. โอกาส คือ การทำงานแบบเชิงรุก ต้องวางแผนว่าจะสร้างอะไรก่อน หมายถึงความ
เป็นมืออาชีพในการทำงาน และการสร้างโอกาสด้านเครือข่าย ติดต่อเพื่อนร่วมงานในวัดนั้นๆ

๔. สิ่งคุกคาม คือ ต้องรู้ว่าอะไรเป็นสิ่งที่คุกคามเรา และตลอดทั้งสิ่งที่เป็นภัยต่อเราในการ
ทำงานเกี่ยวกับการพัฒนาวัด

ดังนั้น ปีพุทธศักราช ๒๕๕๘ ประเทศไทยก็จะเข้าสู่ประชาคมอาเซียน จึงเป็นสาเหตุให้
ผู้วิจัยอยากศึกษาเกี่ยวกับกลยุทธ์การพัฒนาวัดในจังหวัดพะเยา เพื่อจะได้ทราบว่าวัดในจังหวัด
พะเยามีการกำหนดกลยุทธ์ การพัฒนาวัดอย่างไร มีแผนการรองรับการพัฒนาวัดเป็นอย่างไร และมี
การปฏิบัติตามแผนงานและกลยุทธ์การพัฒนาวัดอย่างไร ตลอดทั้งมีปัจจัยอะไรบ้าง ในการผลักดันการ
พัฒนาวัดตามกลยุทธ์ ให้บรรลุเป้าหมายซึ่งจะนำประเทศสู่ประชาคมอาเซียน วัดในจังหวัดพะเยาได้

^๔ ingsy สันติวงษ์ รัต, **หลักการจัดการ**, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๒๕๔๕), หน้า
๑๓- ๑๖.

^๕ พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **การเผยแผ่เชิงรุก**, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๗.

เตรียมความพร้อมเพื่อจะรับมือกับกับวัฒนธรรมนานาชาติอย่างไร มองให้เห็นว่าวัดเป็นศูนย์การเรียนรู้ทุกอย่าง จึงเป็นเรื่องที่ควรศึกษาต่อไป

เครื่องมือและวิธีการศึกษา

ในการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ เป็นการศึกษาโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ใช้วิธีการศึกษาวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) โดยใช้แบบสอบถามเก็บรวบรวมข้อมูล จากกลุ่มประชากรตัวอย่างที่เป็นประชาชน จำนวน ๒๖ รูป คน ซึ่งใช้การสุ่มตัวอย่างแบบกลุ่ม (Cluster sampling) วิเคราะห์ข้อมูล โดยการหา ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation) การทดสอบค่าที (t-test) และการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One way analysis of variance) และเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่โดยวิธีผลต่างนัยสำคัญที่น้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)

ผลการศึกษา

ผลการวิจัย

๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

๑) ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ สำหรับพระสงฆ์ จำแนกตามอายุ พรรษา ระดับการศึกษาทางโลก ทางธรรม ระดับเปรียญธรรม และตำแหน่งพระสงฆ์ส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง ๓๐ - ๕๐ ปี พรรษาตั้งแต่ ๑๐ พรรษาขึ้นไป การศึกษาทางโลกจบปริญญาตรี-โท การศึกษาทางนิกธรรมจบนิกธรรมชั้นเอก มีการศึกษาระดับเปรียญธรรม และมีตำแหน่งเจ้าอาวาส การปฏิบัติงาน ๔๑-๕๐ ปี

๒) ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ สำหรับหน่วยงานของรัฐและชุมชน จำแนกตามอายุ ระดับการศึกษาทางโลก ทางธรรม ระดับเปรียญธรรม และตำแหน่งส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง ๓๐ - ๕๐ ปี การศึกษาทางโลกจบปริญญาตรี-ปริญญาโท มีการศึกษาทางนิกธรรม ไม่มีการศึกษาระดับเปรียญธรรมและการปฏิบัติงาน ๒๑-๓๕ ปี

๒ วิเคราะห์การศึกษากลยุทธ์การพัฒนาวัดการจัดการสาธารณูปการในจังหวัดพะเยา

๑) ข้อมูลฝ่ายพระสงฆ์ หน่วยงานของรัฐและชุมชน การพัฒนาวัดการจัดการสาธารณูปการในจังหวัดพะเยา สรุปได้ดังนี้ วัดทั้ง ๕ วัดมีวิสัยทัศน์การพัฒนาวัดการจัดการสาธารณูปการในจังหวัดพะเยา ส่วนมากมุ่งพัฒนาวัดให้ได้ตามวิสัยทัศน์ที่ได้ตั้งไว้ และนำทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนามาเป็นแนวทางในการพัฒนาวัด

๒) แผนกลยุทธ์การพัฒนาวัดการจัดการสาธารณูปการในจังหวัดพะเยา บริเวณวัด ภายในบริเวณวัด มีสิ่งต่าง ๆ ที่จำเป็นเหมาะสม การปรับปรุง พัฒนา ดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์ภายในวัด ความสะอาด/มั่นคงแข็งแรงของอาคารเสนาสนะต่าง ๆ วัดมีสิ่งปลูกสร้าง และอาคารเสนาสนะต่าง ๆ เพียงพอและเหมาะสมต่อการใช้ประโยชน์สภาพสะอาด มั่นคงแข็งแรง

วัดศรีโคมคำ พบว่ามีกลยุทธ์ใหญ่ ๔ ข้อ กลยุทธ์ย่อย ๒๔ ข้อ ประกอบด้วยกลยุทธ์ การพัฒนาศาสนสถาน การพัฒนาวัดเป็นแหล่งการเรียนรู้ การอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณี การส่งเสริมการมีส่วนร่วม

วัดอนาลโยทิพยาราม จังหวัดพะเยา ได้กล่าวถึงแผนกลยุทธ์การพัฒนาวัดพบว่ามีกลยุทธ์ใหญ่ ๔ ข้อ กลยุทธ์ย่อย ๑๘ ข้อ ประกอบด้วยกลยุทธ์ การพัฒนาศาสนสถาน การสร้างศาสนทายาท การอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีวัดใหญ่ช่วยวัดเล็ก

วัดติโลกอาราม พบรูปแบบการดำเนินงานคือ ดำเนินการแต่งตั้งคณะทำงาน ศึกษาค้นคว้าสำรวจ ข้อมูลและประชุมคณะทำงาน รับฟังข้อคิดเห็นของประชาชนในพื้นที่ ทำการศึกษาผลกระทบ ออกแบบ ประเมินการ การก่อสร้างคั่นกันน้ำคอนกรีตโดยรอบบริเวณโบราณสถานรวมทั้งระบบไฟฟ้า ระบบสูบน้ำ เพื่อทำการสำรวจออกแบบ สำรวจจุดแต่งโบราณสถาน และออกแบบเพื่อการบูรณะ โบราณสถาน และการปฏิภูมิทัศน์ ดำเนินการบูรณะโบราณสถาน ปฏิภูมิทัศน์ สำรวจทางโบราณคดี จุดแต่งโบราณสถานออกแบบเพื่อการบูรณะ จุดแต่ง บูรณโบราณสถาน ปฏิภูมิทัศน์ ก่อสร้างระบบระบายน้ำและสูบน้ำที่จืดเร็ว ก่อสร้างวิหารเจดีย์พญานาคตามศิลปะทางประวัติศาสตร์พะเยา จัดตั้งกองทุนมูลนิธิพัฒนา

วัดหย่วน จังหวัดพะเยา ได้กล่าวถึงแผนกลยุทธ์การพัฒนาวัดพบว่ามีกลยุทธ์ใหญ่ ๓ ข้อ กลยุทธ์ย่อย ๑๗ ข้อ ประกอบด้วยกลยุทธ์ การพัฒนาศาสนสถานการปรับปรุงวัดการอนุรักษ์ วัฒนธรรมประเพณีไทลื้อ

วัดโพธาราม จังหวัดพะเยาได้กล่าวถึงแผนกลยุทธ์การพัฒนาวัดพบว่ามีกลยุทธ์ใหญ่ ๔ ข้อ กลยุทธ์ย่อย ๒๒ ข้อ ประกอบด้วยกลยุทธ์ การพัฒนาศาสนสถาน การพัฒนาอาคารของวัดการอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณีการเสริมสร้างวัดยุคใหม่

๓) การมีส่วนร่วมของคณะสงฆ์ หน่วยงานภาครัฐและชุมชนในการพัฒนาวัด มีการประชุมคณะสงฆ์ภายในจังหวัดแนะนำชี้แจงการก่อสร้างเสนาสนะในวัด ต่อไปนี้ต้องสร้างให้เป็นศิลปะล้านนา พระสงฆ์ต้องเป็นพระนักพัฒนา พระสงฆ์นักอนุรักษ์ ชี้แจงข้อวัตรปฏิบัติแก่พระสงฆ์ สร้างวัดให้เป็นอาราม วางแผนการก่อสร้างวัดไว้เป็นสัดส่วน ไม่ให้สร้างเสนาสนะตามใจเจ้าอาวาส วางแผนการสร้างวัด ประชานหาทุนการสร้างวัด ออกแบบก่อสร้างวัดศิลปะล้านนา ประสานแก้ไขปัญหาในวัดและนอกวัด ส่งเสริมการกำหนดนโยบาย ให้ข้อมูลเกี่ยวกับวิธีการพัฒนาวัด ร่วมบริจาคทรัพย์สร้างเสนาสนะ ให้ข้อคิดการก่อสร้างต้องยึดศิลปะล้านนาไว้ การสร้างความสามัคคีระหว่างวัดกับชาวบ้าน แนะนำวัดให้เป็นวัดอุทยานการศึกษา วัดพัฒนาตัวอย่าง วัดพัฒนาที่มีผลงานดีเด่น การวางแผนผังวัด โดยถวายความรู้แก่พระสังฆาธิการเมื่อมีการประชุมจัดอบรมด้านการพัฒนาวัด วางแผนการบริหารวัด เข้าไปเป็นกรรมการวัด เป็นพิธีกรของวัด ครูสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ จัดตั้งศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์ในวัด พิมพ์หนังสือสวดมนต์พื้นเมืองมอบให้วัด

๔) หลักธรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาวัดการจัดการสาธารณูปการ เจ้าอาวาสต้องสร้างวัดให้เป็นศาสนสถานเป็นปูชนียสถานเป็นทัศนสถานเป็นคารวสถานเป็นอนุสรณ์สถาน และให้เป็นบุญสถาน พบว่าพัฒนาวัดตามหลัก ๕ ส หัวใจในการพัฒนาวัด ๘ ส พัฒนาวัดตามหลัก ๘ ส พัฒนาวัดตามหลัก

๑๑ ส สำหรับพระสังฆาธิการ และพระสังฆาธิการจะต้องมีหลัก พบว่า สมภารที่ดีต้อง “เก่ง” ในหลาย ๆ ปฏิบัติ ปฏิบัติ สมภารต้องเป็นแบบอย่างการทำงานจะประสบผลสำเร็จ ต้องจับเสือ 4 ตัวให้ได้ แนวทางการทำงานพระสังฆาธิการกลยุทธ์การทำงานพระสังฆาธิการ ๘ อย่าง ศิลปะการทำงานพระสังฆาธิการภาวะความเป็นผู้นำในวงการสงฆ์บริบทของพระสงฆ์ไทย ๔ อย่างหลักบริหารสำหรับพระสังฆาธิการงานของพระสงฆ์ ที่พระเจ้าอยู่หัวถวาย ๔ ประการ สร้างบรรยากาศความอบอุ่นในการคณะสงฆ์

๕) แนวคิดกลยุทธ์การพัฒนาวัดการจัดการสาธารณูปการ พบว่ามีข้อบ่งชี้เนื้อหาที่จะนำมาวิจัย การบริหารกิจการคณะสงฆ์ หลักนันทบริหารที่ดี การบริหารด้วยหลักสัปปุริสธรรม ๗ แนวคิดในการใช้สัปปุริสธรรมในการบริหาร การบริหารเชิงพุทธ

๖) กลยุทธ์การพัฒนาวัดการจัดการสาธารณูปการ พบว่ามีข้อบ่งชี้เนื้อหาที่จะนำมาวิจัย กลยุทธ์การพัฒนาวัดการจัดการสาธารณูปการ หมวดเสนาสนชั้นธกะ ตั้งภิกษุผู้ควบคุมการก่อสร้าง การจัดสรรให้ภิกษุถือเสนาสนะ ห้ามสละของสงฆ์ให้แก่บุคคล การควบคุมการก่อสร้าง

๗) การดูแลรักษาศาสนสมบัติของวัด พบว่ามีข้อบ่งชี้เนื้อหาที่จะนำมาวิจัย การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัด ปัญหากฎหมายที่พระสงฆ์ควรทราบ การจัดหาประโยชน์จากศาสนสมบัติของวัด การจัดดูแลศาสนสมบัติของวัด

ผลการวิจัยพบว่า พระสงฆ์และคฤหัสถ์ มีประวัติการพัฒนาวัดการจัดการสาธารณูปการมาเป็นเวลายาวนาน จนมาถึงสมัยปัจจุบันนี้ ตลอดทั้งเป็นผู้มีความสำคัญอันดียิ่งต่อการพัฒนาวัดการจัดการสาธารณูปการ สามารถนำเอาวิธีการพัฒนาวัดและคำสอนไปเผยแพร่ในที่ต่างๆ ให้สังคมโลกทั่วไปได้รับรู้

๒. อภิปราย

ผลการค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับการศึกษากลยุทธ์การพัฒนาวัดการจัดการสาธารณูปการในจังหวัดพะเยา ผลการศึกษานำเข้าสู่การอภิปรายผล ดังนี้

จากศึกษาพบปัญหาและอุปสรรคของการศึกษาการพัฒนาวัดการจัดการสาธารณูปการในจังหวัดพะเยา สามารถสรุปได้เป็น ๘ ประการ คือ (๑) ปัญหาด้านงบประมาณ (๒) ปัญหาด้านการก่อสร้าง (๓) ปัญหาด้านการอนุรักษ์ศิลปกรรม (๔) ปัญหาด้านขาดทักษะความรู้และประสบการณ์ในการทำงาน (๕) ปัญหาด้านการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน (๖) ปัญหาด้านการขาดความเชื่อถือและการยอมรับของสังคมชาวบ้าน (๗) ปัญหาด้านขวัญกำลังใจในการทำงาน (๘) ปัญหาด้านการกำหนดแผนและนโยบาย แผนการพัฒนาวัดและการปฏิบัติงานประจำปี

๓. ข้อเสนอแนะ

๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑. ด้านก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะวัด ปัญหาที่พบคือ ขาดการดูแลเอาใจใส่ จึงจำเป็นต้องมีการตั้งคณะกรรมการควบคุมดูแล ให้มีผู้รับผิดชอบที่เป็นรูปธรรมและเอาใจใส่จริงๆ ส่วนการที่ทางการให้ความช่วยเหลือน้อยมาก จึงควรทำหนังสือติดต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น อบต. โดย

จัดทำโครงการเสนอกับทางราชการก่อนดำเนินการก่อสร้าง ตลอดจนชาวบ้านมีส่วนร่วมค่อนข้างน้อย จึงจำเป็นต้องมีการประชุมคณะกรรมการเพื่อวางแผน พร้อมกับติดป้ายประชาสัมพันธ์เพื่อแจ้งให้ทราบโดยทั่วกัน เพื่อประกาศเชิญชวนชาวบ้าน ให้เข้ามามีส่วนร่วมอธิบายให้เห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ในการบูรณปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุ

๒. ด้านการพัฒนาวัด ปัญหาที่พบคืองบประมาณก่อสร้างไม่เพียงพอ จึงต้องมีการจัดหางบประมาณก่อนที่จะสร้าง โดยจัดหางบประมาณสำรองไว้มากๆ จะได้ไม่มีปัญหาภายหลัง ตลอดจนช่วงเวลาในการก่อสร้างไม่เหมาะสม จึงต้องวางแผนในการก่อสร้างให้เสร็จก่อนเข้าหน้าฝน และวางแผนล่วงหน้าก่อนมีการก่อสร้างสัก ๒ - ๓ ปี

๓. ด้านการดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัด ปัญหาที่พบคือ ดำเนินการให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการศาสนสมบัติของวัดยังไม่เป็นระบบแก่พระภิกษุสามเณร ควรดำเนินการให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการศาสนสมบัติของวัด

๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

๑. ควรนำผลของการวิจัยนี้ไปเป็นข้อมูลในการบริหารจัดการสาธารณูปการใน จังหวัดพะเยาให้มีประสิทธิผลและประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

๒. ควรนำปัญหาที่ได้จากการวิจัยนี้มาปรับปรุงแก้ไขในส่วนที่ยังมีปัญหอยู่ โดยให้ทุกภาคส่วน ในจังหวัดพะเยา มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา

๓. ควรมีการปรับปรุงกลยุทธ์และบูรณาการ การบริหารจัดการด้านสาธารณูปการใน จังหวัดพะเยา ให้ทั่วถึงยิ่งขึ้น

๓ ข้อเสนอแนะเพื่อทาการวิจัยครั้งต่อไป

หากมีการวิจัยเกี่ยวกับบทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารงานสาธารณูปการ ในครั้งต่อไป ผู้วิจัยขอเสนอแนะการดำเนินการวิจัยในลักษณะต่อไปนี้

๑) ควรศึกษารูปแบบการพัฒนาวัด เพื่อให้ตรงกับวิถีชีวิตขนบธรรมเนียมประเพณี

๒) ควรมีการประเมินผลว่าแต่ละวัดพัฒนาวัดบรรลุตามวัตถุประสงค์หรือไม่

๓) ควรมีเทคนิค กระบวนการพัฒนาวัด

๔) พระสงฆ์เจ้าอาวาสต้องสนใจศึกษาการมีส่วนร่วมในการพัฒนาวัด

๕) ควรศึกษาหน่วยงานที่ให้การสนับสนุน ที่มีทุนทรัพย์มากๆ เพื่อขอทุนทรัพย์มาพัฒนาวัดให้มีความเจริญยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

๑. ภาษาไทย

๑.๑ ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

๑.๒ ข้อมูลทุติยภูมิ

๑.๒.๑ หนังสือ :

กรมการศาสนา. ประวัติวัดสำคัญทางพุทธศาสนา ตอน ๓. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๖.
จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์ และคณะ. สังคมวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ ๘, กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
๒๕๔๐.

จำนงค์ ทองประเสริฐ ราชบัณฑิต. สำนักศิลปกรรม ที่มา : ภาษาไทยไขขาน. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์
แพรวพิทยา. ๒๕๒๘.

จุฬารัตน์ บุญยากร. คู่มือการดูแลและจัดการศาสนสมบัติ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พระพุทธศาสนา
แห่งชาติ, ๒๕๕๔.

งามพิศ สัตย์สงวน. การจัดระเบียบทางสังคมในสังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่ง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

ณรงค์ เสียงประชา. มนุษย์กับสังคม. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๐.

ทวีป เปล่งวิทยา. (ม.ป.ป.), จิตวิทยาผู้นำ กรุงเทพฯ : รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์, ๒๕๓๔.

ธงชัย สันติวงษ์ รัช.. หลักการจัดการ. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๕.

_____ . การวางแผน. พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๖.

ธรรมรส โชติกฤษกร มนุษย์สัมพันธ์. กรุงเทพฯ : พิมพ์การพิมพ์, ๒๕๑๙.

นงลักษณ์ เทพสวัสดิ์ รัช.ดร. ทฤษฎีและการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๐.

ปพษณี ฐิติวัฒนา. รายงานการวิจัยเรื่อง สาเหตุและผลของความเครียดในบทบาทของครูผู้สอนวิชา
สังคมศาสตร์ในวิทยาลัยครู, เอกสารวิจัยคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ประจำปี ๒๕๒๓.

ประมาณเลิศ อัจฉริยปัญญา. กฎหมายสำหรับพระสงฆ์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

พระธรรมวโรดม (บุญมา คุณสมปโนน. คู่มือพระอุปัชฌาย์. กรุงเทพฯ : สหธรรมมิกการพิมพ์ ๒๕๓๔.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต). โลกทัศน์ชาวพุทธ, กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย ๒๕๔๙.

_____ . พุทธวิธีบริหาร. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

- พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). **การพัฒนาที่ยั่งยืน**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙.
- _____ . **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๘, กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.
- พระธรรมราชา นวตฺร (สุทัสน์ สุทสฺสโน). เจ้าคณะภาค ๖ เจ้าอาวาสวัดพระแก้ว จังหวัดเชียงราย , **คู่มือการบริหารและจัดการวัด**, (เชียงราย : เชียงรายไพศาลการพิมพ์ ๒๕๕๒ .
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ. ๙ ราชบัณฑิต). **คำวัด พจนานัดเพื่อการเรียนรู้พุทธศาสตร์เบื้องต้น**, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เลียงเชียง, ๒๕๔๕.
- พระธรรมวิมลโมลี (ปวง ธรรมปญโญ). **ประวัติกว๊านพะเยา**. เชียงราย : ไพศาลการพิมพ์ ๒๕๓๘.
- พระมหาประยุทธ์ ปยุตฺโต. **บทบาทพระสงฆ์ในสังคมปัจจุบัน**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, ๒๕๒๓.
- พระมหาสุภา อุทโท. **พระสงฆ์ไทยในสองทศวรรษหน้า พ.ศ. ๒๕๔๑-๒๕๖๐**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สุขใจ, ๒๕๔๒.
- พระมหาสมทรง สิรินธโร และคณะ. **บทบาทของวัดและพระสงฆ์ไทยในอนาคต**. กรุงเทพฯ : บริษัทเคล็ดไทย จำกัด, ๒๕๒๕.
- พวงผกา คุโรวาท. **ศิลปะและวัฒนธรรมไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพฯ: อมรการพิมพ์, ๒๕๓๙.
- ภักยา สายหู. **กลไกของสังคม**. พิมพ์ครั้งที่ ๙, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐.
- พัชนี เขยจรรยา, เมตตา วิวัฒนานุกูล, และ ถิรนนท์ อนุวัชศิริวงศ์. **แนวคิดหลักนิเทศศาสตร์ คณะนิเทศศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, กรุงเทพฯ : บริษัทสำนักพิมพ์ข้าวฟ่างจำกัด, ๒๕๔๑.
- ภัสวาลี นิติเกษตรสุนทร, **การสื่อสาร หน่วยที่ ๒ กระบวนการและบริบทในการสื่อสาร สาขาวิชาศิลปศาสตร์ มสธ.** พิมพ์ครั้งที่ ๗, กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๒.
- มณฑล ไบบัว. **การสื่อสารเพื่ออุดมการณ์แผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง**. กรุงเทพฯ : โอ.เอส. พรินต์ติ้งเฮ้าส์, ๒๕๓๖.
- มนตรา พงษ์นิล. อาจารย์ประจำสาขาวิชาพัฒนาสังคม, มหาวิทยาลัยนเรศวร พะเยา.
- แมนมาศ ขวลิต. **เอกสารการสอนชุดวิชาการสื่อสาร หน่วยที่ ๑-๘**. นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๒.
- วีระ อัมพันสุข. **การประยุกต์พุทธธรรม**. (กรุงเทพฯ :สำนักพิมพ์ B..E.C., ๒๕๕๑.
- วิทยา ดำรงเกียรติศักดิ์, รศ.ดร., **สรุปทฤษฎีการสื่อสาร**, (เชียงใหม่: สาขาวิชานิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้, ๒๕๔๒.
- _____ . **สรุปทฤษฎีการสื่อสาร**, ๒๕๔๓.
- วันทนี วาสิกสินรศ. สุรางค์รัตน์ วศินารมณ รศ. และ กิตติพัฒน์ นนทบุรีทะเลกุล ผศ. **ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับสวัสดิการสังคมและสังคมสงเคราะห์**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๑.
- สนธยา พลศรี. **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พรินต์ติ้งเฮ้าส์, ๒๕๓๓.

สุชา จันทร์เอม. **จิตวิทยาสังคม**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๔.
 สวนิต ยมาภัย, **การสื่อของมนุษย์**, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๖.
 สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. **การพัฒนาวัดสู่ความเป็นมาตรฐาน**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๕.
 สำนักงานราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕**, กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๕.
 สำนักส่งเสริมสุขภาพอนามัย กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข, **คู่มือการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุสำหรับบุคลากรสาธารณสุข**. (กรุงเทพฯ: กระทรวงสาธารณสุข, ๒๕๔๗).
 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. **“บทบาทที่พึงประสงค์ของวัดและพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมไทย”**, (รายงานการเสวนา: สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๔๔).
 วิสูตร ธนชัยวัฒน์, **พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ ศ ๒๕๐๕**, กรุงเทพฯ : สุทรไพศาล, ๒๕๔๗.

๑.๒.๒ บทความในวารสาร :

พระครูวิเทศพรหมคุณ ดร. “ ทฤษฎีผู้นำที่พึงจะเป็นและการบริหารในองค์กร ” , **พุทธจักร**. ปีที่ ๖๕ ฉบับที่ ๓ (มีนาคม ๒๕๕๔) : ๑๒ – ๑๘.
 สุพิมล ศรศักดิ์. “ยุทธศาสตร์การบริหาร” , **พุทธจักร**. ปีที่ ๖๖ ฉบับที่ ๓ (มีนาคม ๒๕๕๕) : ๓๒ – ๓๘.

๑.๒.๓ สัมภาษณ์ :

พระสุนทรกิตติคุณ (เดชา อินทปญโญ). รองเจ้าอาวาสวัดศรีโคมคำ จังหวัดพะเยา, สัมภาษณ์, ๕ กันยายน ๒๕๕๖.
 พระโพธิญาณรังสี (อ้น). รองเจ้าอาวาสวัดอนาลโยทิพยาราม จังหวัดพะเยา, สัมภาษณ์, ๕ กันยายน ๒๕๕๖.
 พระราชวิริยาภรณ์ (ศรีมูล). เจ้าคณะจังหวัดพะเยา วัดศรีอุโมงค์คำ จังหวัดพะเยา, สัมภาษณ์, ๕ กันยายน ๒๕๕๖.
 พระครูสุภัทรพรหมคุณ (เจริญ คำประเสริฐ), เจ้าอาวาสวัดห้วยวน จังหวัดพะเยา, สัมภาษณ์, ๗ กันยายน ๒๕๕๖.
 พระโสภณพัฒน์นอดม (ศรีเหล่า) อคคปญโญ, เจ้าอาวาสวัดโพธาราม จังหวัดพะเยา, สัมภาษณ์ ๗ กันยายน ๒๕๕๖.
 นายประพันธ์ คำจ้อย. ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ จังหวัดพะเยา, สัมภาษณ์, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๖.
 นายหนี่ เมืองมา. ผู้อำนวยการสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพะเยา, สัมภาษณ์, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๖.
 นายบุญส่ง เมืองกรุง. ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดพะเยา, สัมภาษณ์, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๖.
 นายอ้วน ชันทวงศ์. โรงเรียนพญาลอ อำเภอกันทร จังหวัดพะเยา, สัมภาษณ์, ๑๒ กันยายน ๒๕๕๖.
 นายสวัสดิ์ ปานา. กรรมการวัดบ้านตุน อำเภอมือง จังหวัดพะเยา, สัมภาษณ์, ๑๒ กันยายน ๒๕๕๖.
 นายทองคำ สุวรรณศักดิ์. กรรมการสภาวัฒนธรรมอำเภอกันทร จังหวัดพะเยา, สัมภาษณ์, ๑๕ กันยายน ๒๕๕๖.

ภาคผนวก ข

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑. กิจกรรมด้านการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษา

- สามารถนำกระบวนการศึกษาวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนในรายวิชา เช่น วิชาการจัดการด้านสาธารณูปการ วิชาพระพุทธศาสนากับโลกปัจจุบัน รายวิชาสัมมนาพระพุทธศาสนา และรายวิชาพุทธศิลป์ ทั้งในระดับปริญญาตรีและปริญญาโท ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- สามารถนำผลการศึกษาไปสะท้อนข้อมูลให้กับสถานที่ศึกษา เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและแนวทางการพัฒนาปรับปรุงการเรียนการสอนในมิติต่างๆ โดยเฉพาะด้านการพัฒนาวัด การมีส่วนร่วมของหน่วยงานต่างๆ เพื่อการพัฒนาจิตใจและปัญญา ตลอดจนมีความรักในสิ่งก่อสร้างและอนุรักษ์ศิลปะแต่ละท้องถิ่นไว้
- สามารถนำผลการศึกษาไปวิเคราะห์ร่วมกับนักวิชาการทางด้านการก่อสร้างเปรียบเทียบการพัฒนาจิตใจและปัญญา การจัดการกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การจัดการอนุรักษ์โบราณวัตถุ โบราณสถาน และศิลปกรรม ในการพัฒนาการเรียนการสอนแบบเชื่อมโยง โดยความร่วมมือของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

๒. กิจกรรมด้านการพัฒนากิจกรรมการสอนในระดับมหาวิทยาลัย

- สามารถพัฒนาโครงการสัมมนาทางพระพุทธศาสนาในด้านการส่งเสริมการพัฒนาวัด ก่อสร้าง และการศึกษาหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับศาสนา เช่น ที่กรุงเทพมหานคร และภาคต่างๆ ที่มีหน่วยงานของรัฐ
- สามารถพัฒนาและต่อยอดการศึกษาของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
 - สามารถนำข้อมูลเกี่ยวกับวัดพัฒนาตัวอย่างทั่วประเทศ ไปเผยแพร่ให้หน่วยงานต่างๆ ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ เมื่อมีการอบรมสัมมนาวัดพัฒนาตัวอย่าง

๓. กิจกรรมด้านวิชาการ

- มีการสัมมนาตามโครงการ 3 ครั้ง เช่น สัมมนาเรื่องงานพระสังฆาธิการกับการพัฒนาวัด วัดศรีโคมคำ จังหวัดพะเยา วัดโพธาราม อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา และวัดหย่วน อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา เหมาะสมกับการพัฒนาวัดและการเรียนรู้เพื่อพัฒนาจิตใจและปัญญาของพระสังฆาธิการบุคคลที่เกี่ยวข้อง
- มีการพัฒนาทักษะในการวิจัยให้กับทีมงานวิจัยและนิสิตในระดับปริญญาโทของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อการเรียนรู้ในมิติที่หลากหลาย เช่น การจัดสัมมนา การพัฒนาวัดพัฒนาตัวอย่าง
- มีการพัฒนาชุดความรู้และประวัติของวัดและสำนักปฏิบัติต่างๆ ในเชิงลึกเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติตามพระพุทธศาสนาและการส่งเสริมการศึกษาที่มีความเหมาะสม

- มีการศึกษาร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อวิเคราะห์หาแนวทางการพัฒนารูปแบบการพัฒนาการที่เหมาะสมกับการเรียนรู้ และแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา

ภาคผนวก ค

ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้
และกิจกรรมที่ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลุ วัตถุประสงค์	โดยทำให้
๑.ศึกษาข้อมูลปฐมภูมิ/ทุติยภูมิจากวัดพัฒนาทั้ง ๕ วัด กรณีศึกษา	ทราบถึงข้อมูล ประวัติความเป็นมา เอกลักษณ์/จุดเด่นของวัด พัฒนาทั้ง ๕ วัด กลยุทธ์การวางแผน นโยบายการพัฒนาวัด การมีส่วนร่วมจากหน่วยของรัฐและเอกชน กิจกรรมการเรียนรู้และการพัฒนา การบริหารจัดการของวัดทั้ง ๕ วัด	ข้อที่ ๑ - ๒	ทำให้สามารถวิเคราะห์ ศักยภาพของ การพัฒนา วัดการส่งเสริมกิจกรรม การทางศาสนา และ ระบบการบริหารจัดการ ตามรูปแบบการพัฒนา วิธีการมีส่วนร่วม
๒. การสำรวจพื้นที่ กรณีศึกษา ๕ วัด	ทราบถึงข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรมการเรียนรู้ และการส่งเสริมการพัฒนาของวัด และ หน่วยงานของรัฐ การพัฒนาจิตใจและ ปัญญา ตามรูปแบบการดำเนินการของวัด และการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	ข้อที่ ๑ - ๒	ทำให้สามารถวิเคราะห์ การดำเนินการของวัดทั้ง ๕ วัด ในมิติการเรียนรู้ การส่งเสริมกำลัง การพัฒนาของวัด การจัดทำ แผน และกระบวนการ
๓.การเก็บข้อมูลด้วย แบบสัมภาษณ์ผู้ที่ เกี่ยว ข ้อง และ หน่วยงาน	ทราบถึงข้อมูล ความคิดเห็นของพระสังฆาธิการ ต่อกิจกรรม การพัฒนาตนเองตาม หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาการส่งเสริม การพัฒนา และผลลัพธ์ที่ได้จากการเรียนรู้สู่มวลชนภายในวัด เพื่อหาทุนมาพัฒนา โดยเฉพาะด้านการก่อสร้าง	ข้อที่ ๑-๒-๓	ทำให้สามารถวิเคราะห์ถึง ความคิดเห็นของพระสังฆาธิการ และหน่วยงาน ด้านการเรียนรู้ ผลที่ได้รับ และการพัฒนากิจกรรม การก่อสร้างสอดคล้องกับ การพัฒนาชุมชนทางด้าน กำลังจิตใจแนวเชิงพุทธ
๔. การประชุมกลุ่มย่อยพระสังฆาธิการ ในวัดทั้ง ๕	ได้แนวทาง/ข้อมูลการส่งเสริมกิจกรรมการพัฒนาวัด ลักษณะกิจกรรมส่งเสริม การสื่อสารเชิงพุทธ สภาพปัญหาอุปสรรค กระบวนการบริหารจัดการพัฒนาวัด และ แนวทางการพัฒนารูปแบบ ที่เหมาะสมกับการเรียนรู้และการพัฒนา ชุมชน	ข้อที่ ๑-๒-๓	ทำให้เห็นข้อมูล กิจกรรม การพัฒนา การให้ความรู้ แก่พระสังฆาธิการ สภาพ ปัญหาของการพัฒนา ส่งเสริมกิจกรรม การพัฒนาวิธีการให้ทันสมัย และเห็นกระบวนการและ แนวทางการพัฒนาที่ หลากหลาย

<p>๕.การสัมภาษณ์เชิงลึก พระสังฆาธิการ และ หน่วยงานของรัฐ เอกชน ๒๐ รูป/ คน</p>	<p>ทราบถึงข้อมูล ความคิดเห็นของ พระสังฆาธิการ การทำนุบำรุง พระพุทธศาสนา การจัด กิจกรรมส่งเสริมการพัฒนาวัด การบริหารจัดการภายในวัดของ พระสังฆาธิการ และแนวทาง การพัฒนาคนและสังคม ในมิติ ของการส่งเสริม รวมทั้งรูปแบบ การสื่อสารเชิงพุทธ</p>	<p>ข้อที่ ๑-๒-๓</p>	<p>ได้ทราบถึงข้อมูลด้าน ต่างๆ ของวัดพระสังฆา ธิการ และถึงข้อมูลเกี่ยวกับ ความสำคัญของการ พัฒนาที่มีกลยุทธ์ และให้ ทราบมุมมองต่อการนำกล ยุทธ์ไปใช้ในการพัฒนาวัด</p>
<p>๖. การประชุมเพื่อ สังเคราะห์การเรียนรู้ และการสื่อสารคุณค่า และการพัฒนาจิตใจ</p>	<p>ได้ทราบถึงข้อมูลการจัดการ เรียนรู้ การสื่อสารคุณค่าและ การพัฒนาจิตใจ การใช้ ประโยชน์ การสร้างสรรค์เชิง วัฒนธรรม การให้แนวคิด หลักธรรม ภูมิปัญญาด้านพุทธ ศาสนาที่ควรค่าแก่การพัฒนา และการเรียนรู้พระพุทธศาสนา โดยให้มีการวิเคราะห์กลยุทธ์ การพัฒนาวัด และการมีส่วน ร่วมของชุมชน เพื่อให้เกิด ประโยชน์ต่อการพัฒนาวัดและ การพัฒนาบุคคลและสังคม</p>	<p>ข้อที่ ๒-๓</p>	<p>ทำให้ทราบเกิดการค้นหา กระบวนการพัฒนาที่ เหมาะสม การใช้กลยุทธ์ ต่างๆ ให้เป็นประโยชน์ต่อ การพัฒนา โดยเฉพาะ ชาวบ้าน อาจจะต้องมีการ ขอแนวร่วม เพื่อให้เกิด ความรู้ ความเข้าใจที่ ชัดเจน รวมทั้งให้มีการทำ เว็บไซต์เพื่อให้ข้อมูลที่ เหมาะสมต่อการพัฒนาวัด และผลงานต่างๆ</p>
<p>๗. ดำเนินการ เสริมสร้างเครือข่าย ร่วมกับพระสังฆา ธิการที่เป็นกรณีศึกษา</p>	<p>ได้มีการพัฒนาเครือข่ายการ ทำงาน ภายใต้แนวคิด อุดมการณ์ที่เป็นประโยชน์ต่อ การเรียนรู้ของฝ่ายต่างๆ มีการ พัฒนาระบบข้อมูลข่าวสารที่ เชื่อมโยงถึงกัน มีการพัฒนา กิจกรรมร่วมกันและมีการ เชื่อมโยงกับเครือข่ายอื่นๆ เช่น</p>	<p>ข้อที่ ๒-๓</p>	<p>ทำให้ได้ข้อเสนอแนวทิศ ทางการสร้างเครือข่ายของ วัดพัฒนาและสถานที่ ติดต่อกัน การมีส่วนร่วมของ ชุมชนและวัด ในฐานะ หน่วยงานให้การศึกษา เรียนรู้ รวมทั้งมีการพัฒนา ระบบการสื่อสารระหว่าง</p>

	เครือข่ายการพัฒนาวัดทางศาสนา และการศึกษา รวมทั้งให้มีการเชื่อมประสานกิจกรรมการพัฒนาร่วมกับพระมหาเถรที่เป็นแหล่งทุนที่มีชื่อเสียง เช่น วัดพระแก้ว วัดศรีโคมคำ วัดอนาลโย เป็นต้น		เครือข่าย
๘. การจัดประชุมกลุ่มย่อยระดมความคิดเห็นจากผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาต่างๆ และพระเถระผู้ใหญ่ ผู้ประกอบการในภาพรวม	ทราบถึงรูปแบบการเรียนรู้และการพัฒนาวัดและกลวิธีที่มีความเหมาะสมกับการเรียนรู้ในทางพระพุทธศาสนา และหน่วยงานของรัฐ สภาพแวดล้อมทางสังคมรวมทั้งการพัฒนาโดยเฉพาะการเสนอมุมมองของการเรียนรู้และการพัฒนาเพื่อให้เกิดความสุข	ข้อที่ ๑-๒-๓	ทำให้ได้รูปแบบการเรียนรู้การพัฒนาวัดรูปแบบที่มีความเหมาะสมกับการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา สภาพแวดล้อมทางสังคม การจัดการพัฒนาอย่างยั่งยืน
๙. ข้อเสนอแนะอื่น	ทราบถึงข้อเสนอทั้งในเชิงนโยบายและระดับปฏิบัติในส่วนของวัดพัฒนาและองค์กรทางหน่วยงานของรัฐ ชุมชนชาวบ้านที่มีต่อการเรียนรู้ตามหลักพระพุทธศาสนา และการส่งเสริมกิจกรรมการพัฒนา ซึ่งเป็นข้อเสนอแนะแนวทางที่จะช่วยให้อวัดพระสังฆาธิการ และองค์กรของรัฐจัดการช่วยเหลือที่เหมาะสม	ข้อที่ ๑-๒-๓	ทำให้ได้ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและต่อวัดพระสังฆาธิการ และองค์กรของรัฐ ทั้งในด้านการเรียนรู้ การบริหารจัดการ และการส่งเสริมกิจกรรมการพัฒนาวัดในระยะยาว
๑๐. รายงานฉบับสมบูรณ์	ได้รายงานฉบับสมบูรณ์ที่สามารถตอบวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย ทั้ง ๓ ข้อ คือ ๑.๑. เพื่อศึกษากลยุทธ์การพัฒนาวัด การจัดการสาธารณูปการในจังหวัดพะเยา ๒. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วม การคิด การวางแผนของคณะสงฆ์ หน่วยงาน	ข้อ ๑-๒-๓	ได้รายงานการวิจัยที่มีคุณค่าสามารถตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยและการส่งเสริมการเรียนรู้ การพัฒนาวัดโดยผ่านกิจกรรมการเผยแพร่กลยุทธ์และแนวทางการพัฒนารูปแบบการพัฒนาวัดและกลยุทธ์การเผยแพร่ที่เหมาะสมกับชุมชน และนำเสนอวิธีการเผยแพร่

	<p>ภาครัฐและชุมชนในการพัฒนาวัด การจัดการสาธารณูปการในจังหวัด พะเยา</p> <p>๓.เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรคแนว ทางการพัฒนาการบริหารจัดการ ด้านสาธารณูปการของ พระสังฆาธิ การใน จังหวัดพะเยา</p>		<p>แผ่การพัฒนาวัดให้ทันสมัย พร้อมทั้งนำเสนอแนวทางการ พัฒนาวัดเข้าสู่ประชชนคม อาเซียนต่อไป</p>
--	---	--	---

ภาคผนวก ง

ตัวอย่างแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง

การศึกษากลยุทธ์การพัฒนาวัตกรรมการจัดการสาธารณสุขการในจังหวัดพะเยา

แบบสัมภาษณ์นี้ จัดทำขึ้นเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล การศึกษาการพัฒนาวัตในจังหวัดพะเยา ทั้งนี้ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ทุกฉบับจะนำไปพิจารณาโดยภาพรวม จึงไม่มีผลกระทบต่อกรปฏิบัติหน้าที่ของท่านแต่อย่างใด ผู้วิจัยขอขอบคุณทุกท่านมา ณ โอกาสนี้

ชื่อ.....ฉายา/นามสกุล.....นิกาย.....อายุ.....ปี

วุฒิการศึกษา.....ตำแหน่ง.....

ปัจจุบันอยู่ที่.....ตำบล.....อำเภอ.....

จังหวัด.....สถานที่ทำงาน.....

สังกัด.....

สัมภาษณ์ วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

๑. อายุ

() ๒๑- ๓๐ ปี () ๓๑ - ๔๐ ปี () ๔๑ - ๕๐ ปี

() ๕๑ - ๖๐ ปี () ๖๐ ปีขึ้นไป

๒. พรรษา

() ๑ - ๕ พรรษา () ๖ - ๑๐ พรรษา () ๑๑ - ๑๕ พรรษา

() ๑๖ - ๒๐ พรรษา () ตั้งแต่ ๒๐ พรรษา ขึ้นไป

๓. วุฒิการศึกษา

(๓.๑) ระดับการศึกษาทางโลก

() ไม่ได้รับการศึกษา () ประถมศึกษา () มัธยมศึกษาตอนต้น

() มัธยมศึกษาตอนปลาย / ป.ว.ช. () อนุปริญญา / ป.ว.ส. () ปริญญาตรี

() สูงกว่าปริญญาตรี () อื่นๆ (โปรดระบุ).....

(๓.๒) ระดับการศึกษาทางนักรธรรม

() น.ธ. ตรี () น.ธ. โท () น.ธ. เอก

(๓.๓) ระดับการศึกษาทางเปรียญธรรม

() ป.ธ. ๑-๒ () ป.ธ. ๓ () ป.ธ. ๔

() ป.ธ. ๕ () ป.ธ. ๖ () ป.ธ. ๗

() ป.ธ. ๘ () ป.ธ. ๙ () ไม่ได้ศึกษาเปรียญธรรม

๔. ตำแหน่ง

() เจ้าอาวาส () เจ้าคณะตำบล () รองเจ้าคณะอำเภอ

() เจ้าคณะอำเภอ () รองเจ้าคณะจังหวัด () เจ้าคณะจังหวัด

() ตำแหน่งอื่นๆ.....

๕. ระยะเวลาที่ดำรงตำแหน่ง

() ๑ - ๕ ปี () ๖ - ๑๐ ปี () ๑๑ - ๑๕ ปี () ๑๖ ปีขึ้นไป

ตอนที่ ๒ แบบสัมภาษณ์ด้านการมีส่วนร่วมการพัฒนาวัดการจัดการสาธารณูปการในจังหวัดพะเยา

๑. วิสัยทัศน์การพัฒนาวัด.....

๒. แผนกลยุทธ์การพัฒนาวัดการจัดการสาธารณูปการในจังหวัดพะเยา.....

๓. การมีส่วนร่วมในการพัฒนาวัด.....

๓.๑ คณะสงฆ์.....

๓.๒ หน่วยงานภาครัฐ.....

๓.๓ ประชาชนที่มีส่วนร่วมกิจกรรม.....

๔. แนวคิดหลักธรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาวัดการจัดการสาธารณูปการ.....

๕. แนวคิดกลยุทธ์การพัฒนาวัดการจัดการสาธารณูปการ.....

๖. กลยุทธ์การพัฒนาวัดการจัดการสาธารณูปการ.....

๗. การดูแลรักษาศาสนสมบัติของวัด.....

๘. แนวโน้มการบริหารงานสาธารณูปการในอนาคต.....

ตอนที่ ๓ ปัญหาและอุปสรรคในการทำงาน.....

.....

.....

.....

ข้อเสนอแนะ.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ดร. ใจ บุญชัยมิ่ง
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา
บ้านแม่กา หมู่ที่ ๒ ต. แม่กา อ.เมือง จ. พะเยา โทร ๐๘๓ - ๕๗๘๔๑๔๓
Email Dr_Jai_MCU@hotmail.com
ผู้วิจัย

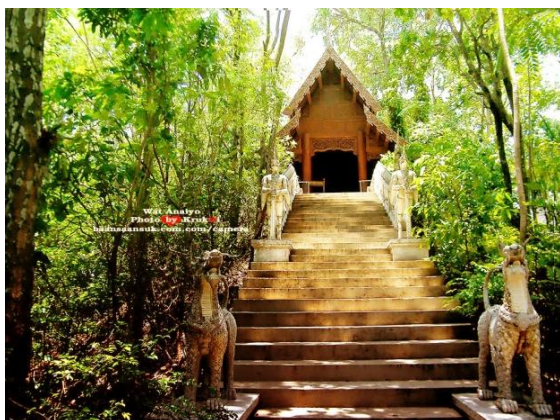
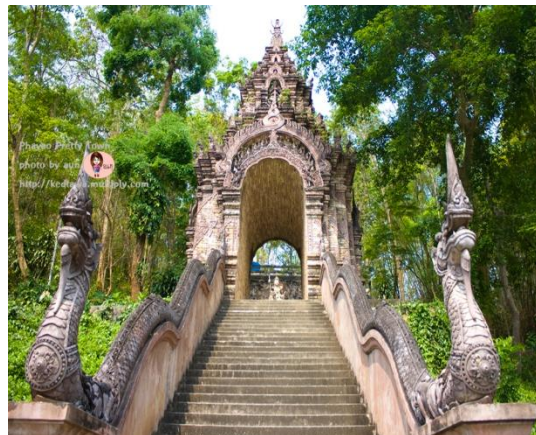
ภาคผนวก จ

รูปภาพกิจกรรมดำเนินการวิจัย

วัดศรีโคมคำ ตำบลเวียง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

วัดอนาลโยทิพยาราม ตำบลสันป่าม่วง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

วัดติโลกอาราม ตำบลเวียง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

วัดโพธาราม ตำบลศรีถ้อย อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา

วัดห้วยน ตำบลห้วยน อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา

ภาคผนวก ฉ
แบบสรุปโครงการวิจัย
สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สัญญาเลขที่	ว.๐๐๖/๒๕๕๖
ชื่อโครงการ	การศึกษากลยุทธ์การพัฒนาวัดการจัดการสาธารณูปการในจังหวัดพะเยา
หัวหน้าโครงการ	ดร.ใจ บุญชัยมิ่ง คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา
	โทรศัพท์ ๐๘๓-๕๗๘๔๑๔๓

ความเป็นมาและความสำคัญ

การสาธารณูปการ จัดเป็นงานหนึ่งของเจ้าอาวาส ในงาน ๖ ด้าน งานการสาธารณูปการเป็นงานที่เกี่ยวข้องกับการก่อสร้าง การบูรณะซ่อมแซม ปฏิสังขรณ์ เสานาสนะภายในวัด รวมถึงการก่อสร้างวัด ขอตังวัด ขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา ซึ่งเป็นการสร้างถาวรวัตถุที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการนำมาซึ่งความศรัทธาแห่งพุทธบริษัท ดังจะเห็นโดยทั่วไปว่า การบริจาคทรัพย์ในพุทธศาสนานั้น ส่วนมากจะบริจาคเพื่อการสร้างถาวรวัตถุ หรือไม่ก็เป็นบูรณปฏิสังขรณ์ ซึ่งงานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเล็งเห็นถึงความสำคัญว่า พระสังฆาธิการในจังหวัดพะเยานั้นได้ดำเนินการบริหารจัดการงานคณะสงฆ์ด้านสาธารณูปการไปในรูปแบบใดบ้าง ซึ่งในปัจจุบันการบริหารจัดการด้านดังกล่าวถือว่าเป็นอยู่แล้ว แต่หากได้พบปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาเท่านั้น

สังคมไทยประกอบไปด้วยสถาบันทางสังคมหลายสถาบัน แต่สถาบันที่มีความใกล้ชิดกับคนในสังคมมากที่สุดและเป็นสถาบันพื้นฐานของสังคม คือ สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา และสถาบันศาสนาโดยเฉพาะสถาบันศาสนานั้น มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าประชาชนส่วนใหญ่ของสังคมไทยนั้นนับถือพระพุทธศาสนา ถือได้ว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ ฉะนั้นพระพุทธศาสนาจึงมีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมจารีตประเพณี และการขัดเกลาทางสังคม ถ้าพิจารณาองค์ประกอบของพระพุทธศาสนานั้น ได้แก่ พระพุทธเจ้า พระธรรมคำสั่งสอน มีพระสงฆ์เป็นผู้เผยแผ่พระธรรมให้แก่อุบาสกอุบาสิกาหรือประชาชน ดังนั้น การพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนาโดยมีวัดเป็นองค์กรทางศาสนาที่เป็นพื้นฐานทางสังคม และพระภิกษุสงฆ์กับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสังคมแล้ว จะเห็นได้ว่าไม่สามารถจะแยกออกจากกันได้ วัดเป็นศูนย์กลางแห่งการรวมหัวใจของบรรดาพุทธศาสนิกชน ทำหน้าที่ในการวางรากฐานความเจริญให้แก่สังคม ส่งเสริมความเป็นปึกแผ่น ความมั่นคงให้แก่สังคม ช่วยลดปัญหาสังคม ส่งเสริมประสิทธิภาพการควบคุมทางสังคมหรือกล่าวได้ว่า วัดเป็นศูนย์กลางทางศาสนาและวัฒนธรรม ที่ผู้คนใช้เป็น

บรรทัดฐานในการดำเนินชีวิต และเป็นเอกลักษณ์ของสังคม ซึ่งจะพบได้จากการแสดงออกทางศิลปะ วรรณคดี คติธรรม ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี เป็นต้น ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน วัดและพระสงฆ์ยังมีบทบาทเกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ของคน

พระพุทธศาสนาเป็นปัจจัยสำคัญต่อคนไทย เพราะคนไทยส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา วัดต่างๆจึงประกอบไปด้วยสิ่งก่อสร้าง เช่น กุฏิ วิหาร อุโบสถ ศาลา และการจัดงานประเพณีท้องถิ่น มีวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา ประเพณีลอยกระทง ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีงานนมัสการพระธาตุ ประเพณีวันขึ้นปีใหม่ และเห็นความสำคัญและความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม สามารถแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน วัดต่างๆต้องมีแผนกลยุทธ์การพัฒนาวัด เพราะมีศีลธรรม จึงมีวัฒนธรรม เชื่อว่าเป็นผู้มีวัฒนธรรม เมื่อมีคุณธรรม ย่อมมีจริยธรรม เชื่อว่าผู้ประพฤติธรรม ผู้ใดประพฤติธรรม ผู้นั้นมีมนุษยธรรม เชื่อว่าผู้ให้ ผู้มีมนุษยธรรมต้องมีอารยธรรมเสมอเชื่อว่าผู้เจริญ^๑ วัดต่างๆต้องพัฒนาวัดปรับปรุงวัดก่อสร้างภายในวัดให้ทันกับยุคโลกาภิวัตน์ เพื่อต้อนรับเข้าสู่ประชาคมอาเซียน เสริมสร้างความเข้าใจอันดีต่อกันเพื่ออนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นไทย และมีกลยุทธ์ในการพัฒนาวัด จึงมีความจำเป็นต้องพัฒนาให้ทันสมัย

กลยุทธ์การพัฒนาวัดให้เป็นอาราม พระธรรมวโรดม^๒ (บุญมา คุณสมปนโน) ได้กล่าวไว้ว่า พระสงฆ์ที่อยู่ในวัดต้องรักษาความสะอาด ความเป็นระเบียบภายในวัดให้เป็นสถานที่ที่น่ารื่นรมย์ใจของผู้ไปมาหาสู่ สถานที่สมควรพัฒนาเป็นอันแรก คือ กุฏิเจ้าอาวาส ต้องพัฒนาให้สะอาดให้เป็นระเบียบเรียบร้อย ไม่ควรนำเครื่องสุขภัณฑ์ประเภทตู้เย็น โทรทัศน์ วิทยุ เครื่องเล่นแผ่นเสียง มาโชว์อวดชาวบ้าน ณ ห้องรับแขก เพราะจะเกิดความสะเทือนใจแก่ชาวบ้านที่มาทำบุญที่วัด วัดก่อสร้างภายในวัดต้องสร้างให้เข้ากับแบบก่อสร้างภายในภาคนั้นๆ

วัตถุประสงค์โครงการ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ

๑. เพื่อศึกษากลยุทธ์การพัฒนาวัด การจัดการสาธารณูปการในจังหวัดพะเยา
๒. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วม การคิด การวางแผนของคณะสงฆ์ หน่วยงานภาครัฐและชุมชน ในการพัฒนาวัด การจัดการสาธารณูปการในจังหวัดพะเยา

^๑ วีระ อัมพันสุข. การประยุกต์พุทธธรรม. (กรุงเทพฯ :สำนักพิมพ์ B..E.C., ๒๕๕๑), หน้า ๒๖.

^๒ พระธรรมวโรดม (บุญมา คุณสมปนโน) **คู่มือพระอุปัชฌาย์**, (กรุงเทพฯ : สหธรรมมิกการพิมพ์ ๒๕๓๔), หน้า ๑๓๕.

๓. เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรคแนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการด้านสาธารณูปการของพระสังฆาธิการใน จังหวัดพะเยา

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า

๑. ด้านก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะวัด ปัญหาที่พบคือ ขาดการดูแลเอาใจใส่ จึงจำเป็นต้องมีการตั้งคณะกรรมการควบคุมดูแล ให้มีผู้รับผิดชอบที่เป็นรูปธรรมและเอาใจใส่จริงๆ

๒. ด้านการพัฒนาวัด ปัญหาที่พบคืองบประมาณก่อสร้างไม่เพียงพอ จึงต้องมีการจัดหางบประมาณก่อนที่จะสร้าง

๓. ด้านการดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัด ปัญหาที่พบคือ ดำเนินการให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการศาสนสมบัติของวัดยังไม่เป็นระบบแก่พระภิกษุสามเณร

๔. การมีส่วนร่วมของพระสังฆาธิการ หน่วยงานภาครัฐ ประชาชนปัญหาที่พบคือ มีความสนใจมาก

ผลการศึกษา พบปัญหาและอุปสรรคของการพัฒนาวัดการจัดการสาธารณูปการในจังหวัดพะเยา สามารถสรุปได้เป็น ๘ ประการ คือ (๑) ปัญหาด้านงบประมาณ (๒) ปัญหาด้านการก่อสร้าง (๓) ปัญหาด้านการอนุรักษ์ศิลปกรรม (๔) ปัญหาด้านขาดทักษะความรู้และประสบการณ์ในการทำงาน (๕) ปัญหาด้านการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน (๖) ปัญหาด้านการขาดความเชื่อถือและการยอมรับของสังคมชาวบ้าน (๗) ปัญหาด้านขวัญกำลังใจในการทำงาน (๘) ปัญหาด้านการกำหนดแผนและนโยบาย แผนการพัฒนาวัดและการปฏิบัติงานประจำปี

ผลการวิจัยครั้งนี้ ทำให้ทราบว่า วัดทั้ง ๕ วัดมีกลยุทธ์การพัฒนาแตกต่างกัน การมีส่วนร่วมจากหน่วยงานและประชาชน มีการพัฒนาวัดด้านสาธารณูปการเป็นอย่างดี แต่การศึกษาเชิงลึก พบว่า การพัฒนาวัดด้านสาธารณูปการยังมีปัญหามาก

การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑. กิจกรรมด้านการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษา

- สามารถนำกระบวนการศึกษาวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนในรายวิชา เช่น วิชาการจัดการด้านสาธารณูปการ วิชาพระพุทธศาสนากับโลกปัจจุบัน รายวิชาสัมมนาพระพุทธศาสนา และรายวิชาพุทธศิลป์ ทั้งในระดับปริญญาตรีและปริญญาโท ของ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

- สามารถนำผลการศึกษาไปสะท้อนข้อมูลให้กับสถานที่ศึกษา เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและแนวทางการพัฒนาปรับปรุงการเรียนการสอนในมิติต่างๆ โดยเฉพาะด้านการพัฒนาวัด การมีส่วนร่วมของหน่วยงานต่างๆ เพื่อการพัฒนาจิตใจและปัญญา ตลอดจนทั้งมีความรักในสิ่งก่อสร้าง และอนุรักษ์ศิลปะแต่ละท้องถิ่นไว้

- สามารถนำผลการศึกษาไปวิเคราะห์ร่วมกับนักวิชาการทางด้านการก่อสร้าง เปรียบเทียบ การพัฒนาจิตใจและปัญญา การจัดกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การจัดการอนุรักษ์โบราณวัตถุ โบราณสถาน และศิลปกรรม ในการพัฒนาการเรียนการสอนแบบเชื่อมโยง โดยความร่วมมือของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

๒. กิจกรรมด้านการพัฒนากิจกรรมการสอนในระดับมหาวิทยาลัย

- สามารถพัฒนาโครงการสัมมนาทางพระพุทธศาสนาในด้านการส่งเสริมการพัฒนาวัดก่อสร้าง และการศึกษาหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับศาสนา เช่น ที่กรุงเทพมหานคร และภาคต่างๆที่มีหน่วยงานของรัฐ

- สามารถพัฒนาและต่อยอดการศึกษาของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

- สามารถนำข้อมูลเกี่ยวกับวัดพัฒนาตัวอย่างทั่วประเทศไปเผยแพร่ให้หน่วยงานต่างๆทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ เมื่อมีการอบรมสัมมนาวัดพัฒนาตัวอย่าง

๓. กิจกรรมด้านวิชาการ

- มีการสัมมนาตามโครงการ 3 ครั้ง เช่น สัมมนาเรื่องงานพระสังฆาธิการกับการพัฒนาวัด วัดศรีโคมคำ จังหวัดพะเยา วัดโพธาราม อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา และวัดห้วยวน อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา เหมาะสมกับการพัฒนาวัดและการเรียนรู้เพื่อพัฒนาจิตใจและปัญญาของพระสังฆาธิการบุคคลที่เกี่ยวข้อง

- มีการพัฒนาทักษะในการวิจัยให้กับทีมงานวิจัยและนิสิตในระดับปริญญาโทของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อการเรียนรู้ในมิติที่หลากหลาย เช่น การจัดสัมมนา การพัฒนาวัดพัฒนาตัวอย่าง

- มีการพัฒนาชุดความรู้และประวัติของวัดและสำนักปฏิบัติต่างๆ ในเชิงลึกเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติตามพระพุทธศาสนาและการส่งเสริมการศึกษาที่มีความเหมาะสม

- มีการศึกษาร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อวิเคราะห์หาแนวทางการพัฒนารูปแบบการพัฒนาการที่เหมาะสมกับการเรียนรู้ และแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา

การประชาสัมพันธ์

มีการประชาสัมพันธ์กิจกรรม ด้านงานสาธารณูปการวัดพัฒนาในจังหวัดพะเยา และผลงานวิจัยนำเสนอทางการประชุมพระสังฆาธิการ
ส่วนการประชาสัมพันธ์ทางสิ่งพิมพ์อยู่ในระหว่างดำเนินการ

ประวัติผู้วิจัย

๑. ชื่อ - นามสกุล (ภาษาไทย) ดร. ใจ บุญชัยมิ่ง
ชื่อ - นามสกุล (ภาษาอังกฤษ) Dr. Jai Boonchaiming
๒. เลขหมายบัตรประจำตัวประชาชน ๕-๕๖๐๒-๐๐๐๑๑-๖๖-๕
๓. ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์พิเศษ
๔. สังกัด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา วิทยาลัยสงฆ์
โทร. ๐๘๓- ๕๗๘๔๑๔๓ บ้านเลขที่ ๕๙๒ หมู่ที่ ๒ ต.แม่กา อ.เมือง จ.พะเยา
E Mail DR _ Jai _ Mcu @ hotmail.com
๕. ประวัติการศึกษา

ปริญญาตรี	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ปริญญาโท	Magadha University India
ปริญญาเอก	Magadha University India
๖. สาขาวิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ

การบริหารกิจการคณะสงฆ์
การบริหารการศึกษา
พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา
๗. ประสบการณ์ด้านวิชาการ แต่งตำราวิชาเรียน

วิชาพระสูตรตันตปิฎก
วิชาพระไตรปิฎกศึกษา
วิชาบาลีไวยากรณ์ชั้นสูง
วิชาพระพุทธศาสนากับนิเวศวิทยา
๘. ประสบการณ์ด้านงานวิจัย -